

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบโรงเรียน

คำนำ

หนังสือการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้เรียบเรียงขึ้นมาเพื่อใช้เป็นตำราในการเรียนการสอน ระดับปริญญาโทของสาขาวิชาเอกการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งผู้เรียบเรียงมีความเห็นว่าตำราเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียนยังมีน้อยมากสมควรที่จะผลิตตำราทางด้านนี้เพิ่มขึ้น

ในหนังสือเล่มนี้ผู้เรียบเรียงได้จัดหัวข้อวิวัฒนาการของหลักสูตร และประวัติความเป็นมาของการจัดการศึกษาไทยและการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ในช่วงแรกของหนังสือเพื่อเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร นอกจากนั้น ความรู้พื้นฐาน ข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับหลักสูตร และกระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของนักพัฒนาหลักสูตรหลาย ๆ ท่าน ตลอดจนแนวคิดของนักการศึกษาที่มีอิทธิพลเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน ก็ควรที่จะได้ศึกษาโดยทั่วกัน การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการประเมินผลหลักสูตร ได้เรียบเรียงไว้ก่อนที่จะรวบรวมหลักสูตรต่าง ๆ ของการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ในตอนท้ายเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าของผู้ที่สนใจ

อย่างไรก็ตามประสบการณ์ของแต่ละคนย่อมมีข้อแตกต่างและข้อจำกัด แม้ว่าผู้เรียบเรียงจะสอนและศึกษาค้นคว้าในวิชาการพัฒนาหลักสูตรมาเป็นเวลาสิบกว่าปีแล้วก็ตามก็อาจจะมีข้อบกพร่องในบางส่วน ซึ่งหากผู้อ่านได้ศึกษาและมีความเห็นเสนอแนะผู้เรียบเรียงก็ยินดีที่จะรับทราบเพื่อพิจารณาปรับปรุงแก้ไข ให้เกิดประโยชน์อย่างมากที่สุดแก่วงการศึกษา

ขอกราบขอบพระคุณนักการศึกษาทุกท่านที่ได้กล่าวอ้างอิงถึงในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งทำให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

เสาวนีย์ เลวลีย์

ผู้เรียบเรียง

มิถุนายน 2536

สารบัญ

บทที่	หน้า
1	1
1	2
หลักสูตรสมัยโบราณ	2
หลักสูตรสมัยกรีก	2
หลักสูตรสมัยโรมัน	3
หลักสูตรสมัยก่อนปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป	4
หลักสูตรสมัยศตวรรษที่ 20	5
วิวัฒนาการของหลักสูตรในสหรัฐอเมริกา	7
2	14
การจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียนในประเทศไทย	14
การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ของรัฐ	15
การรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือครั้งแรก (พ.ศ. 2483 - 2488)	16
การขยายการศึกษาผู้ใหญ่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2489 - 2503)	17
การจัดตั้งศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่จังหวัดอุบลราชธานี (ศ.อ.ศ.อ.)	20
การพัฒนาเชิงคุณภาพและการปรับแนวเข้าสู่การศึกษาตลอดชีวิต (พ.ศ. 2504 - 2519)	21
นวัตกรรมทางการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2504 - 2519	25
การศึกษานอกโรงเรียนตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต	27
ผลการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. 2520 - ปัจจุบัน	31
ยุทธศาสตร์และวิธีการเพื่อนำบริการการศึกษานอกโรงเรียนไปถึงกลุ่มเป้าหมาย	36
3	38
ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตร	38
ความหมายของหลักสูตร	38
ความสำคัญของหลักสูตร	41

องค์ประกอบของหลักสูตร	43
ลักษณะของหลักสูตรที่ดี	44
ประเภทของหลักสูตร	46
- หลักสูตรเนื้อหาวิชาหรือหลักสูตรรายวิชา (Subject - Matter Curriculum)	46
- หลักสูตรหมวดวิชาหรือหลักสูตรสัมพันธ์วิชา (Broad Field Curriculum)	50
- หลักสูตรสหสัมพันธ์ (Correlated Curriculum)	53
- หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (Social Process and Life Function Curriculum)	55
- หลักสูตรกิจกรรมหรือหลักสูตรประสบการณ์ (Activity or Experience Curriculum)	58
- หลักสูตรแบบแกน (Core Curriculum)	62
4 ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร	70
ข้อมูลพื้นฐานทางด้านปรัชญา	70
- ปรัชญาการศึกษากลุ่มนิรันดรนิยม (Perennialism)	70
- ปรัชญาการศึกษากลุ่มสารัตถนิยม (Essentialism)	73
- ปรัชญาการศึกษากลุ่มพัฒนาการนิยม (Progressivism)	76
- ปรัชญาการศึกษากลุ่มปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)	79
- ปรัชญาการศึกษากลุ่มอัตถิภาวนิยม (Existentialism)	81
- ปรัชญาการศึกษากลุ่มธรรมชาตินิยมเชิงจินตนิยม (Romantic Naturalism)	84
ข้อมูลพื้นฐานทางด้านจิตวิทยา	90
- กลุ่มโครงสร้างทางจิต (Structuralism or Introspection) ...	92

- กลุ่มหน้าที่ของจิต (Functionism)	93
- กลุ่มจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysisism)	94
- กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism)	96
- กลุ่มทฤษฎีสติปัญญาหรือทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยความเข้าใจ (Cognitive Theory)	101
ความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาทั่วไปที่เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร	105
- ความพร้อม (Readiness)	106
- เจตคติหรือทัศนคติ (Attitudes)	106
- แรงจูงใจ (Motive) และการจูงใจ (Motivation)	110
- การถ่ายโยงการเรียนรู้ (Transfer of Learning)	113
- การจำ การลืม การคิด	115
ข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม	118
ข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ	119
ข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม	123
ข้อมูลพื้นฐานทางด้านวัฒนธรรม	128
ข้อมูลพื้นฐานทางด้านการเมืองการปกครอง	133
ข้อมูลพื้นฐานทางด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี	138
5 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร	141
ขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร	143
- การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของไทเลอร์	143
- การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของทาบา	146
- การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเชลเลอร์และอเล็กซานเดอร์	148
- การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโอลิวา	150
- การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเลวี	153

บทที่	หน้า
- การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของสมิธ สแตนเลย์และชอร์	155
- การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโบแฮมป์	155
- การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเทอร์เนอร์	156
6 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน	167
แนวคิดของนักการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา	169
- แนวคิดของเอ เอส นิล (A. S. Neil)	170
- แนวคิดของอิวาน อิลลิช (Ivan Illich)	172
- แนวคิดของเปาโล แฟร์ (Paulo Freire)	175
- แนวคิดของเอฟเวอร์เรท ไวเมอร์ (Everett Reimer)	178
7 การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน	183
พัฒนาการของวัยผู้ใหญ่	184
วิธีการวางแผนหลักสูตร	186
การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน	189
วิธีการศึกษาสภาพความต้องการของชุมชน	191
แนวทางในการศึกษาสภาพความต้องการของชุมชน	193
นโยบายของรัฐทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน	194
วัตถุประสงค์ หลักการ นโยบายและมาตรการในแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน	
ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) กรมการศึกษานอกโรงเรียน	195
8 การประเมินผลหลักสูตร	204
ความหมายของการประเมินผลหลักสูตร	205
จุดมุ่งหมายในการประเมินผลหลักสูตร	206
ความเป็นมาและแนวคิดของการประเมินผลหลักสูตร	206

ขั้นตอนของการประเมินผลหลักสูตร	207
ประเภทของการประเมินผล	208
รูปแบบในการประเมินผลหลักสูตร	210
แบบที่ 1 การประเมินผลหลักสูตรของไทเลอร์	210
แบบที่ 2 การประเมินผลหลักสูตรด้วยปุยแชนส์เทคนิค	212
แบบที่ 3 การประเมินผลหลักสูตรของสเติร์ก	218
แบบที่ 4 การประเมินผลหลักสูตรแบบซิปป์	224
แบบที่ 5 การประเมินผลความคลาดเคลื่อนของโพรวิส	225
แบบที่ 6 การประเมินผลหลักสูตรของครอนบาค	226
ประโยชน์ของการประเมินผลหลักสูตร	231
9 หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531	233
โครงสร้างหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531	236
จุดมุ่งหมายของหลักสูตรและแนวปฏิบัติ	241
เป้าหมาย	243
ประโยชน์ของหลักสูตร	244
สาระสำคัญของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531	244
หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531	246
10 หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา	269
หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530	269
- หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530	277

บทที่	หน้า
หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530 .	281
- หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530	287
11 หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ	291
หลักสูตรวิชาชีพพระยะสัน พุทธศักราช 2525	291
- จุดมุ่งหมายหลักสูตร	294
- หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตรวิชาชีพพระยะสัน	294
หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ พุทธศักราช 2533 (ปอ.)	300
- จุดมุ่งหมาย	302
- โครงสร้างหลักสูตร	302
- หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ พุทธศักราช 2533	304
12 หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนหลักสูตรพิเศษ	318
หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนในแหล่งชุมชนแออัด	318
หลักสูตรประถมศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา พุทธศักราช 2524	322
บรรณานุกรม	334

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร 6 ระยะ ตามแนวคิดของเลวี	154
2 ตารางวิเคราะห์อุปสรรค	214
3 การประเมินผลหลักสูตรของส.เด็ก	218

บัญชีแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของไทเลอร์	145
2 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเชเลอร์และอเล็กซานเดอร์	149
3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของไอลิวา	150
4 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของไอลิวา แสดงขั้นตอนขยายรายละเอียด เพิ่มเติม	151
5 การวิเคราะห์หาความสัมพันธ์และสอดคล้องของหลักสูตรตามแนวคิดของสเติร์ก	223
6 การประเมินผลหลักสูตรของไพรวาส	225

บทที่ 1

วิวัฒนาการของหลักสูตร

การศึกษาคือเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เพื่อให้คนที่ได้รับการศึกษาแล้วช่วยกันพัฒนาชาติบ้านเมืองต่อไป ด้วยเหตุนี้รัฐธรรมนูญจึงกำหนดว่า การศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐ ซึ่งรัฐบาลจะต้องจัดการศึกษาให้ดีที่สุด การศึกษาจะดีหรือไม่ดีอยู่ที่องค์ประกอบสำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง คือ "หลักสูตร" เพราะหลักสูตรคือแผนงานที่จัดให้มีการเรียนรู้ (ภิญโญ สาธร. 2532 : 3)

การจัดการศึกษาให้กับบุคคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการศึกษาในระบบหรือนอกระบบ โรงเรียน ล้วนแต่มีวัตถุประสงค์ที่จะให้บุคคลได้รับความรู้ มีความสามารถ มีทักษะรวมทั้งมีทัศนคติและค่านิยมที่ดีงามที่จะทำให้บุคคลเหล่านั้นอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษาเป็นกิจกรรมและเป็นกระบวนการในการพัฒนาบุคคล โดยมีความคาดหวังว่าบุคคลที่ได้รับการศึกษามีพฤติกรรมที่เป็นไปในทางที่สังคมต้องการ ดังนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องตระหนักว่ากิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง และผู้ที่ทำหน้าที่จัดกิจกรรมทางการศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ มีทักษะ มีทัศนคติและค่านิยมในเรื่องนี้อย่างแท้จริง จึงจะสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ กิจกรรม ประสิทธิภาพ เนื้อหาสาระ ตลอดจนโปรแกรมทางการศึกษาเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน รวมทั้งสามารถเสนอแนะวิธีการตรวจสอบผลที่ได้จากการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมทางการศึกษาดังกล่าวเป็นกระบวนการของการพัฒนาหลักสูตรนั่นเอง

การพัฒนาหลักสูตรจัดได้ว่าเป็นจุดเริ่มของการพัฒนาการศึกษา ซึ่งจะเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาบุคลากรต่อไป บุคคลที่ได้รับการศึกษาไม่จะเป็นการศึกษาในระบบหรือนอกระบบ โรงเรียน สังคมก็คาดหวังว่าบุคคลเหล่านั้นจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงและความก้าวหน้าของประเทศชาติต่อไป

ก่อนที่จะศึกษาถึงรายละเอียดของการพัฒนาหลักสูตร ควรศึกษาถึงวิวัฒนาการของหลักสูตร เพื่อได้ทราบแนวความคิดในแต่ละยุคแต่ละสมัยว่าเป็นอย่างไร และอะไรเป็นสาเหตุในการหล่อหลอมแนวความคิดนั้น โดยอธิบายตามลำดับดังนี้ (อ่าวรง บัวศรี. 2532 : 12 - 31)

หลักสูตรสมัยโบราณ

ถ้าถามว่าใครเป็นผู้จัดทำหลักสูตรคนแรกของโลก คงไม่มีใครตอบได้ แต่จากหลักฐานที่ค้นพบทราบว่ามีการคิดเรื่องการศึกษาขึ้นมาแล้ว 2500 ปีแล้ว (Pratt. 1980 : 16) และก่อนหน้าที่จะมีการค้นพบหลักฐานก็เข้าใจว่า ได้มีการคิดเรื่องการศึกษามาแล้ว หากแต่เพียงว่าไม่ได้มีการบันทึกเอาไว้ เรื่องของหลักสูตรเป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาและการสอน ซึ่งในสมัยโบราณการเรียนรู้จะเป็นไปในลักษณะที่เด็กเรียนจากผู้ใหญ่ โดยการเลียนแบบและการกระทำจริง เช่น ล่าสัตว์ ตกปลา ปลุกผัก เป็นต้น

ในสังคมที่มีผู้รู้หนังสือ มีสิ่งที่ขบ่งเช่นเดียวกันว่า การเรียนรู้สิ่งที่เป็นจารีตประเพณีมีความสำคัญกว่าการคิดสิ่งใหม่ ๆ การศึกษาในสมัยนั้นเข้มงวดมาก มีพระและข้าราชการชั้นสูงเป็นผู้สอน การสอนหนักไปในด้านท่องจำพระคัมภีร์หรือบทบัญญัติต่าง ๆ ต่อมาเมื่อฝ่ายทหารมีอำนาจปกครองอย่างเช่น พวกสปาร์ตา (Sparta) หรืออาหรับเบีย (Arabia) มีบุคคลชั้นสูงเป็นพวกนักรบ ดังนั้นหลักสูตรการศึกษาจะเน้นวิทยายุทธในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการฝึกพลศึกษา เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงอดทน แต่หลักสูตรก็ค่อย ๆ เปลี่ยนไปตามเทคโนโลยีของการสงคราม กล่าวคือ เมื่อการสงครามเปลี่ยนจากการใช้หัตถ์รบกันตัวต่อตัว มาเป็นการใช้พลรบจำนวนมากรวมกันเป็นกองทัพเข้ารบกัน หลักสูตรก็ถูกปรับปรุงให้เน้นยุทธวิธีการใช้กำลังร่วมกัน และมุ่งรับใช้ชาติมากกว่ารับใช้บุคคล

หลักสูตรสมัยกรีก

ประมาณศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล นครเอเธนส์ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำของรัฐต่าง ๆ ในกรีก ปรากฏว่าการศึกษาได้ลดการเน้นในด้านทหารลงไป มีการเน้นในด้านศิลปกรรม การกีฬา และศิลปะในระดับใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เป็นเพราะได้มีนักปราชญ์คนสำคัญ ๆ เกิดขึ้นหลายคน เช่น โซเครตีส (Socrates) และเพลโต (Plato) เป็นต้น ในสมัยที่โซเครตีสยังมีชีวิตอยู่ เด็ก ๆ ชาวเอเธนส์จะเรียน อ่าน เขียน ท่องโคลงกลอน ร้องเพลงลำนำ เรียนเลขและออกกำลังกายอย่างไวกก็ตาม ถึงแม้ว่าหลักสูตรจะเปลี่ยนจากเรื่องการทำสงครามมาเป็นเรื่องเกี่ยวกับศิลปะ แต่การศึกษาก็ยังถูกจำกัดอยู่ในหมู่ชนชั้นสูง โดยมีอาจารย์ผู้สูงอายุเป็นผู้ประสาทวิชาให้ เพื่อเตรียมตัว

เป็นผู้บริหารประเทศต่อไป เพลโตซึ่งเป็นศิษย์ของโซเครตีสก็ยึดถือความคิดในแนวเดียวกัน สิ่งที่นำสนใจที่เกิดขึ้น ในสมัยนักปราชญ์สองท่านนี้ก็คือ ได้มีการกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาขึ้นอย่างชัดเจน โดยมุ่งสร้างวินัยทางศีลธรรม จิตใจอันบริสุทธิ์ ความคิดและการกระทำอันถูกต้องและความจริง ดังนั้นหลักสูตรจึงถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้บรรลุผลดังกล่าว ขณะเดียวกันได้มีการสร้างต้นแบบวิธีสอนโดยใช้เทคนิคการสอบสวน (Inquiry) ขึ้นมาใช้ด้วย

รูปแบบของการศึกษาของเพลโตซึ่งใช้กับกลุ่มบุคคลชั้นสูง ไม่เหมาะสมกับชนชั้นกลาง ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในสังคม ดังนั้นในศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาลราชเมื่อชนชั้นกลางมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองมากขึ้น หลักสูตรและการสอนจึงเปลี่ยนไป พวกที่เปลี่ยนแปลงคือพวกโซฟิสต์ (Sophists) ซึ่งถือว่าพวกตนเป็นนักการศึกษาอาชีพ คือคิดค่าเล่าเรียนและสอนความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตและเพื่อความเป็นผู้นำทางการเมือง พวกโซฟิสต์สนใจการแก้ปัญหาประจำวันมากกว่าเรื่องอภิปรัชญาหรือการไขความคิดเชิงปรัชญา พวกนี้ชอบใช้โวหารและคำพูดที่ไพเราะเพราะพริ้ง ด้วยเหตุนี้หลักสูตรจึงหันไปในทางภาษาและวรรณคดี ตามแนวความคิดของพวกโซฟิสต์วิชาที่ไม่ใคร่มีความสัมพันธ์กับงานอาชีพ เช่น ดนตรีและกีฬา จะไม่ได้รับความสนใจนักเพราะถือว่าไม่สำคัญและไม่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต แนวความคิดนี้ต่อมาได้มีอิทธิพลต่อการศึกษายุโรปตะวันตกเป็นอันมาก

หลักสูตรสมัยโรมัน

อาณาจักรโรมันได้รับเอาการศึกษาแบบโซฟิสต์มาใช้เมื่อศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาล หลักสูตรหันไปทางท่องบทกวีของโฮเมอร์ (Homer) กวีไวยากรณ์ และหลักเกณฑ์การใช้ถ้อยคำโวหารหรือศิลปะการพูด ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาจึงใช้สองภาษา คือภาษากรีกและภาษาโรมัน การศึกษาของอาณาจักรโรมันดำเนินไปในรูปแบบนี้ถึงหกศตวรรษ บุคคลสำคัญที่ควรรำลึกถึงได้แก่ ซิเซโร (Cicero) และควินติเลียน (Quintilian) ซิเซโรเป็นทั้งทนายความ นักการเมือง นักเขียน นักปราชญ์ มีความเห็นว่า หลักสูตรควรประกอบด้วยวิชา เรขาคณิต ดาราศาสตร์ ดนตรี ฟิสิกส์ ประวัติศาสตร์ กฎหมายและปรัชญา ส่วนควินติเลียน ซึ่งเป็นเสมือนนักจิตวิทยาการศึกษา

คนแรก ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนว่า ควรใช้วิธีการหลาย ๆ อย่างเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ เช่น การละเล่นต่าง ๆ การแข่งขัน การยกย่องชมเชยแทนการทำโทษ เพื่อกระตุ้นให้สนใจในการเรียน การใช้เด็กโตสอนเด็กเล็ก และการทำให้ความสนใจต่อความแตกต่างในความสามารถของผู้เรียน เป็นต้น

ทั้งซิเซโรและควินติเลียนต่างได้ชื่อว่าเป็นนักคิดด้านหลักสูตร เพราะมุ่งในเรื่องเนื้อหาสาระและวิธีสอน และได้ทำให้การศึกษาของโรมันเปลี่ยนจากที่เคยเน้นหนักในเรื่อง วินัย การทำโทษ และการท่องจำโดยไร้เหตุผล มาเป็นการศึกษาที่สนองความสนใจและความต้องการของผู้เรียนมากขึ้น

หลักสูตรสมัยก่อนปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป

ยุโรปสมัยกลางไม่ได้รับเอาการศึกษาตามแบบกรีกเหมือนอย่างพวกโรมัน ที่เป็นเช่นนี้ ก็เนื่องจากว่าพวกพระหรือนักบวชในสมัยนั้น เห็นว่าบทกวีต่าง ๆ ของโฮเมอร์เป็นอันตรายต่อศาสนา การศึกษาอาศัยบทบัญญัติของเซนต์ เบนดิกต (St. Benedict) เป็นหลัก และหลักสูตรก็เน้นหนักในด้าน ภาษาละตินและไวยากรณ์ แม้แต่ในศตวรรษที่สิบสอง หลักสูตรของมหาวิทยาลัยก็จะประกอบด้วยเรื่องราวในพระคัมภีร์ ภาษาละตินและศาสนวิทยา

อย่างไรก็ตามปรากฏว่า การที่ยุโรปได้ถูกแบ่งแยกเป็นรัฐอิสระหลาย ๆ รัฐในสมัยนั้นรวมทั้งการแบ่งแยกศาสนาคริสต์ออกเป็นนิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนท์ ซึ่งเป็นยุคที่เรียกว่า ยุคฟื้นฟู (Renaissance) และปฏิรูป (Reformation) ทำให้เกิดการศึกษาหลายรูปแบบ

ในยุคพื้นฟูนั้นการศึกษาถูกดึงให้กลับไปสู่ความคิดเดิมแบบการศึกษาของกรีกสมัยศตวรรษที่ 5 แต่ก็ไม่ได้มีการขยายตัวมากมายอะไร ตรงกันข้ามปรากฏว่าในช่วงของการปฏิรูปซึ่งส่งเสริมเสรีภาพในทางความคิดเกี่ยวกับคริสตศาสนา ได้มีแนวความคิดทางการศึกษาเกิดขึ้นหลายแนว เป็นผลให้มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นหลายรูปแบบ ตัวอย่างเช่น เมื่อศตวรรษที่ 16 ในประเทศอังกฤษมีโรงเรียนประเภทต่าง ๆ เช่น โรงเรียนแควมมา โรงเรียนของวัด โรงเรียนคนยากจน โรงเรียนช่างฝีมือ และวิทยาลัยต่าง ๆ โรงเรียนต่าง ๆ นั้นส่วนใหญ่วิบเด็กที่อ่านออกเขียนได้หรือผ่านชั้นประถมศึกษา

มาแล้ว สำหรับโรงเรียนประถมศึกษานอกจากเป็นโรงเรียนของวัด ในชนบทยังมีที่จัดสอนโดยครูพิเศษและประเภทครูเดินสอนตามท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกล

มีข้อพึงสังเกตว่า ถึงแม้จะมีโรงเรียนหลายรูปแบบ แต่หลักสูตรส่วนใหญ่จะเหมือนกันหมด กล่าวคือในชั้นประถมศึกษามีการสอน อ่าน เขียน และบัญชีสำหรับเด็กชาย แต่สำหรับเด็กหญิงให้เรียนเฉพาะ อ่านและเย็บปักถักร้อยเท่านั้น วิชาอาชีพมีการจัดสอนนอกโรงเรียนในรูปของการฝึกงาน ภายใต้อการดูแลของผู้ชำนาญการ สำหรับมัธยมศึกษาหลักสูตรประกอบด้วยไวยากรณ์ ภาษาละติน การเขียนกลอนและเรียงความภาษาละติน อ่านและแปลภาษาละติน ในมหาวิทยาลัยหลักสูตรเน้นหนักด้านภาษาและวรรณคดี

หลักสูตรสมัยศตวรรษที่ 20

การศึกษาของหลายประเทศในยุโรปได้เจริญก้าวหน้าไปเป็นอันมาก การศึกษาของประเทศอังกฤษดูเหมือนจะเป็นแม่แบบที่ประเทศในซีกโลกตะวันออกและสหรัฐอเมริกาได้ลอกเลียนนำไปใช้ ดังนั้นจึงขอนำเอาหลักสูตร และแนวความคิดทางการศึกษาของประเทศอังกฤษมากล่าวโดยสังเขป

ในศตวรรษที่ 19 การประถมศึกษาในอังกฤษได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้นเป็นปัญหาในระดับมัธยมศึกษาและมหาวิทยาลัย สาเหตุเกิดจากความคิดใหม่ ๆ ที่ขัดแย้งกับความคิดทางการศึกษาแบบคลาสสิก ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมแพร่หลายอยู่ในขณะนั้น ในปี ค.ศ. 1860 เฮอเบิร์ท สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) ได้เขียนบทความชื่อ "ความรู้ อะไรที่มีค่าสูงสุด" (What Knowledge is of Most Worth) เป็นบทความที่โจมตีการศึกษาแบบคลาสสิกอย่างรุนแรง โดยกล่าวหาว่าการศึกษาที่เน้นด้านภาษาและวรรณคดีแบบคลาสสิกนั้น เป็นการศึกษาที่ไม่มีคุณค่าแต่ประการใด สเปนเซอร์ เสนอว่าการจัดหลักสูตรนั้นควรพิจารณาว่าสิ่งใดที่มีคุณค่าต่อชีวิต และควรกำหนดระดับความสำคัญลดหลั่นกันไป ข้อเสนอของสเปนเซอร์ประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญ 5 ประการ คือ

1. กิจกรรมเพื่อความอยู่รอดของชีวิต
2. กิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อการดำรงชีวิต

3. กิจกรรมอันเป็นหน้าที่ของบิดามารดาในการเลี้ยงดูบุตร

4. กิจกรรมทางด้านสังคมและการเมือง

5. กิจกรรมด้านศิลปะและการพักผ่อนหย่อนใจ

ข้อเสนอข้างต้นนี้ นับเป็นครั้งแรกที่มีการจัดโครงสร้างของหลักสูตรในลักษณะที่เป็นหมวดหมู่ และเป็นแนวความคิดที่มีอิทธิพลต่อนักพัฒนาหลักสูตรมาจนทุกวันนี้

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าแนวความคิดของ สเปนเซอร์ จะมีผลกระทบต่อการศึกษา ในขณะนั้น มากพอควร แต่การศึกษาของประเทศอังกฤษในศตวรรษที่ 20 ก็ยังคงยึดติดอยู่กับแนวการศึกษาแบบ คลาสสิกหรือการศึกษาสำหรับผู้ชั้นสูงอยู่ ประเทศต่าง ๆ ที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษก็ได้ถ่ายทอด เอาการศึกษาแบบเดียวกันมาใช้รวมทั้งสหรัฐอเมริกาด้วย แต่สหรัฐอเมริกาได้เริ่มมีความคิดทางการศึกษา แตกต่างออกไป นับตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

เรื่องราวของวิวัฒนาการของหลักสูตรการศึกษาในซีกโลกตะวันตก โดยเฉพาะในยุโรป หอสรุปได้ว่า สภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัยมีอิทธิพลต่อการศึกษาและต่อหลักสูตร เป็นอันมาก ดังจะเห็นได้ในสมัยที่พวกสปาร์ตาและพวกอาเรเบีย ซึ่งเป็นภริมาอาณาจักรในการ ปกครอง หลักสูตรการศึกษาจะเน้นหนักในการฝึกวิทยายุทธ แต่พอมาถึงสมัยกรีกและโรมันซึ่งสภาพ สังคมเปลี่ยนแปลงไป มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น หลักสูตรการศึกษาก็เปลี่ยนไปด้วย มีการ ศึกษาในด้านศิลปะ ศิลปกรรม วรรณคดี และต่อมาก็หันมาสู่สิ่งที่มิใช่ประโยชน์ และมีความสัมพันธ์กับชีวิต มากขึ้น อย่างไรก็ตามนอกจากอิทธิพลที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมแล้ว บุคคลสำคัญ ๆ ใน สมัยนั้น โดยเฉพาะนักบวชหรือพระและนักปราชญ์จะมีอิทธิพลต่อการศึกษามาก ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจาก เป็นที่นับถือยกย่องของสังคม โดยเฉพาะบุคคลชั้นสูงและชนชั้นปกครอง ด้วยเหตุนี้พวกนักบวชและ นักปราชญ์จึงเป็นผู้กำหนดว่าการศึกษาควรเป็นอย่างไร บุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้กำหนดหลักสูตรรวมทั้ง การเรียนการสอนด้วย ตัวอย่างของบุคคลสำคัญ ได้แก่ โซเครตีส เพลโต และโฮเมอร์ เป็นต้น และแม้กระทั่งในสมัยก่อนและหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมก็เช่นเดียวกัน มีผู้ที่มีอิทธิพลต่อการศึกษา หลายท่าน เช่น เซนต์เบเนดิก และเฮอเบิร์ต สเปนเซอร์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่า ถึงแม้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จะก้าวหน้าไปมาก และมีการค้นพบทฤษฎีใหม่ ๆ ทางด้านจิตวิทยา จิตวิทยาการศึกษา ปรัชญาการศึกษาและการเรียนการสอน ฯลฯ ทั้งในยุโรปและสหรัฐอเมริกา แต่การศึกษาในยุโรปส่วนใหญ่ ก็ยังยึดมั่นอยู่กับระบบการศึกษาแบบคลาสสิกอย่างเหนียวแน่น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการศึกษาในประเทศอังกฤษ เป็นที่น่าแปลกใจว่าทั้ง ๆ ที่ระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่สนับสนุนปรัชญาการศึกษาดังกล่าวได้อ่อนกำลังตั้งแต่ปี ค.ศ. 1918 และล้มครืนลงในที่สุดในปี ค.ศ. 1945 แต่แนวความคิดเรื่องการจัดการศึกษาของประเทศก็ยังคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง เรื่องนี้อาจทำให้มีทางคิดได้ว่า ถึงแม้ความเปลี่ยนแปลงทางวัตถุจะเกิดขึ้นเนื่องจากอิทธิพลของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่ถ้าวัฒนธรรมเดิมยังฝังแน่นอยู่ การเปลี่ยนแปลงความคิดทางการศึกษาก็คงเป็นไปได้ยาก

วิวัฒนาการของหลักสูตรในสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาได้มองเห็นความสำคัญของการศึกษามาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งประเทศ ได้มีการออกกฎหมายการศึกษาฉบับแรกเมื่อปี ค.ศ. 1647 อนุมัติการจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนลาตินแกรมมาแบบยุโรป สรุปลแล้วการศึกษาในช่วงศตวรรษที่ 17 เป็นแบบคลาสสิก เช่นเดียวกับในอังกฤษ อิทธิพลของการศึกษาแบบนี้เริ่มอ่อนตัวลงในศตวรรษที่ 18 ในระยะนี้มหาวิทยาลัยใหญ่ ๆ หลายแห่งในสหรัฐอเมริกา เช่น มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย มหาวิทยาลัยฮาเวิร์ด และมหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน ได้ขยายหลักสูตรโดยเพิ่มวิชาศิลปศาสตร์ วิชาชีพและวิชาเลือกต่าง ๆ เข้าไปเป็นอันมาก นับเป็นการเริ่มการเปลี่ยนความคิดทางการศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อสังคมมากขึ้น บุคคลที่มีส่วนผลักดันในเรื่องนี้คือ เบนจามิน แฟรงคลิน (Benjamin Franklin) ซึ่งเป็นผู้ที่ได้ตั้งสถาบันการศึกษาชื่อ อเคเดมี (The Academy) ในปี ค.ศ. 1751 เป็นสถานศึกษาที่มุ่งพัฒนาวิทยาการที่สามารถนำไปใช้ในสังคมได้ สถาบันการศึกษาแห่งนี้ได้พัฒนาตนเองจนเป็นมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย ในเวลาต่อมา

จากการเปลี่ยนแปลงที่ได้เริ่มขึ้นในปลายศตวรรษที่ 18 ทำให้การศึกษาของสหรัฐอเมริกาในศตวรรษที่ 19 ผละออกจากกรอบอยู่ใต้อิทธิพลของการศึกษาแบบยุโรปโดยสิ้นเชิง ความเปลี่ยนแปลง

ในศตวรรษที่ 19 นี้ นับได้ว่าเป็นการปฏิรูปพื้นฐานหลักสูตรใหม่สำหรับศตวรรษที่ 20 ความเปลี่ยนแปลงของการศึกษาในศตวรรษที่ 19 นั้น สืบเนื่องมาจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจรวมทั้งการเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ของชาวยุโรปที่อพยพมา ทำให้เกิดความรู้สึกว่า หลักสูตรการศึกษาที่ใช้อยู่ในขณะนั้นไม่สามารถสนองความต้องการของสังคมใหม่ได้ โดยเฉพาะในแง่ของการที่จะให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาโดยทั่วถึง และในแง่ของการผลิตช่างฝีมือเพื่อสนองความต้องการของตลาดแรงงานด้วย หลักสูตรได้ขยายออกไปโดยครอบคลุมวิชาต่าง ๆ อย่างกว้างขวางขึ้น กล่าวคือแทนที่จะสอน อ่าน เขียน วรรณคดี และศาสนาอย่างแคบ ๆ เหมือนอย่างที่เคยทำมาในอดีต ได้มีการเพิ่มวิชาใหม่ ๆ เข้าไปหลายวิชา เช่น พืชคณิต ดาราศาสตร์ เคมี ชีววิทยา ช่างสำรวจและปรัชญา เป็นต้น ด้านวิธีสอนปรากฏว่ายังคงยึดรูปแบบเดิมอยู่ คือใช้วิธีการให้เรียนแบบนกแก้วนกขุนทอง และใช้การท่องจำเป็นหลัก สำหรับการจัดทำหลักสูตรใช้วิธีกำหนดเนื้อหาสาระตามที่อยู่ในตำรา ดังนั้นผู้ใดก็ตามที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักวิชาการ ได้เขียนตำราขึ้นก็เท่ากับว่าได้กำหนดหลักสูตรของวิชานั้นด้วย อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาดังกล่าวได้มีนักการศึกษาอเมริกันนำเอาความคิดใหม่ ๆ ของนักศึกษายุโรปมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน นักการศึกษาของยุโรปที่สำคัญและมีชื่อเสียงในเวลานั้น ได้แก่ เฟรเอเบล (Froebel) เปสตาลอสซี (Pestalozzi) และเฮร์บาร์ต (Herbart) การประยุกต์ความคิดของบุคคลดังกล่าว ทำให้เกิดหลักสูตรใหม่ ๆ เช่น หลักสูตรแบบกว้าง (Broad Field Curriculum) และมุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตประจำวัน

ผลของการเปลี่ยนแปลงการศึกษาและการพัฒนาหลักสูตรในปลายศตวรรษที่ 19 ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญในวงการศึกษาของสหรัฐอเมริกาในต้นศตวรรษที่ 20 นั่นคือการนำเอาการศึกษาแบบพัฒนาการ (Progressive Education) หรือปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) เข้ามาใช้ อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาแบบพัฒนาการนั้นเป็นผลิตผลค่านการศึกษาของสหรัฐอเมริกาโดยแท้

อิทธิพลของจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ผู้นำของการศึกษาแบบพัฒนาการ ทำให้มีการเน้นบทบาทของการศึกษาในด้านการพัฒนาสังคม หน้าที่พลเมืองและการพัฒนาบุคคล และจากผลการเน้นในด้านดังกล่าว ทำให้คณะกรรมการปรับปรุง การมัธยมศึกษา ซึ่งสมาคมการศึกษาแห่งชาติ

(N.E.A.) จัดตั้งขึ้นได้เสนอหลัก 7 ประการ ในรายงานที่จัดทำขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1981 แสดงถึงความมุ่งหมายของการมัธยมศึกษาและแนวทางในการวางหลักสูตรระดับดังกล่าว หลัก 7 ประการนี้ได้แก่ การมุ่งพัฒนาในด้านสุขภาพ ความรู้พื้นฐานด้านภาษาและคณิตศาสตร์ การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว งานอาชีพ หน้าที่พลเมือง การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และศิลปธรรมจรรยา นอกจากนี้อีก 20 ปีต่อมา คณะกรรมการนโยบายการศึกษา ซึ่งมีเจมส์ โคนันท์ (James Conant) อธิการบดีมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดเป็นประธาน ได้เสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับความจำเป็น 10 ประการของเยาวชนหนุ่มสาว (Ten Imperative Needs of Youth) ซึ่งมีผลต่อการกำหนดจุดหมายและเนื้อหาสาระของหลักสูตรอย่างมาก อย่างไรก็ตามหลักสูตรของอเมริกาในขณะนั้นถึงแม้ว่าจะคำนึงถึงความต้องการของเด็ก ก็เป็นหลักสูตรที่ยึดเอาเด็กเป็นศูนย์กลาง (Child - Centered Curriculum) แต่ก็มีจุดเน้นที่วิชาพื้นฐานเพียงไม่กี่วิชา

เหตุการณ์ที่นับได้ว่า มีผลกระทบต่อการศึกษาและต่อหลักสูตรของสหรัฐอเมริกาอย่างมากก็คือ การที่สหภาพโซเวียตสามารถปล่อยดาวเทียมสปุตนิก (Sputnik) ขึ้นไปในอวกาศเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม ค.ศ. 1957 สหรัฐอเมริกาเริ่มตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงการสอนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและภาษาต่างประเทศ ดังนั้น ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา หลักสูตรจึงมุ่งเน้นความเป็นเลิศทางวิชาการโดยเฉพาะวิชาต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว แต่หลักสูตรนี้เมื่อใช้อยู่ประมาณสิบปีก็ได้เปลี่ยนไปอีก เนื่องจากมีเสียงตำหนิว่าเป็นหลักสูตรที่เน้นวิชาการมากเกินไป และเห็นห่างจากชีวิตจริงมาก หลักสูตรที่ปรับปรุงใหม่ซึ่งเริ่มเมื่อประมาณปี ค.ศ. 1970 จึงมีลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตมากขึ้น รูปแบบของหลักสูตรเป็นแบบผสม คือครอบคลุมทั้งวิชาพื้นฐานวิชาสามัญ และวิชาอาชีพ อย่างไรก็ตามหลังจากปี ค.ศ. 1980 มาแล้ว นักการศึกษาของสหรัฐอเมริกาตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย เกิดความรู้สึกว่า หลักสูตรของโรงเรียนโดยเฉพาะโรงเรียนมัธยมศึกษา น่าจะย้อนกลับมาแสวงหาความเป็นเลิศทางวิชาการด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยีอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากประเทศกำลังก้าวเข้าสู่ยุคของเทคโนโลยีระดับสูง ข้อเสนอของนักการศึกษาในรายงานหลายฉบับมีข้อคิดเห็นแตกต่างกัน แต่ก็ชี้ให้เห็นว่ากำลังมีความพยายามที่จะปฏิรูปหลักสูตรใหม่ ขอยกตัวอย่างพอเป็นสังเขปดังต่อไปนี้

รายงานที่มีชื่อว่า "ชาติกำลังเสี่ยง" (A Nation at Risk. 1983) ได้เสนอแนวทางว่า หลักสูตรมัธยมศึกษาควรกำหนดให้เรียนวิชาภาษาอังกฤษ 4 ปี วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และสังคมศาสตร์ อย่างละ 3 ปี และวิชาคอมพิวเตอร์ 6 เดือน โดยเรียกวิชาทั้งหมดนี้ว่า "5 วิชาพื้นฐานแนวใหม่" (Five New Basics)

รายงานที่มีชื่อว่า "ปฏิบัติการเพื่อความเป็นเลิศ" (Action for Excellence) เสนอให้ขยายข้อกำหนดเกี่ยวกับวิชาพื้นฐานให้มุ่งไปในด้านการเพิ่มผลผลิตทางธุรกิจและอุตสาหกรรม ได้แก่ ทักษะในการอ่าน เขียน พูด ฟัง คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ความสามารถในการใช้เหตุผล ความรู้ในด้านเศรษฐศาสตร์ คอมพิวเตอร์ การงานพื้นฐานอาชีพและการเป็นพลเมืองดี (Hunt. 1983 : 14 - 18)

รายงานที่มีชื่อว่า "การศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21" (Education for the 21st Century) เสนอให้เน้นวิชาพื้นฐาน ได้แก่ การอ่าน เขียน เลขคณิต การติดต่อสื่อสาร การแก้ปัญหา โดยใช้ทักษะระดับสูง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเฉพาะในโรงเรียนมัธยมศึกษาควรกำหนดวิชาบังคับสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย คือจะต้องเรียนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นเวลา 3 ปี สำหรับผู้ที่เข้าเรียนต่อระดับอุดมศึกษาจะต้องเรียนวิชาดังกล่าว เป็นเวลา 4 ปี (Lewis. 1983 : 9 - 10)

รายงานต่าง ๆ เหล่านี้ จะมีจุดต่อการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษาของสหรัฐอเมริกาอย่างไร เป็นเรื่องที่จะต้องติดตามดูกันต่อไป แต่สิ่งที่ชี้ชัดแน่นอนก็คือ เมื่อใดมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเห็นได้ชัด เมื่อนั้นหลักสูตรการศึกษาจะต้องเปลี่ยนแปลง เพื่อสนองความต้องการใหม่ของสังคม

วิวัฒนาการของหลักสูตรในสหรัฐอเมริกา นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงการแยกตัวออกจากแนวความคิดแบบยุโรปแล้ว ยังมีสิ่งสำคัญอีก 2 เรื่องคือ

1. รูปแบบของหลักสูตร นับตั้งแต่เริ่มนำเอาปรัชญาปฏิบัตินิยมมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา นอกจากจะทำให้แนวความคิดเรื่องการศึกษาเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ทักษะเกี่ยวกับหลักสูตรก็ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยจากทักษะเดิมที่ว่าหลักสูตร หมายถึงรายวิชาที่โรงเรียนจัดสอน มาเป็นประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้ เป็นผลให้มีการพัฒนาหลักสูตรขึ้นหลายรูปแบบ

2. การออกแบบหลักสูตร สหรัฐอเมริกานับเป็นประเทศแรกที่นำเอาศาสตร์การออกแบบหลักสูตร (Curriculum Design) มาใช้ และถือว่าการจัดทำหรือการพัฒนาหลักสูตรไม่ใช่สิ่งที่ทำกันได้ง่าย ๆ โดยคัดเลือกเนื้อหาสาระจากตำราที่ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการเขียน หรือเลือกจากหลักสูตรหลาย ๆ หลักสูตรเหมือนอย่างที่เคยทำกันมา

การออกแบบหลักสูตรในสหรัฐอเมริกาได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจังระหว่างช่วงปลายของต้นศตวรรษที่ 20 บุคคลสำคัญที่มีผลก่อกำเนิดในเรื่องนี้คือ แฟรงคลิน บ็อบบิท (Franklin Bobbit) และ ฮาโรลด์ รีก์ (Harold Rugg) หลักสูตรของบ็อบบิทมุ่งพัฒนาประสิทธิภาพของผู้เรียนทั้งในด้านส่วนตัวและสังคม ส่วนฮาโรลด์ รีก์นั้นเน้นความสามารถของผู้เรียนในการแก้ปัญหาในอนาคต

ในปี ค.ศ. 1926 สมาคมแห่งชาติเพื่อการวิจัยการศึกษา (National Society for the Study of Education - NSSE) ได้จัดพิมพ์รายงานประจำปีชื่อ "พื้นฐานและเทคนิคในการจัดทำหลักสูตร" (Foundations and Techniques of Curriculum Construction) คณะกรรมการชุดนี้มีฮาโรลด์ รีก์เป็นประธานและมีแฟรงคลิน บ็อบบิทร่วมอยู่ด้วย ทุกคนในคณะกรรมการต่างมีความเห็นตรงกันว่า การออกแบบหลักสูตรเป็นสาขาวิชาที่สำคัญสาขาหนึ่งของการศึกษา

ในช่วง 25 ปี ต่อจากปี ค.ศ. 1926 ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับหลักสูตรมีน้อยมาก ระยะนั้นเป็นระยะที่นักการศึกษาอเมริกันหันไปสนใจและอภิปรายกันเกี่ยวกับแนวความคิดของการศึกษาแบบพัฒนาการ ซึ่งกำลังได้รับความนิยมอย่างมาก มีการอภิปรายปัญหาต่าง ๆ เช่น ความต้องการระหว่างบุคคลและสังคม การเตรียมเด็กเพื่อปัจจุบันหรืออนาคต การสอนโดยใช้วิจิงใจเด็กหรือให้เด็กตัดสินใจเอง ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการอภิปรายกันถึงเรื่องการสอน เช่น การสอนแบบโครงการ (Project Method) และการสอนแบบหน่วย (Unit Approach) เป็นต้น

การออกแบบหลักสูตรได้รับความสนใจอีกครั้งหนึ่ง เมื่อราล์ฟ ไทเลอร์ (Ralph Tyler) อาจารย์สอนวิชาหลักสูตรของมหาวิทยาลัยชิคาโก ได้เขียนหนังสือชื่อ "หลักพื้นฐานของหลักสูตรและการสอน" (Basic Principles of Curriculum and Instruction) ขณะเดียวกันผลงานของสกินเนอร์ (B. F. Skinner) นักจิตวิทยาทดลอง (Experimental Psychology) ในเรื่องทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) ก็ได้มีส่วนผลักดันให้การออกแบบหลักสูตรมีความสำคัญ

ขึ้นมาอีก การสอนแบบโปรแกรม (Programmed Instruction) ได้ถูกนำมาใช้ อันเป็นจุดเริ่มต้นของการกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objective) การสอนแบบโปรแกรมยังส่งผลให้เกิดกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรขึ้น ได้แก่ การกำหนดจุดหมาย เนื้อหาสาระ วิธีการเรียนการสอน การทดลองและทดสอบหลักสูตร เป็นต้น

การออกแบบหลักสูตรได้รับการพัฒนาขึ้นมาอีกขั้นหนึ่งเมื่อ โจเซฟ ชูบ (Joseph Schuab) ได้เสนอให้นำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ในการออกแบบหลักสูตร ผลก็คือ นักพัฒนาหลักสูตรเลิกจำกัดตัวเองอยู่กับแนวความคิดที่ว่า หลักสูตรเป็นเพียงเรื่องของจุดหมาย เนื้อหาสาระ วิธีสอน และการวัดผลเท่านั้น แต่มีความเข้าใจกว้างขึ้นว่า สิ่งดังกล่าวเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบทั้งหมดของการออกแบบหลักสูตร เรื่องนี้ว่าสำคัญมาก และเป็นเรื่องที่นักพัฒนาหลักสูตรในปัจจุบันจะต้องตระหนักและเข้าใจ

ในระหว่างปี ค.ศ. 1960 - 1970 มีนักการศึกษาและนักจิตวิทยาหลายท่านได้เสนอแนวความคิดและผลการวิจัย ซึ่งมีผลกระทบต่อหลักสูตรอย่างมาก ตัวอย่างเช่น แนวความคิดของเจอโรม บรุนเนอร์ (Jerome Brunner) ซึ่งกล่าวว่า เด็กอาจเรียนรู้ในทัศน์ (Concept) อะไรก็ได้ ไม่ว่าจะมีอยู่ในวัยใด และผลงานของ จัง เปียเจต์ (Jean Piaget) ซึ่งสนับสนุนแนวความคิดของ บรุนเนอร์ มีผลทำให้หลักสูตรที่ใช้เด็กเป็นศูนย์กลางได้รับการสนับสนุนอย่างมาก ขณะเดียวกันความนิยมในหลักสูตรที่ใช้วิชาเป็นศูนย์กลางก็เสื่อมถอยลง นอกจากผลงานของบุคคลดังกล่าวแล้ว ผลงานของ เบนจามิน บลูม (Benjamin Bloom) ก็นับว่ามีผลกระทบต่อหลักสูตรเป็นอย่างมาก ในปี ค.ศ. 1976 บลูมได้เขียนหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ "คุณสมบัติของมนุษย์และการเรียนในโรงเรียน" (Human Characteristics and School Learning) ซึ่งให้เห็นว่า คนที่ปกติเกือบทุกคนในโลกนี้สามารถเรียนรู้อะไรก็ได้ ถ้าหากว่าสภาวะของการเรียนรู้ที่เคยได้รับมาก่อนและที่จัดให้ในปัจจุบันมีความเหมาะสม แนวความคิดดังกล่าวนี้ส่งเสริมให้มีการพัฒนาหลักสูตรอย่างมีระบบ โดยพิจารณาถึงตัวแปรในระหว่างการเรียนการสอนที่จะส่งผลให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการเรียนได้สูงสุด

นับตั้งแต่ปลายช่วงเวลาระหว่างปี ค.ศ. 1960 - 1970 เป็นต้นมา ศาสตร์ของการออกแบบหลักสูตรในสหรัฐอเมริกา นับได้ว่ามีความเป็นปึกแผ่น และมีลักษณะของความเป็นวิทยาศาสตร์

ประยุคดียิ่งขึ้น แต่ปัญหาเกี่ยวกับการตัดสินใจเรื่ององค์ประกอบภายใน เช่น จุดประสงค์ เนื้อหาสาระ และโครงสร้างก็ยังไม่หมดไป

วิวัฒนาการของหลักสูตรในสหรัฐอเมริกาเท่าที่ได้กล่าวมาแล้วพอสรุปได้ว่า ก่อนปี ค.ศ. 1950 หลักสูตรเน้นวิชาพื้นฐานเพียงไม่กี่วิชา ระหว่างปี ค.ศ. 1951 - 1960 การเรียนการสอนหนักไปในด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ครั้นมาถึงช่วงปี ค.ศ. 1961 - 1970 มีการจัดหลักสูตรให้สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันมากขึ้น หลักสูตรเป็นแบบประสม คือมีวิชาพื้นฐาน วิชาสามัญและวิชาอาชีพ รวมอยู่ในหลักสูตรเดียวกัน และให้ผู้เรียนเลือกเรียนวิชาต่าง ๆ ได้โดยเสรี ระหว่างปี ค.ศ. 1971 - 1980 ได้มีความพยายามที่จะหันกลับไปสู่การเน้นวิชาพื้นฐานอีก คือ อ่าน เขียน คณิตเลข อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ นอกจากวิชาพื้นฐานแล้วหลักสูตรของสหรัฐอเมริกากำลังเบนเข็มไปสู่การเน้นในด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เทคโนโลยี เศรษฐศาสตร์และคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้เนื่องจากประเทศกำลังก้าวเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีระดับสูงนั่นเอง จะเห็นได้ว่าพัฒนาการของความคิดทางการศึกษาก็ดี ทางหลักสูตรก็ดี ล้วนผูกพันกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างใกล้ชิด

บทที่ 2

การจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียนในประเทศไทย

การศึกษานอกโรงเรียนของไทยได้มีมาก่อนที่จะตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นอย่างเป็นทางการ เมื่อ พ.ศ. 2483 ความเป็นมาของการศึกษานอกโรงเรียนอาจจะสืบสาวย้อนหลังไปได้ถึงยุคโบราณ ก่อนจะมีการจดจารึกเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จนถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัย ได้ทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น เมื่อ พ.ศ. 1826 หรือประมาณเจ็ดร้อยกว่าปีมาแล้ว ทำให้คนไทยเรามีตัวหนังสือไทยสำหรับใช้ศึกษาเล่าเรียนภาษาไทยในหมู่คนไทยสืบมา อย่างไรก็ตามการศึกษาเล่าเรียนภาษาไทยในสมัยก่อน จะจำกัดอยู่เฉพาะในวงเจ้านายและบุตรหลานของคนชั้นสูง และผู้ที่บวชเป็นพระจำนวนไม่มากนัก ไม่ได้ดำเนินการให้กว้างขวางทั่วไป สถานที่เรียนก็คือวัด และสำนักราชบัณฑิต ในวัง หรือบ้านเรือนของบุคคลชั้นสูง จำนวนบุคคลที่อ่านออกเขียนได้ในสมัยก่อนจึงมีอยู่จำกัด

เป็นที่น่าสังเกตว่าการบวชเรียนเป็นวิถีทางในการศึกษาหาความรู้อย่างหนึ่งของคนไทยในสมัยโบราณ นอกจากจะได้เรียนอักษรวิธียะและหลักคำสอนในพระศาสนา ตลอดจนได้รับการฝึกอบรมให้มีศีลธรรมจรรยาอันดีงาม บางคนยังได้เรียนวิชาเฉพาะบางอย่างจากวัดไปด้วย เช่น ช่างเขียน ช่างหล่อ ช่างไม้ ไวยากรณ์ หมอยา คณาอาคม การทำดอกไม้ไฟ พลุ ตะไล วัดจึงเป็นสถานฝึกอบรมแบบไม่เป็นทางการ ที่ช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สังคมไทยในสมัยโบราณ

ส่วนการศึกษาวิชาเฉพาะนั้น ในสมัยก่อน ฝึกอบรมถ่ายทอดกันในรอบครัวของตน หรือในแหล่งประกอบกิจการอื่น จนมีความรู้ความชำนาญ การเข้าฝึกอาชีพในแหล่งประกอบกิจการนั้น บุคคลจะต้องฝากตัวเป็นลูกศิษย์ท่านเองเดียวกับลูกศิษย์พระ คือไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน แต่จะต้องปฏิบัติรับใช้ครูในด้านส่วนตัวเป็นการตอบแทน วิชาการที่รับถ่ายทอดจากแหล่งประกอบกิจการดังกล่าวนี้มีการแพร่หลาย การช่างต่าง ๆ คนตรี โขน ละคร ลิเก และเพลงอาวูธ เป็นต้น

การศึกษาของสตรีได้รับการจำแนกให้แตกต่างจากบุรุษ ตามค่านิยมของสังคม ดังนั้นสตรีจึงต้องเรียนการทำอาหาร เย็บปักถักร้อย ดูแลบ้านเรือน สำหรับสตรีชั้นสูงมีโอกาสได้เรียนหนังสือ

จนบางคนสามารถแต่งโคลงฉันท์กาพย์กลอนได้ สำหรับสถานที่ฝึกอบรมนั้น นอกจากจะดำเนินการในครอบครัวของตนเองแล้ว บางคนยังมีโอกาสเข้าฝึกอบรมในสำนักของเจ้านายเพื่อรับถ่ายทอดวิชาความรู้แบบชาววัง สำหรับนำไปใช้เมื่อกลับไปอยู่บ้านเรือนของตน

พ.ศ. 2414 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง บริเวณโรงเรียนมหาดเล็ก นับว่าเป็นโรงเรียนตามแบบตะวันตกที่ตั้งขึ้นเป็นครั้งแรก โรงเรียนนี้แตกต่างกับโรงเรียนวัด คือมีสถานที่เล่าเรียนซึ่งจัดไว้โดยเฉพาะ มีพรവാสเป็นครู และมาทำการสอนตามเวลาที่กำหนด วิชาที่สอนมีภาษาไทย ภาษาอังกฤษต่างประเทศ และวิชาอื่น ๆ ที่ไม่เคยมีสอนในโรงเรียนแผนโบราณ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2507 : 29)

โรงเรียนที่จัดตามแบบอย่างตะวันตกนี้ ต่อมาได้เป็นต้นแบบของการศึกษาภาคบังคับตามความในกฎหมายประถมศึกษา เมื่อ พ.ศ. 2464 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ของวัง

รัฐได้เข้ามามีบทบาทจัดการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นอย่างเป็นทางการ เมื่อ พ.ศ. 2483 ถ้าพิจารณาจากสิ่งแวดล้อมทางการเมืองในขณะนั้น จะเห็นว่าประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ. 2475 คณะปฏิวัติได้ประกาศหลัก 6 ประการ เป็นแนวนโยบายในการพัฒนาบ้านเมือง และข้อหนึ่งในหลัก 6 ประการนั้น มีว่า "จะต้องให้การศึกษอย่างเต็มที่แก่ราษฎร" คำแถลงนโยบายของพระยาพหลพลพยุหเสนา เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2475 มีว่า

ส่วนการศึกษานั้น มีแผนการศึกษาและมีนโยบายวางไว้เป็นบรรทัดฐานดีแล้ว รัฐบาลนี้จะได้หาวิถีทางที่ดี ซึ่งจะนำไปให้ถึงจุดหมาย ให้พลเมืองรู้จักระบอบการปกครองตามแบบประชาธิปไตย ให้ได้มีความเป็นอยู่เหมาะสมแก่สมัยรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามที่ประกาศใช้ใน พ.ศ. 2475 ได้กำหนดให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2 ประเภท ประเภทแรกราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา ประเภทที่สอง คณะราษฎร (คณะปฏิวัติ) แต่งตั้งมีจำนวนประเภทละกึ่งหนึ่ง รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้กำหนดว่าให้สมาชิกประเภทที่สองหมดไป เมื่อประชาชนในประเทศไทยหนังสือถึงขั้นประถมศึกษา (ป.4) ถึงครึ่งหนึ่งของประเทศ (การสำรวจสำมะโนครัว พ.ศ. 2480 ซึ่งเป็นเวลาห้าปี หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปรากฏว่าทั่วประเทศมีพลเมือง 14,464,105 คน มีผู้ไม่รู้จักหนังสืออายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป จำนวน 6,888,548 คน หรือ ร้อยละ 68.9 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสมาชิกประเภทที่สองก็ยังคงต้องมียู่)

การตัดสินใจของรัฐ ที่จะเข้ามาจัดการศึกษาผู้ใหญ่ เมื่อ พ.ศ. 2483 อาจกล่าวได้ว่า มีเหตุผลหลายประการ ประการแรก เพื่อจัดการไม่รู้จักหนังสือให้ลดน้อยลง ประการที่สอง เห็นว่าการศึกษาเป็นมรรควิธีในการพัฒนาประเทศ ดังผู้นำไทยในสมัยนั้นคือ พลตรี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้กล่าวเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2483 ว่า "การชิงชัยของชาติจะบรรลุผลดีก็ต้องอาศัยประชากรดี มีความเฉลียวฉลาด ชาติที่มีประชากรดีกว่าย่อมจะชิงถึงหลักชัยอันใหญ่ไฉนก่อน ..." ประการที่สาม เพื่อส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย

รัฐบาลได้จัดตั้งกองการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงธรรมการ เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2483 เพื่อให้ปฏิบัติงานให้การศึกษาแก่ประชาชนให้อ่านออกเขียนได้ และรู้หน้าที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย (สุนทร สุนันท์ชัย. 2533 : 2)

การวางแผนเพื่อการรู้หนังสือครั้งแรก (พ.ศ. 2483 - 2488)

กองการศึกษาผู้ใหญ่ได้เริ่มทดลองวิธีการในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ เมื่อ พ.ศ. 2484 ให้เป็นที่แน่ใจว่า หลักสูตร แบบเรียน วิธีการสอน และการดำเนินการต่าง ๆ จะใช้ได้ผลในการวางแผนเพื่อการรู้หนังสือ

หลังจากได้ทดลองวิธีการใน พ.ศ. 2484 แล้ว รัฐบาลได้ดำเนินการขยายงานในปี พ.ศ. 2485 และต่อเนื่องกันไปจนถึง พ.ศ. 2488 การดำเนินงานในช่วงนี้ถือได้ว่าเป็นการวางแผนโดย

แท้จริง แม้จะตกอยู่ในภาวะสงคราม ทางราชการสั่งให้บ้านเรือนเปิดไฟป้องกันการโจมตีทางอากาศ เวลากลางคืน จำต้องเลื่อนมาเปิดสอนไว้กลางวัน และมีความขาดแคลนในด้านต่าง ๆ เกิดขึ้น แต่รัฐบาลก็ยังดำเนินการวางแผนเพื่อการรู้หนังสือต่อไปอย่างไม่ลดละ จนเป็นผลให้ไม่รู้หนังสือเพิ่มขึ้นในช่วง พ.ศ. 2484 - 2488 อันเป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง 1.4 ล้านคน จากจำนวนผู้ไม่รู้หนังสือทั้งหมดประมาณ 6.8 ล้านคน เท่ากับประมาณหนึ่งในห้า หรือร้อยละสิบของจำนวนผู้ไม่รู้หนังสือทั้งหมด (สุนทร สุนันท์ชัย. 2533 : 3)

ความสำเร็จของการวางแผนเพื่อการรู้หนังสือครั้งแรกนี้ ควรจดจำไว้ว่าในประวัติศาสตร์การศึกษาไทย เนื่องจากการเป็นารวางแผนครั้งแรก และดำเนินการในภาวะสงคราม แต่สามารถทำให้ไม่รู้หนังสือเพิ่มขึ้นนับจำนวนล้าน หากจะเปรียบเทียบกับการดำเนินการศึกษาในช่วงหลายสิบปีหลังสงคราม จะเห็นว่าในช่วงระยะเวลาอันสั้นไม่กี่ปีนั้น งานการศึกษาผู้ใหญ่ได้สร้างความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ไม่มีสมิัยใดเปรียบได้

การขยายการศึกษาผู้ใหญ่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2489 - 2503)

การศึกษาผู้ใหญ่ได้ขยายเข้าไประยะหนึ่ง หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง เนื่องจากความตกต่ำทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในระหว่างสงคราม ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องต่อมาอีกหลายปี ประกอบทั้งรัฐบาลหลังสงครามได้ยุติมาตรการทุกอย่างที่เป็นไปทางบังคับกับประชาชน ซึ่งรวมทั้งมาตรการที่ใช้ในการวางแผนเพื่อการรู้หนังสือด้วย

อย่างไรก็ดี การศึกษาผู้ใหญ่ก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกในเวลาไม่นานนัก ด้วยเหตุผลหลายประการ

- ก. การสนับสนุนขององค์การศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ซึ่งจัดตั้งขึ้นหลังสงครามโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสันติภาพ และประชาธิปไตย โดยทางการศึกษา ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การนี้ เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2492 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ยูเนสโกกำลังส่งเสริมแผนการศึกษาที่เรียกว่า "Fundamental Education"

หรือ "การศึกษาภาคหลัมูลฐาน" ขึ้นในบรรดาสมาชิกประเทศการศึกษาภาคหลัมูลฐานมุ่งที่จะจัดการไม่รู้หนังสือให้หมดไปทั่วโลก เพราะเห็นว่าการไม่รู้หนังสือเป็นอุปสรรคต่อการทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความไม่เสมอภาค และเป็นสิ่งคุกคามต่อสันติภาพ ประเทศไทยจึงได้รับแผนดังกล่าวมาดำเนินการในประเทศไทย

ข. ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมหลังสงคราม ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงระดับการครองชีพของประชาชน และความเป็นอยู่ในทุกด้าน ดังนั้นการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพและการเผยแพร่ต่าง ๆ จึงมีความเหมาะสมกับสถานการณ์

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยได้ฟื้นฟูการศึกษาผู้ใหญ่ ขยายวัตถุประสงค์เดิมซึ่งวางไว้ว่า จะสอนให้รู้หนังสือ และรู้หน้าที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เป็นหัวข้อดังนี้

1. ส่งเสริมให้รู้หนังสือ
2. ส่งเสริมอาชีพของประชาชนให้ดีขึ้น
3. ส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย
4. ส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น
5. ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

จะเห็นว่า หัวข้อความมุ่งหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ที่ได้ขยายเพิ่มขึ้นก็คือ การส่งเสริมอาชีพ การส่งเสริมความเป็นอยู่ และการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

สอดคล้องกับความมุ่งหมายดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการได้สั่งการให้จังหวัดทุกจังหวัด

จัดการศึกษาในรูปใหม่ 4 ประเภท คือ

1. การศึกษาหลัมูลฐาน
2. การศึกษาประชาชน
3. การอาชีวศึกษาผู้ใหญ่
4. การมัธยมศึกษา

1. การศึกษาหลัมูลฐาน เป็นโครงการสอนให้รู้หนังสือ ใช้แทนโครงการเดิมที่พัฒนาขึ้นในระหว่างสงคราม โดยใช้หลักการของ ดร.แฟรงค์ ซี เลอบัค (Dr. Frank C. Laubach) ซึ่งยูเนสโกได้ส่งเข้ามาช่วยแนะนำ โครงการใหม่นี้ได้พัฒนาหลักสูตร

แบบเรียน และวิธีดำเนินการขึ้น ใช้เวลาเรียน 1 ปี แบ่งเป็นภาคต้น 6 เดือน และภาคปลาย 6 เดือน ตามวิธีการของ ดร.เลาบักนั้น การสอนให้รู้หนังสือ ใช้วิธี "ตัวต่อตัว" (Each One Teach One) หมายถึง ผู้สอนอาสาสมัครคนหนึ่ง สอนนักเรียนคนหนึ่ง แต่วิธีการนี้ก็ใช้อยู่ไม่นาน ในที่สุดก็ปรับเปลี่ยนเป็นแบบชั้นเรียนดั้งเดิม

2. การศึกษาประชาชน เป็นวิธีการอบรมประชาชน โดยใช้ภาพยนตร์ และห้องสมุด เป็นเครื่องมือให้การศึกษาไปด้วย ดำเนินการเป็นครั้งคราวในตำบลหมู่บ้านท่าไกล กิจกรรมที่ดำเนินการมีการนิเทศการ ฉายภาพยนตร์ บริการอ่านโดยห้องสมุดเคลื่อนที่ พังวิทย์ ปาฐกถาสนทนา

ห้องสมุดประชาชน จัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2492 นับว่าเป็นรากฐานของห้องสมุดประชาชนประจำที่และเคลื่อนที่ที่เกิดขึ้นต่อมา

โสตทัศนศึกษา เริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2490 โดยการฉายภาพยนตร์ และภาพนิ่ง และให้ พังวิทย์ ต่อมาได้มีแผนกโสตทัศนศึกษาจัดตั้งในส่วนกลาง และมีบริการโสตทัศนศึกษา ดำเนินการโดยหน่วยการศึกษาประชาชนจังหวัดทุกจังหวัด

3. การอาชีวศึกษาผู้ใหญ่ เริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2492 โดยกระทรวงศึกษาธิการได้ เสนอแนะไปยังจังหวัดต่าง ๆ ให้ดำเนินการอาชีวศึกษาผู้ใหญ่เป็น 3 รูปแบบคือ การอาชีวศึกษา ผู้ใหญ่แบบประจำที่ การอาชีวศึกษาแบบอบรม ใช้ระยะเวลาสั้นกว่าแบบแรก และการอาชีวศึกษา แบบบรรยายอันเป็นการให้ความรู้เป็นครั้งคราว

กองการศึกษาผู้ใหญ่ได้ดำเนินการร่วมกับสถานศึกษาของกรมอาชีวศึกษา โรงเรียนราชบุรี ในการจัดการอาชีวศึกษาผู้ใหญ่ นอกจากนั้นยังมีโรงเรียนที่กองการศึกษาผู้ใหญ่จัดตั้งขึ้นเองอีก ส่วนหนึ่ง

4. การมัธยมศึกษา เริ่มจัดเมื่อ พ.ศ. 2491 โดยจัดสอนเป็น 2 ระดับ คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยใช้หลักสูตรแบบเรียนของโรงเรียนมัธยมศึกษากลางวัน แต่สอนในลักษณะกวดวิชา ให้ผู้เรียนเข้าสอบเทียบความรู้ที่เปิดสำหรับบุคคลทั่วไป ที่กระทรวงศึกษาธิการ จัดให้มีปีละครั้ง ผู้ที่สอบเทียบความรู้ได้จะได้รับใบรับรองความรู้ว่าเทียบเท่าชั้นนั้น ๆ แต่จะนำไปใช้ได้เพื่อสิทธิบางอย่างเท่านั้น

การจัดตั้งศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่จังหวัดอุบลราชธานี (ศ.อ.ศ.อ.)

เมื่อ พ.ศ. 2497 องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) และรัฐบาลไทยได้ร่วมกันจัดตั้งศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่จังหวัดอุบลราชธานี (ศ.อ.ศ.อ.) เรียกชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า Thailand UNESCO Fundamental Education Center (TUFEC) เพื่อให้ทำหน้าที่ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับมูลสารศึกษาที่เรียกว่า "สวานิเทศก์" (Fundamental Education Supervisor) เพื่อออกไปปฏิบัติงานให้มูลสารศึกษาแก่ประชาชนในชนบท คำว่า "มูลสารศึกษา" นั้น หมายถึง การศึกษาที่ให้แก่ผู้ใหญ่และเด็กที่พ้นจากเข้าโรงเรียนแล้วให้รู้เรื่องทั่ว ๆ ไป เพื่อให้เข้าใจสิ่งแวดล้อม รู้จักพิจารณาปัญหา รู้จักนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อความเจริญในด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนนั้น ๆ เป็นต้น (ศ.อ.ศ.อ. 2530 : 10)

การฝึกอบรมสวานิเทศก์ใช้เวลา 2 ปี ผู้ที่จะเข้าศึกษาจะต้องมีอายุระหว่าง 23 - 40 ปี รับราชการมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี มีวุฒิ ป.ป. หรือเทียบเท่า ไม่จำกัดเพศชาย หรือหญิง

การเรียนจะมีทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ภาคปฏิบัตินักศึกษาจะต้องออกไปทำงานในหมู่บ้าน เพื่อศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน และให้การศึกษาแก่ประชาชน

สวานิเทศก์แต่ละคน จะเรียนหนักด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ คือ เกษตร อนามัย การเรือน การช่างชนบท สวัสดิการสังคม และการศึกษา แต่เวลาทำงาน จะทำงานเป็นทีม ๆ ละ 6 คน ประกอบด้วยผู้ที่เรียนวิชาเฉพาะในแต่ละด้าน

วิธีการปฏิบัติงานให้มูลสารศึกษา ไม่แตกต่างกับวิธีการของพัฒนาชุมชน กล่าวคือต้องไปอยู่กับชาวบ้าน ศึกษาความต้องการของชาวบ้าน ย้ายให้ชาวบ้านร่วมมือกันแก้ปัญหา และรู้จักขอความร่วมมือจากหน่วยราชการต่าง ๆ จึงเป็นการเตรียมประชาชนเพื่อการพัฒนาชุมชนนั่นเอง

ความมุ่งหมายเบื้องต้นของยูเนสโก ต้องการให้ศูนย์แห่งนี้ฝึกอบรมนักศึกษามากจากหลาย ๆ ประเทศ ในภูมิภาคนี้คือ ไทย ลาว เขมร เวียดนาม แต่ในที่สุด ด้วยข้อจำกัดทางภาษาก็สามารถรับได้เพียงนักศึกษาของประเทศไทย และลาว เท่านั้น

ศ.อ.ศ.อ. ดำเนินงานอยู่ได้ไม่นาน เมื่อ พ.ศ. 2502 ได้มีการโอนสารนิเทศก์ส่วนใหญ่จากกระทรวงศึกษาธิการ ไปสังกัดกระทรวงมหาดไทย เนื่องจากกระทรวงมหาดไทยมีโครงการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งทำงานลักษณะเดียวกับมูลสารศึกษาอยู่แล้ว การฝึกอบรมสารนิเทศก์จึงได้สิ้นสุดลง หลังจากผลิตสารนิเทศก์ได้ 7 รุ่น จำนวน 451 คน ในจำนวนนี้ เป็นนักศึกษาจากวชิราวุธวิทยาลัย 5 ทีม รวม 30 คน

การพัฒนาเชิงคุณภาพและการปรับแนวเข้าสู่การศึกษาตลอดชีวิต (พ.ศ. 2504 - 2519)

ในช่วงเวลาจาก พ.ศ. 2503 - 2519 การศึกษาผู้ใหญ่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่าง ๆ หลายประการ ดังเช่น การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเพิ่งมีเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2504 นับถึง พ.ศ. 2519 ประเทศไทยได้มีแผนพัฒนาฯ รวม 3 ฉบับ แผนพัฒนาดังกล่าวได้เน้นการศึกษามหาวิทยาลัย และการพัฒนาก้าวคนตลอดมา จนถึงแผนพัฒนาฉบับที่ 3 ในส่วนการศึกษา จึงได้ให้ความสำคัญแก่การศึกษาผู้ใหญ่โดยระบุว่า จะจัดทำโครงการประสานงานการศึกษาผู้ใหญ่ ทำการฝึกอบรมวิชาชีพ และวางแผนดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเยาวชนในชนบท

นอกจากปัจจัยที่สืบเนื่องจากการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแล้ว เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2503 ประเทศไทยได้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 เน้นจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของสังคมและบุคคลและให้สอดคล้องกับแผนเศรษฐกิจและแผนการปกครองประเทศ ทั้งยังเน้นให้ผู้เรียนมีกิจนิสัย และความขยันหมั่นเพียรในการใช้มือปฏิบัติงานด้วย

ปัจจัยที่สาม ได้แก่ ความร่วมมือจากองค์การระหว่างประเทศ และต่างประเทศ ในช่วงเวลาข้างต้นนี้ ยูเนสโก ได้ให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษาแบบสมกิจ (Work-Oriented Functional Literacy) องค์การบริหารวิเทศกิจแห่งสหรัฐอเมริกา (USOM) ได้ให้ความสนับสนุนด้านการฝึกอาชีพ (หน่วยฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ ซึ่งเดิมสังกัดกรมอาชีวศึกษา) และองค์การศึกษานานาชาติ (World Education) ได้ให้ความสนับสนุนเรื่องการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ

ปัจจัยที่สี่ ภาวะภายในประเทศได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งสูงขึ้น อันเนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เน้นภาคเมือง และภาคอุตสาหกรรมมากกว่าชนบท และระบอบการปกครองที่ยังไม่เปิดกว้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคง เนื่องจากการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ภายในและภายนอกประเทศ และการเรียกร้องให้มีการปกครองที่เป็นประชาธิปไตย

การพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่ในช่วง พ.ศ. 2504 - 2519 โดยสาระสำคัญจะเน้นหนักการพัฒนาโครงการที่มีอยู่แล้วให้มีคุณภาพดีขึ้น โดยจัดเนื้อหาสาระ และวิธีการที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายยิ่งขึ้น และในช่วงท้าย ๆ ได้พัฒนาแนวคิดทางปรัชญา และวิธีการให้สอดคล้องกับงานการศึกษานอกโรงเรียนมากยิ่งขึ้น

การศึกษาระดับพื้นฐานสำหรับผู้เรียนในเมืองการศึกษาภาคหลัมูลฐาน ภาคต้น และภาคปลาย ที่เข้ามาแต่เดิมเหมาะแก่การศึกษาผู้ใหญ่ในชนบท ประกอบกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ได้ขยายชั้นประถมศึกษาออกเป็น 7 ปี กองการศึกษาผู้ใหญ่ จึงได้จัดทำหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐานขึ้น โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ระดับ 1 เทียบเท่า ป.2 ระดับ 2 เทียบเท่า ป.4 และระดับ 3 เทียบเท่า ป.7 หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นใหม่นี้ มุ่งใช้สำหรับนักเรียนในเมือง ซึ่งมุ่งจะเรียนวิชาสามัญให้สูงขึ้น ดังนั้น จึงได้จัดเนื้อหาให้คล้ายคลึงกับหลักสูตรในโรงเรียน เพื่อให้สะดวกที่จะใช้เรียนต่อได้

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีใช้แทนการศึกษาภาคหลัมูลฐาน

เมื่อ พ.ศ. 2511 กองการศึกษาผู้ใหญ่ได้เริ่มทดลองหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบสมกิจ (Work Oriented Functional Literacy) ตามข้อเสนอแนะของยูเนสโก หลักสูตรนี้นอกจากจะสอนให้อ่านออกเขียนได้คิดเลขเป็นแล้ว ยังมุ่งฝึกอาชีพควบคู่ไปด้วย เพื่อให้ผู้เรียนได้ประโยชน์ทั้งสองทาง อย่างไรก็ตาม เมื่อ พ.ศ. 2513 องค์การศึกษาโลก (World Education) ได้เสนอให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทยในการปรับปรุงการศึกษาผู้ใหญ่แบบสมกิจให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรนี้ด้วย กองการศึกษาผู้ใหญ่เห็นว่าแทนที่จะมีเนื้อหาเพียงการวางแผนครอบครัว ควรจะถือโอกาสปรับปรุงหลักสูตรให้กว้างขึ้น ให้ครอบคลุมถึงปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ของผู้เรียนให้มากขึ้นอีก

การศึกษาแบบเปิดเสรีของไทย จึงไม่ได้เดินตามแนวของยูเนสโกในส่วนที่เกี่ยวกับการอาชีพ นอกจากนั้นยังได้พัฒนาปรัชญา และวิธีการขึ้นใช้เป็นของตนเองด้วย ดังที่รู้จักกันทั่วไปว่า ปรัชญาคิดเป็น

การพัฒนาหลักสูตรสายสามัญต่อเนื่องขึ้นแทนหลักสูตรมัธยม หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ภาคมัธยมเดิม เป็นหลักสูตรที่ยืมมาใช้จากหลักสูตรโรงเรียนกลางวันโดยตรง ต่อมาใน พ.ศ. 2508 กองการศึกษาผู้ใหญ่เห็นว่ายังไม่เหมาะสมจึงได้พัฒนาหลักสูตรขึ้นใหม่ เรียกว่า หลักสูตรสายสามัญระดับที่ 4 เทียบเท่า หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับที่ 5 เทียบเท่าหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย (สำหรับหลักสูตรหลังนี้ยังไม่สามารถจะปรับใหม่ได้ เนื่องจากไม่ได้รับความเห็นชอบจากเจ้าหน้าที่กรมวิชาการ ซึ่งต้องการรักษามาตรฐานของการศึกษาระดับนี้ไว้ให้เป็นอย่างเดียวกับโรงเรียนกลางวัน)

สรุปได้ว่า การศึกษาระดับพื้นฐาน และการศึกษาสายสามัญต่อเนื่องนี้ ในชนบทได้ใช้หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีโดยทั่วไป ส่วนในเมืองนั้น มีหลักสูตรอีกประเภทหนึ่งซึ่งเน้นการเรียนเนื้อหาเพื่อเสริมพื้นฐานความรู้มากกว่าในชนบท ได้แก่ หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ ระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับที่ 1 - 5

หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ ระดับที่ 4 ต่อมาได้มีการพัฒนาโดยใช้หลักการอย่างเดียวกับการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรี เมื่อ พ.ศ. 2518 เรียกว่า หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีระดับที่ 4

การศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ ใน พ.ศ. 2515 ได้มีการโอนโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่จากกรมอาชีวศึกษามาสังกัดกองการศึกษาผู้ใหญ่ โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่นี้ ได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2503 ต่อมาได้ขยายออกไป จนมีทั้งหมด 45 โรงเรียน

การศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ จึงมี 3 ประเภทคือ

1. โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ สอนวิชาเครื่องยนต์ ข่างเชื่อมโลหะ ข่างไฟฟ้า ข่างโทรทัศน์และวิทยุ บัญชี พิมพ์ดีด อาหาร - ขนม ข่างตัดเสื้อ ข่างตัดผม และเสริมสวย ตัดผม หลักสูตรวันละ 300 ชั่วโมง

2. โรงเรียนผู้ใหญ่เคลื่อนที่ เปิดสอนวิชาตัดเย็บเสื้อผ้า และตัดผมใช้เวลาวันละ 300 ชั่วโมง

3. โรงเรียนผู้ใหญ่ประจำที่ เปิดสอนในสถานที่ของโรงเรียนต่าง ๆ ที่มีความพร้อม เปิดสอนวิชาต่าง ๆ ดังเช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า พิมพ์ดีด ศิลปประดิษฐ์ ดนตรีไทย ช่างวิทย์ อาหาร - โภชนาการ เสริมสวย ตัดผม บัญชี อาหาร - ขนม ช่างมุก ช่างแกะสลักไม้ ช่างฝีมือ ดนตรี ช่างไม้ครุภัณฑ์ ช่างปูน ช่างไฟฟ้า ช่างยนต์ สนทนาภาษาอังกฤษ ขักรถยนต์ เกษตรกรรม เขียนแบบ ก่อสร้าง ช่างประปา หลักสูตรวันละ 150 ชั่วโมง

4. กลุ่มสนใจ เป็นวิธีจัดกลุ่มผู้เรียนอย่างหนึ่ง แต่ละกลุ่มต้องมีผู้เรียนไม่ต่ำกว่า 15 คน เปิดสอนหลักสูตรระยะสั้นไม่เกิน 30 ชั่วโมง ประเภทอาชีพะ สังคมศึกษา และศิลปวัฒนธรรมทาง ราชการเป็นผู้สนับสนุนค่าตอบแทน วิทยากร แต่ผู้เรียนจะต้องจัดหาอุปกรณ์การฝึกอบรมของตนเอง

การปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพมักจะ เป็นหลักสูตรค่อนข้างยาว ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรของโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ โรงเรียนผู้ใหญ่ ประจำที่หรือโรงเรียนผู้ใหญ่เคลื่อนที่ ปรากฏว่ามีผู้เรียนออกกลางคันมาก เพราะไม่ประสงค์จะเรียน ให้จบหลักสูตรต้องการเพียงแค่นำไปใช้งานเท่านั้น ดังนั้น กองการศึกษาผู้ใหญ่จึงได้พัฒนาหลักสูตร วิชาชีพขั้นใหม่ แบ่งซอยออกเป็นรายการย่อย ๆ จบในตัวเพื่อให้ผู้เรียนเลือกเรียนได้ตามความ ต้องการของตน เช่น ถ้าต้องการจะเรียนวิธีทำกับข้าวอย่างหนึ่ง ก็สามารถจะมาเรียนได้ในชั่วโมง นั้น และเมื่อจบแล้วก็ถือว่าเสร็จสิ้นหลักสูตรนี้ได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2520

งานส่งเสริมการอ่าน งานนี้ประกอบด้วย งานห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำ หมู่บ้าน และศูนย์รับบริจาคหนังสือ

1. ห้องสมุดประชาชน ใน พ.ศ. 2508 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้มาตรฐาน ห้องสมุดประชาชน เพื่อยกระดับการดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนให้มีมาตรฐานยิ่งขึ้น มาตรฐาน ของห้องสมุดประชาชน กล่าวถึงวัตถุประสงค์ ขนาดของห้องสมุด เล็ก กลาง ใหญ่ ครุภัณฑ์และวัสดุ ของห้องสมุดขนาดต่าง ๆ คุณสมบัติของผู้ที่มาเป็นบรรณารักษ์ ฯลฯ ใน พ.ศ. 2509 กรมสามัญศึกษา

ซึ่งรับผิดชอบ เรื่องการจัดห้องสมุดได้ เริ่มดำเนินการขอ เปลี่ยนอัตราจ้างประจำของบรรณารักษ์ที่ว่างลง มาเป็นอัตราเงินเดือนข้าราชการพลเรือนสามัญ เพื่อยกระดับบรรณารักษ์ให้เป็นข้าราชการ ทั้งนี้ได้ดำเนินการเปลี่ยนอัตราว่าง ตามหลักการนี้ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

2. ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน จากการวิจัยของกรมสามัญศึกษาเมื่อ พ.ศ. 2512 พบว่า ผู้ที่จบชั้นประถมปีที่ 4 ไปแล้ว ประมาณ 3 - 4 ปี ประมาณร้อยละ 33 กลับกลายเป็นผู้ไม่รู้หนังสือตามเดิมอีก สาเหตุเนื่องจากไม่มีหนังสืออ่าน กองการศึกษาผู้ใหญ่จึงได้จัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านขึ้นที่จังหวัดลำปางเมื่อ พ.ศ. 2514 ต่อมา ได้ขยายออกไปทั่วประเทศ เหตุที่ใช้ชื่อว่า "ที่อ่านหนังสือพิมพ์" แทนที่ใช้ว่า "ที่อ่านหนังสือ" เป็นเพราะว่าสิ่งที่ส่งไปนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้ก็เนื่องจากเห็นว่าประชาชนสนใจข่าวสารประจำวัน และคงจะใช้ประโยชน์จากหนังสือพิมพ์มากกว่าหนังสือประเภทอื่นที่มักจะล้าสมัย เป็นที่คาดหมายว่าที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านจะลดอัตราการลืมนหนังสือ และช่วยให้ประชาชนได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตประจำวันยิ่งขึ้น

ศูนย์รับบริจาคหนังสือ จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2515 เพื่อรับบริจาคหนังสือจากประชาชนที่มีหนังสือเหลือใช้ เหลือขาย และประสงค์จะบริจาคเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ดำเนินการรับบริจาคจากประชาชน และหน่วยราชการต่าง ๆ เพื่อคัดเลือกส่งไปที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และห้องสมุดประชาชน

นวัตกรรมการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2504 - 2519

ในช่วง พ.ศ. 2504 - 2519 ได้มีการพัฒนาแนวความคิดใหญ่ ๆ ไว้หลายประการ เป็นพื้นฐานของการจัดการศึกษานอกระบบในช่วงต่อมา ตัวอย่างเช่น

1. ปรัชญาหรือความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่ ปรัชญานี้เป็นที่รู้จักกันในชื่อว่า "ปรัชญาคิดเป็น" มีสาระสำคัญคือ เป้าหมายสูงสุดในชีวิตของพวกเรา คือความสุข ความสุขเกิดจากความกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ความกลมกลืนเกิดขึ้นได้จากมนุษย์ปรับตัวเข้าหาสิ่งแวดล้อม หรือปรับสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมแก่ตัวมนุษย์ หรือตัวมนุษย์เองหลุดออกจากสิ่งแวดล้อมนั้น การจะเลือกปรับอะไร และอย่างไร มนุษย์จะต้องคิดเป็น คือคิดโดยอาศัยข้อมูลหลาย ๆ ด้าน ทั้ง

ทางวิชาการ สิ่งแวดล้อมและตนเองปรัชญานี้ ได้นำมาใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่นแบบเปิดเสรีขั้นพื้นฐาน ก่อน ต่อมาจึงได้นำมาใช้กับโครงการอื่น ๆ เช่น โครงการประชากรศึกษา โครงการหนังสือพิมพ์ ผาแผ่ง โครงการการศึกษาผู้ใหญ่นแบบเปิดเสรีขั้นต่อเนื่อง

จุดเด่นของปรัชญาคิดเป็น อยู่ที่ทำให้เสรีภาพในการเลือกแก่ผู้เรียน ไม่มีการชักจูงหรือเกลี้ยกล่อมหรือตัดสินใจให้แก่ผู้เรียน ดังเช่น ปัญหาการมีบุตรควรจะมีมากหรือน้อย ควรจะพิจารณาจากเหตุผลทุกด้าน เช่น สุขภาพ รายได้ สิ่งแวดล้อม คุณภาพของชีวิต ความต้องการของรัฐ ความต้องการของตนเอง การศึกษาจากข้อมูลหลาย ๆ อย่าง ทั้งข้อดี และข้อเสียจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการพิจารณาเลือกตัดสินใจ

ปรัชญาคิดเป็นอาจจัดกลุ่มอยู่ในพวกมนุษยนิยม โดยอาศัยเกณฑ์การให้อิสระในการตัดสินใจแก่ผู้เรียนเป็นหลักในการจัดประเภท

2. การศึกษาผู้ใหญ่นแบบเปิดเสรีขั้นพื้นฐาน การศึกษาผู้ใหญ่นแบบเปิดเสรีขั้นพื้นฐานถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมอย่างหนึ่งในการสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือ ซึ่งได้พัฒนาขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์ของประเทศไทยเป็นส่วนใหญ่ หลักการสำคัญก็คือ เป็นหลักสูตรที่สัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียนหลาย ๆ ด้าน การสอนหนังสือ สัมพันธ์กันไปกับเนื้อหา เน้นความเข้าใจในความหมาย วิธีการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจ โครงการนี้มีการพัฒนาที่ค่อนข้างสมบูรณ์ในตัวเอง ทั้งหลักสูตร เนื้อหา วัสดุ การเรียนการสอน การบริหาร การประเมินผล

3. การศึกษานอกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย์ การจัดการศึกษาแบบชั้นเรียนที่เคยทำกันมามีจุดอ่อนที่ไม่สามารถจะดำเนินการในท้องที่ชนบทได้ เพราะขาดผู้สอนที่มีคุณภาพ ดังนั้น จึงได้มีโครงการการศึกษานอกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย์ขึ้น เพื่อให้การศึกษาสายสามัญระดับที่ 3 (ป.6) และระดับที่ 4 (ม.3) แก่ประชาชนในท้องที่ชนบท วิธีให้การศึกษา ได้ใช้สื่อ 3 อย่าง คือ 1. เอกสารการสอน 2. บทเรียนทางวิทยุ 3. สื่อบุคคล ได้แก่ ผู้ประสานงานกลุ่มและผู้เรียนที่ประกอบกันเป็นกลุ่ม โครงการนี้จึงเป็นทางเลือกอีกอย่างหนึ่งสำหรับผู้ที่จะประสงค์จะเข้าเรียนการศึกษาสายสามัญ

4. การศึกษานอกโรงเรียนสำหรับชาวเขา ประเทศไทยมีชาวเขาอาศัยอยู่ในบริเวณป่าเขาภาคเหนือ จำนวนหลายแสนคน ชุมชนเหล่านี้มีวัฒนธรรม และความเป็นอยู่แตกต่างกับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ บริการของทางราชการ รวมทั้งการศึกษายังเข้าไปถึงบุคคลเหล่านี้เพียงส่วนน้อย กองการศึกษาผู้ใหญ่จึงได้ดำเนินการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวเขาขึ้น เพื่อให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่ชาวเขา ต่อมาจึงได้พัฒนาเป็นโครงการศูนย์การศึกษาสำหรับชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.) เมื่อ พ.ศ. 2519 เพื่อให้การสอนตามหลักสูตรประถมศึกษาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ แต่การพัฒนาหลักสูตรและวิธีการดำเนินงานได้กระทำสืบเนื่องต่อมาจนเสร็จสมบูรณ์ในช่วงเวลาหลังจึงจะได้นำไปกล่าวในช่วงต่อไป

5. การใช้อาสาสมัครเดินสอน เนื่องจากการสอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จแบบขั้นเรียนต้องมียุติศึกษาครบชั้น (อย่างต่ำ 20 คน) จึงไม่สามารถจะเปิดสอนในบางพื้นที่ที่มีประชาชนอาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย ซึ่งมีผู้ไม่รู้หนังสืออยู่ไม่ครบชั้น ทำให้บุคคลในพื้นที่ดังกล่าวขาดโอกาสที่จะได้รับบริการไป กองการศึกษาผู้ใหญ่จึงได้เริ่มโครงการครูอาสาสมัครเดินสอนขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2517 และเริ่มทำการสอนเมื่อ พ.ศ. 2519 ครูอาสาสมัครเดินสอนจะไปพักอาศัยอยู่ในพื้นที่และทำการสอนตามบ้านนักเรียนเป็นกลุ่ม ๆ วันละ 2 - 3 กลุ่ม รวมจำนวนไม่น้อยกว่า 30 คน ทำให้สามารถขยายโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ได้ ครูอาสาสมัครเหล่านี้มีกำหนดการจ้างครั้งละ 1 ปี และจะได้รับเงินค่าตอบแทนเป็นรายเดือนตามคุณวุฒิบวกด้วยค่าเดินทางอีกจำนวนหนึ่ง

6. ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน นับว่าเป็นงานใหญ่ที่มีในช่วงนี้ เช่นกัน ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสพบทบทวนทักษะในการอ่านของตนที่ได้รับมาจากระดับการศึกษาภาคบังคับ ป้องกันการลืมหนังสือ และได้รับข่าวสารข้อมูลเพิ่มเติม

การศึกษานอกโรงเรียนตามแนวทางการศึกษาคลอดชีวิต

ก่อนจะสิ้นช่วง พ.ศ. 2504 - 2519 ได้มีความริเริ่มที่จะจัดการศึกษานอกโรงเรียนตามแนวทางการศึกษาคลอดชีวิต ดังจะเห็นว่า ได้มีการจัดกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่เป็น 3 กลุ่มคือ การศึกษาพื้นฐาน การบริการ ข่าวสารข้อมูล และการศึกษาด้านทักษะ

การศึกษาพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาเพื่อให้เกิดเป็น แก่นปัญหาเป็น และมีเครื่องมือในการค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมได้ นั่นคือต้องอ่านออกเขียนเป็น คิดเลขเป็น โครงการที่จัดขึ้นเพื่อสนองวัตถุประสงค์นี้ ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ และการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญขึ้นต่อเนื่อง

การบริการข่าวสารข้อมูล หมายถึง การจัดให้มีข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันให้แก่ประชาชน ซึ่งได้ผ่านการศึกษาพื้นฐานแล้ว เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิต เพราะศึกษาพื้นฐานย่อมจะให้ความรู้ได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น การนำไปใช้ในชีวิต จะต้องอาศัยข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันเข้าประกอบด้วย

การศึกษาด้านทักษะ หมายถึง การศึกษาให้เกิดความชำนาญที่นำไปใช้จริง ๆ ได้ การศึกษาด้านนี้ จำเป็นจะต้องต่อเนื่องให้แก่บุคคลเป็นครั้งคราว ตามความจำเป็นตลอดเวลา

ช่วงเวลาจาก พ.ศ. 2520 - ปัจจุบัน ได้มีความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากเกี่ยวกับโครงสร้างการบริหารระบบการจัด ตลอดจนเนื้อหาสาระ และกระบวนการทางการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เกิดจากปัจจัยสำคัญหลายประการ เช่น

1. การประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 แผนการศึกษาแห่งชาติดังกล่าวมีสาระสำคัญ ดังนี้

1.1 การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นการเปลี่ยนแปลงจุดเน้นจากการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งมีข้อจำกัดโดยช่วงเวลา สถานที่ และวิธีดำเนินการ ฯลฯ เป็นการศึกษาระบบเปิด ซึ่งมีความยืดหยุ่นมากขึ้น

1.2 การประสานสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียน กับ การศึกษานอกโรงเรียน รวมทั้งให้มีภาคปฏิบัติที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ในแต่ละระดับ และประเภทการศึกษา

1.3 การจัดและสนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียน ลักษณะต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลได้รับการศึกษาตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นอันดับแรก

1.4 การเพิ่มงบประมาณทางการศึกษา สำหรับการศึกษาทุกระดับ และเน้นความสำคัญของการศึกษามัธยมศึกษา และการศึกษานอกโรงเรียนเป็นพิเศษ ทั้งนี้โดยอาศัยหลักของความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา

1.5 การศึกษานอกโรงเรียน เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ไม่ว่าการศึกษานั้นจะจัดเป็นกิจกรรมการศึกษาโดยเฉพาะ หรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น เพื่อมุ่งให้รู้จักแก้ปัญหา ผูกอาชีพ หรือพัฒนาความรู้เฉพาะอย่าง ตามความต้องการและความสนใจของพลเมือง

การที่แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ได้ระบุให้ใช้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาขึ้น ทำให้การศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกโรงเรียนได้รับความสำคัญเพิ่มขึ้นในตัว แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 จึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนอย่างสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษา นอกโรงเรียนในปัจจุบัน

2. แผนพัฒนาการศึกษาฉบับที่ 4 (2520 - 2524), ฉบับที่ 5 (2525 - 2529), ฉบับที่ 6 (2530 - 2534) ทุกฉบับได้ส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษานอกโรงเรียน และความเสมอภาคทางการศึกษา การศึกษานอกโรงเรียนในช่วง พ.ศ. 2520 - ปัจจุบัน จึงมีบทบาทสำคัญเป็นพิเศษ

3. ภาวะทางการเมือง ใน พ.ศ. 2516 ได้มีการเคลื่อนไหวของมวลชนเรียกร้องให้รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญ เสถียรภาพทางการเมืองของประเทศในช่วงนั้นจึงไม่สู้จะดีนัก สืบเนื่องมาจากการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยมาเป็นเวลานาน ความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปในด้านการเมือง จึงเป็นเรื่องที่สามารถคาดการณ์ได้

4. ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม อาจสรุปได้ว่า ในช่วงเวลา ก่อน พ.ศ. 2520 ได้มีการเพิ่มประชากรในวัยศึกษาอย่างรวดเร็ว ทำให้การพัฒนาทางด้านการศึกษาไม่ได้สัดส่วนกับการเพิ่มอัตราประชากร นอกจากนั้นยังมีความเหลื่อมล้ำในบริการทางการศึกษาที่จัดในเมืองและชนบท ทั้งด้านคุณภาพ และความเสมอภาคในโอกาสที่จะเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงกว่าการศึกษามัธยมศึกษา

5. ความร่วมมือขององค์การระหว่างประเทศ ในขณะที่กระทรวงศึกษาธิการ กำลังต้องการพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียนอย่างจริงจัง เพื่อให้เป็นไปตามแผนการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาการศึกษาระดับที่ 4 นั้น ธนาคารโลกก็ได้ให้ความร่วมมือให้ยืมเงินมาพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน จำนวนประมาณ 10 ล้านดอลลาร์อเมริกัน จากเงินยืมนี้ ประกอบกับงบประมาณจากรัฐบาลไทยอีกส่วนหนึ่ง กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ดำเนินการพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียนในช่วง พ.ศ. 2520 - 2524 ดังต่อไปนี้

- โครงการพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน

โครงการพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน (Project for the Development of Nonformal Education in Thailand) เป็นโครงการปฏิบัติการศึกษาออกโรงเรียน ทั้งด้านการบริหารและการดำเนินงานตามแนวการศึกษาตลอดชีวิต

โครงการนี้ได้วิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาออกโรงเรียนของประเทศไทยไว้ดังเช่น บริการของโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ยังไปไม่ถึงทั่วถึง โครงการที่มีประโยชน์แก่ประชาชนจริง ๆ ได้รับความสนใจน้อยกว่าโครงการที่ให้ประกาศนียบัตร ผู้สอนการศึกษาผู้ใหญ่ยังขาดความเข้าใจในปรัชญา จิตวิทยา และการบริหารงานที่เป็นไปตามหลักการศึกษาออกระบบ

เอกสารนี้ได้สรุปว่า

... ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ... หากกองการศึกษาผู้ใหญ่คิดแก้ปัญหาเป็นอย่างไร ๆ ไป

... โดยมิได้คำนึงถึงการปรับปรุงโครงสร้างของระบบการศึกษาออกโรงเรียนให้เหมาะสมกับลักษณะงาน ดังที่เป็นอยู่ขณะนี้ ซึ่งในที่สุดแล้วมีลักษณะเฉพาะตัวของมันและยึดหยุ่นแล้ว จะกลายเป็นการจัดการศึกษาระบบโรงเรียน โดยใช้วิธีการศึกษาในระบบโรงเรียนนั่นเอง

เอกสารฉบับดังกล่าว ได้เสนอแนะให้กระจายอำนาจในการพัฒนาหลักสูตร การฝึกอบรม การใช้วัสดุอุปกรณ์ การวางแผนโครงการ การคัดเลือกบุคลากร การบริหาร และการวัดผลการประเมินผล

ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต เอกสารดังกล่าวได้เสนอแนะว่า

กระบวนการศึกษาตลอดชีวิต เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน ... ฉะนั้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาตลอดชีวิต จึงต้องมีการผสมผสานโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ในรูปแบบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

โครงการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน วางแผนจัดศูนย์วิจัยพัฒนาและฝึกอบรมระดับภาค 4 ศูนย์ (ต่อมาเรียกชื่อว่า "ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค") ศูนย์การศึกษาตลอดชีวิตในเมือง 36 ศูนย์ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น "ศูนย์การศึกษาประชาชนจังหวัด" ปัจจุบันเรียกว่า "ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด") ศูนย์ผู้นำชุมชน (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น "ศูนย์การศึกษาประชาชนในชุมชน" หรือที่เรียกกันว่า "ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน") 56 แห่ง จากจำนวนที่ควรจะมีทั่วประเทศ 50,000 แห่ง (สุนทร สุนันท์ชัย. 2533 : 5 - 12)

ผลการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. 2520 - ปัจจุบัน

ผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน (2520 - 2524)

โครงการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ได้สร้างพื้นฐานที่สำคัญไว้สำหรับการศึกษานอกโรงเรียนในช่วงนี้หลายประการ

1. โครงสร้างการบริหาร โครงการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ได้จัดให้มีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค 4 ศูนย์ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด 24 ศูนย์

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค ตั้งอยู่ที่จังหวัดลำปาง (ภาคเหนือ) อุบลราชธานี (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ราชบุรี (ภาคกลาง) - สงขลา (ภาคใต้) มีหน้าที่วิจัย ค้นคว้าและทดลองพัฒนาหลักสูตร ผลิตอุปกรณ์การศึกษา สาธิต เผยแพร่และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประชุมอบรมและสัมมนาครู เจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้อง

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ตั้งอยู่ที่อุบลราชธานี (2518) เพชรบุรี ยะลา พิจิตร ศรีสะเกษ พระนครศรีอยุธยา กำแพงเพชร อุตรธานี สกลนคร (รวม 8 ศูนย์ 2519) ราชบุรี เชียงใหม่ จะเข้ เหวา นครราชสีมา ตรัง ขอนแก่น (รวม 6 ศูนย์ 2520) นครสวรรค์ สมุทรสาคร ชัยภูมิ สุรินทร์ อ่างทอง อุทัยธานี ร้อยเอ็ด พัทลุง นครศรีธรรมราช น่าน สตูล (รวม 11 ศูนย์ 2522) รวมเป็นศูนย์ในโครงการเงินกู้ธนาคารโลก 24 จังหวัด ศูนย์นอกโครงการอีก 2 จังหวัด คือ อุตรธานี และสกลนคร

การพัฒนาโครงสร้างการบริหารให้มีศูนย์ฯ ภาค และศูนย์ฯ จังหวัด ทำให้นักการศึกษาผู้ใหญ่สามารถกระจายอำนาจทางวิชาการ และการบริหารลงไปในระดับล่างได้ กล่าวคือ กระจาย

อำนาจทางวิชาการ ให้ระดับภาค และกระจายอำนาจทางบริหารให้แก่ระดับจังหวัด และเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้สามารถตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียนขึ้นมาได้

2. แนวคิดและการปฏิบัติในด้านการศึกษาผู้ใหญ่ โครงการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ได้พัฒนาแนวคิด และการปฏิบัติในด้านการศึกษาผู้ใหญ่ซึ่งเป็นพื้นฐานการดำเนินงานในช่วงต่อมา เป็นต้นว่า การกระจายอำนาจทางบริหาร เพื่อให้ระดับล่างสามารถริเริ่ม และตัดสินใจเองได้ การให้บุคคลมีส่วนร่วมในการบริหาร และการจัดการในระดับต่าง ๆ การให้ผู้เรียนมีส่วนในกระบวนการเรียนรู้ และให้อิสระในการคิดและตัดสินใจ (ดังที่เรียกว่า "คิดเป็น") การจัดโครงการให้ตอบสนองความต้องการของบุคคลและชุมชน

3. ระบบการศึกษาตลอดชีวิต โครงการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน มุ่งจะจัดการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกโรงเรียนตามแนวการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งอธิบายว่า บุคคลทุกคนควรมีการศึกษาพื้นฐาน เพื่อให้มีกระบวนการในการคิด และเครื่องมือในการเรียนรู้ (นั่นคือความรู้ในการอ่าน เขียน และคิดเลข) ต่อจากนั้นไปจึงมีการเพิ่มเติมความรู้ และทักษะให้ตามความจำเป็น และจัดแหล่งข่าวสารข้อมูลให้บุคคลได้ค้นคว้าหาความรู้จนตลอดชีวิต

การตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียน

ใน พ.ศ. 2522 ได้มีการจัดตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียนขึ้น ในกระทรวงศึกษาธิการ โดยยุบกองการศึกษาผู้ใหญ่ จัดตั้งเป็นกองปฏิบัติการ สำนักงานเลขานุการกรม กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน กองแผนงานและวิจัย และโอบุสน์ยंत्रวิวัฒน์เพื่อการศึกษา และศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา จากกรมวิชาการมาสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน มีหน้าที่และความรับผิดชอบตามที่ได้ระบุไว้ในคำชี้แจงขอตั้งกรมดังนี้

1. จัดการศึกษานอกโรงเรียน เช่น การแก้ไขการไม่รู้หนังสือ ให้การศึกษาทดแทนแก่ผู้ที่ไร้โอกาส ฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น จัดบริการส่งเสริมการอ่าน จัดพิพิธภัณฑ์ทางการศึกษา การศึกษาทางสื่อมวลชน จัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบที่เหมาะสมอื่น ๆ

2. วางแผน วิจัย พัฒนา ผูกอบรม และประสานงานการศึกษานอกโรงเรียน
3. อุดหนุน ส่งเสริม และให้บริการแก่หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียน ในการฝึกอบรม การพัฒนาหลักสูตร การประชุมสัมมนา ฯลฯ

กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ในช่วง พ.ศ. 2522 - 2535

เนื่องจากได้มีศูนย์วิจัยเพื่อการศึกษา และศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษาเข้าร่วมใน กรมการศึกษานอกโรงเรียน จึงทำให้งานการศึกษานอกโรงเรียนได้ขยายกว้างขึ้น อย่างไรก็ตาม กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ก็คงจัดเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต ที่ได้วางไว้แต่เดิม กล่าวคือ การศึกษาพื้นฐาน บริการข่าวสารข้อมูล และการเพิ่มทักษะและความรู้

กิจกรรมประเภทความรู้พื้นฐาน

1. การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน มีหลักสูตรสำหรับภาคเหนือ ภาคใต้ สี่จังหวัด ภาคใต้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบ เบ็ดเสร็จสำหรับชาวเขา

การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน มีวิธีจัดเป็นประเภทขั้นเรียน และอาสาสมัครเดินสอน ประเภทอาสาสมัครเดินสอนนั้น ส่วนใหญ่ใช้ครูอาสาสมัครสอนตามบ้าน หรือสถานที่ที่รวมกลุ่มได้ สะดวก

ต่อมาได้มีการจัดโครงการ "ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.)" เพื่อจัด การศึกษาให้สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมของชาวเขา ให้ชุมชนเป็นฐาน ประชาชน มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และพัฒนาหมู่บ้าน ใช้อาสาสมัครเป็นผู้สอน เริ่มดำเนินการเมื่อ พ.ศ. 2524

ในช่วง พ.ศ. 2524 - 2527 ได้มีการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ เพื่อเร่งรัด แก้ไขการไม่รู้หนังสือให้หมดไปอย่างรวดเร็ว โดยใช้อาสาสมัครที่ไม่มีค่าตอบแทน และการให้ชุมชน มีส่วนร่วม และพึ่งพาตนเอง การรณรงค์ครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมบริการ 578,667 คน

2. การศึกษาต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้ที่มีความรู้พื้นฐานในข้อ 1 แล้ว ได้ศึกษาเพื่อรับ ประกาศนียบัตรระดับที่ 3 (ประถมปีที่ 6) ระดับที่ 4 (มัธยมปีที่ 3) และระดับที่ 5 (มัธยมปีที่ 6) มีวิธีจัด 3 รูปแบบคือ แบบชั้นเรียน แบบวิทยุและไปรษณีย์ (หรือแบบการสอนทางไกล) และแบบ สอบเทียบ (หรือแบบเรียนด้วยตนเอง)

ประกาศนียบัตรการศึกษานอกโรงเรียนข้างต้นนี้ ได้รับการรับรองจากกระทรวงศึกษาธิการ ว่า มีศักดิ์และสิทธิ์เช่นเดียวกับประกาศนียบัตรของโรงเรียนในระบบทุกประการ

กิจกรรมประเภทข่าวสารข้อมูล

1. ห้องสมุดประชาชน มีทั้งระดับจังหวัดและอำเภอ นอกจากจะบริการอ่านให้แก่ประชาชน โดยทั่วไปแล้ว ห้องสมุดส่วนใหญ่ยังจัดมุมหนังสือสำหรับเด็ก และมีมุมสื่อการศึกษาสำหรับนักศึกษา นอกกระบบของกรมการศึกษานอกโรงเรียน และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชด้วย นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งห้องสมุดเฉลิมราชกุมารีอีกด้วย

2. ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และประจำวัด เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้อ่านหนังสือ ป้องกันการลืมนหนังสือ และมีโอกาสได้รับความรู้ และข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน

3. ศูนย์รับบริจาคหนังสือ เป็นหน่วยรับบริจาค จัดตั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ทำหน้าที่รับบริจาคหนังสือจากประชาชน เพื่อส่งไปยังห้องสมุด และที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านและวัด

4. หน่วยโสตทัศนศึกษา ออกเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนในชนบท โดยการฉายภาพยนตร์ สไลด์ เทปโทรทัศน์ และบริการห้องสมุดเคลื่อนที่

5. วิทยุโรงเรียน เสนอรายการวิทยุในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ในวิชาต่าง ๆ เพื่อเสริมการเรียนรู้การสอนตามหลักสูตร

6. วิทยุเพื่อประชาชน เสนอข่าวสาร ความรู้ ความบันเทิง เกี่ยวกับการศึกษา อาชีพ สุขภาพอนามัย วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วัฒนธรรม คณิตวิธี วรรณกรรม สอนภาษา ข่าว

7. โทรทัศน์เพื่อการศึกษา เสนอความรู้ ข่าวสาร และความบันเทิงสำหรับประชาชนทั่วไป

8. วิดีโอเทปเพื่อการศึกษา ผลิตรายการวิดีโอเทปสำหรับโรงเรียนมัธยม ประชาชนทั่วไป และการศึกษานอกโรงเรียน

9. ภาพยนตร์ สไลด์ และภาพเคลื่อนไหว ผลิตเพื่อบริการหน่วยงานทางการศึกษา และหน่วยราชการต่าง ๆ
10. พิพิธภัณฑ์สำหรับเยาวชน จัดนิทรรศการเพื่อส่งเสริมความรู้ด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมแก่เยาวชน
11. พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา จัดรวบรวมและนิทรรศการตัวอย่าง วัตถุธรรมชาติ เช่น พืช สัตว์ หิน แร่ ซากสัตว์ ซากพืชดึกดำบรรพ์ พันธุ์ไม้ สมุนไพร พันธุ์ไม้นวนรรณคดี
12. พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ อนุรักษ์วัตถุประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ นิทรรศการ และเผยแพร่ความรู้โดยใช้สื่อต่าง ๆ
13. ห้องฟ้าจำลองกรุงเทพฯ แสดงท้องฟ้าจำลอง ให้อ่านข้อมูลข่าวสารทางดาราศาสตร์ อวกาศ และจัดนิทรรศการ
14. พิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ จัดพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่เกี่ยวกับความเจริญทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีไปแสดงในชนบท

กิจกรรมประเภทเพิ่มทักษะและความรู้

1. การฝึกอบรมอาชีพ จัดดำเนินการเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทประจำที่ และเคลื่อนที่ ประเภทประจำที่ จัดสอนโดยใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนภาคกลางวันที่มีอยู่แล้ว ประเภทเคลื่อนที่ สังกัดศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ส่งเป็นหน่วยย่อยออกไปให้บริการประชาชนในชนบท หรือที่ห่างไกล
2. กลุ่มสนใจ เป็นวิธีอบรมหลักสูตรระยะสั้นไม่เกิน 30 ชั่วโมง กรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นผู้จ่ายค่าตอบแทน แต่ผู้เรียนจะต้องจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการฝึกอบรมมาเอง
3. การฝึกอบรมอื่น ๆ มีการฝึกอบรมผู้ประสานงานระดับท้องถิ่น (หมายถึงคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน หรือตำบล ซึ่งรับผิดชอบในด้านการศึกษาผู้ใหญ่ในชนบท) คณะกรรมการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน วิทยากร (ผู้ชำนาญการในท้องถิ่น) ฯลฯ

ยุทธศาสตร์ และวิธีการเพื่อนำบริการการศึกษาออกโรงเรียนไปถึงกลุ่มเป้าหมาย

ในช่วง พ.ศ. 2522 - 2535 ได้มีการพัฒนายุทธศาสตร์และวิธีการ เพื่อนำบริการการศึกษาออกโรงเรียนไปถึงกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้เป็นไปตามนโยบาย ความเสมอภาคทางการศึกษา และการศึกษาตลอดชีวิต ดังเช่น

การกระจายอำนาจ ได้กระจายอำนาจในการตัดสินใจลงไปสู่ระดับล่างมากขึ้น ทั้งด้านวิชาการ และด้านบริหาร โดยอาศัยหน่วยงานในส่วนภูมิภาค คือศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาค (ด้านวิชาการ) ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด (ด้านบริหาร) และอาศัยคณะกรรมการทุกระดับ จนถึงระดับหมู่บ้าน

การมีส่วนร่วมและพึ่งตนเองของชุมชน บริการการศึกษาออกโรงเรียนบางประเภทจะกระจายไปถึงประชาชนโดยกว้างขวางได้ จำเป็นจะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วม และพึ่งพาตนเองมากขึ้น เพราะประชาชนจะได้เป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษาเอง โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นเพียงผู้ให้ความสนับสนุน เช่น ให้คำแนะนำทางวิชาการ และประสานงาน โครงการที่ได้ใช้ยุทธศาสตร์นี้มากก็คือ โครงการวรรณคดีเพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ (ครช.) โครงการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน โครงการส่งเสริมคุณภาพชีวิตเพื่อชาวชนบท

การใช้อาสาสมัคร งานอาสาสมัครประเภทมีค่าตอบแทนได้มีมาก่อนตั้งกรมการศึกษาออกโรงเรียน ในโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีจึงเดินสอน โดยให้มีเจ้าหน้าที่สอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือ และให้ช่วยประสานงานการศึกษาออกโรงเรียน ต่อมาจึงมีอาสาสมัครประเภทไม่ได้รับค่าตอบแทน ได้แก่ ประชาชนทั่วไป ที่ช่วยดำเนินการศึกษาออกโรงเรียน เช่น โครงการวรรณคดีเพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ โครงการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

การศึกษาชุมชน เพื่อให้ประชาชนในเขตภูเขามีโอกาสได้รับการศึกษา และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ จึงได้มีโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.) ดำเนินการให้การศึกษาในระดับพื้นฐาน (ประถมศึกษา) แก่ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ขณะเดียวกันส่งเสริมให้มีการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ เช่น สุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อม การวางแผน และการประกอบอาชีพ ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของชาวเขา การดำเนินงานอาศัยหลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการ

การศึกษาทางไกล เดิมเรียกว่า "การศึกษานอกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย์" ได้พัฒนารูปแบบขึ้นก่อนมีกรมการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้การศึกษาสายสามัญขึ้นต่อเนื่องแก่ผู้ที่อยู่ห่างไกล โดยใช้วิธีสอนให้ผู้เรียนรับฟังวิทยุ ศึกษาด้วยตนเองจากเอกสาร และพบกับครูประจำกลุ่ม

การทำงานแบบผสมผสาน ในช่วง พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้แสวงหาแนวทางที่จะทำงานร่วมกับหน่วยราชการต่าง ๆ โดยอาศัยกลไกคณะกรรมการพัฒนาชนบททุกระดับ จากระดับบนลงไปจนถึงหมู่บ้าน ตัวอย่างที่เห็นชัดก็คือ โครงการโคราชพัฒนาของจังหวัดนครราชสีมา และโครงการณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ

บทที่ 3

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตร

การศึกษานอกระบบเป็นงานที่มุ่งขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่ผู้พลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน เยาวชน และผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ให้ได้รับการศึกษาที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต มีพื้นฐานในการเรียนรู้ รู้จักคิด และแก้ปัญหา เห็นช่องทางในการประกอบอาชีพอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม มีโอกาสได้รับข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์และทันต่อเหตุการณ์ รวมทั้งมีโอกาสพัฒนาทักษะและวิชาชีพที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง และการที่จะดำเนินการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้นี้ สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development) หมายถึง การปรับปรุง การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้ดีขึ้น เพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของบุคคลและสภาพสังคม ชาวนัยศรีไสยเพชร (2528 : 60) ได้พิจารณาคำ 2 คำ ในความหมายนี้คือคำว่า การปรับปรุงหลักสูตร และการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ดังต่อไปนี้

การปรับปรุงหลักสูตร หมายถึง การแก้ไขหลักสูตรบางส่วน การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใช้ใหม่ให้ดีขึ้นและเหมาะสมยิ่งขึ้น ซึ่งต้องกระทำอยู่เสมอตลอดเวลาในการใช้หลักสูตร

การเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หมายถึง การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใช้ใหม่โดยเปลี่ยนแปลงไปจากหลักสูตรเก่าทั้งระบบทุกองค์ประกอบของหลักสูตร ระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรควรอยู่ระหว่าง 5 - 10 ปี

ความหมายของหลักสูตร

หลักสูตรมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า Curriculum ซึ่งมาจากคำในภาษาละตินว่า Currere แปลว่า "ทางวิ่ง" หรือ "จุดที่นักวิ่งวิ่งเข้าสู่เส้นชัย" (Das, et.al. 1984 : 4) ในวงการศึกษามือมีการนำหลักสูตรมาใช้ก็มีการกำหนดความหมายของหลักสูตรขึ้นต่าง ๆ กัน ตามความคิดเห็นของนักการศึกษาแต่ละคนเพื่อประโยชน์ของการจัดการศึกษาต่อไป

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2511 : 108) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดให้ได้เรียนเนื้อหาวิชา ทศนคติ แบบพฤติกรรม กิจวัตร สิ่งแวดล้อม ฯลฯ เมื่อประมวลกันเข้าแล้วก็ เป็นประสบการณ์ที่ผ่านเข้าไปในการรับรู้ของเด็กอันถือว่าเป็นหลักสูตรทั้งสิ้น

สุมิตร คุณากร (2518 : 2) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตร คือโครงการ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะที่สอดคล้องกับ ความมุ่งหมายของการศึกษาตามที่กำหนดไว้

สวัสดิ์ ประทุมราช และคณะ (2521 : 1) กล่าวว่า หลักสูตร คือแผนหรือแนวทางการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนที่ชี้แนะให้ผู้บริหารการศึกษา ครู อาจารย์ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้จัดประสบการณ์ทั้งหมด ตามที่หลักสูตรกำหนด เพื่อให้ เยาวชนหรือพลเมืองของประเทศได้พัฒนาตนเองทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และคุณสมบัติอันพึงประสงค์ ตามความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาของชาติ

สุนน อมรวิวัฒน์ และสมพงษ์ จิตระดับ (2530 : 90) ได้กล่าวว่า หลักสูตร ได้แก่ ข้อกำหนดอันประกอบด้วยหลักการ จุดหมาย โครงสร้างเอกสาร และวัสดุประกอบหลักสูตร แผนการสอน คู่มือครู หนังสือเรียน แบบฝึกหัด และสื่อการสอนประเภทต่าง ๆ

ภิญโญ สาร (2531 : 240) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตรคือโครงการ เตรียมเด็กและเยาวชนให้เป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม ภายในขอบเขตของวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ

ส่วนธำรง บัวศรี (2532 : 6) กล่าวว่า หลักสูตรคือแผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อ แสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมและมวลประสบการณ์ในแต่ละปีแผนการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้

สำหรับนักการศึกษาต่างประเทศได้ให้ความหมายของหลักสูตรดังนี้

ฟินิกซ์ (Phenix. 1958 : 57) กล่าวว่า หลักสูตรคือกระบวนการวิชาต่าง ๆ สำหรับไว้ ศึกษา

ทาบ (Taba. 1962 : 9 - 10) ได้อธิบายความหมายของหลักสูตรว่าหลักสูตรคือ แผนการเรียนรู้อันประกอบไปด้วยเป้าหมายการเรียนรู้ วัตถุประสงค์เฉพาะเป้าหมาย และ

วัตถุประสงค์ที่กำหนดจะเป็นเครื่องชี้แนวทางการเลือกและจัดเนื้อหาวิธีการจัดการเรียนการสอน รวมถึงการประเมินผลด้วย

จอห์นสัน (Johnson. 1967 : 130) เห็นว่า หลักสูตรคือการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่คาดหวังไว้ก่อนการสอนและใช้เป็นแนวทางสำหรับการสอน

โบแชมพ์ (Beauchamp. 1968 : 199) กล่าวว่า หลักสูตร คือเอกสารที่กำหนดขอบเขตของเนื้อหาสาระของวิชาที่จะสอน

จอยส์และวิล (Joyce and Weil. 1972 : 319) แสดงความเห็นว่ หลักสูตร คือโปรแกรมการศึกษาที่วางแผนไว้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการศึกษาอย่างหนึ่งอย่างใดโดยใช้วิธีการศึกษาบางประการสำหรับให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น หรืออาจจะหมายถึงแผนรวมของการสอนทุกขั้นตอน

ส่วนแทนเนอร์และแทนเนอร์ (Tanner and Tanner. 1980 : 43) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตรคือการสร้างความรู้และประสบการณ์จากการพัฒนาอย่างมีระบบภายใต้ความดูแลของสถาบันเพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเพิ่มความรู้หรือประสบการณ์

การให้ความหมายของหลักสูตรตามความคิดเห็นของนักวิชาการต่าง ๆ ทั้งความหมายของหลักสูตรในระบบหรือนอกระบบนั้นจะมีความหมายที่ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาจะเน้นไปที่กลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มเด็กนักเรียน หรือเยาวชน แต่สำหรับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนกลุ่มเป้าหมาย หมายถึง ประชากรทุกเพศทุกวัย

จากความหมายต่าง ๆ ของหลักสูตรที่นักการศึกษาทั้งไทยและต่างประเทศได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้น เราอาจจะจัดเป็นหมวดหมู่ได้ 4 หมวดด้วยกัน คือ

- หลักสูตรเป็นกระบวนวิชาหรือเนื้อหาสาระที่จัดให้แก่ผู้เรียน
- หลักสูตรเป็นมวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จัดให้แก่ผู้เรียน
- หลักสูตรเป็นแผนหรือโครงการที่จัดให้แก่ผู้เรียน
- หลักสูตรเป็นจุดหมายปลายทางที่เป็นลักษณะที่จะเกิดแก่ผู้เรียน

จากผลการให้ความหมายของนักวิชาการต่าง ๆ พอที่จะเป็นเครื่องพิสูจน์ได้ว่า แต่ละกลุ่มบุคคลนี้มีความคิดเห็นในเรื่องความคิดและความหมายของหลักสูตรตั้งแต่ความหมายที่แคบ จนกระทั่งถึงความหมายที่กว้าง ตั้งแต่การมองหลักสูตร ในลักษณะของกระบวนวิชา เนื้อหาสาระวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน แผนที่จะยึดเป็นแนวปฏิบัติ ระบบหรือโปรแกรมการศึกษาไปในลักษณะของประมวลประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียน จนกระทั่งมองหลักสูตรเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษา เป็นต้น ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะกำหนดคำตอบที่แน่ชัดลงไปว่าความหมายของหลักสูตรแบบใดจึงจะเป็นแบบที่ถูกต้อง และสมบูรณ์ที่สุด อย่างไรก็ตาม การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรในลักษณะที่ว่าหลักสูตรคือมวลประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียนจะมีความหมายที่กว้างและครอบคลุมมากที่สุด เพราะมีความหมายรวมถึงกระบวนการศึกษาต่าง ๆ ทั้งหมดที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมหรือเกิดการเรียนรู้ขึ้น

ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรใด ๆ หากพิจารณาเพียงผิวเผินแล้ว บุคคลโดยทั่วไปจะมองหลักสูตร เป็นเพียงเอกสารที่กำหนดโครงการในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเท่านั้น แต่ถ้าได้พิจารณาอย่างรอบคอบแล้ว หลักสูตรจะเปรียบได้กับเครื่องมือที่สำคัญของการจัดการศึกษา ที่บ่งชี้ให้เห็นถึงคุณภาพของบุคคลและลักษณะของสังคมนั้น ยิ่งไปกว่านั้น ยังแสดงถึงความเจริญก้าวหน้า ความทันสมัย ความมั่นคงของประเทศอีกด้วย ดังจะเห็นตัวอย่างจากประเทศต่าง ๆ ที่พยายามปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงหลักสูตรอยู่เสมอ ทั้งนี้เนื่องจากสภาพของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียุคหน้าไปอย่างรวดเร็ว

ถ้าจะประมวลความสำคัญของหลักสูตรแล้ว สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2533 : 252)

1. หลักสูตรเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียน โดยปกติผู้เรียนมักไม่ค่อยสนใจว่าเมื่อจบหลักสูตรแล้วผู้เรียนควรมีลักษณะเช่นไร วัตถุประสงค์ของหลักสูตรคืออะไร ส่วนใหญ่ผู้เรียนมักจะสนใจแต่เนื้อหาสาระเท่านั้น ดังนั้น ถ้าผู้เรียนได้มีความเข้าใจ ที่ชัดเจนในวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ผู้เรียนสามารถจะพัฒนาตนเองได้ดียิ่งขึ้นตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร เมื่อผู้เรียนทั้งหลายที่เป็นหน่วยย่อยของสังคมเกิดการพัฒนาแล้ว สังคมที่ใหญ่ขึ้นก็พัฒนาตามไปด้วย

2. หลักสูตรเป็นแนวทางในการดำเนินงานของผู้สอน ในการสร้างหลักสูตรแต่ละหลักสูตร โดยทั่วไปเอกสารหลักสูตร จะบรรจุหลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างหลักสูตร ประมวลสาระวิชา ต่าง ๆ คู่มือครูหรือคู่มือผู้สอนซึ่งได้บรรจุแนวทางการใช้หลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ อุปกรณ์ต่าง ๆ และวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนของผู้เรียน หากผู้สอนได้ศึกษาเอกสารต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึงและเข้าใจอย่างถ่องแท้ ก็สามารถจะนำหลักสูตรไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ผู้สอน อาจจะปรับปรุงในบางสิ่ง บางอย่าง เช่น วิธีการสื่อต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นได้

3. เป็นแนวทางในการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสามารถใช้หลักสูตร เป็นแม่บทสำหรับการวางแผนทางด้านบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ การตั้งงบประมาณ นอกจากนี้ ผู้บริหารจะต้องทำหน้าที่อำนวยความสะดวก จัดงบประมาณ นิเทศ กำกับ ติดตาม และ ประเมินผลงานเพื่อให้ภารกิจทางการศึกษาดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

4. เป็นแนวทางการประเมินของมาตรฐานทางการศึกษา ในการพิจารณามาตรฐาน การศึกษา ไม่ว่าจะทางวิชาการ หรือวิชาชีพนั้น หลักสูตรจะเป็นเครื่องชี้ว่าการจัดการศึกษาใน สถาบันหรือหน่วยงานนั้น ๆ มีมาตรฐานหรือไม่อย่างไร ทั้งนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่พิจารณาหลักสูตรจะเป็น ผู้พิจารณา โดยตัดสินจากโครงสร้างหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน เนื้อหาสาระ อุปกรณ์ สถานที่ บุคลากรและการประเมินผลว่าเหมาะสม และสามารถพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณภาพดังที่หลักสูตร ตั้งความหวังไว้หรือไม่

5. หลักสูตรเป็นเครื่องมือในการตอบสนองความต้องการของสังคม สังคมใดก็ตามที่มีความต้องการหรือขาดแคลนประชากรในเรื่องใดหรือลักษณะใด ผู้พัฒนาหลักสูตรควรจะดำเนินการ สร้างหลักสูตรให้ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมนั้นได้ หากผู้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรคาดการณ์ โดยข้อมูล ในด้านต่าง ๆ ก็อาจจะเล็งเห็นว่าในอนาคตควรจะผลิตผู้เรียนเป็นกำลังของสังคมที่ อาจจะเปลี่ยนแปลงไปในภายข้างหน้าได้

โดยสรุปจะพบว่าหลักสูตรมีความสำคัญแก่ผู้เรียน ผู้สอน ผู้บริหาร และกับประชากรของ สังคมนั้น เพราะหลักสูตรเป็นแนวทางและเครื่องมือในการพัฒนาประชากรในสังคม โดยพัฒนาใน เรื่องของความรู้ ทักษะทางวิชาการและวิชาชีพ เจตคติ ทำให้ผู้สอนสามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้

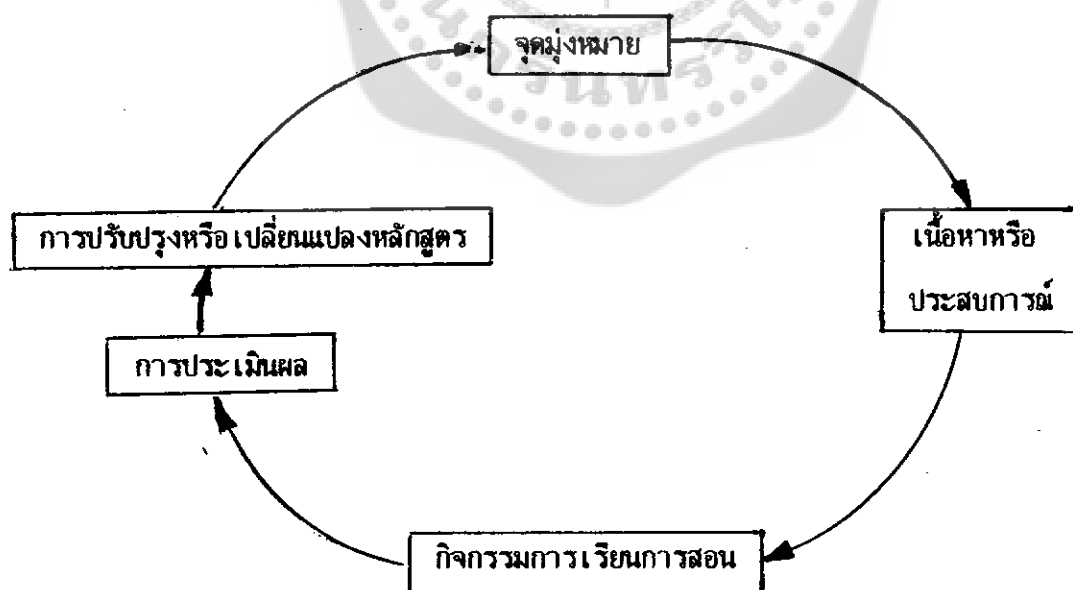
และช่วยให้ผู้บริหารสามารถทำหน้าที่ของผู้บริหารงานด้านการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องชี้ถึงมาตรฐานการศึกษาและความก้าวหน้าของสังคมนั้น ๆ อีกด้วย

องค์ประกอบของหลักสูตร

ไม่ว่าจะตีความหมายของหลักสูตรเป็นอย่างไร องค์ประกอบของหลักสูตรแต่ละหลักสูตรจะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ หลักสูตรจะประกอบด้วย องค์ประกอบ 5 ประการ คือ

1. จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของหลักสูตร
2. เนื้อหาหรือประสบการณ์ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้
3. กิจกรรมทางการเรียนการสอนที่จัดให้กับผู้เรียน
4. การประเมินผลการเรียนการสอน
5. การปรับปรุง หรือการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร

องค์ประกอบทั้ง 5 ประการดังกล่าวข้างต้น ต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังแผนภาพดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ประกอบของหลักสูตร

(ที่มา : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2533 : 253)

ประเทศไทยมีการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน โดยจัดให้กับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ กัน เช่น การจัดการศึกษาให้กับเยาวชนในระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นการจัดการศึกษามาศึกษาบังคับ การจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย การศึกษาดังกล่าวเป็นการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ส่วนการจัดการศึกษาให้กับผู้ใหญ่ การจัดการศึกษาระยะสั้นสำหรับกลุ่มสตรีชาวเขา การจัดการศึกษาให้กับกลุ่มสนใจต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน การจัดการศึกษาในแต่ละกลุ่มย่อยที่กล่าวถึง ไม่ว่าจะเป็นการจัดการศึกษาในระบบหรือนอกระบบโรงเรียน หลักสูตรที่จัดสร้างขึ้นจะประกอบด้วยองค์ประกอบที่คล้ายกัน ซึ่งได้แก่ วัตถุประสงค์ เนื้อหาหรือประสบการณ์ กิจกรรมการเรียนการสอน การประเมินผล

ลักษณะของหลักสูตรที่ดี

ลักษณะของหลักสูตรที่ดีนั้นนักการศึกษาได้กล่าวไว้แตกต่างกันไปบ้างตามความรู้ ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร แต่โดยทั่วไปสามารถสรุปลักษณะของหลักสูตรที่ดีได้ดังต่อไปนี้ (ชาอุชัย ศรีไชยเพชร. 2528 : 17 - 19)

1. สื่อความหมาย และสะดวกที่จะนำไปใช้ โดยคำนึงถึงผู้เรียน ผู้สอน และผู้บริหาร หลักสูตร หลักสูตรที่ดี เมื่อบุคคลฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรได้ศึกษา จะสามารถทำความเข้าใจและเห็นแนวทางในการปฏิบัติ ตามบทบาทหน้าที่ของตนได้โดยง่าย ไม่ว่าจะเป็นการเรียน การสอน การวัดประเมินผล และการบริหารหลักสูตร ดังนั้น หลักสูตรจึงมีองค์ประกอบต่าง ๆ ครบสมบูรณ์ มีสื่อการเรียนเอกสารหลักสูตรชนิดต่าง ๆ พร้อมและพอเพียง สำหรับผู้เรียน ผู้สอน และผู้บริหาร ที่จะศึกษาค้นคว้าได้ด้วยตนเอง

2. มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพความต้องการของสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ความก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี เป็นต้น

3. มีความยืดหยุ่นในด้านต่าง ๆ เช่น

- 3.1 ยืดหยุ่นตามความสนใจ ความต้องการและความถนัดของผู้เรียน โครงสร้างของหลักสูตรนอกจากจะมีวิชาบังคับแล้วยังต้องมีวิชาเลือกตามความสนใจ ตามความต้องการและความถนัดของผู้เรียน ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล

3.2 ยึดหยุ่นตามสภาพท้องถิ่นของผู้เรียนที่แตกต่างกันไป เช่น สภาพปัญหา สภาพการดำเนินชีวิต และสภาพการประกอบอาชีพ

3.3 ยึดหยุ่นตามสถานภาพของโรงเรียน ให้โรงเรียนทั่วไปสามารถใช้หลักสูตรให้สัมฤทธิ์ผลได้ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก รวมทั้งโรงเรียนที่อยู่ในเมือง ชานเมืองหรือชนบทก็ตาม

4. ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากหลักสูตรไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ไม่จำเป็นว่าการดำรงชีวิต การศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพ ดังนั้น ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากหลักสูตรควรสมบูรณ์ตามองค์สามของการศึกษา คือ ด้านความรู้ ความคิด ด้านความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด และด้านทักษะในการปฏิบัติ ผู้เรียนจึงมีความสามารถที่จะคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้

5. หลักสูตรที่ดีควรมีความคล่องตัวพอสมควร สามารถที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

6. หลักสูตรที่ดีควรเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักเรียนบรรลุตามความมุ่งหมายที่วางไว้

7. หลักสูตรที่ดีควรจะเป็นหลักสูตรที่บุคคลทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการสร้างหรือปรับปรุงหลักสูตร มีส่วนรับรู้ เรื่องการใช้หลักสูตรมิใช่จะปล่อยให้นักวิชาการรับผิดชอบแต่เพียงฝ่ายเดียว

8. หลักสูตรที่ดีจะต้องมีการวางแผนหลักสูตรอย่างมีระบบ และเป็นกระบวนการที่ต้องต่อเนื่อง ตั้งอยู่บนรากฐานที่เชื่อถือได้

9. หลักสูตรที่ดีควรจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจความถนัดและความสามารถเป็นรายบุคคล

10. หลักสูตรที่ดี ควรมีการประเมินผลหลักสูตรที่เหมาะสมและต้องมีการประเมินอย่างมีระบบ ต่อเนื่องกัน เมื่อประเมินผลหลักสูตรแล้วควรนำเอาข้อบกพร่องมาปรับปรุงหรือพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับกาลสมัยอยู่เสมอ

ประเภทของหลักสูตร

หลักสูตรที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันมีหลายประเภทซึ่งแบ่งออกตามแนวคิดหรือปรัชญาของผู้สร้างหลักสูตร การจัดประเภทของหลักสูตรในแต่ละรูปแบบ จัดตามจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การนำหลักสูตรไปใช้และการคาดหวังด้านพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ประเภทของหลักสูตรนี้ได้มีการปรับปรุงแก้ไขอยู่ตลอดเวลา แต่ก็มีบางส่วนที่ยึดปรัชญาหรือแนวคิดร่วมกันอยู่ หลักสูตรที่เป็นหลักมี 6 ประเภท คือ

1. หลักสูตรเนื้อหาวิชาหรือหลักสูตรรายวิชา (Subject - Matter Curriculum)

หลักสูตรรายวิชาเป็นหลักสูตรที่นับว่าเก่าแก่ที่สุด มีมาก่อนหลักสูตรประเภทอื่น ๆ ปัจจุบันยังคงมีการจัดหลักสูตรในรูปแบบนี้อยู่ โดยเฉพาะการจัดหลักสูตรเพื่อการศึกษาในระดับสูง ๆ ตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษา จนถึงระดับอุดมศึกษา

หลักสูตรรายวิชาเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกลาง ในสมัยนั้นได้กำหนดขอบเขตความมุ่งหมายของการจัดหลักสูตรแบบไว้ 7 ประการ เรียกว่า Seven Liberal Arts ดังต่อไปนี้ (จันทราลิมปิเจริญ. 2526 : 256) :

1. มุ่งพัฒนาความสามารถของเด็กในทางการเขียนและการพูด ให้ทำได้อย่างชัดเจน และมีประสิทธิภาพ
2. ให้มีทักษะเกี่ยวกับจำนวนและตัวเลข
3. ให้สามารถคิด วิचारณ์ และสร้างสรรค์
4. ให้มีวิจารญาณ และการสังเกตอย่างถี่ถ้วน
5. ให้มีความซาบซึ้งและเคารพในความแตกต่างของวัฒนธรรม และบุคคล
6. ให้สามารถชื่นชมกับศิลป และดนตรี
7. เพื่อเพิ่มพูนจินตนาการ และเกิดการหยั่งรู้ (Insight) ภายในจิตใจ โดยการศึกษาวรรณคดี ศิลปการละคร และบทกวี

ปรัชญาของหลักสูตร

ปรัชญาทั่วไป เชื่อว่าสมองของมนุษย์มีระบบระเบียบ การจัดเนื้อหาสาระจึงจัดลำดับก่อนหลังของรายวิชาใส่ในสมองของมนุษย์ เชื่อว่าทุกวิชามีความยากง่ายไม่เท่ากัน แม้ว่าวิชาไหน วิชาหนึ่ง จะมีคุณค่าต่อแต่ละคนก็ตาม อย่างไรก็ตาม รายวิชาที่ถูกกำหนดให้เรียน ย่อมมีคุณค่าพิเศษ รายวิชาดังกล่าวได้จัดให้อยู่ในลักษณะสมดุลกันระหว่าง "การศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วไป" กับ "บังคับ" ดังที่พบในการจัดหลักสูตรระดับวิทยาลัย เช่น วิทยาลัยครู และมหาวิทยาลัย

ปรัชญาในแง่การเรียนการสอน เชื่อว่า หนังสือที่ผู้รู้ และผู้เชี่ยวชาญกำหนดไว้ ในแต่ละรายวิชา เป็นแบบมาตรฐานที่ต้องรู้ และเข้าใจ เพื่อส่งเสริมสติปัญญาซึ่งจะช่วยให้เข้าใจแบบอย่าง ความเชื่อ ค่านิยม ของสังคม การเรียนรู้จะเกิดขึ้น และได้ผลต้องผ่านการท้อจำ หลักความรู้ในแต่ละวิชาที่ถูกจัดไว้ การสอนจะดำเนินไปตามลำดับความรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

หลักการในการจัดหลักสูตร

1. การจัดการถ่ายทอดเนื้อหาสาระ และความรู้ต่าง ๆ เป็นหลัก
2. จัดความรู้ในแต่ละวิชาไว้ให้เป็นระบบระเบียบตามที่ผู้รู้ และผู้เชี่ยวชาญกำหนดไว้
3. การสอนดำเนินไปตามลำดับความรู้ที่กำหนดไว้
4. ปิดตำราและแบบเรียน หรือหนังสือเรียนเป็นหลัก
5. ถือว่าครูเป็นผู้ให้ ผู้เรียนเป็นผู้รับ
6. มุ่งพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในด้านการเขียน การพูด การตัดสินใจแยกแยะให้เห็นความแตกต่าง การสังเกตอย่างมีวิจารณญา
7. มุ่งให้เคารพในตัวเอง ความแตกต่างของวัฒนธรรม และเข้าใจคน
8. มุ่งให้ได้ความรู้ด้านกายภาพ ชีววิทยา ปัญหาที่เกิดขึ้นในตัวคน ข้อจำกัดของธรรมชาติ โครงสร้าง พฤติกรรมทางกายและจิต
9. มุ่งให้ศึกษา ประวัติศาสตร์ สังคมที่อาศัยอยู่ ตลอดจนปัญหาต่าง ๆ
10. มุ่งให้ศึกษาคุณค่าของปรัชญาชีวิต และศาสนา

ลักษณะของหลักสูตร

1. แบ่งเป็นรายวิชาตามลักษณะของเนื้อหา และวิธีการค้นคว้าของวิชานั้น ๆ แต่ละวิชาไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กันทั้งในด้านเนื้อหาและวิธีการสอน
2. วิชาทั้งหลายอาจกำหนดเป็นวิชาบังคับสำหรับผู้เรียนทุกคน ทุกวิชา หรืออาจแยกเป็นบางวิชาบังคับ บางวิชาให้เลือก
3. การกำหนดรายวิชาบังคับ รายวิชาเลือก ได้กำหนดไว้ก่อนล่วงหน้า ผู้เรียนไม่มีสิทธิเลือกกว่า จะให้วิชาใดเป็นวิชาบังคับ วิชาใดเป็นวิชาเลือก
4. การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ จัดขึ้นเพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้วิชา ที่กำหนดให้เป็นวิชาหลัก การจัดวิชาเลือกและมอบงานให้ทำในลักษณะต่าง ๆ กัน ตลอดจนการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตร เป็นความพยายามตอบสนองความต้องการ ความสนใจ และความแตกต่าง ของแต่ละบุคคล
5. วิธีการสอน มุ่งไปในลักษณะ การบอก การเล่า การอธิบายสิ่งต่าง ๆ ในหลักสูตร วิธีการสอนจึงเน้นหนักด้าน การใช้ภาษา ถ่ายทอดเนื้อหาที่เรียน เช่น การบรรยาย การอภิปราย การซักถาม การพูด การอ่าน การเขียน และการทำรายงาน

การนำหลักสูตรไปใช้

การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน จะออกมาในรูปของ แผนการสอน คู่มือครู และการเตรียมการสอนแต่ละครั้ง เพื่อช่วยขยายหลักสูตรให้ละเอียด เข้าใจได้ง่ายขึ้น ในการกำหนดรายละเอียดนั้น อาจทำได้ตลอดเวลา ทุกเนื้อหาวิชา ทั้งนี้เพราะหลักสูตรกำหนดไว้กว้าง ๆ ตัวอย่าง เช่น หลักสูตรกำหนดไว้ว่า อาชีพของคนในชุมชน ผู้นำหลักสูตรไปใช้ในแต่ละระดับ จะต้องกำหนดรายละเอียดลงไปเองว่า ในจังหวัดของตนจะให้เรียนอาชีพอะไรได้บ้าง ประมาณเท่าไร จัดอย่างไร เป็นต้น

การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน หลักสูตรแบบรายวิชานี้ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ ห้องสมุด ห้องสมุดต้องบรรจุหนังสือจำนวนมากเป็นพิเศษ สำหรับครูและผู้เรียน มีสถานที่ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดบรรยากาศที่ดีในการอ่าน ศึกษา การจัดสภาพการณ์อื่น ๆ ได้แก่ การจัดอาคาร

สถานที่ (ขนาดของห้อง จำนวนห้อง ประเภทของห้อง) วัสดุอุปกรณ์ สื่อการสอน การจัดครู
เข้าสอน การจัดตารางสอน การทำโครงการสอน แผนการสอน คู่มือครูเฉพาะของโรงเรียน ซึ่ง
เป็นปัจจัยประกอบในการบริหารหลักสูตร

การนิเทศการสอน ครูเป็นปัจจัยสำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้ ผู้บริหาร ต้องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ นอกเหนือจากปัจจัย และสภาพการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว เพื่อให้ครูได้ทำหน้าที่ได้เต็มที่ และดีที่สุด บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร คอยแนะนำเอาใจใส่ให้ครูเลือกวิธีสอนที่เหมาะสมให้กำลังใจเมื่อครูประสบปัญหา ครูที่สอนตามหลักสูตรรายวิชา ต้องมีความสามารถในการจำเนื้อหาต่าง ๆ ในรายวิชาที่ตนรับผิดชอบเป็นอย่างดี จึงจะช่วยให้การถ่ายทอดให้ผู้เรียนรับได้อย่างเป็นระบบระเบียบ วิธีการถ่ายทอดก็เป็นภาระอยู่แล้ว ผู้สอนที่มีความรู้ลึกซึ้งในเนื้อหาที่สอนจะช่วยให้การบอก เล่า ชัดเจน มีน้ำหนัก เป็นที่เชื่อถือได้มาก

ข้อดี

1. ช่วยประหยัดเวลาในการสอน เพราะเนื้อหาเรียงตามลำดับ ทำให้การสอนดำเนินได้เร็ว
2. สะดวกสำหรับผู้จัดหลักสูตรและครู เพราะครูก็ใช้ความรู้ที่ตนมีอยู่แล้ว หรือได้เรียนมาแล้ว เลือกเนื้อหาที่ตนคิดว่าสำคัญ และจำเป็นสำหรับผู้เรียนมาสอนก่อน
3. สะดวกต่อการวัดผล ช่วยให้ผู้วัดผลได้ง่ายเป็นระบบระเบียบตามลำดับเนื้อหา
4. ผู้เรียนได้เรียนอย่างเป็นระบบระเบียบ ตามลำดับก่อนหลัง เนื้อหาต่อเนื่องกันดี ทำให้ความรู้ใหม่สอดคล้องกับความรู้เดิม
5. ทำให้ผู้เรียนคุ้นเคยกับวิธีการและเนื้อหาของแต่ละวิชา ไม่ทำให้เกิดความสับสน กับวิชาอื่น
6. พัฒนาทางด้านความรู้และสติปัญญาของผู้เรียนมาก
7. ช่วยในการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีของสังคมได้เป็นอย่างดี

ข้อจำกัด

1. ไม่เน้นการนำความรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิต ความรู้ที่จัดให้ เป็นความรู้ ประเภท ประเทืองปัญญาเสียมากกว่า
2. วิธีการถ่ายทอดเป็นแบบผู้สอนเป็นผู้ให้ ผู้เรียนเป็นผู้รับ ไม่ได้ส่งเสริมความเจริญงอกงามทางด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สติปัญญาของผู้เรียนถูกจำกัดไว้ในวงแคบ
3. เนื้อหาสาระในแต่ละวิชา ขาดความสัมพันธ์กันและกัน ยากแก่การนำไปใช้ในชีวิตจริง
4. ไม่ได้คำนึงถึงความพร้อม และความต้องการของผู้เรียน โดยธรรมชาติผู้เรียนมักจะติดหรือวันที่จะเรียนรู้สิ่งที่ยู่ใกล้ตัว หรือสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน แต่ถ้ายังไม่ถึงเนื้อหา ที่จัดเรียงลำดับไว้ ก็ไม่สามารถจะข้ามมาสอนก่อนได้
5. ไม่ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านกาย อารมณ์ สังคม เท่าที่ควร เพราะไปมุ่งพัฒนาการทางด้านสติปัญญา ด้านความรู้ ความจำเพียงด้านเดียว ไม่มีกิจกรรมกลุ่ม
6. ไม่สนองเป้าหมายในการจัดการศึกษา ซึ่งกำหนดความมุ่งหมายหลักไว้ 3 ประการ คือ มุ่งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ เพราะหลักสูตรประเภทนี้ มุ่งด้านความรู้เพียงด้านเดียว ในระดับมากพิเศษ
7. ไม่ได้ส่งเสริมลักษณะการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม เพราะความรู้ที่ได้รับนั้นมักจะห่างไกลจากชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบันของผู้เรียน อีกทั้งวิธีการสอนก็ไม่ช่วยให้ผู้เรียนอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข เพราะค่อนข้างจะเน้นความรู้ความสามารถเฉพาะตัว

2. หลักสูตรหมวดวิชา หรือหลักสูตรสัมพันธ์วิชา (Broad Field Curriculum)

หลักสูตรแบบนี้ เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหลักสูตรที่มีการแยกเนื้อหาสาระออกเป็นรายวิชา ซึ่งทำให้เกิดปัญหาขาดการผสมผสานของความรู้ (Integration of Knowledge) โดยพยายามที่จะให้มีการประสานสัมพันธ์ระหว่างวิชาให้มากขึ้น เพื่อที่จะให้ผู้เรียนได้นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน การจัดหลักสูตรในลักษณะนี้เชื่อว่าวิชาแต่ละวิชามีคุณค่าพอ ๆ กัน เพราะ

แต่ละวิชาจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้วิชาอื่น ๆ และในการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์นั้นจะต้องใช้ความรู้ในหลาย ๆ แขนงวิชา ที่จะบูรณาการ การแก้ปัญหาส่วนตัว และปัญหาสังคม เพื่อการคงอยู่ของชีวิตที่สมดุล เช่น หลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษา พ.ศ. 2503 เป็นต้น

ปรัชญาของหลักสูตร

หลักสูตรมีความเชื่อคล้ายกับหลักสูตรเนื้อหาวิชา เพราะยังคงยึดเนื้อหาสาระไว้เป็นหลัก ถ้าจะพิจารณาตามหลักปรัชญาการศึกษา หลักสูตรนี้ยึดปรัชญาสารัตถนิยม (Essentialism) ทั้งนี้เพราะครูต้องถ่ายทอดทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เป็นหลักและแก่นความรู้ให้แก่ผู้เรียน ต้องการให้คนคิดหาเหตุผล และแสวงหาความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เน้นตัวอย่างมาตรฐานของสังคม ที่เห็นว่าเหมาะสมและมีคุณค่าสูงสุด ครูเป็นแกนนำ และถ่ายทอดหลักความรู้ต่าง ๆ ให้ผู้เรียน

หลักการในการจัดหลักสูตร

1. วางแผนควบคุมการเรียนการสอนล่วงหน้า
2. จัดวิชาที่จำเป็นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ เป็นวิชาบังคับในหลักสูตร เช่น คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วรรณคดี ภาษา ฯลฯ
3. กำหนดค่านิยมไว้ล่วงหน้า แล้วพยายามปฏิบัติให้ได้ตามความมุ่งหมายที่วางเอาไว้แล้ว
4. ถือว่าผู้เรียนต้องเรียนรู้จนจำได้ และปรับตัวได้ ผู้เรียนต้องเอาจริงเอาจัง มีความพากเพียร และใช้ความตั้งใจสูง เพื่อให้ได้ความรู้เหล่านั้นมา

ลักษณะของหลักสูตร

หลักสูตรแบบหมวดวิชาหรือสัมพันธ์วิชานี้ เกิดจากการผสมผสานเนื้อหาในหลายลักษณะได้แก่

1. จัดเนื้อหาวิชาที่มีลักษณะเดียวกัน ใกล้เคียงกัน มารวมกันเป็นหมวดวิชา เพื่อให้เกิดการผสมผสานในส่วนที่เป็นเนื้อหาวิชาที่ยังขึ้น ทำให้คล่องตัว ผู้สอนมีความสะดวกในการสอนมากกว่าเดิม โดยสามารถโยงเนื้อหาต่าง ๆ เข้ามาสัมพันธ์และผสมผสานกัน ทำให้เกิดความต่อเนื่อง ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนมากขึ้น การผสมผสานแบบนี้ทำให้แต่ละวิชาซึ่งแยกกันเป็นเอกเทศอยู่สลายไปกลายเป็นหัวข้อ

2. กำหนดเนื้อหาวิชาใดวิชาหนึ่งขึ้นมา นำตามโครงสร้างและสาระของวิชานั้น พร้อมกับนำเอาเนื้อหาสาระของวิชาอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กันมารวมไว้ในตอนสอน เมื่อถึงเวลาสอน ครูจะสอนไปตามเนื้อหาที่หลักสูตรกำหนด คือ เน้นการถ่ายทอดความรู้ของแต่ละวิชาที่เป็นหลักและนำความรู้จากวิชาอื่นที่สัมพันธ์กันมาผนวกเข้าไป

การนำหลักสูตรไปใช้

วิธีการเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้ ยังคงส่งเสริมการรับรู้ และการจำเนื้อหาวิชา เป็นหลักการจัดนักเรียนในแต่ละห้องเรียน ยึดระดับความรู้ความสามารถของผู้เรียนที่ใกล้เคียงกัน ที่จัดเช่นนี้ เพราะไม่ต้องการให้คนเรียนช้าถ่วงคนเรียนเร็ว จึงแยกเด็กเก่งไว้คนละห้อง กับเด็กที่อ่อน การสอนเน้นมาตรฐานด้านวิชาการ มากกว่าคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล การจัดตารางสอนจัดช่วงเวลาเท่ากันหมดทุกคาบ โดยมุ่งหวังให้การถ่ายทอดความรู้ได้ผล มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์สูง วิธีการสอน ใช้บรรยาย ปาฐกถา มากที่สุด

ข้อดี

1. เชื่อมโยงเนื้อหาวิชาได้สะดวก
2. เปิดโอกาสให้ครูมีเสรีภาพในการสอนมากขึ้น เพราะเนื้อหากว้างขึ้น
3. ขจัดปัญหาในเรื่องการสัมพันธ์ระหว่างหมวดวิชา เพราะหมวดวิชากว้างขวางกว่าเดิม
4. เปิดโอกาสและช่วยผู้ครูและผู้บริหารโรงเรียนได้ทำการศึกษาชุมชน สังคม

ประเทศชาติ ช่วยให้เลือกประสบการณ์ที่มีคุณค่านำมาสอนเด็กต่อไป

5. คล่องตัวในการบริหารวิชาการ เพราะแบ่งออกเป็นสาย ๆ ตามหมวดวิชาได้
6. ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดในเนื้อหาวิชาได้เร็วขึ้นกว่าเดิม
7. ประหยัดเวลา เพราะไม่ต้องใช้เทคนิควิธีสอนหลาย ๆ วิธีมากนัก

ข้อจำกัด

1. มีความมุ่งหมายแคบ เพราะเป็นเฉพาะเนื้อหาสาระในหลักสูตร
2. ผู้เรียนไม่มีโอกาสเลือกเรียนวิชาที่ตนสนใจและถนัด

3. ผู้เรียนไม่มีโอกาสทำกิจกรรมเพื่อพัฒนากาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา
4. ขาดการเน้นปัญหาทางสังคม
5. ความรู้ที่ได้รับกว้างขึ้น อาจจะทำให้ผู้เรียนเรียนไม่ลึกซึ่งในเนื้อหาแต่ละอย่าง ทำให้ความรู้ไม่แน่น

6. การประสานสัมพันธ์ของเนื้อหาวิชาไม่เกิดขึ้น เพราะครูยังคงสอนแบบเดิม
7. เมื่อการประสานสัมพันธ์ของเนื้อหาวิชาไม่เกิดขึ้น จึงไม่กระตุ้นให้ผู้เรียนอยากเรียน และครูยังคงสอนแบบเดิม การเรียนรู้จึงเป็นการเรียนรู้แบบเฉื่อยชา ผู้เรียนไม่มีโอกาสใช้ความคิด

3. หลักสูตรสหสัมพันธ์ (Correlated Curriculum)

หลักสูตรสหสัมพันธ์มีความมุ่งหมายคล้ายกับหลักสูตรหมวดวิชา คือมีเจตนาจะให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างรายวิชา ลดความซ้ำซ้อน ของเนื้อหาสาระในแต่ละรายวิชา โดยถือโอกาสสอน ให้สัมพันธ์กันเสีย เพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียน ผู้เรียนจะได้เรียนอย่างมีความหมายขึ้น เช่น นำวิชาประวัติศาสตร์ไปสัมพันธ์กับวรรณคดี นำภูมิศาสตร์ไปสัมพันธ์กับวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

ปรัชญาของหลักสูตร

หลักสูตรมีความเชื่อ เช่นเดียวกับหลักสูตรหมวดวิชา และพัฒนาในระยะเวลาไล่เรียงกัน เพียงแต่หลักสูตรหมวดวิชาจะจัดรายวิชาไว้มากกว่า โดยรวมรายวิชาที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เอาไว้ด้วยกัน หลักสูตรสหสัมพันธ์ยังคงยึดปรัชญา สารัตถนิยม (Essentialism) การถ่ายทอดเนื้อหา สาระยังคงถือว่าสำคัญอยู่ และเชื่อว่าความรู้ที่จัดเตรียมไว้ให้กัน เป็นสิ่งที่สรรแล้วจำเป็น มีประโยชน์ การถ่ายทอดอยู่ในลักษณะสัมพันธ์กันเป็นเรื่อง ๆ

หลักในการจัดทำหลักสูตร

วิธีการจัดหลักสูตรให้สัมพันธ์กัน มีด้วยกันหลายวิธี อาจทำได้ดังนี้

วิธีที่ 1 สัมพันธ์กันโดยใช้ครูคนเดียวกัน คือครูจะสอนเรื่องอะไรก็ดึงเนื้อหาในหมวดอื่น ที่เกี่ยวข้องมาให้สัมพันธ์กันเอง ไม่ต้องวางแผนร่วมกับใคร

วิธีที่ 2 ในกรณีที่วิชาใน 2 หมวดใกล้เคียงกันมาก ครูที่สอนวิชานั้น ๆ จะมาวางแผนร่วมกันว่า จะดำเนินการสอนอย่างไร จึงจะทำให้บทเรียนสนุกและไม่ซ้ำซาก เช่น เรื่องประเภทของดิน ซึ่งมีทั้งในวิชาภูมิศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ถ้าครูทั้ง 2 วิชาหันมาปรึกษากันว่าจะเตรียมการสอนกันอย่างไร อย่างให้ซ้ำซาก น่าเบื่อ ก็จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับผลประโยชน์ตรงเป้าหมาย

วิธีที่ 3 ในกรณีที่วิชาในแต่ละหมวด มีเนื้อหาบางตอนใกล้เคียงกัน และซ้ำซ้อนกัน ผู้สอนต้องการประหยัดเวลาในการให้ความรู้ และไม่ยากให้ผู้เรียนเบื่อ ก็จะหันมาปรึกษากันเพื่อดำเนินการสอนเป็นคณะ เนื้อหาส่วนใดต้องการให้ผู้เรียนรับทราบพร้อม ๆ กัน ในเวลาเดียวกัน ก็ใช้การสอนกลุ่มใหญ่ แล้วค่อยแยกเป็นกลุ่มย่อย ปฏิบัติหรือเรียนในรายละเอียด ภายใต้การควบคุมของครูคอยแนะนำ ให้คำปรึกษา ครู 1 คนต่อผู้เรียน 1 กลุ่ม เหล่านี้เป็นต้น

วิธีที่ 4 วิธีนี้ ใช้ปัญหาเป็นสื่อให้ผู้เรียนต้องใช้ความรู้สัมพันธ์มาสัมพันธ์กัน 2 วิชา หรือมากกว่า โดยใช้วิธีแก้ปัญหาร่วมกัน ทำให้บทเรียนน่าสนใจมากขึ้น ผู้เรียนจะมีกิจกรรม และเรียนโดยมีครูเป็นที่ปรึกษา คอยชี้แนะให้

วิธีการจัดให้สัมพันธ์กันทั้ง 4 แบบนี้ ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของครูว่า จะให้สัมพันธ์กันในรูปแบบใดอย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะใช้รูปแบบใด ครูต้องวางแผนกัน ทำงานร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกัน โรงเรียนจึงต้องจัดให้ครูมีเวลาว่างตรงกัน เพื่อเปิดโอกาสให้ครูได้ปรึกษาหารือ และวางแผนกัน

ลักษณะของหลักสูตร

1. เนื้อหาแต่ละวิชามีความสัมพันธ์กัน เนื้อหาบางอย่างที่ซ้ำซ้อนกันก็จัดให้เป็นเรื่องเดียวกัน
2. เน้นการทำงานร่วมกันระหว่างครูแต่ละรายวิชา และแต่ละหมวดวิชา
3. เทคนิควิธีสอนเป็นการบรรยาย ผู้เรียนเป็นผู้ฟัง มีการสอนเป็นคณะ
4. การวัดและประเมินผลยังเน้นเนื้อหาสาระเป็นสำคัญ

การนำหลักสูตรไปใช้

วิธีการเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้ ยังคงเน้นการจำเนื้อหาวิชา เน้นการทำงานร่วมกันระหว่างครู ซึ่งครูจะต้องวางแผนทำงานร่วมกัน ต้องพึ่งพาอาศัยกันอย่างมาก โรงเรียนควรจัด

เวลาว่างให้ตรงกัน เพื่อครูจะได้มีเวลาว่างในการปรึกษาหารือและวางแผนการเรียนร่วมกันได้สะดวกขึ้น

ข้อดี

1. เนื้อหาผสมผสานกันดี ผู้เรียนได้รับความรู้อย่างต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน
2. ขจัดเนื้อหาที่ซ้ำซ้อนกัน ทำให้มีเวลาเหลือมากขึ้น ไม่เสียเวลาสอนสิ่งที่ซ้ำซ้อนโดยเปล่าประโยชน์ ซึ่งผู้เรียนเองก็เบื่อหน่าย
3. ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนในสิ่งที่ตนสนใจ มีประโยชน์ต่อชีวิต เพราะโดยปกติผู้เรียนก็ต้องเผชิญเหตุการณ์ หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหลาย ๆ สิ่ง หลาย ๆ อย่าง พร้อม ๆ กัน
4. เปิดโอกาสให้ครูต่างหมวดวิชาได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้กัน และทำงานร่วมกัน

ข้อจำกัด

1. ความเคยชินของครูส่วนใหญ่ อาจทำให้เป็นอุปสรรคในการจัดการสอนตามหลักสูตรนี้
2. ผู้บริหารอาจมีความยุ่งยากลำบากใจ ในการจัดการวางแผนและหาเวลาเรียน ทั้งในเวลาที่จะจัดให้เรียน 2 - 3 คาบติดต่อกัน และเวลาที่ต้องจัดให้ว่าง เพื่อให้ครูได้พบปะปรึกษาด้วยกัน
3. ยากแก่การตัดสินใจว่าจะเลือกเนื้อหาใดมาสอนก่อนหลัง และยากต่อการตัดเนื้อหา ที่คิดว่ามีความเกี่ยวข้องน้อยออกไป เหลือเนื้อหาบางส่วนที่ใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหา

4. หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (Social Process and Life Function Curriculum)

หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคมมุ่งยึดสังคมและชีวิตจริงของผู้เรียนเป็นหลัก เพื่อนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพราะมีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหาวิชาในหลักสูตรกับชีวิตจริงของผู้เรียน หรือสภาวะทางสังคมที่ผู้เรียนกำลังประสบอยู่ โดยพยายามที่จะแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ของหลักสูตรเนื้อหาวิชาและหลักสูตรหมวดวิชา หลักสูตรนี้เชื่อว่าการกระทำหรือกิจกรรมเป็นสิ่งจำเป็นที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้และความคิด เช่น หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ และหลักสูตรกลุ่มสนใจ

ปรัชญาของหลักสูตร

หลักสูตรเพื่อชีวิต และสังคม ได้แนวคิดมาจากปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism) และปรัชญาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) ซึ่งมีความเชื่อว่า

1. การศึกษาต้องมุ่งให้มวลชนเข้าใจสภาพ และปัญหาของตนเอง ในฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม
2. การศึกษาต้องมุ่งพัฒนาสมาชิกทั้งหมดในสังคม ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ ร่วมกันแก้ปัญหาต่าง ๆ อันเกี่ยวกับการสร้างจุดหมายของสังคมร่วมกัน ประสานความแตกต่างให้กลมกลืนกัน

หลักการในการจัดหลักสูตร

1. ยึดเอาชีวิตและสังคมของผู้เรียนเป็นหลัก
2. ผู้เรียนต้องสามารถนำความรู้ที่เรียนไปแล้วประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้
3. เชื่อมโยงเนื้อหาวิชาในหลักสูตรกับชีวิตจริงของผู้เรียนหรือกับภาวะทางสังคมที่กำลังประสบอยู่

ลักษณะของหลักสูตร

1. เป็นหลักสูตรที่จัดให้สอดคล้องกับผู้เรียนและสังคม
2. เนื้อหาวิชาที่จัดเชื่อมโยงกับชีวิตจริง เน้นสภาพและปัญหาของสังคมส่วนใหญ่
3. ถือความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก ซึ่งนับเป็นรากฐานในการกำหนดจุดมุ่งหมาย ในการกำหนดจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษา
4. พัฒนาผู้เรียนให้ได้ความรู้ ความสามารถ สติปัญญา เจตคติ ที่จะออกไปปฏิบัติสังคมให้ดีขึ้น
5. ผู้เรียนกระทำกิจกรรมด้วยตัวเอง
6. การวัดและประเมินผล วัดรวมทุกด้าน ทั้งด้านสติปัญญา ทักษะ แต่เน้นเจตคติทางด้านสังคม

การนำหลักสูตรไปใช้

หลักสูตรแบบนี้สามารถใช้ได้ทั้งการจัดการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน อาจจัดได้ในลักษณะ หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ หลักสูตรกลุ่มสนใจต่าง ๆ เช่น การทำปลาปักเป้าเป็นของขำขวย การทำดอกไม้แห้งจากมะพร้าว การทอผ้าไหม การตัดเย็บ เป็นต้น

ลักษณะของห้องเรียนเมื่อนำหลักสูตรไปใช้

1. ห้องเรียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมตามลักษณะของหลักสูตรแล้วแต่สถานการณ์ และความสนใจ
2. ไม่จำกัดตายตัวว่า ต้องเรียนในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียน ในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียน
3. ทุกคนมีโอกาสทำกิจกรรม และแสดงความคิดเห็นในห้องเรียน คือจัดเป็นกลุ่มตามความสนใจ

ลักษณะของผู้เรียน

1. ผู้เรียนถูกจัดคละกันตามความสามารถ
2. ผู้เรียนถูกแบ่งตามความสนใจและตามลักษณะของสภาพสังคมนั้น ๆ
3. ผู้เรียนเรียนร่วมกัน และไปพร้อม ๆ กันเป็นกลุ่ม ๆ คนเก่งจะช่วยคนไม่เก่ง

ข้อดี

1. ผู้เรียนเรียนอย่างมีความหมาย เพราะสิ่งที่เรียนจะช่วยพัฒนาความคิด และช่วยให้เข้าใจความหมายของสิ่งที่เรียนได้มากขึ้น ทำให้เกิดแรงคล้อยใจในการเรียนสูงกว่า
2. ช่วยเพิ่มทุนประสบการณ์ของผู้เรียน คือเรียนแล้วสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ มุ่งส่งเสริมการเรียนแบบกิจกรรม
3. การเรียนมีคุณค่าแก่ผู้เรียนและสังคมมากกว่าให้คุณค่าแก่ตัวผู้เรียนเพียงฝ่ายเดียว

ข้อจำกัด

1. เนื้อหาขาดความสมบูรณ์ และความเป็นระเบียบ เพราะเน้นความสนใจ ของผู้เรียน ทางปฏิบัติมากกว่า

2. การผสมผสานและการจัดหมวดหมู่ประสบการณ์การเรียนรู้ยังเป็นปัญหา เพราะยังขาดหลักการที่แน่นอน ไม่ทราบว่ากิจกรรมใด หรือประสบการณ์ใด มีคุณค่าที่สุดในชีวิตจริงของผู้เรียนทุกคน และยังไม่มี การจัดหมวดหมู่ที่สมบูรณ์ ไม่ทราบว่ากิจกรรมใดควรมาก่อน หรือมาหลัง

3. ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ก็จริง แต่เป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น

4. ครูที่ไม่ได้รับการฝึกฝนให้มาใช้หลักสูตรแบบนี้ อาจทำให้เกิดปัญหา เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน เก่งว่าจะทำให้หลักสูตรไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่แท้จริงได้

5. หลักสูตรกิจกรรม หรือหลักสูตรประสบการณ์ (Activity or Experience Curriculum)

หลักสูตรแบบนี้ยึดประสบการณ์และกิจกรรมเป็นหลัก เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขการเรียนรู้อย่างเฉื่อยชา และการไม่คำนึงถึงความต้องการและความสนใจของผู้เรียน เกิดจากความเชื่อที่ว่า ประสบการณ์ช่วยให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้หรือประสบการณ์ จะเกิดได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม หลักสูตรแบบนี้ใช้มากในระดับประถมศึกษา และหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่มอบเปิดเสรี

ปรัชญาของหลักสูตร

ตามประวัติความเป็นมาของหลักสูตร ผู้ริเริ่มคือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เกิดจากการกระทำ (Learning by Doing) ได้กำหนดแนวคิดนี้ไว้ให้คนรุ่นหลังไปศึกษาเป็นปรัชญาพัฒนาการนิยม (Progressivism) ว่า

1. การศึกษาต้องส่งเสริม ให้คนเจริญเติบโตทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา

2. การศึกษาต้องเตรียมผู้เรียนให้พร้อมที่จะออกไปเผชิญสังคมได้

หลักในการจัดหลักสูตร

1. การเรียนรู้เกิดจากการปฏิบัติกิจกรรม
2. การจัดประสบการณ์หลาย ๆ ลักษณะ ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี
3. การเรียนการสอน ยึดความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก
4. วิถีทางแห่งประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ดีในการดำรงชีวิต
5. การจัดเนื้อหาสาระต้องครอบคลุมสิ่งต่อไปนี้
 - 5.1 ทักษะพื้นฐาน เช่น ภาษา คำนวณ
 - 5.2 การรู้จัก และเข้าใจสังคม
 - 5.3 การประกอบอาชีพ

ลักษณะของหลักสูตร

1. การเรียงลำดับเนื้อหาสาระในหลักสูตรขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้เรียน
2. การจัดวิชาสามัญให้ผู้เรียนทุกคนต้องเรียน ยึดหลักความสนใจร่วมของผู้เรียน

ส่วนใหญที่มีความสนใจตรงกัน

3. โปรแกรมการเรียนการสอนไม่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้า แต่มีการเตรียมพร้อมไว้สำหรับการเริ่มต้นเรียน
4. ครูและผู้เรียนวางแผนการเรียนร่วมกันในการทำกิจกรรมกลุ่ม
5. การเรียนการสอนใช้วิธีการแก้ปัญหาเป็นหลัก เนื้อหาวิชาจะเป็นเพียงสื่อที่ใช้สำหรับแก้ปัญหา

6. มีการจัดวิชาพิเศษไว้สำหรับผู้เรียนเลือกเรียนได้ตามความสนใจและความถนัดของตน

การนำหลักสูตรไปใช้

1. โรงเรียนต้องจัดเตรียมสื่ออุปกรณ์ไว้ให้พร้อม ผู้เรียนสามารถ หยิบ ยืม ใช้ได้ทุกเมื่อ
2. ผู้บริหารโรงเรียนต้องอบรมครูให้เข้าใจแนวคิด ปรัชญาของหลักสูตรนี้ เพราะถ้าไม่มี การแนะนำ อาจพบปัญหาต่าง ๆ อันเนื่องมาจากครูไม่เคยชินกับหลักสูตรลักษณะนี้

3. ผู้บริหารควรมีคุณสมบัติครูทุกฝ่าย นักเรียน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ คณาจารย์ของ โรงเรียนให้เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนในการทำงานตามหลักสูตรนี้

4. ในการนิเทศ ติดตามผลการนำหลักสูตรไปใช้ว่า สอดคล้องตามหลักการ ความมุ่งหมาย ของหลักสูตร หรือไม่ ควรศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

- 4.1 เนื้อหาสาระ และกิจกรรมส่วนใหญ่ อยู่ในรูปของปัญหาหรือไม่
- 4.2 ครูได้จัดกิจกรรมให้ผู้เรียน เรียนโดยวิธีแก้ปัญหาหรือไม่
- 4.3 กิจกรรมที่จัดสนองความต้องการ ความสนใจ ของผู้เรียนส่วนใหญ่หรือไม่
- 4.4 ผู้เรียนได้มีโอกาสลงมือกระทำกิจกรรมด้วยตนเองหรือไม่
- 4.5 ครูได้ช่วยเหลือ แนะนำ ประสานงาน ขณะผู้เรียนทำกิจกรรม หรือตลอด ระยะเวลาสอน หรือครูได้ทำหน้าที่ตามบทบาทของตนถูกต้อง เหมาะสม หรือไม่เพียงใด

ข้อดี

1. ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งที่เรียน สิ่งที่เรียนมีความหมายต่อผู้เรียน เพราะได้ จากความสนใจ และประสบการณ์ของผู้เรียน
2. หลักสูตรช่วยเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนกับสภาพความเป็นจริงภายนอก
3. ผู้เรียนมีโอกาสร่วมลงมือทำกิจกรรม ได้วางแผนและแก้ปัญหาด้วยตนเอง
4. ผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่ตนสนใจ และถนัด
5. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อวิธีการวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะช่วยให้สามารถปรับตัว เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ และแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองตามวัยและความสามารถ
6. ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง
7. ช่วยส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามวิถีทางประชาธิปไตย
8. ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนการสอน
9. ผู้สอนมีโอกาสใกล้ชิดกับผู้เรียน ร่วมกันวางแผนในการแก้ปัญหา และทำกิจกรรมด้วยกัน

ข้อจำกัด

1. ผู้สอน ผู้บริหาร ต้องเข้าใจหลักสูตรนี้เป็นอย่างดี ตั้งแต่ปรัชญาของหลักสูตร จนถึง การประเมินผลหลักสูตร ถ้าไม่เข้าใจอาจทำให้เกิดผลเสียมากกว่าหลักสูตรเดิม

2. ผู้สอนต้องมีความกระตือรือร้น ชยัน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในการเสนอแนะ สิ่งที่จะนำมาเป็นกิจกรรมและช่วยเหลือแนะนำผู้เรียน นอกจากนี้ยังต้องเป็นกันเองกับผู้เรียน เข้าใจ และเอาใจใส่ผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ

3. การเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้ ได้เนื้อหาสาระน้อย และอาจไม่เข้มข้นเพราะ เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่การปฏิบัติกิจกรรม ข้อบกพร่องบางอย่างอาจจะตามมา เช่น

3.1 ทำลายโครงสร้าง ระเบียบ ลำดับของวิชา

3.2 ไม่สามารถจัดลำดับประสบการณ์ให้ต่อเนื่องกันได้

3.3 ผู้เรียนมีพื้นฐานด้านเนื้อหาวิชาไม่แน่นพอสำหรับศึกษาต่อในระดับต่อไป ผู้เรียน อาจพบปัญหา ถ้าสถาบันที่จะไปศึกษาต่อ ใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกโดยใช้การสอนเนื้อหา ตามระดับที่ เรียนไปแล้ว

4. ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ยากแก่การตัดสินใจว่าจะจัดลำดับกิจกรรม อย่างไร มักลังเลเสมอว่า จะยึดอะไรเป็นหลัก เพราะถ้ายึดความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก ความสนใจของผู้เรียนแปรเปลี่ยนได้ง่าย หากจะจัดลำดับตามขั้นตอนการพัฒนาของสติปัญญา ผู้สอนก็มีความรู้ทางด้านจิตวิทยาไม่ละเอียดลึกซึ้ง จึงยากที่จะยืนยันว่า ในแต่ละวัน ผู้เรียนมีความสามารถ ขึ้นไหน คิดอะไรบ้าง มีลำดับอย่างไร

5. เมื่อเน้นกิจกรรมที่อยู่ในประสบการณ์ของผู้เรียน ถ้าไม่ได้เอาใจใส่ดูแลอย่างเต็มที่ ประสบการณ์เรียนรู้ที่จัดให้ ก็ไม่ได้ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาขึ้นเท่าใดนัก

6. ในสภาพสังคมปัจจุบัน การดำเนินชีวิตของเด็กกับผู้ใหญ่ แตกต่างกันอยู่แล้ว สิ่งที่เด็ก ทำกับสิ่งที่ผู้ใหญ่ทำ บางครั้งสวนทางกัน ฉะนั้นการมุ่งที่จะจัดประสบการณ์ตามความสนใจ ในปัจจุบัน ของเด็ก แล้วกล่าวว่า เป็นการเตรียมตัวเพื่ออนาคต จึงไม่ค่อยเป็นไปได้เท่าที่คาดไว้

7. การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้ ต้องลงทุนสูง โดยเฉพาะด้านอาคารสถานที่ และอุปกรณ์ โรงเรียนจำนวนน้อยที่เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งมีงบประมาณน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดกลาง และขนาดใหญ่ หลักสูตรนี้จึงไม่ควรถูกนำไปใช้เท่าที่ควร

6. หลักสูตรแบบแกน (Core Curriculum)

ถ้าพิจารณารูปแบบของหลักสูตรที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาหลักสูตร โดยใช้เวลาในการศึกษารวบรวมปัญหา จากการใช้หลักสูตรที่มีมาก่อน หลักสูตรแบบแกน ก็นับได้ว่าเป็นหลักสูตร ที่ได้รับการแก้ไข ปรับปรุง หลักสูตรประเภทต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมด หลักสูตรแบบแกน จึงมีลักษณะกว้าง มีหลายรูปแบบที่จะให้ผู้เลือกใช้ใช้ได้ แทบจะกล่าวได้ว่า ไม่ว่าจะจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตร ให้สัมพันธ์กันในลักษณะใด ก็จะต้องเข้าหลักเกณฑ์การจัดเนื้อหาแบบแกนทั้งสิ้น หลักสูตรแบบนี้ลักษณะของการประสานสัมพันธ์วิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อสนองความต้องการ ความสนใจ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเรียนของผู้เรียน และให้สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ในชีวิตประจำวันได้ การจัดหลักสูตรในลักษณะนี้เชื่อว่า การประสานสัมพันธ์ความรู้จะสามารถสนองความต้องการของผู้เรียนได้กว้างขวางขึ้น เช่น หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีรูปแบบผสมผสานระหว่างการจัดหลักสูตรที่เน้นกระบวนการ และรูปแบบของหลักสูตรที่ยึดเอากิจกรรมหรือประสบการณ์เป็นหลักด้วย

ปรัชญาของหลักสูตร

ปรัชญาของหลักสูตรแบบแกนไม่ได้คงที่ตลอดเวลา ปรัชญาของหลักสูตรนี้ได้มีการพัฒนาเป็นระยะ ๆ ซึ่งพอจะรวบรวมได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะแรก ผู้จัดหลักสูตรในช่วงแรกเริ่ม มีความเชื่อว่า การศึกษาต้องการเน้นการพัฒนาความเป็นคนรอบรู้ พัฒนาการดำเนินชีวิต เพื่อให้คนมีคุณค่าในตัวเอง เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เป็นสมาชิกที่ดีของประเทศ และของโลกต่อไป การที่จะเป็นคนดีได้ จำเป็นต้องมีความรู้ มีประสิทธิภาพในการทำงาน แต่การมีความรู้เพียงอย่างเดียว ไม่ทำให้เป็นพลเมืองดีได้ จำเป็นต้องมีการพัฒนาทางด้านความรู้สึกล้านคุณค่า ความคิดมาตรฐาน เจตคติ และความสามารถในการทำงาน

ระยะที่สอง ต่อมาผู้จัดหลักสูตรมีความเชื่อว่า การศึกษาที่ได้ผลเกิดจากการปฏิบัติ จึงเน้นการปฏิบัติมากขึ้น เน้นการจูงใจผู้เรียนให้เกิดความต้องการที่จะเรียนรู้โดยครูเป็นผู้ช่วยเหลือ

ระยะที่สาม ปรัชญาของหลักสูตรแบบแกนเริ่มยอมรับความจริงด้านความแตกต่างระหว่างบุคคล ยอมรับว่าเด็กแต่ละคนมาจากครอบครัวที่ต่างกัน มีภูมิหลังต่างกัน ต่างความสามารถ ความ

ถนัดและสมรรถภาพทางร่างกายก็ต่างกัน ผู้เรียนบางคนเรียนได้เร็ว จึงทำให้ประสบความสำเร็จสูง ในขณะที่ผู้เรียนจำนวนไม่น้อยที่เรียนช้าป็นอยู่ด้วย การจัดการเรียนการสอน เกิดความไม่เสมอภาคขึ้น ถ้าครูให้ความสนใจกับผู้เรียนที่เรียนเร็วมากเกินไป จะทำให้ผู้เรียนช้ามีเจตคติทางลบต่อโรงเรียน ในขณะเดียวกัน ถ้าครูให้ความสนใจแก่ผู้เรียนช้ามากเกินไป ก็ทำให้ผู้เรียนเร็ว มีความเบื่อหน่าย

ปรัชญาการศึกษาของหลักสูตรแบบแกนในระยะหลังนี้ จึงเน้นการส่งเสริมวิถีทางของ ประชาธิปไตย เนื้อหาของหลักสูตรจึงบรรจุความต้องการพื้นฐานของความจำเป็น ในสังคม ประชาธิปไตย ได้แก่ ความสามารถในการแก้ปัญหา ในขณะเดียวกันก็พยายามลดความแตกต่าง ลงด้วย

เมื่อสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม เปลี่ยนไป และเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ผู้เรียนไม่เพียงแต่ ต้องแก้ปัญหาในห้องเรียนเท่านั้น แต่จะต้องปรับตัวเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่อตนเองและสังคม หลักสูตรแบบแกนตระหนักในความจริงนี้ จึงได้เน้นการแก้ปัญหาทั้ง ในด้านการศึกษา และปัญหาสังคมเมื่อออกไปทำงาน ฝึกให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ และมีเสรีภาพในการแก้ปัญหาดังกล่าวด้วย

หลักในการจัดหลักสูตร

1. เน้นในด้านประสบการณ์ชนิดต่าง ๆ เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้และมีการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม
2. การจัดเนื้อหาวิชาจะจัดในรูปของปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของเด็กและสังคม ซึ่งผู้เรียนให้ความสนใจและเกี่ยวข้องกับปัญหาเหล่านั้น
3. เน้นในด้านคุณค่าของสังคม การแก้ปัญหาดัง ๆ และความคิดริเริ่มของเด็ก โดย การใช้สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ และทักษะให้เกิดประโยชน์
4. โปรแกรมการเรียนการสอนจะมีขอบเขตกว้าง มีความคล่องตัว และใช้กิจกรรมเพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ
5. ครูและผู้เรียนจะร่วมกันจัดโปรแกรมการเรียนการสอนขึ้น ในการเสนอปัญหา ที่ น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของเด็กและสังคม

6. ผู้บริหารโรงเรียนควรจะอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน ในการที่จะค้นคว้าทางด้านวิชาการจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

7. ในการจัดอัตราเวลาเรียน ควรจะจัดให้เหมาะสมในช่วงเวลาที่ไม่สั้น หรือนานเกินไปจนน่าเบื่อหน่าย

8. ในระหว่างการเรียนการสอน ครูจะเป็นผู้คอยสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้เรียน คอยแนะนำและควบคุมชั้นเรียน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดี ตามแนวทางที่วางไว้

9. ถ้าโครงหลักสูตรกำหนดไว้อย่างแน่นอนว่า เด็กอายุเท่าไร ชั้นอะไร ควรจะเรียน หรือมีความรู้ในค่านี้อะไรบ้าง

ลักษณะของหลักสูตร

1. ให้ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของประเทศ และค่อนข้างมั่นคง ยั่งยืน

2. สนับสนุนให้ผู้เรียนคิดหารูปแบบของสังคมโดยรวมในอนาคต และค้นหาแนวทางเพื่อไปสู่จุดหมายที่กำหนด

3. มุ่งการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาของสังคม โดยใช้เหตุผล ขจัดความขัดแย้งทางสังคมที่ยึดระเบียบแบบแผน และความเชื่อถือที่เห็นว่าขาดเหตุผลอันสมควร แต่เสนอแนะวิธีแก้ปัญหที่เหมาะสมแทน

4. ใช้เนื้อหาของสังคมเป็นเค้าโครง จัดหลักสูตรโดยยึดประเภทของกิจกรรมในสังคมเป็นเกณฑ์

5. ส่วนหนึ่งของหลักสูตรจะบังคับให้ทุกคนเรียน

6. เปิดโอกาสให้เรียนเนื้อหาวิชาพิเศษ ที่เห็นว่าสามารถนำมาแก้ปัญหา ๆ ตามหัวข้อที่กำลังเรียนอยู่ได้

7. ครูและผู้เรียนร่วมกันกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ครูเป็นผู้คอยให้คำปรึกษาแนะนำ ผู้เรียนตระหนักดีว่าปัญหาทุกอย่างเป็นปัญหาของตน ตนต้องแก้ไข

8. ผู้เรียนมีโอกาสฝึกฝนทักษะต่าง ๆ เมื่อเห็นว่าจำเป็น และนำมาใช้พัฒนาโปรแกรมที่ศึกษาอยู่ได้

การนำหลักสูตรไปใช้

1. การเตรียมการทั่วไป

- 1.1 เตรียมตัวครูในสถาบันฝึกหัดครู หรือผลิตครู ต้องเตรียมครูในลักษณะกว้าง ๆ ในด้านจิตวิทยาเด็ก การแนะแนว โครงสร้างของสังคม ตลอดจนเทคนิควิธีการสอนหลาย ๆ วิธี ให้สามารถปรับไปใช้กับผู้เรียนได้
- 1.2 เตรียมสถานที่ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในหลักสูตร ซึ่งกว้างพอ เช่น สถานที่สำหรับทำการเกษตร ที่สำหรับฝึกซ้อมนักกีฬา ที่สำหรับแสดงละคร เป็นต้น
- 1.3 เตรียมห้องพิเศษสำหรับทำกิจกรรม
- 1.4 เตรียมสื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนตามเนื้อหาในหลักสูตร
- 1.5 เตรียมพาหนะสำหรับผู้เรียน เพื่อไปปฏิบัติงานนอกโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ และมีโอกาสแก้ปัญหาในสถานการณ์ที่คล้ายของจริง
- 1.6 จัดตารางสอนให้สามารถยืดหยุ่นได้ ตามลักษณะของกิจกรรมซึ่งอาจใช้เวลาสั้นยาวนานเท่ากัน ไม่ควรจัดให้แต่ละคนมีช่วงยาวเกินไป จนจัดเป็นช่วง ๆ ได้ยาก
- 1.7 จัดกลุ่มผู้เรียนให้ยืดหยุ่นได้ เหมาะกับกิจกรรมแต่ละอย่าง กิจกรรมบางอย่างใช้กลุ่มใหญ่ บางอย่างใช้กลุ่มย่อย บางอย่างแบ่งตามความสามารถ บางอย่างแบ่งตามความสนใจ
- 1.8 บริหารโรงเรียนให้ยืดหยุ่นได้ตลอดเวลา คำนึงถึงความจำเป็นและเหตุผลก่อนการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดสรรงบประมาณ ควรจัดให้เหมาะสมและสมเหตุผล โดยอาศัยการตัดสินใจของคณะกรรมการโรงเรียน
- 1.9 ประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอและมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีที่มีต่อกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ในขณะเดียวกันผู้เรียนต้องรับรู้ความเป็นไปของสังคม ความเปลี่ยนแปลงทั้งของสังคม และโรงเรียนที่ชุมชนควรรับทราบ เพื่อความเข้าใจอันดีต่อกัน และโรงเรียนควรเป็นศูนย์กลางของชุมชน ผู้เรียนกับคนในชุมชนควรทำกิจกรรมร่วมกัน เพราะโรงเรียนก็ว่าได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม
- 1.10 จัดบริการแนะแนวแก่ผู้เรียน ทั้งรายบุคคล และรายกลุ่ม ครูต้องรู้จักผู้เรียน ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ความรู้พื้นฐาน ความสนใจ ความถนัด เพื่อจะได้แนะแนวได้ตรงกับความต้องการ ความสนใจ ของเด็กแต่ละคน

2. การเตรียมการระหว่างครูกับผู้เรียน

- 2.1 แนะนำวิธีการเรียนให้ผู้เรียนที่เริ่มเรียนตามหลักสูตรแบบแกนเข้าใจโดยถ่องแท้
- 2.2 ช่วยให้ผู้เรียนปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มภายในเวลาอันรวดเร็ว
- 2.3 เริ่มการเรียนการสอนอย่างช้า ๆ ค่อยเป็นค่อยไป คำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียนเป็นสำคัญ เมื่อผู้เรียนเข้าที่แล้ว ค่อยดำเนินการอย่างรัดกุมตามหลักการ
- 2.4 ฝึกให้ผู้เรียนรู้จักวางแผน เตรียมกิจกรรมพิเศษไว้ ขณะทำกิจกรรมพื้นฐาน
- 2.5 ปลุกฝังความขยันหมั่นเพียร อดทนพยายาม ในการทำกิจกรรมให้สำเร็จ
- 2.6 ปลุกฝังการตัดสินใจด้วยตนเอง นำตัวเองได้ ในขณะเดียวกันก็ร่วมมือกับกลุ่มให้ทำงานบรรลุเป้าหมาย ตลอดจนประเมินผลด้วยตนเองได้

- 2.7 ปลุกฝังวิถีทางแห่งประชาธิปไตยในการทำงานกลุ่ม
- 2.8 จัดกิจกรรมทุกอย่าง คำนึงถึงความสามารถของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ

3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

- 3.1 ใช้วิธีสอนหลายแบบ ๆ ผสมผสานกันและวางแผนร่วมกันระหว่างครูกับผู้เรียน เพราะเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้เรียน สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้
- 3.2 เน้นการฝึกปฏิบัติทั้งจากประสบการณ์ตรงและประสบการณ์อ้อม
- 3.3 เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเป็นวิทยากรในการสอนเนื้อหาที่เฉพาะเจาะจงและต้องอาศัยผู้มีประสบการณ์เท่านั้น
- 3.4 ฝึกให้ผู้เรียนได้ใช้แหล่งวิทยาการในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ ในการศึกษาหาความรู้
- 3.5 สอนให้สัมพันธ์กันในแต่ละวิชา อย่าพยายามตัดขาดออกจากกัน ผู้เรียนควรจะได้ความรู้ในลักษณะบูรณาการ และนำไปประยุกต์ใช้ได้ทันที

4. การวัดและประเมินผล

4.1 การประเมินผลในห้องเรียน

หลังจากทำกิจกรรมแต่ละครั้ง ผู้เรียนทุกคนต้องกลับไปประเมินผลงาน ที่ตัวเองและกลุ่มทำในลักษณะคร่าว ๆ เป็น ดี พอใช้ ยังต้องแก้ไข และนำมาอภิปราย ให้เพื่อนกลุ่มใหญ่รับทราบ

ว่า คิดว่าผลงานที่ตนทำได้ดีที่สุดหรือไม่ ถ้าไม่ เป็นเพราะเหตุใด (บอกข้อผิดพลาด และสาเหตุ) จะต้องแก้ไขปรับปรุงผลงานในคราวต่อไปอย่างไร (เสนอแนะให้ตัวเอง)

4.2 การประเมินประสิทธิภาพของกลุ่ม

ดูความสำเร็จในการทำงาน โดยมากใช้วิธีการสังเกตเป็นเครื่องมือ ในการวัดและรวบรวมเป็นข้อประเมิน คำถามที่มีนำมาใช้เป็นเครื่องวัดประสิทธิภาพของกลุ่ม เช่น ทุกคนให้ความสนใจหรือไม่ ทุกคนมีแรงจูงใจเพื่อทำงานให้บรรลุผลหรือไม่ แต่ละคนในกลุ่มรวมกันและสามัคคีกันหรือไม่

4.3 ประเมินความก้าวหน้าของกลุ่ม

เพื่อวัดดูว่าแต่ละโปรแกรมบรรลุเป้าหมายหรือไม่ มากน้อยเพียงใด สังเกตพัฒนาการของกลุ่มจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มักทำทุกขั้นตอนตั้งแต่จบ 1 เรื่อง 2 เรื่อง ทำทุกเรื่อง และทำอีกครั้งตอนปลายปี คำถามที่มีมักใช้ประเมิน ได้แก่ ทำอย่างไรจึงจะทำให้การทำงานของกลุ่มดีขึ้น เพราะเหตุใดการทำงานของกลุ่มจึงไม่บรรลุจุดประสงค์ จะปรับปรุงการทำงานครั้งต่อไปให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร

4.4 ประเมินความเจริญของงานของแต่ละคน

วิธีการประเมิน ทำได้โดยเก็บข้อมูลจากตัวเด็กเอง ดูจากคะแนน วัดความรู้ ความถนัด แบบทดสอบสัมฤทธิ์ผล และข้อมูลทางด้านสุขภาพ คณะกรรมการ บางครั้งก็ต้องใช้การบันทึกการทำงานของตนเองด้วย

ข้อดี

1. สนองความต้องการ และความสนใจในชีวิตประจำวันของผู้เรียน
2. เนื้อหามีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับปัญหาส่วนตัว และสังคมของผู้เรียน ทำให้สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาได้ในชีวิตจริง
3. มีการผสมผสานเนื้อหาวิชาเข้าด้วยกันตามลักษณะและธรรมชาติของการเรียนรู้
4. ช่วยให้การเรียนในแต่ละวิชามีขอบเขตกว้างขวาง ไม่จำกัดเฉพาะวิชาเดียว
5. ส่งเสริมให้ครูและผู้เรียนมีเสรีภาพในการวางแผนการเรียนการสอนได้มากขึ้น

6. มีการยืดหยุ่นเรื่องเวลา และใช้วิธีสอนหลาย ๆ วิธี
7. เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน การเรียนเริ่มจากประสบการณ์ตรงที่เป็นปัญหา
8. เน้นประสบการณ์การเรียนรู้แบบ Active Learning และฝึกทักษะทางสังคมให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้

ข้อจำกัด

1. ครูส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษาทางนี้โดยตรง อาจมีความเคยชินกับการสอนแบบเก่า ซึ่งยังคงแยกวิชาอยู่ ที่เป็นจริงนั้น ครูควรมีทักษะด้านการจัดการอภิปราย แนะนำ และจัดกิจกรรมต่าง ๆ แยก ๆ ใหม่ ๆ เสมอ
2. การเชื่อมโยงเนื้อหาวิชาเข้าด้วยกัน ยังขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ขาดระเบียบ ในการจัดลำดับชั้นการเรียนรู้ อาจทำให้ผู้เรียน เรียนเนื้อหาบางตอนไม่ครบถ้วน บางตอนอาจเรียนซ้ำ ๆ ถ้าหากขาดการวางแผนที่ดีพอ
3. การสอนโดยใช้ปัญหาเป็นแกนกลาง เป็นวิธีการที่ยากกว่าการสอนแบบบรรยาย หรือวิธีการสอนตามปกติที่ทำกันมา เพราะครูต้องมีความรู้ดี ลึก กว้าง และขยันเตรียมการสอน วางแผนการสอน และใช้สื่ออุปกรณ์ได้ดีเหมาะสม
4. ใช้สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ หนังสือ เอกสารจำนวนมาก บางโรงเรียนอาจทำได้ยาก เพราะไม่พร้อม
5. การสอนตามแนวหลักสูตรนี้ ครูต้องทำงานเป็นกลุ่ม สอนเป็นคณะ อาจเป็นการยากต่อการพบปะหารือ

สรุป

หลักสูตรทั้ง 6 ประเภท ที่กล่าวมา มีความแตกต่างกันทั้งความมุ่งหมาย หลักในการจัดเนื้อหา เนื้อหาสาระ วิธีการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ และการวัดผลประเมินผล ยังมีหลักสูตรอีกหลายประเภทที่แตกต่างไปจากหลักสูตรที่กล่าวมาแล้ว เช่น หลักสูตรแบบบูรณาการ หลักสูตรแบบ

เอกัตถภาพ หลักสูตรแบบส่วนบุคคล ซึ่งมีบางส่วนที่คล้ายคลึงกับหลักสูตรต้นแบบที่กล่าวมา ส่วนที่แตกต่างออกไปเป็นเพียงส่วนย่อย ๆ ที่เกิดจากการปรับหลักสูตรบางหลักสูตรในจำนวน 6 ประเภท ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และผู้เรียน เช่น หลักสูตรแบบเอกัตถภาพ ถ้าพิจารณาอย่างละเอียด ก็พบว่ามีส่วนคล้ายคลึงกับหลักสูตรกิจกรรม และหลักสูตรแบบแกนมาก จึงไม่ได้แยกกล่าวไว้เป็นอีกประเภทหนึ่งต่างหาก ส่วนหลักสูตรบูรณาการ อันที่จริงคล้ายคลึง กับหลักสูตรสหสัมพันธ์มาก จึงไม่ได้นับว่าเป็นหลักสูตรหลักอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะเมื่อพิจารณาปรัชญา หลักการ ความมุ่งหมายหลัก ของหลักสูตรทั้ง 2 ประเภท เห็นว่า มีปรัชญา หลักการ ความมุ่งหมายคล้ายกับหลักสูตรใด หลักสูตรหนึ่งในจำนวน 6 ประเภทที่กล่าวมาแล้ว

บทที่ 4

ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร

ข้อมูลพื้นฐานทางคำปรึกษา

ปัญหาการศึกษา มีอิทธิพลและมีความสำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตรเป็นอย่างมาก การที่นักพัฒนาหลักสูตรจะพิจารณาและตัดสินใจลงไปว่า จุดหมายของหลักสูตรควรจะเป็นอย่างไร จะกำหนดให้เรียนเนื้อหาอะไรบ้าง ตลอดจนวิธีการเรียนการสอนและการประเมินผล จะต้องอิงหรืออาศัยความรู้และความคิดที่เกี่ยวข้องและพาดพิงปัญหาและปัญหาการศึกษาทั้งสิ้น

ไทเลอร์ (Tyler) ซึ่งเป็นนักพัฒนาหลักสูตรคนสำคัญ มีความเชื่อว่า นักการศึกษานำปัญหามาใช้เพื่อกลั่นกรองเลือกสรรจุดหมายประเภทต่าง ๆ รวบรวมไว้ให้เหลือเพียงเฉพาะจุดหมายที่สอดคล้องและจำเป็นจริง ๆ โดยการขจัดจุดหมายที่ไม่มีความสำคัญ และมีความขัดแย้งออกไป แทนเนอร์และแทนเนอร์ (Tanner & Tanner) ได้กล่าวยืนยันว่า ปัญหาทำหน้าที่เป็นทั้งแหล่งความรู้ ความคิด และแหล่งอิทธิพลต่อการกำหนดจุดหมายทางการศึกษา และการพัฒนาหลักสูตร (อวิชชัย ชัยจิระฉายากุล. 2529 : 39)

โดยปกติแล้วนักการศึกษามักจะจัดปัญหาการศึกษาออกเป็น 5 กลุ่ม คือ นิรันดรนิยม (Perennialism) สารัตถนิยม (Essentialism) พัฒนาการนิยม (Progressivism) ปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) และอัตถิภาวนิยม (Existentialism) แต่แทนเนอร์และแทนเนอร์ (Tanner & Tanner. 1980 : unpagged) ได้แบ่งปัญหาออกเป็น 6 กลุ่ม โดยเพิ่มธรรมชาตินิยมเชิงจินตนิยม (Romantic Naturalism) เข้ามาด้วย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ปัญหาการศึกษากลุ่มนิรันดรนิยม (Perennialism)

แนวความคิดหลักทางการศึกษาของนิรันดรนิยม ได้แก่ ความเชื่อที่ว่า หลักการของความรู้จะต้องมีลักษณะจีรังยั่งยืนอย่างแท้จริง รากฐานของทัศนะนี้มาจากงานของ เซนต์ โทมัส อะไควนัส (St. Thomas Aquinas) ผู้ซึ่งย้ำว่า พลังแห่งเหตุผลของมนุษย์ผนวกกับแรงศรัทธา คือ เครื่องมือแห่งความรู้ โทมัสนิยม (Thomasmism) ยอมรับในความสำคัญของชีวิตประจำวันของมนุษย์และคุณงามความดีจากสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ โดยเชื่อว่า สิ่งเหล่านี้มิได้มาจากประสบการณ์

กลุ่มนิรันตรนิยมมีความเชื่อว่า เนื่องจากมนุษย์เราได้รับส่วนต่าง ๆ ด้านเหตุผลมา ตั้งแต่เกิด ดังนั้น การศึกษาจะต้องมุ่งที่การเสริมสร้างสติปัญญาในส่วนต่าง ๆ เหล่านั้นโดยเฉพาะ พวกเขามีความเข้าใจว่า จิตของมนุษย์ได้รับมอบหมายมาจากธรรมชาติในเชิงชีววิทยา การศึกษา จึงต้องแสวงหาสัจธรรมที่เป็นนิรันตร และจะต้องไม่ถูกชักนำให้หลงไปกับการต้องการในปัจจุบันที่มี ลักษณะฉาบฉวยและชั่วครั้งชั่วคราว ฮัทชิน (Hutchins. 1936 : 66) ได้ให้ทัศนะในเรื่องนี้ว่า การศึกษาจะต้อง "ดึงส่วนประกอบจากธรรมชาติเชิงมนุษย์ที่มีลักษณะกลาง ๆ ของเราออกมา ซึ่ง มันจะมีลักษณะคงที่เหมือนเดิมในทุกเวลา หรือทุกสถานที่ และข้อสังเกตใด ๆ เกี่ยวกับการให้การ ศึกษาแก่คนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในเวลาหนึ่งเวลาใดหรือสถานที่หนึ่งที่ใดโดยเฉพาะจะผิด ความหมายที่แท้จริงของการศึกษา"

การจัดหลักสูตรตามมนานิรันตรนิยม

เมื่อนิรันตรนิยมเชื่อว่า การสร้างเสริมคุณธรรมทางสติปัญญาจะสามารถบรรลุผลสำเร็จ ได้เพียงเฉพาะการศึกษาหาความรู้ในสิ่งที่คงทนถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง หลักสูตรจึงได้แก่ ความรู้ และคุณธรรมที่บรรจไว้ใน วรรณกรรมชั้นเอก (The Great Book) ของโลกตะวันตกซึ่งได้ "รวมความรู้ทุกประเภทเอาไว้" ฮัทชิน (Hutchins. 1936 : 18) มีความเห็นว่า พื้นฐานสำหรับการ เรียนรู้วรรณกรรมชั้นเอกนั้น จะต้องประกอบด้วยการศึกษาวิชาไวยากรณ์ ซึ่งจะทำหน้าที่ควบคุม จิต และพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวกับเหตุผล เช่น กฎของการอ่าน วาทศิลป์ และตรรกวิทยา รวมทั้ง คณิตศาสตร์ ซึ่งจะช่วยในการสร้างความถูกต้องเกี่ยวกับการคิด เขาได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาแบบ อุดมคติของกลุ่มนิรันตรนิยม ไว้ดังนี้

การศึกษาเป็นอุดมคติ จะต้องไม่ใช่การศึกษาแบบครึ่งครว ไม่ใช่การศึกษา ที่นำไปสู่การตอบสนองความต้องการเฉพาะหน้า ไม่ใช่การศึกษาเฉพาะด้าน หรือ การศึกษาเพื่อเตรียมประกอบอาชีพ ไม่ใช่การศึกษาที่ยึดผลประโยชน์ แต่เป็นการ ศึกษาที่ได้พิจารณาเห็นแล้วว่า เพื่อเป็นการพัฒนาจิตใจ

ข้าพเจ้าเองยังยึดติดอยู่กับสิ่งเก่า ๆ ที่มีความพอใจกับการอ่านออกเขียนได้ และคิดเลขเป็น รวมทั้งศิลปศาสตร์ พอใจที่จะพยายามทำความเข้าใจผลงานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์เอาไว้ ข้าพเจ้าเชื่อว่า สิ่งเหล่านี้ คือความจำเป็นที่คงทนถาวร อันหมายถึงเครื่องมือทางสติปัญญาที่จำเป็นต่อการทำความเข้าใจ ความคิด และอุดมการณ์แห่งโลกของเรา

แอดเลอร์ (Adler, 1939 : 62 - 63) ซึ่งเป็นพวกนิรันดร์นิยมที่สำคัญอีกคนหนึ่ง มองการศึกษาว่า เป็นการสร้างพลังอำนาจทางเหตุผล โดยการเรียนวิชาศิลปศาสตร์ ที่ได้กล่าวไว้แล้วในวรรณกรรมชั้นเอก ตั้งแต่สมัยโบราณ สมัยกลาง และสมัยปัจจุบัน ซึ่งถือว่า เป็นแหล่งความรู้ และปัญญาตลอดจนวัฒนธรรมดั้งเดิม ความรู้เหล่านี้จะทำหน้าที่สร้างคนรุ่นใหม่ขึ้นมา วรรณกรรมชั้นเอกเป็นหนังสือที่มีวันล้าสมัย เพราะว่า สาระส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับความคิดที่ถาวร และปัญหาหลักของมนุษย์ นักนิรันดร์นิยมบางคนจะรวมภาษาอมตะ (Classics) เข้าไปไว้ในหลักสูตรด้วย และบางทีอาจจะมีภาษาสมัยใหม่ผนวกเข้าไปด้วยได้ เช่น ภาษาฝรั่งเศส สิ่งที่กำลังกล่าวนี้อาจได้ว่าเป็นหลักสูตรของพวกนิรันดร์นิยม การศึกษาด้านอาชีพหรือหัตถศึกษาจะไม่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรของพวกนิรันดร์นิยม เพราะมีเหตุผลว่า การศึกษาในสิ่งเหล่านี้ เป็นเรื่องของความต้องการชั่วคราว และไม่ได้มีส่วนในการสร้างคุณธรรมทางสติปัญญา วิชาพลศึกษาและเหตุการณ์โลกปัจจุบันก็จะไม่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรด้วยเหตุผลเดียวกัน

ด้วยความเชื่อเช่นนี้ พวกนิรันดร์นิยม จึงมักจะวิจารณ์การศึกษาแผนใหม่ว่า การมองความก้าวหน้าอย่างผิดพลาดของเขา ทำให้มีการเอาวิชาคลาสสิกส์ และศิลปศาสตร์ออกไปจากหลักสูตร แล้วสนับสนุนวิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์มากเกินไป ผลก็คือ ทำให้การศึกษามีลักษณะเป็นเพียงผู้รับใช้ของกลุ่มเคลื่อนไหวประเภทต่าง ๆ ในปัจจุบันของสังคมไปอย่างน่าเสียดาย

ตามทัศนะของกลุ่มนิรันดร์นิยมเกี่ยวกับการไปโรงเรียนนั้น ได้มีผู้แสดงความเชื่อมั่นออกมาว่า การไปโรงเรียนในตอนอายุน้อย ๆ ควรจะมุ่งที่การเตรียมตัวเด็กเพื่อเข้าสู่วุฒิภาวะ ซึ่งกระทำได้โดยการสอนให้เด็ก อ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็น หรือที่เรียกกันว่า 3R'S ในโรงเรียนประถมศึกษา พวกนิรันดร์นิยมทั่วไปและที่เกี่ยวข้องกับศาสนาบางคนมองเห็นว่า การฝึกลักษณะนิสัย ซึ่งสามารถกระทำได้โดยการศึกษาคัมภีร์ไบเบิล ก็มีความสำคัญมากสำหรับการเรียนในชั้นประถมศึกษา

การศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ตามแนวคิดของนิรันดรมิฉะนั้นจะมุ่งไปที่การส่งเสริมปัญญาชนทางสมอง กลุ่มความคิดนี้เห็นด้วยที่จะจัดให้มีการฝึกทักษะและจัดอาชีวศึกษาให้แก่กลุ่มนักเรียนที่ไม่สามารถเรียนในสายสามัญได้ ส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่า หลักสูตรในระดับชั้นมัธยมศึกษาควรจะมีการศึกษาออกเป็นสองสาย โดยจัดสายสามัญให้แก่เด็กที่มีพรสวรรค์ทางด้านสมอง และจัดสายอาชีพให้แก่เด็กที่มีสติปัญญาต่ำกว่า

พวกนิรันดรมิฉะนั้นมองอุดมศึกษาว่า เป็นการศึกษาก่อนที่จัดไว้เฉพาะสำหรับพวกปัญญาชนทางวิชาการเท่านั้น และมองว่า การจัดอุดมศึกษาให้แก่คนหมู่มากเป็นลักษณะของการเพิกถอนการศึกษา ซึ่งทำให้คุณค่าของการศึกษาค่อยลงไป หลักสูตรที่จัดสำหรับระดับอุดมศึกษาก็ควรจะจำกัดอยู่กับมรดกทางความรู้ที่คงทนถาวรไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา

ในด้านการเรียนการสอนนั้น จุดเน้นอยู่ที่กิจกรรมที่จัดเพื่อการฝึกและควบคุมจิตใจเนื้อหาสาระที่มาจากธรรมชาติในรูปของสาขาวิชาการและความสามารถทางจิต เช่น เนื้อหาของคณิตศาสตร์ ภาษา ตรรกวิทยา วรรณกรรมชั้นเอก และลัทธิคำสอน จะต้องนำมาศึกษาและเรียนรู้ไม่ว่ามันจะถูกนำไปใช้โดยตรงตามลักษณะวิชานั้น ๆ หรือไม่ ประเด็นที่สำคัญก็คือว่า การศึกษาวิชาเหล่านี้ฝึกจิตเชื่อกันว่าผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีเหตุผลและมีพลังจิต วิธีการสอนจึงได้แก่ การฝึกฝนทางปัญญา เช่น การอ่าน การเขียน การฝึกทักษะ การท่องจำ และการคำนวณ พวกนิรันดรมิฉะนั้นถือว่า การเรียนรู้เกี่ยวกับการหาเหตุผลมีความสำคัญมากด้วยเช่นกัน และการจะได้สิ่งเหล่านี้มาจำเป็นจะต้องมีการฝึกฝนสติปัญญาเพิ่มเติม โดยการเรียนรู้ไวยากรณ์ ตรรกวิทยา และวาทศิลป์ (อริสโตเติล ชัยจิราภรณ์กุล . 2529 : 42)

2. ปรัชญาการศึกษากลุ่มสารัตถนิยม (Essentialism)

สารัตถนิยมเป็นชื่อของปรัชญาการศึกษาที่กำหนดขึ้นมาโดย วิลเลียม ซี แบกเลย์ (William C. Bagley) เขาได้นำความคิดและความเชื่อเรียบเรียงเป็นรายงานเสนอต่อนักการศึกษาในปี ค.ศ. 1938 ทศวรรษนี้ได้ถูกนำไปปฏิบัติในโรงเรียนกันอย่างกว้างขวางทั้งในอดีตและปัจจุบัน สำหรับในสหรัฐอเมริกาเองนั้น แม้กลุ่มพิพัตถนิยมจะได้รับความนิยมสูงมากก็ตาม

แต่สารัตถนิยมก็ยังเป็นแนวคิดทางการศึกษาที่โดดเด่นไม่เสื่อมคลาย คณะกรรมการ The Essentialist Committee for the Advancement of Education ซึ่งนำโดย แบกเลย์ ได้พยายามโจมตีทัศนนิยมจนกระทั่งได้รับความนิยมน้อยลงมากในระหว่างปี ค.ศ. 1920 - 1929 ในปัจจุบันอิทธิพลของสารัตถนิยมก็ยังมียิทธิพลมากขึ้นเรื่อย ๆ แม้ว่าคณะกรรมการดังกล่าวได้เลิกการรวมตัวกันตั้งแต่ปี ค.ศ. 1964 มาแล้วก็ตาม

ตามปกติแก่นของปรัชญาการศึกษามักจะแสดงออกโดยชื่อของแนวคิดนั้น ๆ สารัตถนิยมถือว่าองค์ประกอบที่ "จำเป็น" (Essential) ของการศึกษาควรที่จะเลือกมาจากความรู้ในปัจจุบันและจากประวัติศาสตร์ หน้าที่ของโรงเรียน ก็คือ การสอนสิ่งที่จำเป็นเหล่านั้นให้แก่เด็ก สารัตถนิยมได้รวมปรัชญาของจิตนิยม (Idealism) และสำนึกนิยม (Realism) เข้าไว้ด้วยกัน จากจิตนิยม ความคิดเกี่ยวกับการมองจิตว่าเป็นศูนย์กลางของสังขารมได้กลายมาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการกำหนด "สิ่งที่จำเป็น" ของสารัตถนิยม จุดเน้นจึงอยู่ที่เนื้อหาสาระ เพราะถือว่า จิตพร้อมที่จะเรียนรู้เนื้อหาสาระอยู่แล้ว ส่วนสำนึกนิยมให้แนวความคิดในด้านที่คนแต่ละคนมีพื้นฐานที่ต่างกัน ซึ่งต่าง ๆ หรือวัตถุเชิงกายภาพ จึงมีการเน้นลักษณะของการศึกษาในเชิงปริมาณ การเรียนรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเนื้อหาและการจัดเนื้อหา มีความจำเป็นมาก ถ้าหากเราต้องเรียนโดยวิธีสังเกตและโดยธรรมชาติ พวกสารัตถนิยมจึงสนับสนุนให้ 3R'S หรือการอ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็น ได้กลับคืนมาสู่ความสำคัญอยู่เสมอ

การจัดหลักสูตรตามแนวคิดของสารัตถนิยม

ในขณะที่พวกนิรันดรนิยมมองศิลปศาสตร์ และวรรณกรรมขึ้นเอกว่าเป็นคุณธรรมทางสติปัญญาที่ไม่ขึ้นกับกาลเวลา และเป็นการดำรงไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม พวกสารัตถนิยมมองเห็นว่ามรดกดังกล่าวอยู่ที่ความต้องการของโลกสมัยใหม่ โดยผ่านทางการเรียนรู้ วิชาการที่เป็นพื้นฐานประเภท วิชาภาษาอังกฤษ (ไวยากรณ์ วรรณคดี และเรียงความ) คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ วิชาเหล่านี้ซึ่งได้เรียบเรียงไว้อย่างมีเหตุผล จำเป็นต่อการพัฒนาความสามารถทางสติปัญญาของเรา ส่วนวิชาศิลปปฏิบัติ อุตสาหกรรมศิลป์ อาชีวศึกษา พลศึกษา และสาขาอื่น ๆ ของหลักสูตรถือว่าเป็นเพียงส่วนประกอบ

ถ้ามองให้ลึกลงไปโดยอาศัยแนวคิดจากปรัชญาจิตนิยม และสำนึกเป็นหลัก ก็อาจสรุปได้ว่า หลักสูตรของสารัตถนิยมที่พัฒนามาจากจิตนิยมจะประกอบด้วย สารที่เป็นสัญลักษณ์และเนื้อหา เช่น วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ และศาสนา วิธีการฝึกหลังสติปัญญาสามารถกระทำได้ในรูปของการอ่านหนังสือ การบรรยาย การจำ การกระทำซ้ำ ๆ และการสอบ ส่วนหลักสูตรที่พัฒนามาจากสำนึกจะรวมเนื้อหาสาระเกี่ยวกับโลกทางกายภาพเข้าไป เช่น คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ เป็นต้น

พวกสารัตถนิยม ถือว่า ความพยายามที่จะมีการบูรณาการหรือสังเคราะห์วิชาสาขาต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันในระดับขั้นที่ต่ำกว่าอุดมศึกษาลงไปเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง โดยให้เหตุผลว่า การบูรณาการหรือการสังเคราะห์จะเกิดขึ้นได้หลังจากที่นักเรียน "ได้จัดระบบพลังทางปัญญาที่กระจายกันอยู่" ที่ได้มาจากวิชาพื้นฐานหลัก ๆ มาแล้วเท่านั้น ดังนั้น หน้าที่ของโรงเรียนจึงได้แก่ การจำแนกและกำหนดความรู้ด้านต่าง ๆ ออกมาเป็นวิชา ผู้เรียนก็จะเรียนรู้สิ่งเหล่านั้นแยกเป็นวิชา กล่าวโดยสรุปก็คือ สารัตถนิยม สนับสนุน หลักสูตรรายวิชา

จุดยืนของสารัตถนิยม ซึ่งเน้นความเป็นเลิศทางวิชาการโดยการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาสมัยใหม่ ตลอดจนความจำเป็นในการพัฒนาแหล่งสติปัญญาระดับประเทศ โดยการแบ่งกลุ่มนักเรียนตามความสามารถ และมาตรฐานการให้ทุนเล่าเรียนไปเข้าจังหวัดพอดิบกับเหตุการณ์ในยุคสงครามเย็น ในตอนต้น ๆ ของช่วงสงครามเย็น พวกสารัตถนิยมได้มีอิทธิพลอย่างมากต่อหลักสูตรประถม และมัธยมศึกษา ตลอดจนผลกระทบที่มีต่อการใช้ข้อสอบมาตรฐาน ในการเข้าของสหรัฐอเมริกาที่มีการสนับสนุนจากรัฐบาลกลางให้ปรับปรุงหลักสูตรระดับชาติ ซึ่งนำโดยผู้เชี่ยวชาญและผู้รู้จากมหาวิทยาลัย ทำให้เกิดความเชื่อและความศรัทธาในความสำเร็จของแต่ละวิชา อิทธิพลอันนี้เห็นได้เด่นชัดในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนมัธยมศึกษาของสหรัฐอเมริกา ในปลายปี ค.ศ. 1950 และช่วงศตวรรษของปี 1960

พวกสารัตถนิยมจำนวนมากไม่เห็นด้วยกับโรงเรียนมัธยมแบบประสม พวกเขาไม่เพียงแต่มุ่งหลักสูตรมัธยมศึกษาที่เน้นสาขาวิชาแบบเดิมเท่านั้น แต่ยังสนับสนุนให้แยกโรงเรียนมัธยมออกเป็นสายสามัญสำหรับผู้ที่มีความสามารถสูง และสายอาชีพศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถด้อยกว่า

3. ปรัชญาการศึกษากลุ่มพัฒนาการนิยม (Progressivism)

พัฒนาการนิยมเป็นปรัชญาการศึกษาในปัจจุบันของอเมริกา นับตั้งแต่แนวความคิดนี้ได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 1925 เป็นต้นมา แนวความคิดนี้ก็ว่าได้เป็นทิศทางทางการศึกษาที่มีอิทธิพลมากที่สุดคนอเมริกา ความเชื่อพื้นฐานในระบบนี้ก็คือการต่อต้านอำนาจที่เป็นเผด็จการ หรือการบังคับ ขู่เข็ญ และมองเห็นว่าประสบการณ์ของมนุษย์เป็นพื้นฐานไปสู่ความรู้ พัฒนาการนิยมเชื่อว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้อยู่ในสภาพที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังนั้น จึงไม่มีการเน้นถึงความรู้ที่มีลักษณะถาวร พัฒนาการนิยมเห็นด้วยกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่นำมาใช้ในการเรียนการสอน มีความเชื่อและความศรัทธาในเอกลักษณ์บุคคล และเน้นโปรแกรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วม ซึ่งจะช่วยสอนนักเรียนให้คิดเป็น จากความรุ่งเรืองของประชาธิปไตยในอเมริกา การขยายตัวทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ และความต้องการของคนที่จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับชีวิตใหม่ได้ อเมริกาในปัจจุบันจึงต้องการวิธีการใหม่ ๆ และแตกต่างกันในการแสวงหาคำตอบเพื่อแก้ปัญหา แม้ว่าการริเริ่มขบวนการของพัฒนาการนิยมมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยมของ ชาลส์ เอส เพียร์ส (Charles S. Peirce) และวิลเลียม เจมส์ (William James) หลักการของพัฒนาการนิยมในลักษณะที่เป็นปรัชญาการศึกษาสมัยใหม่ ส่วนใหญ่มาจากข้อเขียนและผลงานของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey)

ดิวอี้ถือว่า ประชาธิปไตยต้องการพลเมืองที่มุ่งมั่น และมีความสามารถในการสะท้อนความคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของสังคม ดิวอี้ไม่ยอมรับปรัชญาแบบเก่า ๆ และความเชื่อในทวิลักษณ์ ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้าม เช่น จิต VS ร่างกาย, การพัฒนาสติปัญญา VS การพัฒนาบุคลิกภาพ, การกระทำ VS การรู้, สติปัญญา VS อารมณ์, ความรู้เชิงทฤษฎี VS เชิงปฏิบัติ, ความรู้เชิงตรรกะ VS จิตวิทยา, การศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ VS เชิงมนุษย์, จิต VS สสาร, ธรรมชาติ VS น้ำมือมนุษย์, จุดหมาย VS วิธีการ แต่เขามุ่งไปที่ความจำเป็นที่จะต้องมองคนว่าเป็นเรื่องของความเป็นอยู่ทั้งหมด (Whole Being) ที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับจักรวาลเชิงชีวะ ในขณะที่เขาไม่ยอมรับทฤษฎีเก่า ๆ ทางการศึกษา ที่ยึดสิ่งที่ได้รับมาจากภายนอกและวิธีการเชื่อผู้รู้ เขาก็ยังต่อต้านพวกพัฒนาการนิยมหัวก้าวหน้าที่มองเด็กว่าสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้จากกิจกรรมตามธรรมชาติ และสร้างความปลอดภัยให้แก่ตนเองได้จากสิ่งแวดล้อมของเขาโดยไม่จำเป็นต้องมีการชี้นำทางสังคม ดิวอี้ ได้เห็นว่า

เสรีภาพ หมายถึง ส่วนที่แสดงออกมาโดยการคิด ในการเรียนรู้ มันหมายถึงความคิดริเริ่มทางสติปัญญา การสร้างสรรค์ความคิดที่ดั่งาม การคาดการณ์ถึงผลที่จะตามมา และจริงใจที่จะปรับตัวให้เข้ากับ ความคิดนั้น ๆ

ดิวอี้ไม่เห็นด้วยกับการมองลักษณะทางกลไก และความเฉพาะของวิทยาศาสตร์ว่าเป็นสิ่งที่ แยกออกจากปัญหาสังคม และแนวทางด้านจริยธรรม ตามทัศนะของดิวอี้ วิทยาศาสตร์ควรจะรับใช้ มนุษยชาติ วิธีการของมันที่ใช้ในการศึกษามีวัตถุประสงค์ทางจริยธรรมอย่างเห็นได้ชัดคือ การต่อสู้กับ ยศติและความโง่เขลา กระทำการด้วยเหตุผลมากกว่าโดยผู้มีอำนาจหรือโดยโซกลาง การให้อิสระ แก่สติปัญญา และให้มีการควบคุมความประพฤติด้วยปัญญา และพิจารณาตัดสินสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้อง เป็นจริง

ดิวอี้ เชื่อว่า ความก้าวหน้าของมนุษย์จะไม่เกิดขึ้น ถ้าการตัดสินใจเชิงวิทยาศาสตร์แยก ออกจากการตัดสินใจทางจริยธรรม

ดิวอี้ เชื่อว่า หน้าที่ของการศึกษาก็คือ การส่งเสริมให้มนุษย์เจริญเติบโตตามศักยภาพ ของเขา เพื่อว่าสภาพที่เป็นอยู่ในขณะนี้จะสามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ และเขาได้ให้ความเห็น เพิ่มเติมว่า ผลของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีรูปแบบที่ตายตัวและมีการสร้างมาตรฐานของการ ปฏิบัติงาน แต่เป็นการให้เสรีภาพแก่ปัจเจกชน โดยการช่วยให้เขาสามารถมองเห็นปัญหาใหม่ ๆ นำวิธีการดำเนินงานใหม่ ๆ ไปใช้ ดังนั้น จึงเป็นการสร้างความหลากหลายมากกว่าที่จะสร้าง รูปแบบที่ตายตัว (Dewey, 1929 : 12)

การจัดหลักสูตรตามแนวคิดของพิพัฒนาการนิยม

หน้าที่ของโรงเรียนแบบพิพัฒนาการนิยม ได้แก่ การเตรียมพร้อมที่จะให้ความร่วมมืออย่าง กระฉับกระเฉง และว่องไวต่อการเปลี่ยนแปลง จุดเน้นที่สำคัญของโรงเรียนแบบนี้อยู่ที่การเรียนรู้ ถึงวิธีการคิด มากกว่า สิ่งที่จะคิด ความยืดหยุ่นเป็นคำที่มีความสำคัญต่อการออกแบบหลักสูตร จุดเน้น อยู่ que การทดลอง จึงไม่มีการให้ความสำคัญแก่เนื้อหาใดเป็นพิเศษ เนื่องจากประสบการณ์ชีวิต เป็น ตัวกำหนดหลักสูตร เนื้อหาทุกชนิด จึงควรได้มีการรับรู้และศึกษาเล่าเรียน สาขาวิชาหรือขอบข่าย

ของการเรียนรู้บางประเภทแบบดั้งเดิมก็ได้รับการยอมรับจากพัฒนาการนิยมว่าเป็นเรื่องราวที่พึงปรารถนาสำหรับการเรียนรู้ทั้งสิ้น นักการศึกษาฝ่ายพัฒนาการนิยมจะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการจัดเนื้อหาวิชาแบบเก่า วิธีการในการจัดหลักสูตรเช่นนี้เรียกว่า "ยึดประสบการณ์เป็นศูนย์กลาง" หรือ "ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง" แต่พวกนิรันดร์นิยมและสาร์ตนิยมจัดหลักสูตรโดยถือ "วิชาเป็นศูนย์กลาง"

คิวดี้ยืนยันว่า หลักสูตรไม่ควรจะเป็นเพียงการนำเอาวิชาเฉพาะสาขาที่แยกกันอยู่มารวมกันเท่านั้น แต่ควรจะต้องสร้างหลักสูตรขึ้นมาโดยใช้ความคิดออกแบบอย่างผสมผสานกลมกลืน และปรับเข้าด้วยกันอย่างมีความหมาย รวมทั้งการปรับปรุงชีวิตในสังคมที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น เขาได้ตั้งข้อสังเกตว่า ปรัชญาการศึกษาเดิม ๆ ล้มเหลวที่จะจัดการกับ "ปัญหาที่ลึกซึ้งที่สุดของมนุษย์ทั่วไป" และมองข้ามข้อเท็จจริงที่ว่า หลักสูตร ควรจะได้พัฒนาให้เป็นเชิงมนุษย์ในลักษณะที่จะสามารถเชื่อมโยงความสนใจโดยทั่วไปของมนุษย์ในฐานะที่เขาเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีการสร้างเงื่อนไขไว้ในหลักสูตรที่ทำให้การศึกษาที่เรียกว่า เพื่อเสรีชน (Liberal) ขาดเสรีภาพ ตามทัศนะของคิวดี้ "หลักสูตรที่ประกาศความรับผิดชอบทางสังคม จะต้องเสนอสถานการณ์ที่ทำให้ปัญหาเหล่านั้นสอดคล้องกับปัญหาการอยู่ร่วมกัน ตลอดจนมีการนำข้อสังเกตและข้อสาธิตมาพิจารณาในการพัฒนาการรู้แจ้ง เห็นจริงและความสนใจของสังคม"

พัฒนาการนิยม จึงถือว่า โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญที่รับผิดชอบงานที่ไม่เพียงแต่ดำเนินการให้ข่าวสารที่ถูกต้องเท่านั้น แต่ยังมีการปรับปรุงวิถีชีวิตในสังคมอีกด้วย เพื่อไปสู่เป้าหมายนี้ โรงเรียนแบบพัฒนาการนิยมจึงถูกมองว่า เป็นตัวแบบในเชิงปฏิบัติของประชาธิปไตย เสรีภาพเป็นสิ่งที่เปิดเผยในระบอบประชาธิปไตย เสรีภาพจึงต้องเปิดเผยและแสดงออกมาในโรงเรียนด้วยแน่นอน เสรีภาพจะต้องได้รับการจัดระเบียบระบบให้เกิดความหมายขึ้นมากกว่าที่จะปล่อยไปตามยถากรรม โดยขาดการชี้นำของเจตจำนงเสรี เสรีภาพที่มีการจัดระบบระเบียบจะช่วยให้สมาชิกแต่ละคนของสังคม (โรงเรียน) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทุกคนจะได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เพื่อจะได้มั่นใจในการตัดสินใจอย่างมีความหมาย

ตามที่เสนอของพัฒนาการนิยม ผู้เรียนจะถูกมองว่า เป็นปัจเจกชนที่มีประสบการณ์ มีความคิด และชอบสำรวจ พัฒนาการนิยมจึงเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พบเห็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับประสบการณ์ ทางสังคม เจตคติทางสังคม โครงการต่าง ๆ ปัญหา และการทดลองที่จะมีผลต่อการได้รับความรู้ จากทุกสาขาวิชา เมื่อศึกษาโดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ถือว่า หนังสือเป็นเพียงเครื่องมือ ในการเรียนรู้มากกว่าที่จะเป็นแหล่งความรู้อันศักดิ์สิทธิ์ที่จะได้ยังมิได้ พัฒนาการนิยมประสงค์ที่จะ ถูกมองว่ามีลักษณะเชิงเสรีนิยม ในทุกลักษณะไม่ว่าจะเป็นในเรื่อง หนังสือ นักเรียน ครู วินัย เครื่องมือการเรียนรู้และวิธีการสอน

ตัวอย่าง ถือว่า กระบวนการของการสอนควรจะมีกระบวนการของการคิด การศึกษาแบบ เก่าพร้อมกับ "วิธีการถ่ายทอดจากครู และการรับรู้จากฝ่ายนักเรียน" นั้น ตัวอย่างได้ให้ข้อสังเกตว่า "อาจจะเปรียบได้กับการบันทึกเสียงลงบนแผ่นเสียงที่วางอยู่เฉย ๆ เพื่อที่จะให้สิ่งที่ถูกบันทึกลงไป ส่งเสียงกลับมา เราก็เปิดแผ่นเสียง เช่นเดียวกับการท่องจำหรือการสอบไล่ เขามองการกระทำ เช่นนี้ว่า เป็นอันตรายต่อการพัฒนาผลเมืองที่มีความรู้ความสามารถในระดับประชาชนไทย"

4. ปรัชญาการศึกษาคลุ่มปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)

นักพัฒนาการนิยมหลายท่านมีความเห็นว่า แนวความคิดของพัฒนาการนิยมเองมีลักษณะ "เป็นกลาง" (Neutral) มากเกินไป จึงไม่สามารถนำไปใช้ในการปฏิรูปการศึกษาในส่วนที่ จำเป็นได้ พวกที่ต้องการแสวงหาอุดมการณ์ที่จะสามารถแก้ไขปัญหาสังคมได้ตรงกว่านี้ และสร้าง สังคมที่ดีกว่าขึ้นมาใหม่ จึงถูกจำแนกแยกออกมาจากพัฒนาการนิยม เป็นแนวความคิดขึ้นมาใหม่อีก แนวความคิดหนึ่ง เรียกว่า ปฏิรูปนิยม

ทีโอดอร์ บราวเมลล์ (Theodore Brameld) นักปรัชญาการศึกษาชั้นนำของอเมริกาได้ รับเกียรติให้เป็นบิดาของปฏิรูปนิยม เนื่องจากปฏิรูปนิยมแยกออกมาจากพัฒนาการนิยม บราวเมลล์ จึงได้พยายามเสนอแนวคิดของปฏิรูปนิยมให้แตกต่างไปจากพัฒนาการนิยม

ความคิดของปฏิบัตินิยมอยู่ว่า การศึกษาควรจะเป็นเครื่องมือโดยตรงในการปฏิรูปโลกของเรา เบิร์น (Burns. 1965 : 147) ได้สรุปให้เห็นจุดเน้นของปฏิบัตินิยมว่า "เรากำลังอยู่ในท่ามกลางวิกฤตการณ์ของโลก การแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพต่อการสร้างระเบียบสังคมของโลกและโรงเรียนของโลกควรจะเป็นกลไกที่มีพลังในการสร้างมนุษยโลก และวัฒนธรรมของเขาขึ้นมา"

พวกปฏิบัตินิยมมองโรงเรียนว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างระเบียบทางสังคมขึ้นมาใหม่ แม้ว่าความคิดของพวกปฏิบัตินิยมได้เคยมีการพูดถึงกันแล้วในอดีต แต่ภาวะของเศรษฐกิจตกต่ำได้แสดงให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องผลักดันการดำเนินการสร้างสังคมให้แก่โรงเรียน จากปาฐกถาของเคาท์ (Counts) ที่ได้แสดงแก่สมาคมการศึกษา ในปี ค.ศ. 1932 เขาได้พยายามขอร้องและเรียกร้องให้นักการศึกษากลุ่มพัฒนาการนิยมได้ตระหนักถึงวิกฤตการณ์ที่สำคัญในขณะนั้น ช่วยกันคิดตามแนวคิดใหม่เกี่ยวกับจุดหมายปลายทางของมนุษย์ที่อาศัยเพียงสวัสดิการสังคม และขอให้ช่วยกันผลักดันโรงเรียนให้หันความสนใจไปทำงานด้านการให้เครื่องมือแก่คนรุ่นหลัง ที่จะให้มีความคิดและความตระหนักในทัศนะดังกล่าว แม้ว่าเคาท์ยอมรับว่าโรงเรียนเป็นเพียงหนึ่งในตัวแทนทางสังคมทั่ว ๆ ไป แต่เขาก็ถือว่าสิ่งนี้ไม่ควรยับยั้งนักการศึกษากลุ่มพัฒนาการนิยมที่จะใช้พลังและทรัพยากรของโรงเรียนที่มีอยู่กับการพัฒนาสังคม และนักการศึกษาไม่ควรกลัวว่าบทบาทเช่นว่านี้ของโรงเรียนจะไม่มีผลต่อการยึดเยี่ยคอุดมการณ์ให้แก่ผู้เรียน เพราะว่าไม่ว่าจะเป็นการศึกษาที่มีพลังใด ๆ ก็ตามแท้จริงแล้วต่างก็เป็นการยึดเยี่ยคอย่างหนึ่งนั่นเอง

ปัญหาของสงครามในระดับประเทศและระดับโลกในปัจจุบัน ความยากจนที่มีอยู่ในท่ามกลางความมั่งคั่ง อาชญากรรม ความขัดแย้งเรื่องเผ่าพันธุ์ การว่างงาน แรงกดดันทางการเมือง สังคม ล้อมเป็นพิษ โรคภัยไข้เจ็บ ความหิว และสิ่งอื่น ๆ ที่มีลักษณะในทำนองเดียวกันนี้ต่างก็มีส่วนทำหน้าที่เป็นสาเหตุของการสร้างหรือปฏิรูปสังคม ตามทัศนะของ บราเมลด์ (Brameld) แหล่งความรู้ และความสำนึกต่าง ๆ กำลังรอคอยให้ผู้นำไปใช้ และโอกาสสำคัญเพื่อความอยู่รอดของอารยธรรมตะวันตกก็คือ การวางแผนที่จะปล่อยและนำทรัพยากรเหล่านี้ไปใช้อย่างเหมาะสมภายใต้การขจัดอุปสรรคและแก้ปัญหาที่มีอยู่ทั่วไป โดยทางกลไกและกระบวนการประชาธิปไตยที่จัดไว้อย่างมีระบบ ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรจึงต้องมุ่งไปที่การเปลี่ยนคนรุ่นใหม่ให้เข้าใจถึงเป้าหมาย และพัฒนาวิธีการที่จำเป็นในการสร้างสังคมรวมขึ้นมา

นั่นคือ การจัดหลักสูตรตามแนวของปฏิรูปนิยม จึงเน้นเนื้อหาสาระและวิธีการที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงความรับผิดชอบที่จะปฏิรูปและสร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่าขึ้นมา ทั้งในระดับชุมชน ประเทศ และระดับโลกในที่สุด (ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล. 2529 : 49)

5. ปรัชญาการศึกษาลัทธิอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

การค้นหาคำหมายของการมีอยู่ (Existence) ของมนุษย์ในจักรวาล การร้องขอให้ได้มาซึ่งความสำคัญส่วนบุคคลในยุคเทคโนโลยีที่ไม่สนใจคน และความจำเป็นที่จะต้องรู้จักตนเองของแต่ละบุคคลในยุคของเครื่องจักร นำไปสู่การทำให้เกิดความคิดตามแนวของอัตถิภาวนิยมในระหว่างครึ่งหลังของศตวรรษที่ยี่สิบ จากรากฐานความคิดที่ได้มาจากผลงานของนักปรัชญาและทฤษฎีภาษาชาวเดนมาร์ก ในศตวรรษที่ 19 ที่ชื่อ ซอเรน เคิร์กการ์ด (Soren Kierkegard) ความคิดของพวกอัตถิภาวนิยมก็ได้แพร่หลายและขยายออกไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวางโดยข้อเขียนของบุคคลต่าง ๆ เช่น นิทซเช (Nietzsche) ไฮเดกเกอร์ (Heidegger) จัสเปอร์ (Jaspers) คามูส (Camus) บูเบอร์ (Buber) และ ซาทร์ (Satre)

เคิร์กการ์ดยืนยันในความคิดว่า มนุษย์ไม่สามารถแสวงหาสัจธรรมของเขาโดยทางความคิดที่มีเหตุผลได้ แต่สามารถแสวงหาได้โดยทางความศรัทธา (Passion of Faith) ความศรัทธาและความหมายของการมีอยู่ไม่ใช่สิ่งที่จะสามารถยึดเหนี่ยวให้แก่ใครได้จากอำนาจภายนอก ความสนใจสูงสุดของมนุษย์ก็คือ การมีอยู่ของตัวเอง และความสนใจของมนุษย์เกี่ยวกับการมีอยู่ของมนุษย์สร้างสัจธรรมของมนุษย์ขึ้นมา

ปัจเจกชนจำนวนมากที่รู้สึกว่าเหงาและโดดเดี่ยวกันเกิดจากไม่ได้รับการเอาใจใส่ดูแลได้ กลายมาเป็นวัตถุดิบที่นำมาเขียนในวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่กลางศตวรรษ เมื่อจักรวาลเมินเฉยต่อมนุษย์ มนุษย์ก็ต้องกำหนดความหมายแห่งการมีอยู่ให้แก่ตัวเอง นี่คือนิยามที่พวกอัตถิภาวนิยมเชื่อกัน มนุษย์ไม่สามารถค้นหาความหมายเหล่านั้นได้จากความมั่งคั่งทางศาสนา ปรัชญาสังคม หรือวิทยาศาสตร์ มนุษย์ไร้ค่าโดยสิ้นเชิงในจักรวาล ดังนั้น จึงต้องหาคุณค่าที่แท้จริงโดยตัวเองจากการค้นคว้าหาความหมายจากการมีอยู่ของตัวเอง มนุษย์จึงมีเสรีภาพที่จะเลือกในสิ่งที่จะเป็น

หรือเป็นอยู่ และสามารถค้นพบอัตราที่แท้จริงของตนโดยผ่านทาง การทำให้หลังมนุษย์ตามธรรมชาติของตนตื่นอยู่เสมอ จึงเน้นที่การปฏิสัมพันธ์กับตนเองมากกว่าที่จะเป็นการปฏิสัมพันธ์กันเป็นกลุ่ม ถ้ามีใครคิดว่าเน้นการเอาตัวเองเป็นศูนย์กลางและยึดเอาก็คบคลุมมากเกินไป พวกอัตถิภาวนิยมก็จะเถียงว่า เจื่อนไข่นำไปใช้ได้กับแต่ละคน ดังนั้นจะมีลักษณะความเป็นซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความต้องการของแต่ละคนที่จะมีเสรีภาพจะต้องมีลักษณะที่เป็นเสรีภาพซึ่งกันและกัน จะต้องยอมรับความต้องการของคนอื่น ๆ ที่อยากจะมีเสรีภาพด้วย

แตกต่างไปจากคิอี่ พวกอัตถิภาวนิยมพยายามจะจำกัดสติปัญญาของคนมากกว่าที่จะส่งเสริมให้มีอิสระ ดังนั้น การเรียกร้องหาเสรีภาพจึงถูกบั่นทอนโดยการจำกัดความคิดที่มีเหตุผล การจำกัดดังกล่าวเป็นเหตุให้เกิดการต่อต้านการใช้ปัญญา ปฏิเสธวิธีการทางวิทยาศาสตร์ มองวิทยาศาสตร์ว่ามีลักษณะเป็นกลาง และความคิดทางวิทยาศาสตร์ขาดจริยธรรม จากการเชื่อมโยงนี้ ทำให้มีความสับสนระหว่างความคิดทางวิทยาศาสตร์กับการนำผลผลิตทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ผิด ๆ ในทางการเมือง

พวกอัตถิภาวนิยมได้ยืนยันว่า วิทยาศาสตร์เป็นวิธีการที่ไม่เพียงพอ เพราะว่า ความคิดทางวิทยาศาสตร์มักจะเกี่ยวกับการทำสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นปรนัยและไม่ยอมรับการรับรู้ทางญาณและการปฏิสัมพันธ์ของตนเองที่ทางปรัชญาได้กำหนดไว้ ทางพวกอัตถิภาวนิยมให้ความสนใจและผูกพันอยู่กับการตรวจสอบตนเองที่อยู่เหนือเหตุผล เพราะว่าไม่สามารถค้นหาคำตอบของคำถามสูงสุดเกี่ยวกับความหมายของการเกิดมียู่ได้จากเหตุผล

การจัดหลักสูตรตามแนวคิดของอัตถิภาวนิยม

ตามทัศนะของอัตถิภาวนิยม ถือว่าหนทางไปสู่ความรู้เป็นเรื่องส่วนบุคคล การศึกษาจึงควรจะได้ช่วยเหลือเอาก็คบคลุให้ค้นพบความหมายเกี่ยวกับการเกิดมียู่ของเขาเอง เนื่องจากว่าเด็กเกิดมาใน "โลกแห่งการไร้ซึ่งความหมาย" ดังนั้นโรงเรียนจะต้องเป็นสิ่งแวดล้อมที่ช่วยให้อัตราของมนุษย์ในธรรมชาติได้กระทำการใด ๆ ที่จะเป็หนทางไปสู่การเป็นบุคคลอย่างแท้จริง นักการศึกษาจึงมีหน้าที่ช่วยเหลือให้เด็ก ๆ หลุดพ้นจาก "การถูกควบคุมที่มากเกินไปจากสังคม" และโรงเรียน

จะต้องมุ่งที่การปลดปล่อยจิตใจของมนุษย์ให้เป็นอิสระ มุ่งให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจของตนเอง และตัดสินใจทางจริยธรรมให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ (Morris. 1970 : 258 - 260)

เพื่อปลูกให้เด็กตื่นอยู่ในภาวะแห่งการเกิดมียุ่ หลักสูตรจึงควรจะจัดเวลาให้แก่เด็กเพื่อตรวจสอบตนเองเป็นการส่วนตัว และการศึกษาปัญหาทางจริยธรรมที่เกี่ยวกับภาวะจำยอมของมนุษย์ หลักสูตรมาตรฐานที่ว่าด้วยเนื้อหาสาระ หรือจุดเน้นของพัฒนาการนิยามที่เกี่ยวกับการฝึกฝนสติปัญญา โดยการแก้ปัญหาสังคม ต่างก็ไม่ว่าเพียงที่จะช่วยให้เด็กค้นพบและรู้จักตนเองได้ ซึ่งหมายความว่า เด็กนักเรียนจะต้องได้รับอนุญาต และโอกาสในการที่จะกำหนดเนื้อหาสาระส่วนหนึ่งที่เหมาะสมและตรงตามความจริงและความเป็นอยู่ของเด็ก นอกจากนี้เนื้อหาสาระไม่ควรจะเน้นความรู้ที่เป็นเชิงปฏินัย แต่ควรเน้นสภาวะจำยอมของเด็กแต่ละคน ยกตัวอย่างเช่น สังคมศึกษาควรจะเน้นเกี่ยวกับความหมายของเสรีภาพของแต่ละบุคคลมากกว่าที่จะเกี่ยวกับพลเมือง สถาบันทางสังคม หรือประสบการณ์ทางชาติพันธุ์ เห็นได้ชัดเจนว่า วรรณคดี ร้อยกรอง ศิลปะ ดนตรี และสังคมศึกษาเป็นแหล่งความรู้สำคัญที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนเผชิญกับเงื่อนไขและภาวะของมนุษย์ได้ เป้าหมายที่สำคัญจึงได้แก่ การพัฒนาตนเองและความพอใจในตนเอง

เนลเลอร์ (Kneller. 1971 : 264) ได้แสดงทัศนะในเรื่องหลักสูตรไว้ว่าเนื้อหาสาระความรู้ต่าง ๆ ไม่ควรจะถูกถือว่าเป็นจุดหมายปลายทางในตัวมันเอง หรือเป็นเครื่องมือในการเตรียมตัวเพื่ออาชีพ แต่มันควรจะนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนเอง และสร้างความพอใจให้แก่ตนเอง แทนที่จะให้ผู้เรียนไปขึ้นกับเนื้อหาที่ปล่อยให้เนื้อหาขึ้นอยู่กับผู้เรียน ควรปล่อยให้ผู้เรียนนำความรู้ใด ๆ ที่เขาศึกษามาปรับให้เหมาะสมกับตัวเขาเอง

เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มอรรถิภาวนิยมว่า ความรู้มีใช้สิ่งที่จะถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียน แต่เสนอให้แก่เขาได้ ควมมีหน้าที่สนทนาคูคัยกับผู้เรียนเพื่อกระตุ้นความคิดสำหรับตัวเขาเอง และเพื่อทำให้ความรู้เป็นเรื่องของส่วนบุคคล นักอรรถิภาวนิยมบางคน เช่น เนลเลอร์จะล้มเลิกโรงเรียนและปล่อยให้เด็กกลุ่มสาวแต่ละคนไปหาครู เพื่อสนทนากันในลักษณะ "ผม" และ "คุณ" การกระทำเช่นนี้ไปสอดคล้องกับความคิดของรูสโซใน Emile และข้อเสนอของพวกจินตนิยม หัวก้าวหน้าในปัจจุบัน บางคนที่มีมองโรงเรียนว่าเป็นตัวขัดขวางพลังของเด็กในการที่จะค้นพบสัจการแห่งตน (Self-realization) โดยธรรมชาติ

6. ปรัชญาการศึกษาของกลุ่มธรรมชาตินิยมเชิงจินตนิยม (Romantic Naturalism)

การเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการศึกษาแบบพัฒนาการนิยมในระหว่างทศวรรษต้น ๆ ของ ศตวรรษนี้ทำให้เห็นประจักษ์ชัดถึงการเกิดความเชื่อในเรื่องการเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ในการ ปฏิเสธความเชื่อเก่า ๆ เกี่ยวกับเด็กที่ว่า เด็กคือผู้ใหญ่ตัวเล็ก ๆ และการต่อต้านวิธีการเก่า ๆ ของการศึกษาที่มีลักษณะเชิงบังคับและซ้ำอานาจ พวกธรรมชาตินิยมเชิงจินตนิยมได้นำความคิด เกี่ยวกับเด็กที่ว่า เป็นเสมือนดอกไม้ที่จะบานเองโดยธรรมชาติไปเป็นหลักและจุดหมายปลายทาง การ แบ่งบานและการออกผลสามารถอธิบายให้เข้าใจได้ดีที่สุด ก็โดยการสนับสนุนความสามารถตาม ธรรมชาติของเด็ก ความคิดที่แพร่หลายเกี่ยวกับพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็ก นำไปสู่ความคิดที่ว่า โรงเรียนจะต้องเป็นเพียงสิ่งแวดล้อมที่ยอมรับว่า ธรรมชาติ ความต้องการ และกิจกรรมต่าง ๆ ของเด็กเป็นเสมือนพลังงานเชิงบวกที่ช่วยในการเรียนรู้ของเด็กอย่างมีประสิทธิภาพ

แทนเนอร์และแทนเนอร์ (Tanner & Tanner, 1960 : 123) ได้ให้ข้อสังเกต เกี่ยวกับความเป็นมาของแนวความคิดของกลุ่มธรรมชาตินิยมเชิงจินตนิยมว่า "สิ่งที่น่าประหลาดใจ ก็คือว่า ในขณะที่ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องเด็กเพื่อการจัดการศึกษาให้เหมาะสมได้ เริ่มด้วยความพยายามที่จะชักจูงการปฏิรูปการศึกษา โดยการยึดการศึกษาเด็กโดยวิธีการทาง วิทยาศาสตร์ แต่ในความเป็นจริงการศึกษาเด็กดังกล่าวถูกรอบงำ โดยความรู้สึกและอารมณ์มากกว่า ที่จะเป็วิธีการทางวิทยาศาสตร์ จากการประชุมประจำปีของ NEA ปรากฏว่า เจ้าหน้าที่ผู้หนึ่งจาก แผนการค้นคว้าเรื่องเด็ก ได้สร้างกรณีของความรู้สึกที่เหนือวิทยาศาสตร์ โดยประกาศออกมาว่า "เป็นสิ่งที่ดีกว่าที่จะไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับโครงสร้างและหน้าที่ของดาวพระเคราะห์ แต่ให้มีความรัก เพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งความรู้ และเป็นการดีกว่าที่ความรักและความรู้ควรจะได้จับมัดซึ่งกันและกัน" (Bailey, 1900 : 583)

ความพยายามของพวกธรรมชาตินิยมเชิงจินตนิยมที่จะกระตุ้นให้ครูมีเจตคติทางด้านความรัก ความเอ็นดู และความเห็นอกเห็นใจต่อเด็ก ได้รับการรับรองและยอมรับ แต่ความเชื่อในการเป็น ศูนย์กลางของของชีวิตเด็กในหลักสูตร ทำให้กลุ่มนี้ถือความสนใจและกิจกรรมตามธรรมชาติอย่าง เอาใจว่า เป็นผลสัมฤทธิ์หรือจุดหมายปลายทาง มากกว่าที่จะเป็นบรรทัดหรือวิธีการไปสู่พัฒนาการ ทางด้านสติปัญญาและสังคม

จากความกระตือรือร้นที่จะให้มีการปฏิรูปการศึกษาอย่างกว้างขวางนั้น นักวิจารณ์ในปัจจุบันเป็นจำนวนมากได้นำแนวคิดของพวกอรรถชาตินิยมเชิงจินตนิยมมาใช้เป็นหลัก แม้ว่าบุคคลเหล่านี้จะไม่มีใครได้ประกาศให้ทราบว่า ความคิดของพวกเขามีอยู่แล้วในประวัติศาสตร์ปัจจุบัน ปฏิกริยาที่ต่อต้านการแสวงหาความเป็นเลิศทางวิชาการเริ่มขึ้นในประมาณระหว่างปี 1960 - 1969 ในรูปของหนังสือที่แพร่หลายขายดี ซึ่งส่วนใหญ่จะกล่าวถึง ความล้มเหลวและความเลวร้ายของโรงเรียนและได้เสนอสูตรต่าง ๆ ขึ้นมามากมายเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนมีเสรีภาพในการเรียน ซึ่งเป็นช่วงจังหวะเวลาที่นักศึกษาในหลายวิทยาลัยเริ่มแสดงปฏิกริยา และแสดงความรู้สึเกี่ยวกับตนเอง และเริ่มไม่ยอมรับความมีเหตุผลและวินัยในตนเอง

หนังสือเรื่อง Summerhill ของนิล (Neil) ได้กลายมาเป็นหนังสือที่ขายดีในอเมริกาในหลายปีต่อมา แม้หนังสือเล่มนี้จะตีพิมพ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 1960 ก็ตาม นิลได้แสดงความคิดเชิงจินตนิยมออกมาว่า เด็กเกิดมาเป็นคนดีโดยกำเนิด จึงมีความจำเป็นที่โรงเรียนจะต้องให้เสรีภาพแก่เด็กที่จะเจริญเติบโต

นิล (Neil. 1960 : 4) ได้แสดงความคิดเห็นเชิงจินตนิยมไว้ว่า ควรจะสร้างโรงเรียนที่สามารถปล่อยให้เด็กเป็นตัวของตัวเองได้ เพื่อที่จะทำเช่นนี้ ต้องประกาศยกเลิกวินัยทั้งหลาย การขบถความทั้งหลาย การเสนอแนะใด ๆ และการฝึกฝนจริยธรรมทั้งหลาย ทั้งหมดที่ต้องการได้แก่ความเชื่ออย่างแท้จริงในตัวเด็กว่า เด็กเป็นคนดีไม่ใช่คนชั่วร้าย เป็นเวลาเกือบ 40 ปีมาแล้ว ที่ความเชื่อเกี่ยวกับความดีในเด็กไม่เคยนำมาใส่ใจเลย ซึ่งควรจะเป็นศรัทธาอันสุดท้ายของเรา เด็กมีความฉลาดและจริงใจมาตั้งแต่เกิด ถ้าปล่อยให้เป็นตัวของตัวเองโดยไม่จำเป็นต้องมีข้อแนะนำใด ๆ จากผู้ใหญ่ ก็จะพัฒนาได้ถึงความสามารถที่จะพัฒนาได้จริง ๆ

แม้ว่า นิลได้ถูกจัดไว้ในกลุ่มแนวคิดแบบอรรถชาตินิยมเชิงจินตนิยมรุ่นแรก ๆ ก็ตาม คลื่นลูกใหม่ของพวกจินตนิยมก็ได้้นำความคิดเดียวกันนี้ไปบอกชาวอเมริกันว่า ศักยภาพตามธรรมชาติของเด็ก สำหรับการศึกษา นั้น ได้ถูกโรงเรียนทำลายลงแล้ว

กูดแมน (Goodman. 1970 : 86) ได้ประกาศว่า "วัตถุประสงค์ของการสอนประถมศึกษาจนถึงอายุ 12 ขวบ ก็คือ ทำเพื่อชะลอการเรียนรู้ทางสังคม เพื่อป้องกันมิให้เด็กเจริญเติบโตอย่างเสรีเราจึงต้องลดการเรียนรู้ในโรงเรียนลงโดยเร็ว เพราะว่าการปิดเวลาคุ้มครองเด็กเป็นการขัดต่อธรรมชาติ และการเจริญเติบโตของเด็ก"

นักการศึกษาหัวก้าวหน้าได้โจมตีว่า โรงเรียนเป็นเครื่องมือทางสังคมที่จะคงไว้ซึ่งความชั่วร้ายทั้งหลายที่ป้องกันระบบการแสวงหากำไร คอโซล (Kozol) ได้กล่าวเชื่อมโยงความโหดร้ายในเวียดนามกับการเรียนรู้ที่ปลูกฝังให้แก่นักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา โดยมองข้ามไปว่าวิทยาลัยและโรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นแหล่งสำคัญที่ทำการต่อต้านสงคราม ในปี ค.ศ. 1978 คอโซล (Kozol. 1978 : unpagel) ได้หันไปที่การศึกษาในคิวบาของคาสโตรว่าเป็นรูปแบบที่เหมาะสม และได้วาดภาพการศึกษาในคิวบาว่า มีลักษณะเน้นความเป็นมนุษย์ ในขณะที่การศึกษาในอเมริกาแสดงถึงการเอารัดเอาเปรียบและทำให้อ่อนแอ เขาได้บรรยายถึงว่าเด็กคิวบา 100,000 คน ซึ่งมีอายุต่ำกว่า 14 ปี ได้ถูกส่งไปยังทุ่งนา และภูเขาเพื่อสอนให้ชาวบ้านอ่านออกเขียนได้

การวาดภาพของฝ่ายจินตนิยมเกี่ยวกับตัวเด็กในฐานะที่เป็นบิดาของมนุษย์ จะปรากฏอยู่ทั่วไปในวรรณคดีที่เกี่ยวกับการปฏิรูปโรงเรียน เป็นความจริงที่ว่าความพยายามที่จะปฏิรูปโรงเรียนในสมัยปี ค.ศ. 1960 - 1969 ก่อนข้างจะเป็นความเคลื่อนไหวทางด้านวรรณกรรมมากกว่าการเคลื่อนไหวทางด้านวงการการศึกษา วรรณกรรมเกี่ยวกับการปฏิรูปโรงเรียนในลักษณะก้าวหน้าเช่นนี้ มักจะปรากฏอยู่ในรายการหนังสือที่ขายดีของสหรัฐอเมริกา และมักจะนำไปใช้เป็นหัวข้ออภิปรายในสื่อมวลชน และการสอนในชั้นของวิชาศึกษาศาสตร์

เกี่ยวกับตัวผู้เรียนนั้น แม้แต่ในระดับวิทยาลัย ก็ยอมรับกันว่าเด็กเป็นศูนย์กลางโดยกำเนิด พวกจินตนิยมเชื่อว่า โรงเรียนและผู้ใหญ่ทำลายศักยภาพทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก (Holt. 1964 : 167)

นักวิจารณ์ฝ่ายจินตนิยม จะยืนยันในความเชื่อว่า เด็กเป็นศูนย์กลาง และโรงเรียนเลวร้ายโดยไม่สนใจต่อผลการวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กและสรุปกันเอาเองว่า การเรียนรู้ทุกอย่างเกิดขึ้นได้โดยวิธีเดียวกัน โดยเพียงแต่ให้นักการศึกษาปล่อยให้เด็กได้มีโอกาสค้นพบการเรียนรู้ของเขาเอง

การจัดหลักสูตรตามแนวความคิดของธรวรรณชาตินิยมเชิงจินตนิยม

พวกจินตนิยมมีแนวความคิดก้าวไกลถึงขนาดปฏิเสธการมีหลักสูตร โดยเหตุผลที่ว่าความรู้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงไม่มีเหตุผลที่จะวางแผนไว้ล่วงหน้าว่า เด็กควรจะเรียนอะไร (Holt. 1964 : 175 - 177)

กู๊ดแมน (Goodman. 1970 : 86) ให้ความเห็นว่า ความพยายามที่จะควบคุมกระบวนการเจริญเติบโตของเด็กด้วยหลักสูตร และวิธีการที่เตรียมไว้ล่วงหน้าจะเป็นการสร้างความท้อถอยและความสูญเสียให้แก่มนุษย์ที่มีพลังเข้มแข็งที่สุดที่ใช้ในการเรียนรู้ และการแก้ปัญหา ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว โรงเรียนและครูควรจะต้องอะไรไว้ให้แก่เด็ก เมื่อไม่มีหลักสูตร กู๊ดแมนได้ตอบปัญหานี้ว่า "การศึกษาโดยบังเอิญ (Incidental Education) จากการมีส่วนร่วมกับการกระทำที่กำลังดำเนินอยู่ของสังคม จะต้องถูกนำไปใช้เป็นวิธีการหลักในการเรียนรู้และการสอน" นอกจากนี้เขายังกล่าวว่า เด็กหนุ่มสาวส่วนใหญ่ทั้งที่ยากจนและอยู่ในระดับชนชั้นกลางจะดีขึ้นกว่านี้ ถ้าหากไม่มีระบบเกิดขึ้นและถ้าไม่มีระบบโรงเรียนปกติเกิดขึ้นเลย

อย่างไรก็ตาม กู๊ดแมนได้อธิบายเพิ่มเติมในเรื่องนี้ โดยแสดงความคิดเห็นว่า โรงเรียนทางวิชาการควรจะให้บริการเด็กที่มีความสามารถทางวิชาการจริง ๆ ต่อไป การจัดโรงเรียนมัธยมศึกษาควรจะต้องกำหนดไว้เฉพาะเด็กที่มีความสามารถทางวิชาการ ในขณะที่เดียวกันก็ควรปล่อยเด็กอื่น ๆ ไว้กับ "การศึกษาโดยบังเอิญ" ใด ๆ ที่พบได้ในกิจกรรมของสังคมที่กำลังดำเนินอยู่

จินตนิยมบางกลุ่มบางคน ยืนยันที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนโดยจัดหลักสูตรที่มีการเตรียมไว้ล่วงหน้าเสีย และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหลาย โดยยึดความต้องการที่เกิดจากความรู้สึกของเด็กในขณะนั้นเป็นหลัก (Holt. 1964 : 179 - 180)

พวกจินตนิยมฝ่ายก้าวหน้ามองไม่เห็นเหตุผลและความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้อย่างมีระบบแก่มนุษย์ การวางแผนหลักสูตรเป็นการยึดยึดสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ครูและนักเรียน ลัทธิปัจจุบันนิยม (Presentism) เป็นทฤษฎีที่มองว่า "ความสอดคล้อง" ซึ่งเป็นที่กล่าวถึงกันมากในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่เด็กในปัจจุบัน

การพูดคุยกันอย่างเสรี และกิจกรรมการแสดงออกในห้องเรียนเข้ามาแทนที่การคิดอย่างมีระบบและเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดเสรีภาพ คุมมิตบาทาโดยอ้อม กล่าวคือ เป็นแต่เพียงผู้แนะแนวทางและผู้อำนวยความสะดวก ครูจะต้องไม่ไปขัดขวางการเรียนรู้ของเด็ก (Holt. 1967 : 189)

จากแนวความคิดและแนวการจัดหลักสูตรของปรัชญาการศึกษาแต่ละกลุ่ม ดังที่ได้เสนอไว้แล้ว ทำให้มองเห็นได้อย่างชัดเจนว่า แนวความคิดและความเชื่อทางการศึกษา มีอิทธิพลและความสัมพันธ์กับการตัดสินใจในการพัฒนาหลักสูตรอย่างไร ซึ่งสามารถสรุปอย่างสั้น ๆ ของแต่ละแนวความคิดไว้ดังนี้

สำนักพัฒนาหลักสูตร มีความเชื่อตามแนวคิดของนิรันดรมนิยมที่ว่า การสร้างคุณธรรมและความสามารถทางปัญญา จะเป็นไปได้โดยการศึกษา หากความรู้ในสิ่งที่คงทนถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง ก็จะจัดหลักสูตรและเนื้อหาสาระที่ไม่ขึ้นกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้แก่ สิ่งที่ยั่งยืนในวรรณกรรมชั้นเอก (The Great Books) และจะต้องเรียนรู้วิชาที่เป็นประโยชน์และพื้นฐานในการอ่าน เช่น ไวยากรณ์ การอ่าน วาทศิลป์ ตรรกวิทยา และคณิตศาสตร์ รวมทั้งภาษาคลาสสิก

สำนักพัฒนาหลักสูตร มีความเชื่อตามแนวความคิดของสัจนิยม ซึ่งยึดถือหรือคำนึงถึงความจำเป็นเป็นหลัก โดยมีการเห็นว่า มรดกทางวัฒนธรรมที่ควรจะถ่ายทอด และอ้างไว้ในนั้นควรจะเน้นที่ความต้องการของโลกสมัยใหม่ การจัดหลักสูตรนี้แทนที่จะยึดศิลปศาสตร์และวรรณกรรมชั้นเอกเป็นหลัก ก็หันมาเน้นวิชาพื้นฐาน เช่น ภาษาอังกฤษ (ไวยากรณ์ วรรณคดี และเรียงความ) คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภาษาต่างประเทศเป็นหลัก ส่วนวิชาศิลปปฏิบัติ อุตสาหกรรมศิลป์ อาชีวศึกษา พลศึกษา และวิชาอื่น ๆ ของหลักสูตรเป็นเพียงวิชาประกอบ

สำนักพัฒนาหลักสูตร มีความเชื่อตามแนวความคิดของพัฒนาการนิยมที่เชื่อว่า ทุกสิ่งทุกอย่าง ในโลกนี้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเน้นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และให้ความสำคัญในเอกัตบุคคลแล้วเขาก็จะพัฒนาหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่น โดยเน้นวิธีการมากกว่าเนื้อหาสาระ ซึ่งกระทำได้โดยการนำเนื้อหาในวิชาเฉพาะสาขาที่แยกกันอยู่มารวมกันอย่างผสมกลมกลืน และปรับเข้าด้วยกันอย่างมีความหมาย รวมทั้งการปรับปรุงชีวิตในสังคมที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น ตลอดจนยึดประสบการณ์และตัวผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ถ้านักพัฒนาหลักสูตรมีความเชื่อตามแนวความคิดของปฏิรูปนิยม ก็จะจัดหลักสูตรที่เน้นเนื้อหาสาระและวิธีการที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงความรับผิดชอบที่จะปฏิรูป และสร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่าขึ้นมา ทั้งในระดับชุมชน ประเทศ และระดับโลกในที่สุด

ถ้านักพัฒนาหลักสูตร มีความเชื่อตามแนวความคิดของอัตถิภาวนิยม ซึ่งถือว่า หนทางไปสู่ความรู้เป็นเรื่องส่วนบุคคล การจัดหลักสูตรก็จะเน้นที่การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้กำหนดเนื้อหาสาระส่วนหนึ่งที่สอดคล้องกับความจริงและความเป็นอยู่ของผู้เรียน แต่เนื้อหาสาระเดิมที่สอนกันอยู่จะต้องมีอยู่ ไม่จำเป็นจะต้องตัดทิ้งหรือล้มเลิกเสียและเนื้อหาสาระนั้นไม่ควรเน้นข้อเท็จจริงที่เป็นเชิงปณิธาน แต่ควรเน้นที่สภาวะของเด็ก เช่น ในวิชาสังคมศึกษาควรจะเน้นเกี่ยวกับการเรียนรู้ ความหมายของเสรีภาพของแต่ละบุคคลมากกว่าที่จะเน้นถึงความเป็นพลเมือง ชาตินิยม หรือสถาบันทางสังคม เป้าหมายสำคัญของหลักสูตรเน้นที่การรู้จักตนเอง และความพอใจในตนเอง

ถ้านักพัฒนาหลักสูตรมีความเชื่อตามแนวความคิดของธรรมชาตินิยมเชิงจิตนิยม ซึ่งเชื่อว่าเด็กเกิดมาเป็นคนดีสามารถเรียนรู้เองได้ตามธรรมชาติ โรงเรียนที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นผู้ทำลายศักยภาพเชิงความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก ก็จะไม่มีการจัดหลักสูตรเอาไว้ปล่อยให้ผู้เรียนตัดสินใจเองว่า เขาต้องการจะเรียนอะไร ด้วยเหตุผลที่ว่าความรู้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงไม่มีความจำเป็นที่จะวางแผนไว้ล่วงหน้าว่าเด็กควรจะเรียนอะไร

แต่อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงนั้น นักพัฒนาหลักสูตรคงจะไม่ยึดหรือมีความเชื่อในแนวความคิดหนึ่งแนวความคิดใด แต่เพียงอย่างเดียวร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่มักจะมีความเชื่อแบบผสมผสาน กล่าวคือ นักพัฒนาหลักสูตรมักจะพิจารณาว่า แนวความคิดใดเหมาะสมที่จะนำไปใช้กับการพัฒนาหลักสูตรระดับใด เนื้อหาใด วิธีการใด และกับใคร และในความเป็นจริง ถ้าพิจารณาให้ลึกลงไป แล้ว ความคิดของปรัชญาการศึกษาแต่ละกลุ่มไม่ได้ขัดแย้งกันมากนัก และสามารถนำมาผสมผสานกันได้ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อกำหนดเนื้อหา อาจจะจัดเนื้อหาสาระโดยยึดความจำเป็นตามแนวคิดของสารัตถนิยมเป็นหลักก็ได้ แต่วิธีการเรียนการสอนก็ควรจะเน้นที่การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนได้กระทำกิจกรรมและเรียนรู้ด้วยตนเองให้มาก ตามแนวของพัฒนาการนิยมถ้าจะสนองความเชื่อของกลุ่มอัตถิภาวนิยมบ้าง ก็กระทำโดยการสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองในห้องเรียน และหลักสูตร

ก็เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนเนื้อหาบางส่วนตามที่เขาสงใจจริง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจ และรู้จักตนเองให้มากขึ้น เนื้อหาบางอย่างเช่น กฎหรือหลักการต่าง ๆ เป็นสิ่งที่คงทนถาวรแน่นอน และตายตัว ก็นำมาเสนอไว้ในหลักสูตร เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของกลุ่มนิรนัยนิยม เป็นต้น

ปรัชญาการศึกษาเป็นแม่บทใหญ่ในการกำหนดหลักสูตรและการเรียนการสอนให้มีส่วนประสานสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง ปรัชญาและหลักสูตร เปรียบเสมือนภาคทฤษฎีซึ่งจะนำไปออกสู่ภาคปฏิบัติ คือการเรียนการสอน ซึ่งเป็นเรื่องของครูและผู้เรียน ความบทบาทที่สำคัญยิ่งในการที่จะสอนให้บรรลุปรัชญาการศึกษาและหลักสูตรนั้น จะต้องเลือกวิธีสอน กิจกรรมและการวัดผลให้สอดคล้องและให้ผลประโยชน์สูงสุด สิ่งที่สำคัญคือ ครู ต้องมีปรัชญาของตนเองในการที่จะปรับปรุงการสอนของตน เพื่อให้เกิดผลดีแก่ผู้เรียน และสังคม เพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติสืบต่อไป

ข้อมูลพื้นฐานทางค่านิยมวิชา

ในการพัฒนาหลักสูตรนั้น นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องมีความรู้เป็นอย่างดีว่ามนุษย์เรียนรู้ได้อย่างไร มนุษย์เรียนรู้ได้คืนในสถานการณ์หรือเงื่อนไขเช่นใด ตลอดจนรู้ว่าสภาพการณ์หรือเงื่อนไขแบบใดที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้

ธรรมชาติของกระบวนการเรียนรู้มีอิทธิพลต่อหลักสูตรในหลายลักษณะ ยกตัวอย่างเช่น ความเชื่อในทฤษฎีการเรียนรู้ที่ว่า การเรียนรู้ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมง่าย ๆ ที่สะสมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งพฤติกรรมง่าย ๆ ที่ว่านี้เมื่อนำมารวมกันแล้วจะทำให้กลายมาเป็นความรู้และทักษะที่มีความสลับซับซ้อนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ความเชื่อในธรรมชาติของการเรียนรู้เช่นนี้ จะนำไปสู่การสร้างหลักสูตรที่มีระบบการเพิ่มการเรียนรู้ง่าย ๆ เฉพาะอย่างทีละน้อย ๆ ไปตามลำดับขั้นตอน ดังจะเห็นได้จากการเรียนตามโปรแกรม

ในทางตรงกันข้าม ถ้าเรามีความเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจาก "การหยั่งรู้" (Insight) และเชื่อว่าทักษะและความคิดรวบยอดที่ซับซ้อนได้แก่ ผลรวมทั้งหมดของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่แยกออกจากกันไม่ได้ เราก็จะพัฒนาหลักสูตรที่มีการจัดเสนอมวลข้อมูลหรือเนื้อหาสาระที่เป็นกลุ่มก้อนให้แก่นักเรียน ตลอดจนเสนอปัญหาให้นักเรียนแก้

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่าในการพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้เป็นอย่างมาก จึงเป็นหน้าที่ของนักพัฒนาหลักสูตรและเจ้าหน้าที่ทางด้านหลักสูตรที่จะต้องศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้ถ่องแท้ เพื่อจะได้พิจารณาหาทฤษฎีที่เหมาะสมที่สุดมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ

สมิตร คุนมานกร (2523 : 13) กล่าวถึง ความสำคัญของจิตวิทยาการเรียนรู้ต่อการพัฒนาหลักสูตรว่า ข้อมูลที่ได้จากนักจิตวิทยาการเรียนรู้ว่ามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความมุ่งหมาย การศึกษา และวิธีสอนต่าง ๆ มาช้านาน นั่นก็หมายความว่า ในการพัฒนาหลักสูตรให้บรรลุเป้าหมายได้ จะขาดข้อมูลทางด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ มาช่วยเสริมไม่ได้

ครอนบาค (Cronbach. 1961 : 20) กล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องอาศัยนักจิตวิทยาในการพัฒนาหลักสูตรว่า "เราจะเรียกหานักจิตวิทยาเป็นครั้งแรก เมื่อเราต้องการคำแนะนำจากเขา จะเรียกหาอีกเป็นครั้งที่สองเมื่อเรามีปัญหาและอึดอวน และจะเรียกเป็นครั้งที่สามเมื่อเราต้องการวัดผลประเมินผลหลักสูตร"

ฮิลการ์ดและบาวเออร์ (Hilgard and Bower. 1966 : 33) กล่าวว่า ในการพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องร่วมมือกันเป็นทีม ซึ่งประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขา คณะกรรมการเหล่านี้จะต้องทำงานตลอดเป็นระยะยาว นักจิตวิทยาและนักการศึกษาต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตั้งแต่วินาทีแรกจนถึงวินาทีสุดท้าย

นีเกลย์ (Neagley. 1967 : 30) กล่าวไว้เช่นกันว่า ความรู้ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรมาก จะเห็นได้ว่านักจิตวิทยามักได้รับเชิญให้เป็นคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร ทุกครั้งที่มีการวางแผนพัฒนา

จะเห็นได้ว่า ในการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งอาศัยบุคคลต่าง ๆ จากหลายสาขา นักจิตวิทยาก็เป็นบุคคลที่สำคัญ ซึ่งขาดไม่ได้เลยทีเดียว สำหรับความคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาการเรียนรู้ต่อการกำหนดความมุ่งหมาย และวิธีสอนนั้น ๆ ในสมัยก่อน ไม่เคยมีการยึดถือจิตวิทยาด้านการเรียนรู้มากนัก เพราะเชื่อว่า สมรรถนะของคนเราแบ่งออกเป็นส่วน ๆ แต่ละส่วนก็มีไว้สำหรับเก็บบรรจุแต่ละเรื่อง ในการจัดการศึกษาจึงยึดแนวมืดตลอด จึงเกิดความคิดว่า ควรบรรจุเนื้อหาของแต่ละวิชาลงใน

สมองแต่ละส่วนของคน ผู้เรียนจะสามารถคิดทำอะไรได้ทุกอย่าง ตามความรู้ที่ได้บรรจุลงไป ต่อมา นักจิตวิทยาพบว่า คนจะพัฒนาเป็นคนโดยสมบูรณ์นั้น จะพัฒนาทางด้านสติปัญญาเพียงอย่างเดียว ย่อมไม่ได้ จะต้องพัฒนาทั้งด้านกาย อารมณ์ สังคม ประกอบกันไป นักจิตวิทยาที่ทำการศึกษเกี่ยวกับมนุษย์นั้น มีหลายพวก หลายกลุ่ม แบ่งตาม ความเชื่อที่เกิดจากการศึกษา ทดลองและมีประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ในที่นี้ขอเสนอโดยสรุปย่อ พอเป็นแนวทาง ในการนำใช้ในการพัฒนาหลักสูตรไว้ 6 กลุ่ม ดังนี้ (จันทิภา ลิมปิเจริญ, 2528 : 49 - 63)

1. กลุ่มโครงสร้างทางจิต (Structuralism or Introspection) ผู้นำกลุ่มนี้คือ

วิลเฮล์ม วุนท์ (Wilhelm Wundt) ซึ่งอาศัยแนวคิดพื้นฐานของพลาโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) ตลอดจน เดสคาร์ต (Descarte) บุคคลทั้ง 3 ได้เห็นพ้องต้องกันว่า มนุษย์ประกอบด้วย ส่วนที่เป็นร่างกายและจิตใจ การทำงานของร่างกายและจิตใจต่างก็เป็นไปตามหน้าที่ของตัวเอง แต่มีความสัมพันธ์กัน

วิธีการที่นักจิตวิทยากลุ่มนี้ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา คือ วิวิจจาวินิจฉัยความรู้สึก และความคิดของตนเอง แล้วถ่ายทอดออกมา นักจิตวิทยากลุ่มนี้ได้แบ่งโครงสร้างทางจิตเป็น 3 ส่วน ประกอบกัน คือ

1.1 การสัมผัส (Sensation)

1.2 ความรู้สึก (Feeling)

1.3 มโนภาพหรือจินตนาการ (Imagination)

วิธีการพิจารณาความรู้สึกนึกคิดของบุคคล ใช้ได้เฉพาะบางเรื่อง เท่านั้น และอาจทำให้เกิดผลได้ง่ายเพราะบางครั้งผู้ถูกทดลองไม่ให้คำตอบที่แท้จริงออกมา อันเนื่องมาจากอิทธิพลของสิ่งเร้า หรืออาจเนื่องมาจาก ผู้ถูกทดลองไม่สามารถแยกแยะจนบอกไม่ถูก สาเหตุที่ทำให้คนรู้สึกอย่างแท้จริง ไม่สามารถแยกได้ว่ามีสาเหตุมาจากสิ่งเร้า หรือการสัมผัส ตัวอย่าง การจี้ด้วยของแหลมบางอย่างที่ผิวหนังของผู้ถูกทดลอง ถ้าจี้ 2 จุด ห่าง ๆ กัน ผู้ถูกทดลองจะสามารถแยกแยะได้ว่า ถูกจี้กี่จุด แต่ถ้าเลื่อนจุดจี้ให้อยู่ใกล้กันมาก เขาไม่สามารถจะแยกได้ว่า ถูกจี้กี่จุด เพราะการสัมผัสที่ได้รับอยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงกันมาก จึงตอบได้เพียงจุดเดียว การตอบจึงไม่ได้เกิดจาก

ความรู้สึกที่แท้จริงซึ่งเกิดจากการสัมผัสแต่ละครั้งจะตอบตามสิ่งเร้า อย่างไรก็ตาม ถ้าผู้ถูกทดลองเคยได้รับการทดลองทำนองนี้มาก่อน ก็จะตอบได้ตรงคำตอบ ทั้งนี้ก็เนื่องมาจาก เกิดการเรียนรู้จากครั้งก่อน มิได้เกิดจากความรู้สึกที่แท้จริงจากการสัมผัส

สรุปว่า นักจิตวิทยากลุ่มนี้ เชื่อว่า จิตแบ่งออกเป็นส่วน ๆ การได้สัมผัส เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการเรียนรู้ ถ้าจะนำแนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่มนี้ไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ก็จะใช้ได้มากในเนื้อหาที่เกี่ยวกับการฝึกทักษะ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ในการประกอบกิจกรรมในหลักสูตร ตามที่กำหนดไว้ จะช่วยให้การเรียนรู้มีความหมาย และนำไปใช้ได้ อีกประการหนึ่ง การแบ่งเนื้อหา ออกเป็นหน่วย ๆ ตอน ๆ ก็จะเป็นการดีต่อการจดจำ เพราะเหตุที่เชื่อว่าจิตของคนเรา แบ่งออกเป็นส่วน ๆ การฝึกทีละอย่างก็จะช่วยให้การเรียนรู้ง่าย และเร็วขึ้นนั่นเอง

2. กลุ่มหน้าที่ของจิต (Functionism) กลุ่มนี้มีแนวคิดเน้นเกี่ยวกับ หน้าที่ของจิต เริ่มเกิดแนวคิดนี้ครั้งแรกในสหรัฐอเมริกา ใน ค.ศ. 1899 ซึ่งได้อาศัยแนวคิดของกลุ่มปฏิบัตินิยม (Pragmatism) กลุ่มปฏิบัตินิยม จึงถือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และแนวคิดของนักวิทยาศาสตร์ที่ชื่อ ชาร์ล ดาววิน (Charles Darwin) ที่เชื่อว่า สัตว์ชั้นสูงวิวัฒนาการมาจากชั้นต่ำ โดยพยายามปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิต

ผู้นำของแนวคิดนี้ ประกอบด้วย วิลเลียม เจมส์ (William James) และจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ซึ่งมุ่งศึกษาว่าจิตมีหน้าที่อะไรบ้าง มากกว่าที่จะศึกษาว่า จิตประกอบด้วยอะไร จนสรุปได้ว่า จิตมีหน้าที่ควบคุมกระบวนการทุกอย่างของร่างกายให้ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม แต่ทั้งคู่อังมีความคิดแตกต่างกันในเรื่อง สาเหตุที่ทำให้ร่างกายปรับตัว เข้ากับสิ่งแวดล้อม เจมส์เชื่อว่า สัญชาตญาณ (Instinct) เป็นต้นเหตุ ที่ทำให้ร่างกายปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ สัญชาตญาณคือ สิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เกิดขึ้นได้เองโดยไม่ต้องมีการเรียนรู้ และสามารถถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์ได้ จึงทำให้คนที่อยู่ในวงศ์ตระกูลเดียวกันมีพฤติกรรมคล้าย ๆ กัน สัญชาตญาณดังกล่าวมีด้วยกัน 7 อย่าง คือการหลบภัย ความอยากรู้อยากเห็น การถ่อมตน การยกตน ความขยะแขยง การต่อสู้ การเป็นพ่อแม่ ส่วนดิวอี้เชื่อว่า ประสบการณ์ (Experience) เป็นสิ่งที่ทำให้ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้การมีประสบการณ์มาก ๆ จะช่วยในการปรับตัว และเลือกสิ่งที่เหมาะสมกับตนได้

แนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่มนี้ เป็นประโยชน์ต่อนักพัฒนาหลักสูตรเช่นกัน แม้ว่านักจิตวิทยา ซึ่งเป็นผู้นำของกลุ่ม มีความคิดแตกต่างกันบ้างจุดก็ตาม ความคิดที่แตกต่างกันนั้น ก็เป็นประโยชน์ได้ อาจเป็นเพราะสัญชาตญาณ ในขณะเดียวกัน การค้นคว้าเกี่ยวกับสิ่งบางอย่างทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะเลือกสิ่งที่ดีที่เหมาะสมสำหรับตนเองได้ ถ้าพิจารณาแนวคิดของคิวยี่ก็อาจจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเนื้อหา และวิธีการจัดประสบการณ์ของหลักสูตรได้ คือ

2.1 หลักสูตรควรเปิดโอกาสให้เรียนเนื้อหาที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน และช่วยส่งเสริมประสบการณ์จริงของผู้เรียน โดยจัดลำดับจากสิ่งใกล้ตัวออกไปนอกตัว การได้มีประสบการณ์ที่กว้างขึ้น อย่างค่อยเป็นค่อยไป จะช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 การจัดประสบการณ์ในการเรียนในแต่ละครั้ง ควรฝึกให้มีการทดลอง ฝึกทำจริง เพราะการเรียน จะเกิดขึ้นโดยอาศัยการกระทำ (Learning by Doing) การฝึกแก้ปัญหาทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี

2.3 ในส่วนที่เกี่ยวกับการวัด และประเมินผล ทั้งด้านการเรียนการสอนและการนำไปใช้ ไม่ควรวัดเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง ควรวัดทั้งด้านหลักสูตรและกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ ในด้านกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ ควรวัดผลและประเมินผลให้ครอบคลุม ทั้งความรู้ ความเข้าใจ เนื้อหาในหลักสูตร ที่จัดให้เรียน เจตคติ และทักษะ ที่เกิดขึ้นหลังจากเรียนเนื้อหาแต่ละอย่างไป

2.4 การจัดกลุ่มผู้เรียน ควรจัดคละกัน โดยให้ทั้งเด็กเก่ง ปานกลาง และอ่อน เพราะเชื่อว่า เด็กอ่อนย่อมปรับตัวเองให้เข้าเด็กปานกลางได้ และเด็กปานกลางก็สามารถปรับตัวให้เข้ากับเด็กเก่งได้ การอยู่ในสังคมไม่สามารถแยกหรือเลือกบุคคลออกเป็นกลุ่มเก่ง กลุ่มปานกลาง กลุ่มอ่อนได้ฉันใด ผู้เรียนก็ไม่สามารถเลือกได้ฉันนั้น การจัดกลุ่มแบบนี้ จึงช่วยส่งเสริมให้มีการปรับตัวให้ทันกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้วิธีหนึ่ง

3. กลุ่มจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ผู้นำกลุ่มที่สำคัญคือ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) จิตแพทย์ชาวออสเตรเลียน ความคิดเกี่ยวกับจิตวิเคราะห์เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1900

วิธีการศึกษาของฟรอยด์ ไม่ใช่เป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จึงไม่มีการทดลอง ฟรอยด์ เน้นจิตใต้สำนึก (Subconscious) หมายถึง การทำสิ่งใดที่มีได้ตั้งใจ ซึ่งค้นหาสาเหตุได้ยาก ความเชื่ออีกประการหนึ่งของฟรอยด์ ซึ่งได้รับการคัดค้านมาก คือพฤติกรรมของคนส่วนใหญ่เกิดจากความปรารถนาทางเพศ

ส่วนประกอบของพฤติกรรม ที่เกิดจากจิตใต้สำนึก อันเป็นส่วนเกี่ยวข้องกับบุคลิกของคนอย่างมากนั้น ฟรอยด์ได้ศึกษาค้นคว้าและพบว่า การแสดงออกของคน ขึ้นอยู่กับพลังจิต 3 ประการ คือ

3.1 Id คือ ความต้องการ ความปรารถนาของคนเราเป็นสิ่งที่เกิดจากแรงขับต่าง ๆ จึงมักค่อนข้างรุนแรงก้าวร้าว เป็นสิ่งที่เกิดจากสัญชาตญาณและเป็นแรงขับ ที่สนองความต้องการทางกายเป็นส่วนใหญ่

3.2 Ego คือ พฤติกรรมที่แสดงออกมา เพื่อสนองความต้องการของ Id

3.3 Superego คือ คุณธรรม ความรู้สึกถูกต้อง ข้อดี ที่ควบคุม Ego ให้แสดงออกในทางสังคมยอมรับ

ฟรอยด์มีความเชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ประสบการณ์ในวัยเด็ก มีผลต่อบุคลิกภาพของคน เด็กที่มีอายุ 3 - 6 ขวบ เป็นช่วงที่เก็บฝังพฤติกรรมทุกอย่างไว้ เพื่อสร้างเป็นบุคลิกภาพของตนเอง ช่วงอายุนี้จึงมีความสำคัญมาก ดังนั้น วัยรุ่นหรือวัยผู้ใหญ่ที่มีปัญหาจำนวนหนึ่ง อาจมีสาเหตุมาจากการขาดความรัก ความอบอุ่น ในช่วงวัยเด็ก

แนวคิดของฟรอยด์ มีอิทธิพลต่อการศึกษาของกลุ่มจิตแพทย์มาก เพราะเป็นการศึกษาค้นคว้าเชิงลึก เกี่ยวกับวิธีการบำบัดโรคของคนไข้ที่เป็นโรคจิต ในวงการศึกษาก็มีนักการศึกษาสนใจนำแนวคิดของฟรอยด์มาใช้กันมาก ปัจจุบันสังคมส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของเด็กมากขึ้นกว่าเดิม แม้ว่าแนวคิดของฟรอยด์ไม่ได้รับการกล่าวขวัญอย่างแจ่มแจ้ง แต่ผู้ใหญ่ปัจจุบันก็ได้รับแนวคิดดังกล่าวไว้ ประกอบกับแนวคิดของเขายังกว้างขวางเกี่ยวกับบุคลิกภาพ ก็ตรงกับแนวคิดของนักการศึกษาหลายคน เช่น รูสโซ ซึ่งเชื่อว่า เด็กเปรียบเสมือนผ้าขาว สามารถจะแต้มสีอะไรลงไปก็ได้ อาจจะพูดได้ว่า สามารถจะสร้างบุคลิกภาพที่ดีขึ้นได้ ตั้งแต่วัยเด็ก ความเชื่อดังกล่าว ได้ค่อยๆ ถูกซึมเข้าสู่ความคิดของผู้ใหญ่

ซึ่งเคยเป็นเด็ก เป็นนักเรียนมาก่อน โดยเฉพาะผู้ใหญ่ในวงการศึกษา จึงอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มีความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิดของเด็กเห็นความสำคัญของเด็กมากขึ้น ซึ่งมีการโฆษณา และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก มีการสะกิดใจให้เข้าใจความรู้สึกนึกคิดของเด็ก เป็นต้น

ในการพัฒนาหลักสูตร อาจไม่นำแนวคิดของฟรอยด์มาใช้โดยตรง แต่ในขั้นกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ในระดับห้องเรียน ก็สามารถใช้เป็นแนวในการปฏิบัติตัวของครู ซึ่งช่วยให้เข้าใจผู้เรียนมากขึ้น แนวคิดนี้ ได้ช่วยในการศึกษาหาสาเหตุของผู้เรียนที่มีปัญหา บางครั้งก็ช่วยในการแนะแนวให้ผู้เรียนรู้จักปัญหาของตนเอง และหาวิธีการแก้ปัญหาด้วยตัวเองได้ ครูที่มีความเข้าใจแนวคิดของฟรอยด์ ย่อมให้ความรักและความอบอุ่นแก่ผู้เรียนได้มากกว่า แม้ว่าแนวคิดดังกล่าวไม่มีผลต่อการเรียนโดยตรง แต่ก็สามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับผู้เรียนได้ ทำให้บรรยากาศในห้องเรียนดีขึ้น มีความเข้าใจ มีความอบอุ่นขึ้น จัดเป็นการแก้ปัญหการศึกษาโดยอ้อมได้ ปัญหาที่พบมากปัญหาหนึ่ง คือปัญหาผู้เรียนขาดเรียน ซึ่งส่วนหนึ่งก็มีสาเหตุมาจากการไม่ยอมมาโรงเรียน เพราะไม่ชอบโรงเรียน การเข้าใจหลักการที่เกี่ยวกับจิตวิเคราะห์ จึงช่วยให้ครูตระหนักในปัญหาต่าง ๆ และเข้าใจเด็กมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามถ้ามาพิจารณาเนื้อหาที่เกี่ยวกับการสร้างนิสัย โดยเฉพาะจริยศึกษา ในการนำหลักสูตรกลุ่มประสบการณ์นี้ไปใช้ในระดับห้องเรียน ถ้าได้คำนึงถึง Superego ของฟรอยด์ไว้บ้าง ก็จะช่วยให้มีแนวในการสร้างเจตคติในเนื้อหาที่สอนและเสนอแนวทางปฏิบัติได้ดีขึ้นได้เช่นกัน

4. กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ทฤษฎีของกลุ่มนี้ได้รับความนิยมในสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่ ค.ศ. 1912 โดยจอห์น บี. วัตสัน (John B. Watson) ซึ่งอาศัยแนวของพาฟลอฟ (Pavlov) นักสรีรวิทยาชาวรัสเซีย ที่ได้ทดลองเรื่องการเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไข (The Classical Conditioning Theory)

นักจิตวิทยากลุ่มนี้สนใจและศึกษาในสิ่งที่มีข้อมูลแน่นอน สามารถสังเกตได้ วัดและทดลองได้

แนวคิดที่สำคัญคือ พฤติกรรมจะต้องมีสาเหตุที่มากระตุ้น คือสิ่งเร้า (Stimuli) พฤติกรรมหรือปฏิกิริยาที่มีต่อสิ่งเร้า เรียกว่า การตอบสนอง (Response) การวางเงื่อนไขเป็นสาเหตุสำคัญ

ให้เกิดพฤติกรรม พฤติกรรมจะเกิดขึ้นหรือหายไปขึ้นอยู่กับรางวัลเงื่อนไข และพฤติกรรมส่วนใหญ่ของพวกเรา เกิดจากการเรียนรู้มากกว่าเกิดจากสัญชาตญาณ

วิธีการศึกษา ใช้การทดลองเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับการสังเกตอย่างมีแบบแผน และบันทึกไว้เป็นหลักฐาน การศึกษาทดลองกับสัตว์ เช่น หนูตะเภา ลิง มากกว่าทำกับคน

นักจิตวิทยากลุ่มนี้ นอกจาก วัตสัน แล้ว ยังมี ธอร์นไดค์ (Edward L. Thorndike) กัทธรี (Edwin R. Guthrie) ฮัล (Hull) และสกินเนอร์ (Skinner)

4.1 ทฤษฎีการเชื่อมโยงสิ่งเร้าและการตอบสนองของธอร์นไดค์ (S - R Bond or Thorndike's Connectionism) หรือทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบต่อเนื่อง (The Conditioning Theory)

ธอร์นไดค์ เชื่อว่า มนุษย์ประกอบด้วยร่างกาย จิตใจ เช่นเดียวกับกลุ่มโครงสร้างทางจิต การเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องกัน และเชื่อมกันระหว่างร่างกายและจิตใจ ในรูปแบบต่าง ๆ ร่างกายทำหน้าที่เป็นตัวเร้า และตอบสนอง ส่วนจิตใจทำหน้าที่รับรู้

หลักของธอร์นไดค์ คือการเรียนรู้จะเกิดขึ้น เมื่อมีการเชื่อมต่อกัน ระหว่างปลายประสาท (Synapse) การเชื่อมต่อกันมีลักษณะคล้าย การสปาร์ค (Spark) ของปลายขั้วทั้งสอง ข้างและเกิดตัวเชื่อม (Bond) ขึ้น หากตัวเชื่อมได้ทำซ้ำ ๆ ก็เกิดความเข้มแข็งมากขึ้น ในทางตรงกันข้าม ถ้าไม่ได้ทำซ้ำ จะอ่อนกำลังและไม่แสดงสิ่งใดออกมา

ทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานในการจัดทำหลักสูตรหลายเรื่อง ทำให้เกิดแนวคิดว่าการจัดเนื้อหาสาระหรือประสบการณ์การเรียนรู้ ควรเริ่มจากสิ่งที่ย่าง ๆ ไปสู่สิ่งที่สลับซับซ้อน เริ่มจากส่วนย่อยไปสู่ส่วนรวมและเริ่มจากสิ่งที่พื้นฐานก่อนกฎเกณฑ์ ก่อนทฤษฎี การเรียนรู้จะเกิดจากการลองผิดลองถูก จึงควรให้ความสำคัญกับแบบฝึกหัดให้มาก โดยเฉพาะวิชาที่เกี่ยวกับทักษะ เช่น คณิตศาสตร์ ภาษา การเรียนการสอน ควรมีการเสริมกำลังใจประกอบด้วย การเริ่มเรียนอะไรก็ตาม ควรคำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียน เป็นสำคัญ

4.2 ทฤษฎีการวางเงื่อนไขโดยไม่มีการเสริมแรง (Condition With no Reinforcement) ผู้นำทฤษฎีนี้ คือ วัตสัน (Watson) ต่อมาคือ กัทธรี (Guthrie) ซึ่งเชื่อใน

เรื่องความต้องการทางกายภาพและชีวภาพเป็นสิ่งสำคัญ ยึดอินทรีย์เป็นหลัก โดยให้ความหมายของอินทรีย์ว่า เป็นการทรงตัวของส่วนต่าง ๆ ในร่างกาย เชื่อว่า สิ่งจำเป็นสำหรับคน คือระบบเครื่องรับ (Receptors) ได้แก่ การรับรู้ทางประสาทสัมผัส ระบบเครื่องนำความรู้ (Conductors) ได้แก่ ประสาท (Neurons) ระบบสะพานต่อเนื่อง (Switching) ได้แก่ สมองกับตัวเชื่อม และระบบการตอบสนอง (Effectors) ซึ่งได้แก่ กล้ามเนื้อ และต่อมต่าง ๆ

ทฤษฎีการวางเงื่อนไขโดยไม่มีกระแสเสริมแรง ซึ่งนิยมกันมาก ได้แก่ ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบต่อเนื่องของกัทธรี (Guthrie's Contiguous Conditioning) ซึ่งมีหลักการว่าการเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จะเกิดขึ้น เมื่อมีสิ่งเร้า และมีการตอบสนองอย่างถูกต้อง

การนำทฤษฎีนี้ไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรก็มีหลายวิธีด้วยกัน วิธีหนึ่ง คือในการจัดทำหลักสูตร เนื้อหาสาระ ประสบการณ์ ที่จะนำมาบรรจุไว้ในหลักสูตร ต้องจัดให้เป็น หมวดหมู่มีรายละเอียดปลีกย่อย ซึ่งง่ายต่อการตอบสนอง การเรียนการสอนจะต้องเริ่มจากส่วนย่อยไปหาส่วนใหญ่ เช่นเดียวกัน การสอนสิ่งใหม่ ควรเริ่มจากสิ่งที่คล้ายกับสิ่งเดิม ที่ผู้เรียนเคยเรียนมาแล้วทุกครั้ง พฤติกรรมใด ๆ เกิดขึ้นเพราะมีสาเหตุมาเร้าให้เกิดการตอบสนอง การแก้ปัญหาควรแก้ที่สิ่งเร้า

4.3 ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบปฏิบัติ (Operant Conditioning) ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นจาก ความสนใจของนักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยมรุ่นหลัง ที่เชื่อว่า การเรียนรู้ จะเกิดขึ้นได้ดี มากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับบทบาทของตัวเสริมแรง (Reinforcement) นักจิตวิทยากลุ่มนี้ไม่ให้ความสำคัญระบบประสาท มุ่งวิเคราะห์พฤติกรรมโดยตรงระหว่างสิ่งเร้า และตัวตอบสนอง นักจิตวิทยากลุ่มนี้ ได้แก่ ฮัลล์ (Hull) และสกินเนอร์ (Skinner)

4.3.1 ทฤษฎีของฮัลล์ (Hull's Reinforcement Theory) ทฤษฎีนี้อาศัยรากฐานจากกฎการอยู่รอดของ ชาลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ซึ่งเชื่อว่า อินทรีย์ต้องต่อสู้เพื่อการอยู่รอด

สงัด อุทรานันท์ (2527 : 135 - 136) ได้สรุปกฎการเรียนรู้ที่สำคัญของฮัลล์ตลอดจนการนำทฤษฎีไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรไว้ ดังต่อไปนี้

1) การให้แรงเสริมบ่อย ๆ จะทำให้พฤติกรรมมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นซ้ำอีก ดังนั้น การเรียนรู้จะเกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของการเสริมแรง

2) เมื่อสิ่งเร้าส่งผลให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงในระยะเวลาพอเหมาะพอดีกับสมอง ของมนุษย์ พฤติกรรมนั้นจะถูกเสริมแรงโดยอัตโนมัติ และเมื่อนั้น การเรียนรู้จะเกิดขึ้น

3) เนื่องจากพฤติกรรมเป็นการแสดงออก เพื่อลดความต้องการของร่างกาย หรือ เพื่อความอยู่รอดของร่างกาย โดยเหตุนี้ ถ้าพฤติกรรมการปรับตัวสามารถเข้าได้ในสถานการณ์นั้น ๆ ได้ พฤติกรรมเช่นนี้ มีแนวโน้มที่จะแสดงอีกในเวลาต่อไป

4) การกระทำอันดับสุดท้ายของการเรียนเป็นการกระทำที่มีความเข้มมากกว่าการกระทำอันแรก ๆ และจะสามารถจดจำได้ง่ายกว่าการกระทำตอนแรก ด้วยเหตุนี้ ในการสอนครูจึง ควรจัดลำดับเนื้อหา ให้เรียงลำดับของความสำเร็จจากน้อยไปหามาก โดยเอาเนื้อหาที่มีความสำคัญ มาก หรือมีความยากไว้ในอันดับสุดท้าย

5) ความเข้มหรือความแรงของการตอบสนองจะลดลง ในช่วงเวลาระหว่างการตอบสนองกับการเสริมแรง ดังนั้นในการเรียนที่ต้องใช้เวลาอันยาวนาน ครูควรจะให้ตัวเสริมแรง ทุติยภูมิ (Secondary Reinforcement) ในระยะเวลาอันยาวนานนั้น ๆ

6) การให้จดจำสิ่งที่เรียนไปแล้ว จะทำได้โดยการให้หยุดพัก สักระยะเวลาหนึ่ง การเรียนในเวลาที่มีระยะสั้นจะได้ผลดีกว่า การเรียนที่ใช้เวลาอันยาวนาน ดังนั้น ถ้าหากการสอน จำเป็นจะต้องใช้เวลาอันยาวนาน ควรจะได้มีการหยุดพัก เพื่อผ่อนคลายอารมณ์น้อย ๆ

ในการนำทฤษฎีของอัลล์ไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนนั้น จะเป็นไปได้ในลักษณะนี้ คือ

- 1) จัดหลักสูตรและวัสดุการเรียนการสอนให้เหมาะสมและมีความหมายสำหรับเด็ก
- 2) จัดลำดับเนื้อหาที่มีความสำคัญ หรือมีความยากไว้ในตอนท้าย ๆ
- 3) จัดแบ่งเวลาสำหรับการเรียนการสอนแต่ละช่วง ให้พอเหมาะพอดี กับความสนใจ ของผู้เรียน
- 4) การเรียนการสอนควรหลีกเลี่ยงการบีบบังคับ หรือทำให้หวาดกลัว การเรียนรู้ จะเป็นไปโดยกฎเกณฑ์ธรรมชาติ และอาศัยความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก และพยายามให้กำลังใจ แก่ผู้เรียน เพื่อเขาจะได้หันไปสู่จุดหมายปลายทางที่เขาปรารถนา

4.3.2 ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบปฏิบัติการของสกินเนอร์ (Skinner's Operant Conditioning) ซึ่งอาศัยรากฐานการค้นคว้าของ เพรสซีย์ (Pressey) ที่ได้ทดลองเกี่ยวกับเครื่องช่วยสอน

หลักการเรียนรู้ของสกินเนอร์โดยสรุป มีดังนี้

- 1) พฤติกรรมทั้งหมดเกิดจากสิ่งเร้า และเงื่อนไขที่ติดตามมา
- 2) พฤติกรรมใดที่ไม่ได้รับการเสริมแรง แม้ระยะเวลาหนึ่งก็ตาม พฤติกรรมนั้นจะ

เลือนหายไป

3) พฤติกรรมแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ S-Type Behavior และ R-Type Behavior พฤติกรรมลักษณะแรกมักไม่ใคร่พบในมนุษย์ เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากสิ่งเร้า โดยแท้จริง อาจเรียกว่า พฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้า (Respondent Behavior) เฉพาะส่วนที่เป็นลักษณะที่สอง เป็นพฤติกรรมที่ไม่มีสิ่งเร้าปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน แต่เกิดขึ้นมาก่อนพร้อมกับการเสริมแรง จึงทำให้ยังคงมีพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้นอยู่ พฤติกรรมแบบนี้อาจเรียกว่า พฤติกรรมปฏิบัติการ (Operant Behavior) และมักพบในคนและสัตว์โดยทั่วไป

- 4) การทำโทษไม่สามารถหยุดยั้งพฤติกรรมได้

การนำทฤษฎีนี้ไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตร และการจัดกระบวนการเรียนการสอน อาจประยุกต์เป็นหลักได้ดังนี้

- 1) ความมีสื่อ และอุปกรณ์ หรือของจริง ประกอบการสอน เพื่อช่วยเร้าให้ผู้เรียนสนใจบทเรียนมากขึ้น
- 2) การเรียนการสอนควรมีการเสริมกำลังใจ ซึ่งอาจใช้ วิธีการชม การให้รางวัล การแสดงท่าทางผูกมิตร การให้เห็นความก้าวหน้าของตัวเอง เหล่านี้ เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้เร็ว ถ้าใช้ถูกกาลเทศะ
- 3) พฤติกรรมของเด็ก ด้านใดที่ไม่พึงประสงค์ ควรวางเฉย แต่กลับส่งเสริมพฤติกรรมที่ดี โดยการเสริมกำลังใจแทน พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์จะค่อย ๆ เลือนหายไปเอง
- 4) การเรียนการสอน การอบรม ไม่ควรใช้วิธีการลงโทษ ไม่ว่าด้วยเครื่องมือใด เพราะการลงโทษเป็นการหยุดพฤติกรรมเพียงชั่วคราว ไม่ได้หยุดตลอดไป บางครั้งอาจเป็นการเร้าเร้าทางอ้อม ให้มีการกระทำเช่นนั้นต่อไป ควรใช้วิธีการเสริมกำลังใจทางลบแทน

5. กลุ่มทฤษฎีสติปัญญา หรือทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยความเข้าใจ (Cognitive Theory)

ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มทฤษฎีใหญ่ ๆ 4 กลุ่ม คือ

5.1 ทฤษฎีเกสตัลท์ (Gestalt Theory)

5.2 ทฤษฎีสนาม (Field Theory)

5.3 ทฤษฎีอินทรีย์ของวิลเลอร์ (Wheller's Organismic Theory)

5.4 ทฤษฎีความมุ่งหมายของทอลแมน (Tolman's Purposive Theory)

5.1 ทฤษฎีเกสตัลท์ (Gestalt Theory) ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นในเยอรมันราว ค.ศ.

1912 กลุ่มเกสตัลท์ เป็นชื่อของกลุ่มนักจิตวิทยา ซึ่งประกอบด้วย แมกซ์ เวอร์ไฮเมอร์ (Max Werthimer) วอลฟแกง โคห์เลอร์ (Wolfgang Kohler) และเคิร์ต คอฟฟ่า (Kurt Koffka) คำว่า "เกสตัลท์" เป็นคำเยอรมัน หมายถึง รูปแบบหรือ การรวมหน่วยย่อย ให้เป็นหน่วยใหญ่ โดยรวมนักจิตวิทยากลุ่มนี้ มุ่งศึกษาเรื่อง การรับรู้ความจำ การแก้ปัญหา และการคิด โดยใช้วิธีทดลอง จนสรุปได้ว่า มนุษย์เรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา โดยอาศัยความรู้ ความเข้าใจ หรือการหยั่งเห็น ไม่ใช่เกิดจากการวางเงื่อนไข เพราะการวางเงื่อนไขทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น กระทำในการเรียนรู้ง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน และมักเกิดขึ้นในสัตว์ชั้นต่ำ เด็กเล็ก ๆ คอฟฟ่า ได้เขียนวิจารณ์การ เรียนรู้แบบลองผิดลองถูกของธอร์นไดค์ไว้มากในหนังสือ Growth of Mind ส่วนโคห์เลอร์ได้ ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของลิงชิมแปนซีที่ชื่อ ชิกโก่ จนสรุปได้ว่า การเรียนรู้เกิดจากการหยั่งเห็น และได้อธิบายไว้ในหนังสือ The Mentality of Apes สำหรับเวอร์ไฮเมอร์ได้ทดลองกับผู้เรียน ให้เข้าใจวิธีการหาพื้นที่สี่เหลี่ยมด้านขนานเป็นขั้น ๆ โดยเริ่มจากการหาพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยทำ รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส จากรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า พบว่า จำนวนสี่เหลี่ยมจัตุรัสทั้งหมดรวมกัน ได้เป็นพื้นที่ สี่เหลี่ยมผืนผ้า จากนั้น หาพื้นที่สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ผู้เรียนหลายคนนำวิธีเก่ามาใช้ แต่ไม่ได้ผล ต่อมาผู้เรียนได้สร้างรูปต่อเติมขึ้นใหม่ จึงใช้วิธีการเดิมได้ ผลการทดลองแสดงว่า ผู้เรียนต้องอาศัย ความรู้ ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง จึงจะเกิดการเรียนรู้ที่ได้ผลขึ้น

ถ้าจะนำทฤษฎีนี้ไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ควรมีหลักดังนี้

- 1) การเรียนรู้เกิดจากส่วนรวมไปหาส่วนย่อย
- 2) การเรียนรู้คือ การแก้ปัญหา คล้ายกับแนวคิดของ จอห์น ดีวี่ (John Dewey)

3) การเรียนรู้เกิดจากการยังเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ในสถานการณ์ หรือสิ่งที่ทำให้เกิดปัญหา จึงสามารถแก้ปัญหาได้ ดังนั้น การจัดเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันจนผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ในการนำไปใช้ ย่อมเป็นผลดี เพราะช่วยให้เขาเห็นความสัมพันธ์ที่แท้จริงและนำไปใช้ได้เลย

5.2 ทฤษฎีสถานของเลวิน (Lewin's Field Theory) เลวินมีความเชื่อว่าบุคคลดำรงอยู่ในสนามอวกาศแห่งชีวิต (Life Space) ซึ่งเป็นโลกที่บุคคลสร้างขึ้นต่างหาก ที่ไม่ใช่โลกจริงไม่สามารถสัมผัสได้ เป็นโลกของความนึกคิด (Psychological World) ที่สัมผัสกับโลกที่บุคคลอาศัยอยู่ สนามอวกาศแห่งชีวิต ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ตัวบุคคล กับสิ่งแวดล้อมทางจิต สิ่งแวดล้อมทางจิต หมายถึง บุคคล สัตว์ สิ่งของ เหตุการณ์ ความนึกคิด เป้าหมาย เจตคติ ค่านิยม ความเพ้อฝัน

อวกาศแห่งชีวิตของแต่ละคน ย่อมแตกต่างกัน ขนาดหรือลักษณะรูปร่างต่าง ๆ ของอวกาศแห่งชีวิต ไม่มีความสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณา จะอยู่ในลักษณะใดก็ตาม เป็นลักษณะที่เป็นเฉพาะของบุคคลนั้น บางคนมีอวกาศแห่งชีวิตแคบ บางคนมีอวกาศแห่งชีวิตกว้าง บางคนมักเพ้อฝัน บางคนเต็มไปด้วยความเป็นจริง ส่วนการเคลื่อนที่ของบุคคล จะอยู่ในอวกาศแห่งชีวิตของเขาเองว่าจะไปในทิศทางใด เคลื่อนที่เร็วหรือช้า ย่อมอยู่กับแรงกระทำที่จะผลักดันให้หันอุปสรรคที่ขวางกั้น อยู่ในอวกาศแห่งชีวิตของเขาเอง แรงกระทำอาจเกิดจากภายใน (เช่น แรงจูงใจภายใน) หรือเกิดจากภายนอกก็ได้

แนวคิดที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของเลวิน พอสรุปได้ ดังนี้

5.2.1 การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนโครงสร้าง ความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive Structure) ตามความคิดของเขา การเปลี่ยนแปลงนี้ อาจเป็นผลมาจาก

- 1) สภาพความรู้ความเข้าใจ
- 2) แรงจูงใจภายในตัวของเขาเอง
- 3) การได้กระทำซ้ำ ๆ

5.2.2 การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงรูปร่าง ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เรียนมองเห็น และรับรู้ ซึ่งในระยะแรก อินทรีย์อาจจะมองเห็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง หรือในความหมายหนึ่ง ต่อมาอาจมองเห็น และรับรู้รูปร่างของปรากฏการณ์เปลี่ยนไปจากเดิม

5.2.3 การเรียนรู้เกิดจากการแก้ปัญหา หรือเห็นผู้ทางที่จะแก้ไขอย่าง กระจ่างแจ้งได้

5.2.4 การเรียนรู้อาจเกิดจากการเปลี่ยนแรงจูงใจ ได้แก่ การเปลี่ยน เป้าประสงค์ที่จะวางไว้ หรือจุดหมาย เมื่อจุดหมายเดิมอึดอัด คือร่างกายได้รับการตอบสนองจน พอใจแล้ว

การนำแนวคิดของเลวินไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร

1) การกำหนดจุดมุ่งหมายของการสอนในแต่ละเนื้อหา ควรลำดับจากง่ายไปหายาก ให้ผู้เรียนได้รับการตอบสนองตามลำดับจากง่ายไปหายาก การลำดับเนื้อหาควรเริ่มจาก สิ่งใกล้ตัว ออกไปนอกตัว ของผู้เรียน อย่างค่อยเป็นค่อยไป

2) การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ควรจัดในหลาย ๆ ลักษณะ หลาย ๆ รูปแบบ เผื่อไว้ เพื่อจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้อย่างมีความหมายขึ้น เพราะในบางครั้งการจัดประสบการณ์ หนึ่ง อาจไม่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ เมื่อเปลี่ยนลักษณะ กิจกรรมหรือประสบการณ์อาจช่วยให้เกิด การเรียนรู้ได้

3) การเรียนการสอน ควรได้คำนึงถึง การจูงใจ เป็นสำคัญ การให้ผู้เรียน ได้เห็นเป้าหมายปลายทางของสิ่งที่เรียน จะช่วยให้ผู้เรียนรู้สึก ว่า สิ่งที่เรียนนั้นมีความหมาย อย่างไรก็ตาม บางครั้ง อาจต้องใช้วิธีการปรับเป้าหมาย จุดหมาย ของสิ่งที่เรียนให้เหมาะกับบุคคล เพื่อช่วยจูงใจได้มากกว่า และช่วยให้เกิดการเรียนรู้เร็วขึ้น

4) การจัดประสบการณ์และกิจกรรมในหลักสูตร ควรเน้นให้ผู้เรียนได้ทดลองแก้ ปัญหาด้วยตัวเอง จึงช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย

5.3 ทฤษฎีของวิลเลอร์ (Wheller's Organismic Theory) วิลเลอร์ได้ให้ ความสำคัญของอินทรีย์มาก จึงทำให้ทฤษฎีของเขาต่างจากทฤษฎีสนามของเลวินไป

สังัด อุทรานันท์ (2527 : 141 - 143) ได้สรุปทฤษฎีของวิลเลอร์ไว้ดังนี้

5.3.1 การเรียนรู้แบบลองผิดลองถูกควรจะถูกยกเลิกไป ควรปรับปรุงการ เรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน

5.3.2 ปัญหาต่าง ๆ ที่จะให้ผู้เรียนได้เรียน จะต้องเสนอในรูปแบบ "ส่วนรวม" ซึ่งมีส่วนย่อยประกอบด้วยอยู่เสมอ ในลักษณะเช่นนี้ ผู้เรียนจะได้เรียน เกิดความสนใจมากขึ้น

5.3.3 วิลเลอร์ ได้แบ่งประเภทการเรียนรู้ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การก้าวไปในแนวดิ่ง (Vertical Pacing) และการก้าวไปในแนวนอน (Horizontal Pacing)

การก้าวไปในแนวดิ่ง หมายถึง การเรียนรู้ที่สูงขึ้นทีละน้อย การให้เรียนรู้โดย "ส่วนรวม" ทีละน้อยนี้ จะต้องให้การเรียนแบบลองผิดลองถูก หรือความล้มเหลวในการเรียนบังเกิดขึ้นให้น้อยที่สุด

การก้าวไปในแนวนอน หมายถึง ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้สิ่งหนึ่ง สิ่งใดด้วยเวลาและพลังงานที่จำกัดอยู่จำนวนหนึ่ง ถ้าหากการเรียนการสอน ใช้เวลานานเกินกว่าขีดความสามารถ ก็จะทำให้เกิดความเมื่อยล้าขึ้น การเรียนรู้ก็จะเกิดขึ้นได้ยาก

การนำทฤษฎีการเรียนรู้ของวิลเลอร์ ไปใช้ในการจัดทำหลักสูตร อาจทำได้ดังนี้

1) พยายามศึกษาว่า ผู้เรียนแต่ละคนมีระดับความสามารถเพียงใด ต่อจากนั้นจึงพยายามจัดเนื้อหาสาระ วัสดุอุปกรณ์ หรือสื่อการเรียนการสอน ที่เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียนแต่ละคนให้มากที่สุด หลังจากนั้นจึงค่อย ๆ ให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ และก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อย ๆ

2) พยายามนำเอาวัสดุการเรียนการสอนที่มีชีวิตชีวา ให้ผู้เรียนได้เรียนมากที่สุด โดยพยายามสร้างจากประสบการณ์ในอดีตของผู้เรียน วัสดุการเรียนการสอนนี้ จะต้องสร้างในรูปแบบที่สมบูรณ์ที่สุด อย่าให้กระจัดกระจายกัน

3) ไม่ควรให้ผู้เรียนต้องเรียนสิ่งใดนานเกินไป ความเมื่อยล้าจะทำให้สมรรถภาพในการเรียนรู้ หรือความทรงจำของผู้เรียนลดลงไป หากเนื้อหาสาระของสิ่งหนึ่งสิ่งใดจำเป็นต้องใช้เวลานาน ก็ควรจะแบ่งออกเป็นตอน ๆ หรืออาจจะใช้กิจกรรมหลาย ๆ อย่างให้แตกต่างกัน จะได้ผลดีกว่าการให้ผู้เรียนได้เรียนสิ่งหนึ่งสิ่งใด ด้วยกิจกรรมเดียว เป็นเวลานาน ๆ

5.4 ทฤษฎีของทอลแมน (Tolman's Purposive Theory) เอ็ดเวิร์ด ทอลแมน (Edward Tolman) เดิมเป็นนักจิตวิทยาากลุ่มพฤติกรรมนิยม ตอนหลังเขาพยายามผสมผสานทฤษฎีพฤติกรรมนิยม กับทฤษฎีเกสโตลท์ โดยสรุปไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรได้ดังนี้

5.4.1 อย่ากำหนดความมุ่งหมายของแต่ละวิชาไว้สูงเกินไป ควรกำหนดให้พอเหมาะกับความสามารถของผู้เรียน

5.4.2 เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ตัดสินใจ เลือกวิธีการไปสู่เป้าหมายด้วยตัวเอง

5.4.3 ผู้สอนมีหน้าที่เสนอแนะ นำทางผู้เรียนไปสู่เป้าหมายที่ควรจะเป็น

5.4.4 เมื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ได้ข้อคิด แนวปฏิบัติ แล้วสามารถนำไปแก้ปัญหาอื่น ๆ ในลักษณะที่คล้ายกับที่ประสบมาแล้วได้

ความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาทั่วไปที่เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร

ในการพัฒนาหลักสูตรมักจะได้ข้อ เสนอแนะ เกี่ยวกับตัวผู้เรียน และวิธีการเรียนจากผู้เชี่ยวชาญด้านนี้โดยเฉพาะ ซึ่งเรียกว่า นักจิตวิทยา เท่าที่กล่าวมา เป็นทฤษฎีหรือความเชื่อของนักจิตวิทยาแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการพัฒนาหลักสูตร ถ้ากรรมการผู้ขึ้นยัดมันอยู่กับทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งอย่างใดก็ตาม ยังมีข้อมูลพื้นฐานอื่น ๆ อีก ซึ่งบางครั้ง บางคนอาจมองเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ แต่ถ้าได้นำมา เป็นแนวหรือข้อ เตือนใจในการพัฒนาหลักสูตร ก็จะช่วยให้หลักสูตรมีความเหมาะสมกับผู้เรียนมากขึ้น ความรู้ทางด้านจิตวิทยาที่ควรทราบ ได้แก่ (จันทิกา ลิ้มปิเจริญ. 2528 : 64 - 71)

1. ความพร้อม
2. เจตคติ หรือทัศนคติ
3. แรงจูงใจ
4. การถ่ายโยงการเรียนรู้
5. การจำการลืม

ความพร้อม (Readiness) ความพร้อมเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นทั้งในร่างกาย และจิตใจ ซึ่งมีความสำคัญต่อการเรียนรู้มาก ความพร้อมจะพัฒนาขึ้นได้โดยการจัดประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมให้มียึดประกอบที่มีผลต่อความพร้อม 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ องค์ประกอบด้านร่างกาย องค์ประกอบด้านจิตใจ และองค์ประกอบด้านประสบการณ์ ผู้กำหนดกฎแห่งความพร้อมคือ ออร์นโดลด์ (E. L. Thorndike) ซึ่งกล่าวไว้ว่า

1. เมื่อพร้อมที่จะกระทำสิ่งใด ถ้าได้กระทำสิ่งนั้น ย่อมเกิดความพอใจ
 2. เมื่อพร้อมที่จะกระทำสิ่งใด แต่ทำไม่ได้กระทำในสิ่งนั้น ทำให้เกิดความท้อแท้ใจ
 3. เมื่อไม่พร้อมที่จะกระทำสิ่งใด แต่ถูกบังคับให้ทำ ย่อมทำให้เกิดความรู้สึกท้อแท้ใจ
- จากกฎแห่งความพร้อมดังกล่าว สามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรได้ดังนี้

1. การจัดหลักสูตร ควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล บุคคล 2 คนอาจมีอายุเท่ากัน แต่ความพร้อมทางด้านร่างกาย ประสบการณ์ ภูมิภาวะ แรงจูงใจ ต่างกัน จึงทำให้เขามีความพร้อมไม่เท่ากัน มีความสามารถ ความสนใจ ไม่เหมือนกัน หลักสูตรที่ดี จึงควรสนองความแตกต่างดังกล่าว

2. การกำหนดเนื้อหา ควรยึดหลักความพร้อมไว้ โดยเฉพาะวิชาที่ต้องใช้ทักษะเฉพาะ ถ้าผู้เรียนไม่พร้อมทางร่างกายที่จะทำกิจกรรมตามเนื้อหาที่กำหนดให้เรียน ก็ยังไม่เกิดผลตามที่คาดไว้ และยังทำให้เกิดความคับข้องใจในตัวผู้เรียนได้

3. ความพร้อมสามารถเตรียมได้ ในการจัดทำหลักสูตร หรือกำหนดเนื้อหาในระดับแรกเริ่ม คือระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ควรได้กำหนดเนื้อหาเกี่ยวกับการฝึกความพร้อม เพื่อให้เป็นการเตรียมความพร้อม ก่อนที่จะเรียนเนื้อหาที่ยากขึ้นต่อไป ในการจัดกิจกรรมในห้องหรือนอกห้องเรียนก็ตาม ควรให้มีการเตรียมความพร้อมในสิ่งที่จะสอน เพื่อช่วยเป็นพื้นฐานในการเรียนและเป็นการทบทวนเวลา คือผู้เรียนมีความพร้อมเร็วขึ้น ไม่ต้องรอนาน

เจตคติ หรือทัศนคติ (Attitudes) หมายถึง ท่าทีที่บุคคลมีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด เราจะทราบเจตคติของบุคคลได้ ต้องอาศัยการสังเกตจากการแสดงออก ทำทาง หรือคำพูด ของผู้นั้น เช่น เมื่อใครสักคนพูดว่า "วิมลเป็นเด็กขี้เกียจ" ก็แสดงว่า ผู้นั้นมีเจตคติที่ไม่ดีต่อวิมล หรือเมื่อเราเห็นใครสักคนทำปากเบี้ย ยักไหล่ เมื่อเขาเห็นได้เดือน ก็พอจะทำให้ผู้พบเห็นสรุปได้ว่าเขามีเจตคติที่ไม่ดีต่อได้เดือน

องค์ประกอบของเจตคติ พอจะแบ่งองค์ประกอบของเจตคติได้เป็น 3 ประการ คือ

1. ความรู้สึกต่อสิ่งนั้น (Feeling Component) เป็นความรู้สึกที่มีอยู่ภายในใจของบุคคล ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด อาจเป็นต่อบุคคล ต่อกลุ่ม ต่อสถาบัน เป็นต้น ความรู้สึกที่เกิดขึ้น อาจเป็นทั้งบวกและลบ เจตคติเป็นส่วนที่แสดงบุคลิกลักษณะของคนซึ่งเป็นส่วนที่เกิดจากการเรียนรู้และประทับใจในสิ่งนั้นตลอดมา เช่น เด็กที่มีความรู้สึกประทับใจครูคนหนึ่งเพราะสอนแล้วเขาเข้าใจดี ถ้าครูอารมณ์ดี หรือครูสวย เด็กก็จะเกิดเจตคติดีต่อครูนั้น ตรงข้ามถ้าเขามีความรู้สึกประทับใจกับครูคนหนึ่งที่แต่งกายไม่สะอาด พูดจาหยาบคาย วางตัวไม่น่าคบถือ เขาก็มีเจตคติไม่ดีต่อครูคนนั้นได้

2. ข้อมูลที่ได้รับทราบมา (Cognitive Component) คนมักจะเชื่อถือในสิ่งที่ได้รับทราบมา จากที่เห็น จากคำบอกเล่า ถ้าคนได้รับการบอกเล่าว่า สิ่งนั้นไม่ดีและได้รับทราบมาตลอด ก็จะเกิดเจตคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้นด้วย บางครั้งก็รู้สึกโดยไม่รู้ตัว และถ้าเกิดเจตคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้นแล้วก็จะเกิดความเชื่อว่าเป็นเช่นนั้น ๆ เช่น มีคนพูดให้ได้ยินบ่อย ๆ ว่านายเหนียวเป็นคนเห็นแก่ตัว ชอบเอาวัดเอาเปรียบผู้อื่น ย่อมทำให้ผู้ฟังเกิดเจตคติไม่ดีต่อบุคคลคนนี้ ทั้ง ๆ ที่อาจไม่เคยเจอเจ้าตัวมาก่อนเลย องค์ประกอบข้อนี้จะสัมพันธ์กับข้อแรกในแง่ที่ว่าเมื่อใด มีความรู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็มีผลทำให้เขาเชื่อในสิ่งที่ได้รับทราบมาทันที เช่น ถ้าเขามีความรู้สึกไม่ชอบนายแดง เมื่อมีคนมาบอกว่า นายแดงชอบขโมยของ มีแนวโน้มว่า จะเชื่อทันทีว่าเป็นอย่างนั้นจริง

3. พฤติกรรมที่แสดงออกมาให้เห็น (Action Component) การแสดงออกของบุคคล ก็เป็นส่วนที่ได้จากข้อ 1 และข้อ 2 คือ ถ้าบุคคลใดมีความรู้สึกต่อสิ่งนั้น แล้วได้แสดงออกมาให้เห็นหลาย ๆ ครั้ง ก็พอจะบอกได้ว่า เขามีเจตคติอย่างไรต่อสิ่งนั้น ตัวอย่าง ภาณุ นายแดง นายดำไม่ชอบนายแดงตั้งแต่แรกเจอ (Feeling Component) เมื่อมีคนเล่าให้ฟังบ่อย ๆ ว่านายแดงเป็นคนขี้ขโมย (Cognitive Component) จึงทำให้นายดำแสดงอาการรังเกียจ ดูถูกนายแดง (Action Component) ทันทีเมื่อพบนายแดง

ถ้าพิจารณาอีกแง่หนึ่ง การแสดงออกของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นลักษณะประจำให้ผู้พบเห็นมีแนวโน้มที่จะมีเจตคติต่อสิ่งนั้นได้ เช่น มักจะมีคนทักทาย พูดคุย อย่างดีกับนางศิริเสมอเมื่อพบหล่อน ก็มีแนวโน้มทำให้คนที่สังเกตเห็นเช่นนี้บ่อย ๆ เกิดเจตคติที่ดี หรือไม่ดีต่อนางศิริได้ ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยพูดกับหล่อนมาก่อนก็ได้

อิทธิพลที่มีต่อเจตคติ

1. อิทธิพลจากพ่อแม่ (Parental Influence) ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยรุ่นเจตคติของ คนส่วนมากได้มาจากพ่อแม่ พ่อแม่เป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด อันดับแรก ที่ให้การอบรมปลูกฝังให้ลูกมี ลักษณะต่าง ๆ ที่เห็นได้ชัดตาม ปลูกฝังเจตคติในการดำเนินชีวิต เช่น บิดามารดา เป็นคนประหยัด เก็บหอมรอมริบ มีแนวโน้มว่าบุตรของคนจะมีเจตคติที่ดีต่อความประหยัดไปด้วย

2. อิทธิพลจากวัฒนธรรม (Cultural Influences) วัฒนธรรมมีส่วนสร้างเจตคติ คนได้ ตั้งแต่เกิดจนตาย วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ยึดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ คนที่มาจากที่ต่าง ๆ กันย่อม ยึดถือระเบียบประเพณีไม่เหมือนกัน คนไทยได้รับการอบรมในด้านการปฏิบัติตัวของหนุ่มสาวใน ที่สาธารณะมาอย่างหนึ่ง ย่อมจะมีเจตคติไม่ผิดต่อหนุ่มสาวที่จับกันในตลาด ต่อหน้าสาธารณะชนซึ่งต่าง กับชาวตะวันตกที่ถือว่าเรื่องเช่นนี้เป็นเรื่องธรรมดาที่สุด

3. อิทธิพลจากการศึกษา (Education Influence) การศึกษามีอิทธิพลในการสร้าง เจตคติแก่บุคคลเท่า ๆ กับพ่อแม่ทีเดียว การศึกษาในแต่ละสาขามีส่วนปลูกฝังเจตคติแตกต่างกัน นอกจากนั้นระดับการศึกษามีส่วนทำให้คนรู้จักพิจารณาปัญหาในการตัดสินใจ ซึ่งมีผลทำให้คนมี แนวโน้มที่จะมีอคติต่อสิ่งนั้นน้อยลง เพราะบุคคลเมื่อได้รับการศึกษามากขึ้น ก็ยังมีความคิดกว้างขึ้น มีเสรีในการคิดไม่ยึดมั่นในความคิดดั้งเดิมจนเกินไป จึงทำให้การสร้างเจตคติสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ติดพันขึ้น

4. อิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม (Environmental Influence) ได้แก่

4.1 กลุ่มเพื่อน เพื่อนที่อยู่ในวัยเดียวกัน และระดับการศึกษาเดียวกัน มีผลในการ สร้างเจตคติของคนมาก โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น วัยนี้เด็กเริ่มใช้เวลาอยู่กับบ้านน้อยลง เพื่อนมีความ สำคัญกว่า มีอิทธิพลมากถ้าได้เพื่อนที่มีเจตคติตรงกัน จะคบกันได้นาน เพื่อนอาจทำให้เกิดเจตคติ ใหม่ๆ ได้เช่นกัน

4.2 สื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นสิ่งแวดล้อมที่ค่อย ๆ สร้างเจตคติให้เกิดแก่บุคคลได้ สื่อมวลชน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ถ้าบุคคลได้รับข้อมูลจากแหล่งดังกล่าวบ่อย ๆ ทำให้ เกิดความโน้มเอียง หรือเอนเอียงคล้อยตามสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมาโดยไม่รู้ตัว เช่น การโฆษณาชวนเชื่อ บางอย่าง คนบางคนหรือบุคคลบางกลุ่ม ถูกสื่อมวลชนโจมตี โดยไม่รู้ตัว หรือไม่มีโอกาสแก้ตัว

ก็อาจทำให้ผู้รับรู้หรือผู้ฟัง มีเจตคติที่ไม่ดีหรือมีอคติต่อบุคคลกลุ่มนั้นได้ การโฆษณาสินค้าทำนองเดียวกัน เมื่อมีการโฆษณาลดน้อย ๗ และประทับใจผู้ฟังมาก ก็มีแนวโน้มว่า ผู้ฟังเกิดเจตคติที่ดี และซื้อมาใช้ หรืออาจแนะนำโดยบอกชื่อ ยี่ห้อ สิ่งของนั้น ให้ผู้อื่นใช้โดยไม่รู้ตัว

การเปลี่ยนแปลงเจตคติ เจตคติเป็นเพียงเท่าที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ฝังแน่นอย่างลึกซึ้งเท่ากับค่านิยม จึงเปลี่ยนแปลงได้ไม่ยาก เนื่องมาจาก

1. คำพูด (Message) คำพูดที่สมเหตุสมผล น่าเชื่อถือ ทำให้คล้อยตามได้ง่าย ถ้าเป็นคำพูดของคนส่วนมากเห็นว่า ทำอะไรถูกต้องมาตลอด ก็มีแนวโน้มทำให้คนฟังมีเจตคติหรือเปลี่ยนแปลงเจตคติที่มีอยู่เดิมได้

2. สิ่งดึงดูดใจ (Attractiveness) คนที่มีลักษณะดึงดูดใจผู้อื่น มีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงเจตคติที่มีอยู่เดิมได้มากกว่า

3. ความใกล้ชิดสนิทสนม (Intimacy) ความคุ้นเคยใกล้ชิดสนิทสนม มีส่วนทำให้คนเปลี่ยนแปลงเจตคติที่มีอยู่เดิมได้ เช่น บางคนเห็นกันครั้งแรกไม่เกิดความประทับใจเพราะพฤติกรรมบางอย่างขัดหูขัดตา แต่เมื่อคบกัน คุ้นเคยสนิทสนม เห็นข้อดีบางอย่างเข้า อาจเปลี่ยนแปลงเจตคติได้ หรือบางครั้ง มีเจตคติที่ดีต่อใครสักคนหนึ่ง เมื่อคบกันนาน ๆ เห็นความไม่ดีบางอย่างที่ถ้อยไม่ได้ อาจเกิดเจตคติที่ไม่ดีต่อบุคคลนั้นได้

4. อำนาจและบารมี (Power and Prestige) ผู้มีอำนาจ มีบารมีเหนือกว่าสามารถชักชวนให้คนมีเจตคติเอนเอียงไปตามแนวทางที่ต้องการได้ทั้ง ๆ ที่บางครั้งผู้อยู่ได้บังคับลาจะมีเจตคติหรือมีเหตุผลเป็นตัวของตัวเองอยู่แล้วก็ตาม

ในการพัฒนาหลักสูตร เจตคติ หรือทัศนคติ เป็นเป้าหมายหลักเป้าหมายหนึ่งในจำนวนเป้าหมายการศึกษา 3 ด้าน คือ ด้านสติปัญญา หรือพุทธิพิสัย ด้านเจตคติ หรือเจตพิสัย และด้านทักษะ หรือทักษะพิสัย เจตคติจะเกิดขึ้นมาขึ้นน้อยขึ้นอยู่ความสามารถของครูผู้สอน และวิธีการสอน เรื่องเจตคติและความสนใจ มีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตรโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับเทคนิควิธีสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จึงนับว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้ เช่น

1. กำหนดเนื้อหาให้เหมาะสมกับสถานการณ์หรือใกล้เคียงกับสถานการณ์นั้น ๆ เช่น กำหนดให้เรียนเกี่ยวกับวันปิยมหาราชประมาณ 2 สัปดาห์แรกของเดือนตุลาคม กำหนดเนื้อหาวันปิยมหาราชให้เรียนประมาณเดือนพฤศจิกายน กำหนดเนื้อหาวันมาฆบูชา ปลายเดือนมกราคมหรือต้นกุมภาพันธ์ เพื่อเตรียมตัวเตรียมใจให้ผู้เรียนระลึกถึงวันสำคัญและสร้างเจตคติที่ดี ต่อวันสำคัญ ๆ ของประเทศ

2. ในการกำหนดเนื้อหาสาระ ควรเลือกเนื้อหาที่มีประโยชน์ ผู้เรียนเรียนแล้วไปใช้ได้เลย ไม่ต้องรอนาน

3. ในการทำแผนการสอน หรือคู่มือครูกลุ่มวิชาใด ๆ ควรจะเสนอแนะกิจกรรม เทคนิค วิธีสอนแปลก ๆ ใหม่ ๆ สื่อวัสดุอุปกรณ์ที่น่าสนใจ ให้มากพอให้ผู้สอนเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม ได้แก่ วิธีสอนแบบเล่นเป็นเรียน วิธีสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม วิธีสอนโดยใช้ศูนย์การเรียน การพาผู้เรียนไปทัศนศึกษา เป็นต้น

4. ควรจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตร เสนอแนะเทคนิคในการสอน ประกอบวิธีสอนต่าง ๆ ตามแผนการสอน เช่น เทคนิคการใช้คำถาม เทคนิคการเสริมกำลังใจ เทคนิคการใช้สื่ออุปกรณ์ เทคนิคการสร้างความสนใจ เทคนิคการเล่าเรื่อง เป็นต้น

แรงจูงใจ (Motive) และการจูงใจ (Motivation)

การจูงใจและแรงจูงใจมีอิทธิพลมากในการเรียนรู้ พาฟลอฟ (Pavlov) ธอร์นไดค์ (Thorndike) และวัตสัน (Watson) ได้ทำการทดลองตามแนวคิดของตน แต่ละคนสรุปได้ทำนองเดียวกันว่า ถ้าไม่มีแรงจูงใจ การเรียนรู้จะไม่เกิดขึ้น เมื่อการเรียนรู้เกิดขึ้นแล้ว ไม่มีการเสริมแรง การเรียนรู้ใหม่ ๆ ก็ไม่เกิดขึ้น การเรียนรู้เดิมอาจลดลง และหายไปในที่สุดถ้าไม่ถาวรสิ่งนั้นพอ

แรงจูงใจเป็นแรงดันทำให้บุคคลกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งจนสำเร็จ แรงจูงใจจึงมีลักษณะสำคัญ 2 อย่าง คือ ส่งเสริมให้ทำงานจนสำเร็จ และนำพฤติกรรมของตนให้ไปตรงทิศทาง ส่วนการจูงใจ หมายถึง วิธีการชักจูงให้บุคคลกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ผู้ชักจูงต้องการ

แรงจูงใจเกิดขึ้นได้ทั้งโดยสาเหตุภายในและสาเหตุภายนอก ความสนใจ ความต้องการ การมีเจตคติ ช่วยทำให้เกิดแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motive) คิดและพร้อมที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และบางครั้งมีแรงจูงใจภายนอก เช่น รางวัล คำชม ท้าทาย ฯลฯ สามารถทำให้เกิดแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motive) ในทำนองเดียวกันได้เช่นกัน

แรงจูงใจทั้งภายในและภายนอก สามารถสร้างขึ้นได้ โดยวิธีการต่าง ๆ แยกส่วนได้ทีละประเภท ดังนี้

แรงจูงใจภายใน สามารถทำให้เกิดได้โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น

1. สร้างความประทับใจครั้งแรกที่สามารถนำไปสู่ความประทับใจครั้งต่อ ๆ ไป และอาจฝังแน่นตลอดชีวิต

2. ให้เห็นความสำคัญของสิ่งที่เรียน ให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องเรียนสิ่งนั้น ๆ และให้เห็นแนวการนำสิ่งที่เรียนไปใช้

3. สอนให้สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจ ไม่ขัดกับเจตคติดั้งเดิม

แรงจูงใจภายนอก สามารถทำได้โดยวิธีการต่าง ๆ หลายประการ คือ

1. ให้รางวัล การให้รางวัลเป็นเครื่องมือที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่ต้องการตามที่คาดหวังไว้ รางวัลมีหลายลักษณะ เช่น

1.1 คำชมเชย ทั้งทางวาจาและอักษร คำชมทางวาจาเหมาะสำหรับเด็กเล็ก ๆ มากกว่าเด็กโต แต่มีได้หมายความว่า เด็กโตไม่ชอบคำชม หรือชอบน้อยกว่า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคำชมหรือผู้พูดเลือกสรรมาใช้นั้นมากกว่า คำชมที่ใช้กับเด็ก ๆ ไม่ควรเหมือนกับเด็กโตหรือผู้ใหญ่ ๆ ผู้เรียนที่เรียนอ่อนมักต้องการคำชมมากกว่าคนที่เรียนเก่ง

1.2 สิ่งของ เช่น ประกาศนียบัตร ขนบ โล่ห์ เข็ม โบว์ เหรียญ ดวงตรา ปิดเครื่องหมาย หรือของที่ระลึกอื่น ๆ

1.3 การแสดงท่าทาง เช่น พยักหน้า ยกนิ้วหัวแม่มือ ปราบมือ เป็นต้น

1.4 การแสดงออกทางสีหน้า เช่น ยิ้ม มองสบตาอย่างชื่นชม ฯลฯ

1.5 การยกย่องกล่าวอ้าง เช่น อ้างอิงคำพูดที่ผู้เรียนตอบถูก แสดงความสนใจในสิ่งที่ผู้เรียนพูด เอ่ยชื่อเพื่อยกย่องคำพูดของเขา

1.6 การให้สิทธิพิเศษ เช่น ให้เวลาในการทำกิจกรรมอะไรมากกว่าผู้อื่น ให้ยกเว้นไม่ทำงานบางสิ่งที่ไม่อยากทำ

2. การลงโทษ เป็นการสร้างสิ่งที่ไม่พอใจ เพื่อให้เลิกทำพฤติกรรมทำได้หลายวิธี เช่น

2.1 การลงโทษด้วยการตำหนิ การติเตียน ซึ่งอาจทำได้ทั้ง ทางวาจา และทางลายลักษณ์อักษร ถ้าติเตียนผู้ที่เรียนเก่งมักได้ผลมากกว่าผู้ที่เรียนอ่อน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเด็กเก่งไม่ค่อยพบกับคำติเตียน มักได้รับแต่การชม เมื่อถูกตำหนิติเตียนก็เกิดความรู้สึกว่าต้องรักษาคุณภาพของตนไว้ ส่วนเด็กเรียนอ่อนมักได้รับทั้งคำตำหนิเสมออยู่แล้ว

2.2 การขู่ให้กลัว โดยมุ่งให้ผู้ถูกขู่มีความพยายามมากขึ้น แต่เท่าที่นักจิตวิทยาได้ทดลองศึกษาแล้วพบว่า การขู่ไม่ช่วยให้เกิดแรงจูงใจ กลับทำให้เสียสุขภาพจิตมากกว่า

2.3 การเขียนติ นักจิตวิทยาส่วนใหญ่ไม่ยอมรับว่า การเขียนติเป็นแรงจูงใจให้เลิกพฤติกรรมนั้นตลอดไป เป็นเพียงการหยุดพฤติกรรมที่ทำอยู่เพียงชั่วคราวเท่านั้น นักจิตวิทยาบางกลุ่มก็ไม่คัดค้านจนเกินไป แต่เสนอให้ใช้วิธีการเขียนติ เป็นวิธีสุดท้าย และให้ใช้กับการฝึกระเบียบวินัยได้

3. การแข่งขัน เป็นวิธีการจูงใจวิธีหนึ่ง ที่สามารถหลอกล่อให้เกิดการเรียนรู้ ในสิ่งที่วางแผนไว้ได้ ในการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา นิยมจัดกิจกรรมให้มีการเล่น และแข่งขันกันในระดับมัธยมศึกษาหรืออุดมศึกษา ก็สามารถใช้อำนาจจูงใจแบบนี้ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ลักษณะของเกมหรือกิจกรรมที่นำมาใช้มากกว่า วิธีการจูงใจแบบนี้ พึงระวังผลที่ตามมาด้วย อาจเกิดความขัดแย้งบาดหมางใจกันได้ ถ้าแต่ละฝ่ายมุ่งที่จะเอาชนะกันอย่างเอาเป็นเอาตาย จนเกิดการเอาเปรียบคดโกงกัน แกล้งกัน การแข่งขันที่ดี ควรฝึกให้แข่งขันกับตัวเอง ให้เห็นความก้าวหน้าของตนเองเป็นระยะ ๆ

การนำทฤษฎีเกี่ยวกับการจูงใจไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตร อาจทำได้หลาย ๆ วิธี ได้แก่

1. จัดเนื้อหาของหลักสูตรใหม่วิชาเลือกให้ผู้เรียนเลือกเรียนตามความสนใจและความต้องการของเขา

2. เสนอแนะวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ร่วมกิจกรรม ได้คิดแก้ปัญหา และเรียนรู้ด้วยตัวเอง

3. เสนอแนะสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่ช่วยเสริม หรือจูงใจให้มีความประทับใจในบทเรียนและ เรียนรู้ได้รวดเร็วและง่ายขึ้น

4. เสนอแนะวิธีวัดและประเมินผล ที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักประเมินตนเองรู้ความก้าวหน้าของตัวเอง โดยไม่ต้องพึ่งผู้อื่น ให้คอยบอกอยู่ตลอดเวลา

5. ในช่วงที่มีการนำหลักสูตรไปใช้นั้นระดับห้องเรียน อาจทำได้ดังนี้

5.1 ให้ผู้เรียนทราบจุดมุ่งหมาย เนื้อหา วิธีการเรียนการสอน การวัดและ ประเมินผลคร่าว ๆ ก่อนเรียนแต่ละวิชา

5.2 ก่อนสอนแต่ละครั้ง ควรให้ผู้เรียนทราบเจตนา จุดมุ่งหมายของการเรียนใน เนื้อหาที่กำหนด ตลอดจนแนวทางในการร่วมกิจกรรม

5.3 เมื่อสอนจบในแต่ละครั้ง ควรมีการสรุปบทเรียน ถูกลำ ชักให้เกิดแนวในการนำความรู้ที่เรียน ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

5.4 เมื่อสอนเนื้อหาแต่ละหน่วยจบ ก่อนขึ้นเนื้อหาใหม่ ควรมีการทดสอบประเมินผล เป็นระยะ ๆ การทดสอบเป็นการจูงใจอย่างหนึ่ง ทำให้ผู้เรียน อยากประเมินตนเองและเกิดความ อยากทำกิจกรรมต่อ เพื่อให้ดีกว่าเดิม หรืออย่างน้อยก็ให้เหมือนเดิม

การถ่ายโยงการเรียนรู้ (Transfer of Learning)

การถ่ายโยงการเรียนรู้ เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่น่าไปสู่การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และนำ ความรู้ที่เรียนรู้แล้วไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต การถ่ายโยงการเรียนรู้ ขึ้นอยู่กับ ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เรียนมาแล้ว เจตคติที่จะรับรู้ต่อไป ประกอบกับทักษะของการฝึกฝนสิ่ง ที่กำลังเรียนรู้อยู่จนเกิดความเข้าใจใหม่

การถ่ายโยงการเรียนรู้มีหลายลักษณะ

1. การถ่ายโยงการเรียนรู้ทางบวก (Positive Transfer) การถ่ายโยงการเรียนรู้ แบบนี้ เกิดจากการนำผลการเรียนครั้งก่อน ไปใช้ในการเรียนรู้ครั้งใหม่ได้เร็วขึ้นและถูกต้อง

2. การถ่ายโยงการเรียนรู้ทางลบ (Negative Transfer) เป็นการถ่ายโยงที่เกิดจากผลการเรียนครั้งก่อนขัดขวางการเรียนครั้งใหม่ ทำให้เกิดความสับสน เอาผลเดิมไปใช้กับการเรียนรู้ครั้งใหม่ไม่ได้หมด

3. การถ่ายโยงการเรียนรู้แบบศูนย์ (Zero Transfer) เป็นการถ่ายโยงการเรียนรู้ที่ผลการเรียนเดิม ไม่มีผล ไม่สัมพันธ์เกี่ยวข้อง หรือไม่ช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่

การนำความรู้เกี่ยวกับการถ่ายโยงการเรียนรู้ไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตร

1. การกำหนดความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของเนื้อหาในหลักสูตรแต่ละเรื่องควรเริ่มจากความมุ่งหมายที่ผู้เรียนเกิดขึ้นง่ายไปสู่ความมุ่งหมายที่เกิดขึ้นยาก

2. การกำหนดเนื้อหา ควรเริ่มจากเนื้อหาใกล้ตัวผู้เรียนก่อนแล้วค่อย ๆ ขยายออกให้กว้างขึ้นเรื่อย ๆ ตัวอย่าง การกำหนดหน่วยในเนื้อหากลุ่มประสบการณ์ชีวิต ในระดับประถมศึกษา เป็นตัวอย่างการกำหนดเนื้อหาโดยยึดความรู้เกี่ยวกับเรื่องการถ่ายโยงการเรียนรู้ เนื้อหาจะเริ่มจาก สิ่งมีชีวิต ชีวิตในบ้าน จนถึงการเมืองการปกครอง เป็นต้น

3. การจัดกระบวนการเรียนการสอน ควรเสนอวิธีการสอนหลาย ๆ วิธี เพื่อให้ผู้สอนเลือกตามความเหมาะสมกับผู้เรียนของตน และลักษณะกลุ่มวิชา

4. ในการใช้หลักสูตรระดับห้องเรียน การสอนแต่ละครั้งควรได้มีการนำเข้าสู่เรื่องที่จะสอน นอกจากเพื่อเป็นการเตรียมตัวผู้เรียนให้พร้อม ยังช่วยเชื่อมโยงความรู้เดิม กับความรู้ที่จะให้ใหม่ ให้ผสมกลมกลืนกัน จนผู้เรียนไม่รู้สึกรู้ว่าสิ่งที่เรียนใหม่นั้น เป็นของแปลกปลอม

5. ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่มุ่งให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหา หรือฝึกทักษะควรเริ่มฝึกแก้ปัญหาง่าย ๆ ก่อน และค่อย ๆ ยากขึ้นตามลำดับ เห็นได้ชัดจากวิชาที่มีการทำแบบฝึกหัดควรเริ่มจากแบบฝึกหัดง่าย ๆ และค่อย ๆ ยากขึ้นตามลำดับ

6. ปลุกฝังให้มีเจตคติที่ดีต่อวิชาที่สอน และเรื่องที่จัดให้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกอยากเรียนเรื่องนั้นอีก อยากศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและมีผลต่อการมีความรู้ลึกซึ้งที่มีต่อวิชานั้นตลอดไป

7. การสรุปบทเรียนทุกครั้ง ควรได้มีการอภิปรายถึงแนวการนำสิ่งที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวัน ควรมีการเสนอแนะทางออกในการแก้ปัญหาคือความเป็นอยู่ในแต่ละวัน และในอนาคตเพื่อเป็นพื้นฐาน นำไปสู่การนำหรือโยงความรู้ลึกได้รับไปสู่ความรู้ใหม่

8. การวัดผล ประเมินผล ในระดับหลักสูตร หรือระดับการใช้หลักสูตร (การจัดการเรียนการสอน) ควรวัดและประเมินผลทุก ๆ ด้าน ทั้งความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ เจตคติ เพราะการถ่ายโยงการเรียนรู้ เกิดขึ้นได้ทั้ง 3 ด้าน พอ ๆ กัน จะวัดด้านใดด้านหนึ่งแล้วประเมินหลักสูตร หรือตัวผู้เรียน ย่อมไม่สมบูรณ์

การจำ การลืม การคิด

การจำ หมายถึง ความสามารถของสมอง ที่จะเก็บหรือคงที่สิ่งที่ได้เรียนรู้ไว้นานในช่วงเวลาที่ควรจำ

การลืม หมายถึง การไม่รักษาความจำไว้ได้ ซึ่งเกิดขึ้นได้ทั้ง ๆ ที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว การจำแบ่งเป็นหลายลักษณะ นักจิตวิทยาส่วนมากแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การทบทวนสิ่งที่จำได้ (Recall) เป็นความสามารถที่จะช้บอก จำแนก ระบุหรืออธิบาย บรรยาย ในสิ่งที่จำได้ต่อผู้อื่น ด้วยตัวเอง เช่น การจำสูตร การจำเลขที่บ้าน การจำหมายเลขโทรศัพท์

2. การระลึกได้ (Recognition) เป็นความสามารถที่จะช้ บอก ระบุ จำแนกสิ่งที่เคยจำได้ เมื่อมีสิ่งใหม่ ๆ ที่มีลักษณะคล้ายกับสิ่งที่เคยทำมาแล้ว

การคิด เป็นกระบวนการสร้างภาพให้ปรากฏขึ้นในสมอง ในบางครั้งการคิด ก็เป็นกระบวนการต่อเนื่องมาจากความจำ การคิดแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ

1. การคิดเกี่ยวเนื่อง (Associative Thinking) ความคิดลักษณะนี้เป็นความคิดที่มีสาเหตุซ่อนเร้นอยู่ภายใน บางครั้งบอกถึงความต้องการของส่วนลึกของหัวใจ ความลับที่เก็บอยู่ บางทีก็เปิดเผยออกมาให้ทราบเป็นนัย ๆ ได้ เช่น

1.1 การคิดอย่างอิสระ (Free Association) เป็นการระบายความรู้สึกนึกคิดที่เก็บอยู่ออกมาเรื่อย ๆ ไม่มีอะไรขัดแย้ง

1.2 การคิดต่อเนื่องกับสิ่งที่กำหนดให้ (Controlled Association) เป็นการคิดหรือแสดงความรู้สึกนึกคิดออกมาเมื่อถูกกำหนดให้แสดง

1.3 การคิดฝันกลางวัน (Day Dream) เป็นการคิดแบบตามใจปรารถนาหรือต้องการ ในขณะที่สภาพร่างกายยังตื่นอยู่ เช่น การเหม่อลอย การวาดภาพตนเองในสิ่งที่ตรงข้ามกับความเป็นจริง หรือไม่ค่อยเกิดในชีวิตจริง เป็นต้น

1.4 การฝันกลางคืน (Night Dream) เป็นการคิดฝันโดยไม่รู้สึกตัวขณะที่ร่างกายกำลังพักผ่อน การฝันแบบนี้ เป็นการแสดงออกของความต้องการของร่างกาย ที่เก็บกดไว้ในจิตใจได้ สำนึก ตามความคิดของนักจิตวิทยาชื่อดัง คือ ฟรอยด์ (Freud)

2. การคิดอย่างมีเป้าหมาย (Direct Thinking)

2.1 การคิดแบบวิเคราะห์วิจารณ์ (Critical Thinking) เป็นลักษณะการที่ต้องอาศัย การสังเกต ความรู้ ความเข้าใจ ข้อมูลต่าง ๆ ประกอบกับการใช้เหตุผลการไตร่ตรอง กลับไปกลับมา การคิดแบบนี้เป็นการคิดที่ละเอียด ชัดเจนมากที่สุด

2.2 การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creative Thinking) เป็นลักษณะการคิดเสริคิดสิ่งใหม่ ๆ แปลก ๆ ไม่เกี่ยวกับของเดิม การคิดแบบนี้ ต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์ในวงกว้าง การมีความรู้ และประสบการณ์มาก ประกอบกับการรู้จักสังเกต รู้จักวิเคราะห์จะช่วยให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

3. การคิดหาเหตุผล (Reasoning) เป็นลักษณะของการคิดหาเหตุผล ทั้งที่มีหลักเกณฑ์หรือกฎมาให้แล้ว และยังไม่มี การคิดจากเหตุผลโดยยึดหลักกฎ หรือทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว ยกตัวอย่างประกอบตามกฎเกณฑ์ ทฤษฎี เรียกว่า การคิดแบบอุปมาน (Deductive Thinking) หรือคิดจากส่วนใหญ่ไปหาส่วนย่อย การคิดหาเหตุผลอีกลักษณะหนึ่ง คือการคิดจากรายละเอียด ส่วนย่อยหรือคิดรวบรวมข้อมูลจากสิ่งเร้าต่าง ๆ อย่างมีระบบ จนสรุปได้เป็นกฎเกณฑ์หรือหลักการ ความคิดรวบยอด การคิดแบบนี้เรียก การคิดแบบอุปมาน (Inductive Thinking)

4. การคิดแก้ปัญหา (Problem Solving) เป็นการคิดที่ต้องการหาทางออก หรือแก้ปัญหาที่ประสบ การคิดแบบนี้ บางครั้งก็นำไปใช้ในกระบวนการแก้ปัญหาแบบวิทยาศาสตร์ มีขั้นตอน 5 ขั้นตอน ดังนี้

4.1 ทำความเข้าใจกับปัญหา ได้แก่ การศึกษาว่าปัญหาที่แท้จริงนั้นอยู่ที่จุดใด เกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง

4.2 รวบรวมแนวทาง หรือข้อมูล และจดจำไว้เพื่อใช้ในการแก้ปัญหา

4.3 ตั้งสมมุติฐาน คือ คาดคะเนว่าวิธีการใดบ้างที่จะแก้ปัญหานั้นได้สำเร็จ ขั้นตอนนี้อาศัยวิธีการระดมพลังสมอง เพื่อให้ได้วิธีการที่จะแก้ปัญหามากมาย ๆ วิธี

4.4 เลือกสมมุติฐานจากการทดลอง สรุปให้ได้ว่าสมมุติฐานใดดีที่สุด

4.5 ลงมือแก้ปัญหา โดยใช้สมมุติฐานที่สรุปไว้แล้วนั้น

ความรู้เกี่ยวกับ การจำ การลืม การคิด จะช่วยในการพัฒนาหลักสูตรได้เป็นอย่างดี ถ้าผู้ใช้หลักสูตรได้คำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

1. การเรียนรู้ที่ช่วยให้จดจำได้นาน ควรเป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่มีความหมาย . การจัดเนื้อหาในหลักสูตร จึงควรเป็นเนื้อหาที่ผู้เรียนในวัยนั้น ๆ สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

2. การเรียนรู้ในสิ่งที่สัมพันธ์กับความรู้เดิมจะช่วยให้อ่านได้ จำอย่างสัมพันธ์กันทั้งความรู้เก่าและใหม่ ดังนั้น ก่อนและหลังจากที่สอนไปแล้ว ควรเตรียมการสอนให้ต่อเนื่องกับบทเรียนก่อน ๆ ด้วย

3. การได้มีโอกาสทบทวนสิ่งที่เรียนไปแล้วอยู่เสมอ จะช่วยให้การจดจำในสิ่งนั้นแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น การเรียนการสอนเนื้อหาใหม่ จึงควรถามอ้างอิงเนื้อหาเก่า ๆ อยู่เสมอและทุกครั้งที่เรียนเนื้อหาใหม่ ๆ ควรจะได้ถามโยงให้สัมพันธ์กับความรู้เดิม เพื่อเตือนให้ระลึกถึง สิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว

4. การแบ่งเนื้อหาในหลักสูตร ควรจะแบ่งเป็นตอน ๆ เป็นหน่วย ๆ เพราะว่าการเรียนรู้ในแต่ละตอน จะช่วยให้ง่ายต่อการจดจำได้นานกว่า

5. ใช้เทคนิคการจำสอดคล้องกับการสอนแต่ละครั้ง เมื่อต้องการให้ผู้เรียนจำสูตรหรือกฎเกณฑ์ รายละเอียดบางอย่าง

6. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้มีโอกาสเต็มกำลังในการแสดงความคิดเห็น หาเหตุผล คิดแก้ปัญหา และคิดสร้างสรรค์ การใช้คำถาม ถามให้สังเกต ให้อธิบาย ให้คาดคะเนหรือทำนาย ให้เสนอแนะทางปฏิบัติทุกครั้งที่สอน ช่วยให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และเมื่อเขาได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เขาก็ย่อมเกิดความรู้สึกประทับใจ จดจำสิ่งที่เรียนนั้นได้นานและเกิดเจตคติที่ดี ที่จะเลือกนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันต่อไป

สรุป

ข้อมูลพื้นฐานทางด้านจิตวิทยาทั่วไป ซึ่งได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ยกตัวอย่างเสนอแนะให้เกิดแนวคิดที่จะใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรเท่านั้น ความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาทั่วไปนั้น กว้างขวางมาก ไม่สามารถจะนำมากล่าวได้หมด อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะนำมากล่าวเพียงบางส่วน ก็สามารถยืนยันได้แน่ชัดว่า จิตวิทยาทั่วไป เป็นเรื่องสำคัญยิ่งในการพัฒนาหลักสูตร ข้อมูลทางจิตวิทยาทั่วไปที่กล่าวมานับได้ว่าเป็นหัวใจของการจัดกระบวนการสอนให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหาและเรียนด้วยความสุขได้ การจัดกระบวนการเรียนการสอนเป็นหัวใจของการนำหลักสูตรไปใช้ ดังนั้น ถ้าสามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนให้สามารถบรรลุถึง ความมุ่งหมายทั้งด้านความรู้ เจตคติ ทักษะ แล้วก็นับได้ว่าได้พัฒนาหลักสูตรไปถึงจุดหมายปลายทาง

ข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

หลักสูตรที่ทันสมัยอยู่เสมอควรเป็นหลักสูตรที่สอดคล้อง สัมพันธ์ กับสภาพเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม ของกลุ่มผู้ใช้หลักสูตร ดังนั้น ในการพัฒนาหลักสูตร จึงจำเป็นต้องอาศัย ข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของกลุ่มคนดังกล่าว

เรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องใหญ่ และสำคัญยิ่งยิ่งในการพัฒนาประเทศ เป็นที่น่าสังเกตว่า ไม่ว่าจะทำการศึกษาวิจัยในเรื่องใด ๆ ก็ตาม เศรษฐกิจมักเป็นตัวแปรหนึ่ง ที่เข้าไปเกี่ยวข้องเป็นองค์ประกอบสำคัญอยู่ การจัดการศึกษา ไม่ว่าในระดับใด ๆ ก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดอยู่กับเรื่องเศรษฐกิจเช่นกัน ปัญหาที่เป็นสาเหตุให้การจัดการศึกษาทุกระดับไม่บรรลุผลตามเจตนารมณ์ที่วางไว้ นั้น ส่วนหนึ่งและเป็นส่วนสำคัญมากจากปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ ทั้งที่เป็นของบุคคล และของสังคมโดยรวม ในการพัฒนาหลักสูตร จึงจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ มาใช้ประกอบการศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการของบุคคล กลุ่มผู้ใช้หลักสูตร เพื่อให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรที่กำหนดขึ้น เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ (จันทภา ลิ้มปิเจริญ. 2528 : 94)

ข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ

ความหมายและความสำคัญของเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจ ตามความเข้าใจของบุคคลทั่ว ๆ ไปนั้น เป็นเรื่องของความพยายามให้มีกินมีใช้ เพื่อความอยู่รอด อยู่ดีกินดี ระยะเวลาที่บุคคล หรือประเทศชาติมีของกินของใช้กันมาก อาจกล่าวได้ว่า มีเศรษฐกิจดี ในทางตรงข้าม ถ้าระยะเวลา มีกินมีใช้น้อย มีความอดอยากเกิดขึ้นก็ถือว่า เศรษฐกิจตกต่ำ

บางคนมีความคิดเห็นว่า เศรษฐกิจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการผลิตและการจำหน่ายการกระจายและการบริโภคเศรษฐกิจทั่วๆไป

ไม่ว่าผู้ใดจะให้ความหมายของเศรษฐกิจไปในแง่ใด เศรษฐกิจก็จะต้องเกี่ยวข้องกับผูกพัน อยู่กับความต้องการ และการสนองความต้องการ ในด้านการอุปโภคและบริโภคนั้นเอง เศรษฐกิจ จึงมีความสัมพันธ์ และเกี่ยวข้องกับบุคคล เพราะบุคคลมีชีวิตอยู่ได้ ต้องอาศัยการอุปโภคและบริโภค เป็นสำคัญ เศรษฐกิจจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ยากที่จะแยกออกจากตัวบุคคลได้ ดังนั้น การทำให้บุคคลมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจ ที่แท้จริง และทำให้เขาสามารถปรับตัวให้ เข้ากับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน ประสบปัญหาเศรษฐกิจให้น้อยที่สุด จึงมีความสำคัญมาก การจัด การศึกษาจึงเข้ามามีบทบาท เพื่อให้บุคคลมีความรู้ความเข้าใจสภาพเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ ด้วย เหตุที่เศรษฐกิจเป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งในตัวเอง และต่อสภาพแวดล้อม อื่น ๆ ในการพัฒนาหลักสูตรจึงต้องพยายามศึกษาความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจ เพื่อจะได้จัดทำหลักสูตรให้เหมาะสมอยู่ตลอดเวลา

ในสังคมหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยหน่วยต่าง ๆ ได้แก่ ครอบครัว สมาคม ชุมชน ประเทศ แต่ละหน่วยมักจะเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจซึ่งอาจเรียกว่า หน่วยทางเศรษฐกิจก็ได้ หน่วยทางเศรษฐกิจ หลาย ๆ หน่วย จะรวมเป็นสถาบันทางเศรษฐกิจ แต่เนื่องจากแต่ละสังคมมีค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี และรูปแบบการปกครองแตกต่างกัน จึงทำให้ระบบเศรษฐกิจในแต่ละสังคมแตกต่างกัน ซึ่ง อาจแบ่งได้ตามลักษณะต่าง ๆ คือ

1. ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism) เป็นระบบเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้ คนทุกคนมีเสรีภาพ ในการแสดงความสามารถ เพื่อให้มีการริเริ่มแบ่งงานกันทำ ทำให้ได้ผลผลิต

อย่างเต็มที่ รัฐบาลไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ทำหน้าที่ป้องกันประเทศและรักษาความสงบภายในให้ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลจะเลือกดำเนินงานบางอย่างที่เอกชนไม่สามารถทำได้

2. ระบบเศรษฐกิจแบบบังคับ (Authoritarian Socialism) หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่มุ่งพยายามจัดสรรทรัพยากรการผลิตโดยส่วนรวม และเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจุบันการผลิตทั้งหมด เป้าหมายก็เพื่อ ขจัดปัญหาการเอาัดเอาเปรียบในสังคม และรัฐบาลกลางจะวางแผนการใช้ทรัพยากร เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของสังคมนี้เอง

3. ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Socialism) เป็นระบบเศรษฐกิจที่รัฐบาลเข้าไปควบคุมการค้า เน้นกิจการบางอย่างที่เป็นแหล่งสะสมทุน และการลงทุนกิจการสาธารณูปโภคอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ธนาคาร ไฟฟ้า ประปา ฯลฯ ส่วนอุตสาหกรรมขนาดย่อม และเกษตรกรรม ให้เอกชนดำเนินการ

4. ระบบเศรษฐกิจแบบผสม (Mixed Economy) เป็นระบบเศรษฐกิจที่ให้เสรีภาพแก่เอกชน ในการประกอบธุรกิจและการบริโภค ในขณะเดียวกัน รัฐบาลจะเข้าไปมีบทบาทในเศรษฐกิจมากพอสมควร ทั้งรัฐบาลและเอกชน มีส่วนรับผิดชอบร่วมกันในการตัดสินใจหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

ดังได้กล่าวแล้วว่า เศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลง ที่ต้องการให้เกิดขึ้นนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงทางบวก ซึ่งเรียกว่า การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ นั้นเอง หรืออาจเรียกว่า ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ

ทองคุณ หงส์พันธุ์ (2522 : 77 - 78) ได้กล่าวถึงลักษณะของความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจไว้ 4 ด้าน โดยสรุปได้ ดังนี้

1. ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี มีส่วนทำให้เศรษฐกิจก้าวหน้าด้วย เพราะเทคโนโลยีสามารถเปลี่ยนหรือผลิตสินค้า ให้ตรงกับความต้องการและความพึงพอใจของคนได้ ประเทศที่ร่ำรวย แม้ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ แต่มีอำนาจในการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ มาใช้ในการผลิต จึงได้เปรียบทางด้านเศรษฐกิจ และจะมั่นคงกว่าประเทศที่ยากจน

นอกจากนี้ เทคโนโลยียังเป็นสื่อจำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจอีกอย่างหนึ่งคือ การนำเทคโนโลยีแก้ปัญหาอัตราการเพิ่มของประชากร ซึ่งเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าในด้านการแพทย์ เทคโนโลยีวิธีการใหม่ ๆ ในการคุมกำเนิด เมื่อสามารถควบคุมอัตราการเพิ่มจำนวนประชากรได้ ก็สามารถควบคุมเรื่องทุนได้มากขึ้น

2. ความเจริญก้าวหน้าทางการลงทุน ในสังคมอุตสาหกรรมที่เจริญแล้ว จำเป็นต้องมีการสะสมทุน ซึ่งอาจอยู่ในรูปของการก่อสร้างโรงงาน การซื้อเครื่องจักรกล และอื่น ๆ สำหรับประเทศด้อยพัฒนา ก็อาจแก้ปัญหาโดยการสร้างสิ่งจูงใจให้ต่างประเทศมาลงทุน ความเจริญก้าวหน้าทางการลงทุน จึงแสดงถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจลักษณะหนึ่ง

3. ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเกษตรกรรม เนื่องจากผลิตผลทางเกษตรกรรมเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดสำหรับพลโลก ผลิตผลทางอุตสาหกรรมส่วนใหญ่มาจากเกษตรกรรม ถ้าเกษตรกรรมก้าวหน้า อุตสาหกรรมก็ก้าวหน้าตามไปด้วย นอกจากนี้เกษตรกรรมยังเป็นแหล่งสะสมทุน ที่ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมหาศาลทีเดียว ในการพัฒนาเกษตรกรรมนั้น ต้องพัฒนา ระบบขนส่ง การตลาด การนำเทคโนโลยีมาใช้ในเกษตรกรรมใหม่ และสร้างสิ่งจูงใจให้เกิดการลงทุน ถ้าทำได้เช่นนี้ก็เท่ากับได้พัฒนาเศรษฐกิจโดยรวมนั่นเอง

4. ความเจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรม ก่อน ค.ศ. 1800 การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมเป็นไปอย่างช้า ๆ เพราะขาดแรงจูงใจในการลงทุน ภายหลังเมื่อเทคโนโลยีเจริญขึ้น การพัฒนาอุตสาหกรรมขยายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว หลังศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา เศรษฐกิจได้พัฒนาที่สุด ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ความร่วมมือในการลงทุน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการ ฯลฯ จนปัจจุบันนี้ ปัญหาการพัฒนาอุตสาหกรรมลดน้อยลงไปมาก

การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจให้เจริญก้าวหน้า โดยสังเกตจากลักษณะ 4 ด้านที่กล่าวมานั้น เมื่อนำมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย พบว่า เศรษฐกิจไทยยังไม่พัฒนาทัดเทียม กับประเทศอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะมีสาเหตุหลายประการ สาเหตุที่สำคัญก็คือ ประชาชนยังได้รับการศึกษาในอัตราที่ต่ำเพียงพอ ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจที่ถูกต้อง ทองคุณ หงส์พันธุ์ (2522 : 83 - 84) ได้ชี้ให้เห็น ข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย ดังนี้

1. การพัฒนาเศรษฐกิจของไทย เน้นที่ตัวเลขและปริมาณเพียงด้านเดียว ไม่ได้ครอบคลุมด้านการเมือง ศาสนา การศึกษา จิตวิทยา ฯลฯ จึงทำให้ คนหันมาแก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่นกัน ละเลย ศิลปวัฒนธรรม ความดีความงาม ที่เคยมีมา

2. การพิจารณารายได้ประชาชาติ ยังขาดคุณธรรม เพราะไม่ได้นำรายได้ ของทุกคน มาเฉลี่ย ค่าเฉลี่ยที่เห็นเป็นเพียงตัวเลขเท่านั้น คนจนยิ่งจนลง คนรวยที่มีอยู่น้อย ก็ยิ่งรวยขึ้นอย่างมากมาย จึงขาดความสมดุลอย่างมาก

3. ค่านิยมเดิมถูกทำลาย คนหันมายึดค่านิยมทางด้านวัตถุ เงิน เป็นเป้าหมายที่ยึดเป็นหลักของทุกคน ความเห็นอกเห็นใจกันหายไป กลายเป็นการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน

4. สภาพและรูปแบบทางเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตในครัวเรือนอันเป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อมหายไป กลายเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพาคนอื่น เน้นเทคโนโลยีระดับสูง ระบบเศรษฐกิจไทย จึงไม่ก้าวหน้า และต้องพึ่งพาต่างประเทศ จนกลายเป็นอาณานิคมทางเศรษฐกิจไปในที่สุด

ข้อมูลดังกล่าว เป็นเพียงข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ที่ควรคำนึงถึงในการพัฒนาหลักสูตร หลักสูตรที่ได้รับการพัฒนาหรือได้สว่างขึ้นควรจะสามารถคล้อง สัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ ข้อมูลดังกล่าวจึงพอเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรได้ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรควรให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาจทำได้ โดยจัด เนื้อหาวิชาให้สอดคล้องกับอาชีพของคนในชุมชน หรือในท้องถิ่นนั้น การจัดการเรียนการสอนควรเน้น การฝึกปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับเทคนิคการผลิตใหม่ ๆ ที่สามารถนำไปใช้ในการ ประกอบอาชีพของตนได้

2. การพัฒนาหลักสูตรในแต่ละระดับ ควรให้รับเนื่องกันตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ระดับ มัธยมศึกษา จนถึงระดับอุดมศึกษา เน้นให้มีการผลิตผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาต่าง ๆ เพียงพอ กับความต้องการของโครงการหรือแผนพัฒนาการเศรษฐกิจในสาขาวิชาต่าง ๆ

3. หลักสูตรควรได้เน้นความสำคัญของทุกอาชีพ ไม่ควรเน้นอาชีพใดอาชีพหนึ่ง โดย พยายามให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดว่า อาชีพทุกอาชีพ มีความสำคัญทัดเทียมกัน จะขาดอาชีพใด อาชีพหนึ่งไม่ได้

4. หลักสูตรควรเน้นถึงความสำคัญของเศรษฐกิจเท่า ๆ กัน กับทางด้านจิตวิทยา ศาสนา ไม่เน้นทางด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะว่าเหนือกว่า ไม่มุ่งการปลูกฝังนิสัยทางด้านธุรกิจซึ่งมองเฉพาะผลที่เป็นตัวเลขอย่างเดียว ควรปลูกฝังให้รู้จักวิเคราะห์วิจารณ์ คำนึงถึงสภาพจิตใจของกันและกันด้วย

ข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม

ความหมายและลักษณะของสังคม

ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2513 : 40) ได้กล่าวถึง ความหมายและของสังคม ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

"สังคม" ประกอบด้วยมนุษย์หลาย ๆ คนขึ้นไป อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นก้อน ภายในขอบเขตที่เป็นสัดส่วน แน่นนอน มีลักษณะดังนี้

1. มีวัฒนธรรมร่วมกันเดียวกัน มีการสะสมสืบทอดมาหลายชั่วคน
2. มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ตามระเบียบแบบแผนในรูปของฐานะ (Status) และบทบาท (Role)
3. มีลักษณะคล้ายคลึงกันในระดับหนึ่ง ซึ่งพอจะบอกไว้ว่าเป็นบุคคลในสังคมเดียวกัน
4. มีสิ่งที่เหมือนกัน และแตกต่างกัน มีความรู้สึกยอมรับซึ่งกันและกัน ในเวลาเดียวกัน ก็ยอมรับว่า ทุกคนแตกต่างกัน

ส่วนอาณัติ อาภาภิรม (2522 : 15) ได้ให้ข้อสรุปว่า "สังคมต้องประกอบด้วย มนุษย์ อาณาเขต การจัดระเบียบสังคม และความมีประโยชน์ร่วมกัน"

ในทัศนะของ ทองคูน หงส์พันธุ์ (2522 : 113 - 114) ซึ่งให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญของสังคมไว้ดังนี้ มีลักษณะสรุปได้ดังนี้

1. อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม
2. รู้ว่าใครเป็นพวกหรือไม่ใช่พวก
3. มีการติดต่อสื่อสารกัน
4. มีการแบ่งหน้าที่กัน
5. มีการร่วมมือกัน

จากความคิดเห็น และทัศนะของบุคคลที่ยกมาว่านั้น พอประมวลได้ว่า สังคมมีความหมาย และลักษณะตรงกันคือ ประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน มีการติดต่อสัมพันธ์กัน ใช้วัฒนธรรม ร่วมกัน แบ่งเป็นหน้าที่ และให้ความร่วมมือ เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันนั่นเอง

ลักษณะของสังคมไทย

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2517 : 137 - 239; อ้างอิงจากจันทิภา ลิ้มปิเจริญ. 2528 : 100) ได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะของสังคมไทยที่ต่างจากสังคมอื่น ๆ ไว้ 9 ประการ ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

1. สังคมไทยมีวิวัฒนาการมาช้านาน และยังคงลักษณะเดิมอยู่ แม้ว่าอารยธรรมตะวันตก เข้ามามีอิทธิพลในระยะ 80 ปีที่ผ่านมาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงลักษณะดั้งเดิมของประเพณีไทยไว้ได้ เป็นส่วนใหญ่
2. สังคมไทยมีเอกภาพมากเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมของประเทศอื่น
3. สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่กระจุกกระจายอยู่ตามชนบท การประกอบอาชีพ คือการทำนา ยังมีความผูกพันอยู่กับชะตากรรม พหุผลลิต คิดแก้ปัญหาระยะสั้น ไม่มองแก้ปัญหาระยะยาว ขาดระเบียบวินัย มีอิสระเสรี
4. สังคมไทยแบ่งชั้นทางสังคมที่ไม่เคร่งครัดตายตัว บุคคลในสังคมสามารถเลื่อนชั้นได้ สามารถเปลี่ยนฐานะความเป็นอยู่ได้ภายในชั่วอายุคน ๆ เดียว
5. สังคมไทยมีสถาบันที่มีอำนาจและมีอิทธิพลครอบคลุมชีวิตของคนไทยอยู่ 2 สถาบัน คือ ระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งมีระบอบราชการ เป็นเครื่องมือสำคัญ และศาสนาพุทธ อิทธิพลของสถาบันทั้งสองมีความสัมพันธ์ เกื้อกูลต่อการในการสร้างระบบความเชื่อของประชาชน ไม่ใช้ความเชื่อทางศาสนาพุทธที่แท้จริงและบริสุทธิ์ แต่เชื่อในโชคลางและไสยศาสตร์
6. พัฒนาการของสังคมไทย ค่อยเป็นค่อยไป แม้จะมีการเปลี่ยนแปลง ทางการเมือง หลายครั้ง แต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และระบบความเชื่อ หรือประเพณี ดั้งเดิมที่แท้จริงได้
7. ลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจยังไม่เปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพ แต่เปลี่ยนแปลง ทางด้านปริมาณ และวิธีการผลิตบางประการ การพัฒนาทางเศรษฐกิจ ยังไม่ได้ทำให้เกิด การ

กระจายรายได้ไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ แต่มีการขยายด้านระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ทำให้เกิดลักษณะเศรษฐกิจอุตสาหกรรมขึ้น

8. การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น ประสบความล้มเหลว เพราะอำนาจรัฐยังคงอยู่กับชนกลุ่มน้อย ที่แสวงหาผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ไม่ได้เปลี่ยนให้ประชาชนมีส่วนร่วมที่แท้จริง

9. สังคมไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีความสามารถในการปรับตัวสูง ประกอบกับสถาบันนี้คงอยู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน ทำให้ประชาชนมีความศรัทธา เชื่อมั่น อันเป็นสัญลักษณ์ร่วมของคนในชาติ เป็นอุปสรรคในการให้ความชอบธรรมแก่รัฐบาล และระบบข้าราชการด้วย

จากลักษณะของสังคมไทยทั้ง 9 ลักษณะนั้นทำให้เห็นลักษณะของสังคมได้ชัดเจนขึ้น คือเป็นสังคมที่มีลักษณะเฉพาะตัวซึ่งเปลี่ยนแปลงได้ยาก มีสิ่งที่ยึดถืออย่างแน่นแฟ้น คือ พระมหากษัตริย์ และพุทธศาสนา สังคมส่วนใหญ่เป็นสังคมในลักษณะเกษตรกรรม คนไทยส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร แม้จะมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม แต่การกระจายรายได้ยังไม่ไปถึงประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ

ค่านิยมของคนไทย

คนไทยมีค่านิยมต่อหลายสิ่งหลายอย่างคล้าย ๆ กัน แม้จะอยู่ในที่ต่างกัน ดังที่ สุพิศรา สุภาพ (2523 : 5 - 19) ได้รวบรวมไว้ ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

1. รักพระมหากษัตริย์ ถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพ ท่านเปรียบได้กับศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ
2. นับถือพุทธศาสนา คนไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา โดยเฉพาะคนไทยในชนบทจะสนใจศรัทธาในการไปวัด มากกว่าคนในเมือง
3. เงิน คนไทยในปัจจุบันยอมรับนับถือค่านิยมเงิน ค่านิยมเงินมาก พลอยเป็นคนมีเกียรติไปด้วย
4. ยกย่องอำนาจ ถือว่าการมีอำนาจมาก คนจะเกรงกลัวมาก สามารถบันดาลให้ทุกสิ่งทุกอย่างได้
5. นิยมเจ้านายและยศถาบรรดาศักดิ์ เพราะการเป็นเจ้านายคน ทำให้มีค่านับหน้าถือตา ยกย่อง ไม่ต้องทำงานหนัก มีบริวารรับใช้

6. เคารพผู้อาวุโส ถือว่าผู้อาวุโสเป็นทั้งผู้มีอายุมาก และมีประสบการณ์มากกว่า
7. รักพวกพ้อง ถือว่าพวกเดียวกัน ไว้ใจกันได้มากกว่า
8. กตัญญูรู้คุณคน ถือว่าใครที่เคยมีบุญคุณกับตน ต้องตอบแทนบุญคุณ
9. ยกย่องผู้มีความรู้ เชื่อว่าคนมีความรู้ เป็นผู้ที่รอบรู้ น่าเชื่อถือให้ประโยชน์ได้
10. เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นิยมการช่วยเหลือกันไป ช่วยเหลือกันมา
11. ความเป็นไทย ชอบอิสระ ไม่ขึ้นกับใคร
12. ไม่ชอบขัดใจใคร เพราะมีความเกรงใจเป็นทุนอยู่แล้ว
13. ไม่ตรงต่อเวลา ไม่เห็นความจำเป็นที่ต้องทำตามตรงเวลา
14. ชอบผัดผ่อนเลื่อนเวลา ไม่พยายามทำให้เสร็จในวันนี้ ชอบต่อรองเป็นวันพรุ่งนี้
15. ให้อภัยกันง่าย มักใช้คำว่า "ไม่เป็นไร" แทนการอภัยต่อกันเสมอ
16. ยิ้มเสมอ เป็นวิถีชีวิตที่ปฏิบัติกันมาจนเกิดความเคยชินเป็นนิสัย จนกลายเป็นแบบที่ทำ

ไปโดยไม่รู้ตัว

17. นิยมวัตถุสิ่งของ หรือชอบโก้ อดของแพง อดของที่มีสิ่งเดียวในโลก
18. ไม่กล้าเสี่ยง ขาดความอดทน ชอบทำงานที่มีหลักประกันและมั่นคง
19. ชอบเสี่ยงโชคหรืออยากรวยเร็ว แต่ไม่ชอบทำงาน
20. ขาดความกระตือรือร้น ขาดความคิดริเริ่มในงานของตน ขาดความทะเยอทะยาน เป็นฝ่ายรับมากกว่าฝ่ายรุก ยอมรับบุญรับกรรม พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่
21. รักความสนุกสนาน การทำงานหรือกิจกรรมใด ๆ มักแฝงความสนุกสนานไว้มักชอบทำงานแบบเล่น ไม่เอาจริงจัง
22. ชอบความสบาย ไม่ชอบแบบแผน หรือไม่มีพิธีรีตอง ชอบชีวิตง่าย ๆ จนบางครั้งกลายเป็นคนมักง่ายไปก็มี
23. ชอบงานพิธี เพื่อต้องการการยกย่อง ทำให้เกิดความสบายใจ
24. เชื่อถือโชคกลาง คล้ายกับไม่เชื่อในตัวเอง
25. ขาดระเบียบวินัย ไม่ชอบทำอะไรเพื่อส่วนรวม ชอบทำเพื่อความพอใจ ของตนเอง

26. สอดรู้สอเห็น ลับหลังมักกล่าวขโมยถึง เรื่องส่วนตัวของผู้อื่นตลอดเวลา
27. ตัวใครตัวมัน มักชอบคิดว่า ขอให้ฉันสบายก่อน ใครจะเป็นอย่างไรก็ช่าง
28. ชอบโฆษณา ถือว่าสิ่งใดโฆษณามาก สิ่งนั้นดี ก็ชอบมากกว่า
29. ชอบของแจกของแถม มีการแจกอะไรที่ไหน รับไว้ก่อน จะเอาไปใช้ทำอะไรค่อยคิดกัน
30. ลืมง่าย เพราะไม่มีอุดมการณ์ ไม่มีอะไรยึดเหนี่ยวแน่นอน
31. กินพว้าเพรื่อหรือกินไม่เป็นเวลา
32. ชอบนับญาติ ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ นิยมให้ลูกหลานแสดงความรักนับถือและเกรงใจผู้อาวุโส ให้เรียก ลุง ป้า น้า อา
33. นิยมบุคคลมากกว่าอุดมการณ์ ถือว่าบุคคลที่ตนนับถือยกย่อง มักจะมีอะไรดี ๆ อยู่เสมอ
34. สุภาพเรียบร้อย มีสัมมาคารวะอ่อนน้อมผู้อาวุโส
35. ชอบทอรอง
36. เห็นใครดีกว่าไม่ได้ วางเฉยไม่เป็น
37. ชอบพูดหรือบอกเล่าเกินความเป็นจริง คล้ายทำนองโอ้อวด

โดยธรรมชาติของคนไทย ลักษณะบางอย่างควรรักษาไว้เพื่อความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย เช่น ความสุภาพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส การยิ้มแย้มแจ่มใส การรู้จักให้อภัยต่อกัน ฯลฯ ลักษณะบางอย่าง ไม่ควรจะอนุรักษ์ไว้ เพราะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา เช่น การเล่นพรรคเล่นพวก การยึดถือบุคคลมากกว่าเหตุผล ฯลฯ จึงเป็นหน้าที่ของนักพัฒนาหลักสูตรที่จะต้องสร้างหลักสูตรในลักษณะที่เป็นการแนะแนวทางผู้เรียนให้รู้จักเลือกและจัดค่านิยมบางอย่างไป และเก็บค่านิยมที่ดีไว้

นอกจากสังคมแล้ว ยังมีสิ่งที่คอยเชื่อมติดอยู่กับสังคมอย่างแยกไม่ออก คือวัฒนธรรม ชำรง บัวศรี (2504 : 37 - 38) กล่าวว่า "สังคมประกอบด้วยบุคคล แต่วัฒนธรรม ประกอบด้วยสิ่งที่บุคคลกระทำ ยกย่อง นับถือ เป็นสิ่งที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ในระยะเวลาหนึ่ง ๆ ด้วย" ทั้งสังคมและวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้ จนมักจะพูดกันต่อไปจนติดปากว่า สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ

ข้อมูลพื้นฐานทางค่านิยมวัฒนธรรม

ความหมายและลักษณะของวัฒนธรรม

พระยาอนุมานราชธน (2516 : 36) ได้ให้ความหมายของ "วัฒนธรรม" ว่า "วัฒนธรรม คือ ปัญญา ความรู้สึก ความคิดเห็น ที่มนุษย์ถ่ายทอด และสืบทอดกันไว้ และสำแดงออกมาให้เห็นเป็น สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือดัดแปลง ปรับปรุงสิ่งธรรมชาติ เพื่อประโยชน์แห่งวิถีชีวิตของตนใน ส่วนรวม ตลอดจนกิริยาอาการที่แสดงออกจนเป็นนิสัยความประพฤติ"

สุภัทรา สุภาพ (2523 : 140) ให้คำจำกัดความของคำนี้ ต่างออกไปว่า "วัฒนธรรม คือ ลักษณะที่แสดงความจริงของงาน ความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียว ก้าวหน้า ของชาติ และ ศีลธรรมอันดีงามของประชาชน"

ประเภทของวัฒนธรรม

สุภัทรา สุภาพ (2523 : 141 - 142) ได้รวบรวม ประเภทของวัฒนธรรมออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. องค์กรวัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) คือ วัฒนธรรมที่สามารถสัมผัส จับต้องได้ และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ โรงเรียน ภาพเขียน ที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ต่าง ๆ
2. องค์กร (Organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์และวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เช่น ครอบครัวยุทธจักรกรรมกร ลูกเสือ เป็นต้น
3. องค์กรพิธีการ (Usages) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิด หนึ่ง แต่งงาน บวชนาค ด้าย ปลุกบ้าน ฯลฯ
4. องค์กรคติ (Concept) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อในเรื่องการมีผัวเดียวเมียเดียว เป็นต้น

ในทัศนะของพระยาอนุมานราชธน (2516 : 29) ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรม ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ มีรูปร่างแต่ไม่ถาวร เมื่อใช้ไปนาน ๆ ก็สึกกร่อนไปตามอายุขัย มุ่งประโยชน์ทางการใช้สอยทางกาย

2. วัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก มุ่งประโยชน์แห่งคุณค่าทางจิตใจ แบ่งออกเป็น

2.1 วัฒนธรรมทางการเมือง จารีตประเพณี กฎหมายและการปกครอง อันเป็นระเบียบของสังคม

2.2 วัฒนธรรมทางศาสนา ศิลธรรม พิธีการต่าง ๆ

2.3 วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี ระเบียบการพูด การใช้ภาษา การใช้หนังสือ

2.4 วัฒนธรรมทางศิลป มีประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ดุริยางค์ศิลป์ วรรณศิลป์ และมณฑนศิลป์

2.5 วัฒนธรรมทางระบบการเมือง และความคิดเห็น

ประเภทของวัฒนธรรม ตามที่บุคคลทั้งสองกล่าวถึงนั้น วัฒนธรรมที่สำคัญซึ่งควรกล่าวซ้ำอีกครั้ง คือวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ และวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ และการจัดให้มีโครงสร้างต่าง ๆ อย่างมีระบบระเบียบและมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน

ลักษณะของวัฒนธรรม

พระยาอนุมานราชธน (2516 : 31) ได้กล่าวถึงลักษณะและรูปแบบของวัฒนธรรมไว้ 3 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. มีการสะสม คือต้องมีการเดิม มีการสะสมพอกพูน
2. มีการปรับปรุง รู้จักคิดแปลง ให้เหมาะแก่สมัย แห่งความเป็นอยู่ของตน
3. มีการถ่ายทอด เผยแพร่อบรมแก่ชุมชน

สุพิศรา สุภาพ (2523 : 142 - 145) ได้กล่าวถึงลักษณะ และการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

1. เป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้ ไม่ใช่เกิดจากการถ่ายทอดทางชีวภาพ
2. เป็นมรดกทางสังคม คือ มีการสอน แม้จะจงใจหรือไม่จงใจก็ตาม จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งต่อไป

3. เป็นวิถีชีวิตหรือแบบของการดำรงชีวิต ที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง ของใครก็ของคนนั้น

4. เป็นสิ่งที่ไม่คงที่ เพราะมนุษย์มีความคิดแปลก ๆ ใหม ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสภาพที่เปลี่ยนแปลงไป โดย

4.1 การค้นพบ อาจพบวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้ว แต่ยังซ่อนเร้นอยู่ ไม่มีใครรู้มาก่อน

4.2 การประดิษฐ์ เป็นการนำความรู้มาประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ที่อำนวยความสะดวก และเป็นประโยชน์แก่มนุษย์

4.3 การเผยแพร่ เมื่อมีการค้นพบ หรือสร้างสรรค์วัฒนธรรมขึ้นใหม่ ก็จำเป็นต้องมีการเคลื่อนที่ เคลื่อนย้าย จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าความแตกต่าง ในแต่ละสังคม วัฒนธรรมของคนในสังคมหนึ่ง อาจคล้ายคลึงกับคนในสังคมหนึ่ง ในขณะเดียวกัน อาจต่างจากคนในอีกสังคมหนึ่งก็ได้ บุคคลในวัฒนธรรมใด ควรปฏิบัติให้เป็นไปตามวัฒนธรรมที่คนในสังคมนั้นนับถือ

ในการพัฒนาหลักสูตร จึงต้องอาศัยข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม วัฒนธรรมและประเพณีเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมาก ถ้าไม่คำนึงถึงข้อมูลทางด้านนี้ การพัฒนาหลักสูตรตลอดจนการนำหลักสูตรไปใช้ ก็ย่อมไม่เป็นไปตามแบบและนโยบายที่กำหนดไว้ ข้อมูลทางด้านวัฒนธรรม มีประโยชน์อย่างเห็นได้ชัดกับการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น ไม่ขัดการวัฒนธรรมกับประเพณี ที่คนในชุมชนยึดมั่นอยู่ และยังช่วยเสริมให้การพัฒนาวัฒนธรรม อันเป็นทางหนึ่ง ที่จะช่วยย้ําให้การจัดการศึกษาดำเนินไปได้อย่างสะดวก

การนำความรู้เกี่ยวกับ ค่านิยม วัฒนธรรม ไปเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรนั้นจึงควรได้คำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ คือ

1. การจัดเนื้อหาในหลักสูตร ควรมีเนื้อหาเกี่ยวกับ วัฒนธรรม ความเชื่อ เกี่ยวข้องอยู่ในทุกระดับ ตามความยากง่าย ระดับต้น ๆ ก็อาจจัดให้ในลักษณะไม่สลับซับซ้อนเข้าใจง่าย แล้วค่อยเจาะลึกลงไปเรื่อย ๆ ในระดับอุดมศึกษา

2. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยม วัฒนธรรม ควรเน้นการวิเคราะห์ วิจัยเกี่ยวกับค่านิยม วัฒนธรรม โดยฝึกให้ผู้เรียนเป็นกลางในการแสดงความคิดเห็น ฝึกชี้ให้เห็น

ข้อดี ข้อจำกัด ของค่านิยมและวัฒนธรรมประเพณี และควรฝึกให้มีการเสนอแนะสิ่งที่พึงจะกระทำ เพื่อการแก้ไข ปรับปรุง ทั้งค่านิยม และวัฒนธรรม ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมมากขึ้นไป

3. การวัดและประเมินผลหลักสูตร ควรใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และปฏิบัติให้เห็นจริง แล้วประเมินผลจากพฤติกรรมที่ปรากฏให้เห็นคงที่

4. ในการจัดทำหลักสูตรทั่วไป ควรคำนึงถึง ค่านิยม วัฒนธรรมที่ผู้ใช้หลักสูตร ยึดถืออยู่ เนื้อหา วิธีการใด ๆ ที่ขัดต่อ ค่านิยม วัฒนธรรมต่าง ๆ ของผู้ใช้หลักสูตร แต่ต้องปลูกฝัง ควรได้มีการไตร่ตรองให้รอบคอบ และหาวิธีการที่ฉลาดเพื่อให้เข้าถึงผู้ใช้

ในทัศนะของ ทองคุณ หงส์พันธุ์ (2522 : 146 - 147) ซึ่งได้แสดงไว้ในหนังสือ การศึกษากับสังคม อันเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร ไว้ว่า มีดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรจะต้องมีส่วนที่จะสร้างพลเมืองให้มีคุณลักษณะร่วมกัน เพื่อความเป็นปึกแผ่น มั่นคงของสังคม และเพื่อให้คนในชาติไหลไปสู่สายธารวัฒนธรรมอันเดียวกัน แต่ในขณะเดียวกัน ก็ต้องมีหลักสูตรที่มีลักษณะท้องถิ่น เพื่อตอบสนองความแตกต่างของความต้องการและปัญหาซึ่งไม่เหมือนกัน

2. การสร้างหลักสูตรจะต้องเริ่มจากสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของสังคม ผนวกเข้ากับนโยบายของรัฐที่จะพัฒนาสังคม และวางแนวทาง เพื่อสนองความต้องการ หรือแก้ปัญหาเหล่านั้น โดยใช้หลักสูตรเป็นแนวทางหลัก โดยให้สอดคล้องประสานสัมพันธ์ทุกระดับ การศึกษาทั้งในและนอกระบบ

3. หลักสูตรไม่ควรมุ่งแต่การสร้างความสามารถในการดำรงชีวิตของบุคคลเท่านั้นแต่จะต้องคำนึงถึงชีวิตของสังคมด้วย นั่นคือ หลักสูตรจะต้องเป็นลักษณะเพื่อชีวิต และสังคม

4. หลักสูตรต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและเหมาะสมกับความจำเป็นของตนเอง ไม่ควรลอกเลียนแบบตามมาตรฐานสากล หรือสังคมที่พัฒนาแล้ว

5. เอกสารหลักสูตรไม่ควรมีเพียงการกำหนดหัวข้อความรู้ที่ควรสอน แล้วบรรจุไว้ในตำรามาตรฐานสากลทั่วประเทศเท่านั้น แต่จะต้องมีเอกสารที่กำหนดวิธีการเรียนการสอน ในแต่ละหัวข้อ เพื่อให้เกิดผลได้ เป็นการปฏิบัติในชีวิตด้วย

6. หลักสูตรและการสอน ต้องเน้นเรื่องการคิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เป็นระบบและเป็นเหตุเป็นผล การทำหลักสูตรการสอนให้เป็นวิทยาศาสตร์ จะต้องทำให้มีลักษณะเด่น ดังนี้

6.1 หลักสูตรการสอน ต้องเน้นการปฏิบัติ ไม่ใช่เน้นที่การท่องจำ การปฏิบัติในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการปฏิบัติแต่ในห้องทดลองเท่านั้น ยังหมายถึงการปฏิบัติทางสังคมด้วย

6.2 จะต้องเน้นการวิเคราะห์วิจารณ์ ไม่ใช่เชื่อถืออะไรตามเขาบอกหรือตามประเพณี ความเชื่อ ทุกอย่าง ประเพณีทุกอัน ค่านิยมทุกรูปแบบ จะต้องหยิบยกขึ้นมาให้ผู้เรียนวิเคราะห์ และวิจารณ์อย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง ไม่ใช่กำหนดหรือปฏิบัติไปอย่างมืดบอด ต้องทำและปฏิบัติทุกอย่าง อย่างมีจิตสำนึก

6.3 คัดค้านการเชื่อถือการเกี่ยวกับสิ่งเร้นลับเหนือธรรมชาติทั้งปวง ต้องยึดหลักว่าสิ่งที่มีจะต้องวัดได้

6.4 หักการคิดทำงานอย่างมีระบบและมีแผน ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ไม่ใช่ดำเนินชีวิต หรือทำงานอย่างรีบร้อน ๗ หรือแบบแก้ปัญหาเฉพาะหน้าอย่างเดียว นั่นคือหัดให้เยาวชนคิดอย่างรอบคอบ และสามารถจัดความอย่างรอบคอบนั้นให้เป็นระบบอย่างถูกต้อง

7. หลักสูตรจะต้องเน้นเรื่องคุณธรรม และจริยธรรม เพื่อให้ผู้เรียนมีความเสียสละมุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มุ่งความรักชาติ รักประชาชนเป็นส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

สรุป

ข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เป็นข้อมูลที่จำเป็นอย่างยิ่งที่นักพัฒนาหลักสูตรควรศึกษา ด้วยเหตุนี้ ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การพัฒนาหลักสูตรทุกครั้ง จึงควรวิเคราะห์สภาพปัญหา ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประชาชน ก่อนการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหลักสูตรแล้ว จึงนำมากำหนดเป็นจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ แนวการจัดประสบการณ์ ตลอดจนการวัดและการประเมินผลตามหลักสูตร ให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของผู้ใช้

ข้อมูลพื้นฐานทางด้านการเมืองการปกครอง

ความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง เป็นความรู้พื้นฐานอีกส่วนหนึ่ง ที่นักพัฒนาหลักสูตรควรคำนึงถึง นักพัฒนาหลักสูตรที่ดี ควรสร้างหลักสูตรให้ถูกต้อง เหมาะสมกับสภาพภาวะบ้านเมือง ไม่ควรให้ขัดกับแนวคิดหลัก หรือปรัชญาการเมืองของประเทศนั้น ๆ ในการพัฒนาหลักสูตรทุกระดับ จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงแนวคิดพื้นฐานทางด้านการเมือง การปกครอง เพื่อให้หลักสูตรนั้น ๆ นำไปใช้ได้ตามความต้องการ และนโยบายทางการเมืองของประเทศนั้น กล่าวคือ ถ้าประเทศใดต้องการปลูกฝังแนวคิดทางการเมืองในลักษณะใด ๆ หลักสูตรก็ควรเป็นแผนในการเตรียมพัฒนาคน เพื่อสนองนโยบายทางการเมืองในลักษณะนั้น ๆ เช่น ถ้าประเทศต้องการสร้างสังคมให้เป็นสังคมประชาธิปไตย แนวคิดในการจัดการศึกษาตามหลักสูตร ก็ต้องเป็นไปในลักษณะสร้างสรรคบุคคลให้ดำเนินชีวิตในรูปแบบของประชาธิปไตย ในทำนองเดียวกัน บางประเทศต้องการให้ประชาชนรักชาติ และมีชาตินิยม เพื่อเป้าหมาย ในการรวมคนให้เป็นหน่วยเดียว เพื่อการกู้ชาติ หรือสร้างประเทศใหม่ ก็จำเป็นต้องพัฒนาหลักสูตร เพื่อรับนโยบายดังกล่าว โดยการสร้างความรักชาติ และสร้างชาตินิยมให้ขึ้นในตัวบุคคลที่มีโอกาสผ่านเข้ามาในระบบการศึกษา ซึ่งหมายถึง การจัดทำหลักสูตรในแต่ละระดับต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสำนึกถึงการรวมกันให้มีความรักชาติ ให้มีความกระหายที่จะกู้ชาติ

การเมือง ตรงกับคำภาษาอังกฤษที่เรียกว่า "Politics" มาจากรากศัพท์ที่แปลว่า "นครรัฐ" (City State) หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวกับคนจำนวนมาก ที่มารวมกันเป็นประเทศหรือรัฐประชาชาติ การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสาธารณชน การเมืองจึงมีขอบข่ายที่กว้างและเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิด จนถึงวาระสุดท้าย ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม

การปกครอง ตรงกับคำภาษาอังกฤษ "Government" ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำ "การปกครอง" ว่า คุ้มครอง รักษา ดูแล ควบคุม การปกครองประเทศ จึงหมายถึง การควบคุม ดูแลรักษาประเทศนั้นเอง การปกครองประเทศของแต่ละประเทศ มักสะท้อนแนวคิดทางการเมืองให้ศึกษาได้ ตัวอย่าง การปกครองแบบที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม มีสิทธิเสรีภาพ ก็สะท้อนให้เห็นได้ว่า ผู้บริหารประเทศนั้นอาจยึดแนวคิดทางการเมืองแบบฟาสซิสต์ หรือแบบคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

ระบบการเมือง

เท่าที่ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่ว ๆ ไปทั่วโลก ระบบการเมืองแบ่งออกเป็น 2 ระบบใหญ่ ๆ คือ

1. ระบบการเมืองแบบเผด็จการ (Dictatorship)
2. ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย (Democracy)

1. ระบบการเมืองแบบเผด็จการ เป็นระบบการเมืองที่มุ่งเน้นอำนาจให้ความสำคัญกับอำนาจของรัฐ ซึ่งมีผู้ปกครองประเทศเป็นผู้ใช้อำนาจเพียงผู้เดียว เหนือกว่าเสรีภาพของบุคคลในประเทศ ผู้ปกครองอาจเป็นกลุ่มบุคคล หรือบุคคลเดียวก็ได้ ถือประโยชน์ของรัฐมากกว่าถือประโยชน์ส่วนบุคคล

ลักษณะสำคัญของระบบการเมืองแบบเผด็จการ

1. มอบอำนาจสิทธิขาดให้แก่บุคคลเดียวหรือกลุ่มบุคคล
2. เชื่อว่าอำนาจของรัฐ และผู้ปกครองรัฐสำคัญกว่าเสรีภาพของบุคคล
3. ไม่เชื่อในความเสมอภาคของบุคคล
4. ประชาชนไม่มีสิทธิวิพากษ์วิจารณ์แม้ว่ามีความคิดแตกต่างจากรัฐบาล มากน้อยเพียงใด เพราะผู้ปกครองถือว่าเป็นอันตรายต่อความมั่นคง และเสถียรภาพของประเทศได้

ประเภทของระบบเผด็จการ

1. แบบอำนาจนิยม (Authoritarianism)
2. แบบรวมอำนาจเบ็ดเสร็จในกิจกรรมทุกอย่าง (Totalitarianism)

ระบบเผด็จการแบบอำนาจนิยม ยึดอำนาจเป็นหลักเกณฑ์สำคัญ อำนาจเป็นวิถีทางและจุดหมายอย่างไรก็ตาม ก็ยอมให้บุคคลมีเสรีภาพอย่างอื่นได้บ้าง เช่น เสรีภาพทางสังคม และเศรษฐกิจ

ระบบเผด็จการแบบรวมอำนาจเบ็ดเสร็จในกิจกรรมทุกอย่าง รัฐและผู้ปกครองจะควบคุมอำนาจของบุคคลหมดทุกด้าน บุคคลย่อมไม่มีเสรีภาพ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนวิถีทางดำเนินชีวิต บางกลุ่มเรียก ระบบเผด็จการแบบนี้ว่า "เผด็จการสมบูรณ์"

2. ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย

คำว่า "ประชาธิปไตย" มีความหมายตรงกับคำภาษาอังกฤษ "Democracy" มาจากรากศัพท์ภาษากรีก "Demokratien" หมายถึง "การปกครองประชาชน"

Demos หมายถึง ประชาชน

Kratein หมายถึง ปกครอง

คำว่า "ประชาธิปไตย" เกิดจากการสนธิระหว่าง "ประชา" กับ "อธิปไตย" ซึ่งหมายถึง "ประชาชน" กับ "ความเป็นใหญ่" บัญญัติขึ้นโดยพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยากร

"ประชาธิปไตย" ตามความหมายเดิม หมายถึง "ประชาชนเป็นใหญ่" แต่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย โดยใช้คำต่างออกไปเล็กน้อยว่า "การปกครองที่ถือมติมหาชนเป็นใหญ่" ส่วนประธานาธิบดี อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) ได้ให้ความหมายคำนี้ว่า "ประชาธิปไตย เป็นการปกครองโดยประชาชน เพื่อประชาชน"

ประเภทของประชาธิปไตย

การปกครองในลักษณะที่เป็นประชาธิปไตย แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1. ประชาธิปไตยโดยตรง เป็นการปกครองที่ให้ประชาชนมาประชุมกันโดยตรงซึ่งทุกคนมีสิทธิมีเสียงในการปกครอง การปกครองแบบนี้เคยปรากฏในสมัยกรีกโบราณ โดยเฉพาะรัฐเอเธนส์ ซึ่งมีลักษณะเป็นการปกครองแบบนครรัฐ ซึ่งปกครองโดยประชาชนที่แท้จริง การปกครองแบบนี้ทำได้ดีเมื่อประเทศมีประชาชนพลเมืองไม่มากนัก

2. ประชาธิปไตยโดยอ้อม เป็นการปกครองที่เปิดโอกาสให้ราษฎรมาลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทน เพื่อไปทำหน้าที่แทนตนในสภา การปกครองแบบนี้จำเป็นสำหรับประเทศที่มีพลเมืองมาก อาณาเขตกว้างขวาง สังคมสลับซับซ้อน และคนหลายระดับการศึกษาต้องอาศัยตัวแทนที่สามารถทำหน้าที่แทนตนในการเสนอความทุกข์ร้อน และปัญหาแก่ผู้ปกครองประเทศได้

หลักการของประชาธิปไตย

สมพงษ์ เกษมนัน และจรรยา สุภาพ (2520 : 54 - 63) ได้กล่าวถึงหลักการของการปกครองระบอบประชาธิปไตยไว้ 16 ประการ ดังนี้

1. หลักที่ถือว่า ประชาชนเป็นแหล่งที่เกิด และเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ

2. หลักการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในด้านการเลือกตั้งผู้แทน การมีส่วนร่วมใช้อำนาจในการออกกฎหมาย การแสดงประชามติ การตั้งพรรคการเมือง การใช้เสรีภาพในด้านต่าง ๆ เช่น การแสดงความคิดเห็น การเข้ากลุ่ม ฯลฯ

3. หลักการปกครองเพื่อประโยชน์ของประชาชน
4. หลักการใช้เหตุผล กระตุ้นให้บุคคลใช้เหตุผลในการแสดงออก
5. หลักการปกครองด้วยเสียงข้างมาก โดยไม่ละเมิดสิทธิของฝ่ายข้างน้อย
6. หลักความยินยอม ไม่มีการบังคับ บุคคลเป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจ
7. หลักกฎหมายหรือหลักนิติธรรม คือยึดกฎหมาย เป็นกติกาในการดำเนินการต่าง ๆ

เพราะถือว่า เป็นการปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของประชาชน ปราศจากอคติ ก่อให้เกิดความยุติธรรม แก่บุคคล และเป็นการจำกัดอำนาจของรัฐ มิให้ละเมิดสิทธิของบุคคล

8. หลักการรับฟัง และถือเจตนาของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญ
9. หลักการปกครองที่รัฐบาลมีอำนาจจำกัด ซึ่งกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ
10. หลักความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันในการเมือง กฎหมาย และโอกาส
11. หลักศีลธรรม มุ่งสนับสนุนเอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน ไม่เบียดเบียนกันโดยมิชอบ
12. หลักการพัฒนาและการปกครองตนเอง แก้ปัญหาของตนเองด้วยตัวเอง
13. หลักเสรีภาพ ถือว่าบุคคลมีอิสระเลือกปฏิบัติได้ในสิ่งที่ตนปรารถนาตนเองมากที่สุด
14. หลักที่เกี่ยวกับศักดิ์ศรีของมนุษย์ การนับถือสิทธิเสรีภาพของเอกชนซึ่งนับว่าเป็นสิ่งสำคัญ

ที่สุด

15. หลักการประนีประนอม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยเสรี ช่วยกันหาข้อยุติได้
16. หลักการยอมรับข้อสงสัย ช่วยให้เกิดความคิดที่กว้างขวาง มีใจกว้าง และยังยั้งการ

ผูกขาดความคิดเห็น หรือการกระทำที่เป็นเผด็จการ

การนำข้อมูลพื้นฐานทางด้านการเมืองการปกครองไปพัฒนาหลักสูตรไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรในระดับใดก็ตามทำให้ได้แนวคิดหลายประการดังนี้

1. หลักสูตรจำเป็นต้องให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับลัทธิการเมืองและระบบการปกครองแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับสภาพการเมืองและการปกครอง ของประเทศไทย และต้องไม่มีอคติใด ๆ ในการบรรจุเนื้อหาสาระไว้ในหลักสูตร ทั้งผู้บริหารและครู ผู้นำหลักสูตรไปใช้ในระดับต่าง ๆ ก็ต้องพยายามถ่ายทอดเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับการเมือง การปกครองให้ถูกต้อง ตามความเป็นจริง

2. แนวการสอนที่ควรกำหนด หรือเสนอแนะไว้ในหลักสูตร ควรเป็นแนวทาง ที่เสนอแนะ แล้ว ฝึกให้ผู้เรียนรู้จักวิเคราะห์วิจารณ์ หาข้อดี ข้อบกพร่องของลัทธิทางการเมือง ระบบการปกครอง แบบต่าง ๆ ด้วยตนเอง

3. ในขั้นการนำหลักสูตรไปใช้ ไม่เพียงแต่ผู้เรียนต้องเรียนเนื้อหาสาระที่เป็นข้อมูลทาง ด้านการเมืองการปกครองแล้ว ครู ผู้บริหารควรช่วยกันเน้นกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่อาศัยแนวการ ปกครองตามที่ประเทศนั้น ๆ ยึดถือปฏิบัติอยู่ และควรฝึกให้มีการทดลองในห้องเรียนก่อนออกไป ประสบด้วยตนเองในชีวิตจริง ๆ ในฐานะผู้ปกครอง ผู้บริหาร หรือมีส่วนร่วมด้วยตนเองโดยตรง

4. หลักสูตรควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับชุมชน ทำกิจกรรมในด้าน การเมือง ไม่ควรจำกัดขอบเขตด้านนี้ กิจกรรมทางการเมืองการปกครอง ได้แก่ การมี ส่วนร่วมในการเลือกตั้ง ทั้งที่เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และผู้ดำเนินการในการเลือกตั้ง

5. หลักสูตรควรเปิดกว้างในการให้ความรู้ ความเข้าใจในการเมืองการปกครองแก่ บุคคลทั่ว ๆ ไป ไม่เพียงแต่ในโรงเรียนเท่านั้น ควรหาทางให้มีการประชาสัมพันธ์ หรือให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับลัทธิการเมือง การปกครอง แก่บุคคลที่อยู่นอกระบบโรงเรียนโดยอาจจัดทำ เป็นหลักสูตรระยะสั้น กลุ่มสนใจ หรือสอดแทรกผ่านรายการวิทยุโทรทัศน์ เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับลัทธิการเมือง การปกครองที่เกี่ยวข้องกับตัวเขาโดยตรง

สรุป

การเมืองการปกครองเป็นเรื่องของการใช้อำนาจตามกฎหมาย หลักสูตรเป็นเครื่องมือ ทางการศึกษาที่มีส่วนสัมพันธ์กับการเมือง ในแง่การปลูกฝัง ความเชื่อ คุณค่า หักเหน็ด ที่สอดคล้องกับ ระบบการปกครอง ที่ใช้อยู่ในสังคมนั้น ตัวอย่าง ประเทศใดยึดการปกครองที่เป็นระบบเผด็จการ หลักสูตรก็ต้องให้ความรู้ โดยย้ำการปลูกฝังคุณค่าของการเชื่อฟังและให้ยอมรับอำนาจ การรู้จักที่ต่ำ ที่สูง ที่ควรหรือไม่ควร รู้จักหน้าที่ตามที่ได้รับคำสั่ง หรืออำนาจในทางตรงข้าม ประเทศใดยึดการ ปกครองระบอบประชาธิปไตย หลักสูตรก็ต้องเน้นการปลูกฝังให้คุณค่าของการรู้จักใช้ความคิดของตน เสรีภาพ และศักดิ์ศรีของตน ในการจัดทำหลักสูตร หรือพัฒนาหลักสูตร ควรได้เสนอแนะแนวคิดใน

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ของตน และพร้อมกันนั้นต้องไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ยิ่งกว่านั้นต้องสร้างความสำเร็จทาง การเมืองให้เกิดขึ้นกับคนทั้งชาติ กระบวนการให้การศึกษาที่ดี ควรกระทำกันทั้งในและนอกหลักสูตร หลักสูตรควรจะได้ชี้แนะช่องทางในการนำความรู้ทางด้านการเมืองการปกครอง ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

เนื่องจากการเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศชาติเรื่องหนึ่ง การจัดการศึกษาจึงต้องเน้นให้คนในประเทศใช้การเมืองการปกครอง เพื่อพัฒนาประเทศเป็นสำคัญ การพัฒนาหลักสูตร ซึ่งเป็นเครื่องมือการจัดการศึกษา จึงจำเป็นต้องเน้นความมั่นคงของประเทศด้วย หลักสูตรต้องกำหนดสิ่งที่ต้องเรียน ต้องศึกษา ตลอดจนแนวคิดที่จะให้บุคคล อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและปลอดภัย เพื่อความเป็นปึกแผ่นของประเทศ

ในการพัฒนาหลักสูตร หรือสร้างหลักสูตร การจัดเนื้อหาสาระ และประสบการณ์การเรียนรู้ ควรให้ครอบคลุมเนื้อหาสาระสำคัญ ๆ ทางด้านการเมืองการปกครองที่ถูกต้องและควรให้กระจายเนื้อหาให้ทั่วทุกระดับชั้น ตามความยากง่าย ทั้งนี้เพราะการให้โอกาสผู้เรียนได้ฝึกฝนกิจกรรมทางการเมือง จนเกิดการเรียนรู้ เป็นตัวของตัวเอง ตั้งแต่อยู่ในสถานศึกษา ช่วยทำให้ประเทศมีนักการเมืองที่มีคุณภาพ และมีประชาชนที่มีความเข้าใจเพียงพอ เกี่ยวกับสิทธิ และหน้าที่ของตนในการมีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากนี้ยังสามารถควบคุมบทบาทหน้าที่ของนักการเมืองของตนได้อย่างเหมาะสม ทั้งหมดที่กล่าวมา จึงเป็นการพัฒนาหลักสูตรและการให้ความรู้ทางการเมืองอย่างถูกต้องแก่ประชาชนทั่วไป

ข้อมูลพื้นฐานทางด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี

ความสำคัญของการพยายามนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ก็เพราะเชื่อว่า สื่อ อุปกรณ์ต่าง ๆ เมื่อนำมาใช้กับผู้เรียน จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสามารถเฉพาะอย่างขึ้น ความเชื่อนี้เป็นความก้าวหน้าเหนือความเชื่อที่ว่า วัสดุอุปกรณ์หลักสูตร เป็นการนำประโยชน์เล็กน้อย ๆ ซึ่งอาจหรือไม่อาจเป็นประโยชน์ หรือมีอิทธิพลในสถานการณ์ ที่กำหนดให้ได้ ทั้งนี้เพราะเครื่องใช้ทัศนศึกษา และสื่อต่าง ๆ สามารถใช้แล้วใช้อีก ตามขั้นตอนที่เหมือนเดิม และทำเลียนแบบได้เป็นชุดใหม่ และได้ผลที่เหมือนเดิม นอกจากนี้ก็มีลักษณะเป็นสากล ซึ่งใคร ๆ ก็ใช้ได้ (จันทิภา ลิ้มปิเจริญ. 2528 : 135)

ในสมัยก่อน คนส่วนใหญ่เชื่อว่า ถ้านำเทคโนโลยีมาใช้ประกอบการสอน ทำให้เกิดความยุ่งยาก ครูไม่เคยเห็นสื่ออุปกรณ์ ทั้งที่เป็นวัสดุและครุภัณฑ์มาก่อน ก็เกิดความไม่มั่นใจที่จะนำมาใช้ประกอบการสอน เมื่อต่างคนต่างไม่กล้านำไปใช้ ก็ไม่มีใครนิยมใช้กัน ส่วนใหญ่ใช้ตำรา หนังสือเรียน สอนตามตำราหนังสือเรียนที่ครู และเด็กมีอยู่แล้ว จนได้ชื่อว่า สอนหนังสือนั่นเอง ปัจจุบันความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีมีมากขึ้น แม้ว่าครู นักการศึกษา ไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่เทคโนโลยีก็ติดตาม แต่สิ่งดังกล่าวก็ก้าวเข้ามามีความสำคัญขึ้นทุกขณะ ทุกหน่วยงานในปัจจุบันนี้ รู้จักนำเครื่องช่วยงานที่เรียกว่า คอมพิวเตอร์ บางหน่วยลงทุนสั่งซื้อเข้ามาใช้เป็นตัวแทนบุคคลที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับข้อมูล จึงทำให้บางคนต้องเปลี่ยนหน้าที่ หรือถูกขอย้ายออกเพราะไม่มีงานทำ

ในการพัฒนาหลักสูตร ก็เช่นกัน ในขณะที่นวัตกรรมและเทคโนโลยีต่าง ๆ กำลังหลั่งไหลเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ในวงการศึกษา จึงเกิดความจำเป็นที่ต้องศึกษาข้อมูลทางด้านเทคโนโลยี นอกเหนือจากข้อมูลทางด้านต่าง ๆ ที่กล่าวไปแล้ว และนอกเหนือจากผลงานวิจัยค้นคว้าด้วย

นวัตกรรมและเทคโนโลยีต่าง ๆ ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องช่วยสอนเท่านั้น ยังหมายถึงแนวคิดใหม่ วิธีการใหม่ ๆ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จัดประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งมีประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรยิ่ง หลักสูตรจะทันสมัยอยู่เสมอ ถ้าได้นำข้อมูลทางด้านวิจัย ค้นคว้า ทุกด้านทุกสาขา มาใช้เป็นแนวคิดในการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรต่อไป

การประยุกต์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร อาจทำได้ 2 ทาง คือ ใช้ในการวางแผน จัดระบบควบคุมการใช้สื่ออุปกรณ์ต่าง ๆ และใช้เป็นเครื่องมือประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามขั้นตอนของแผนการสอนที่เตรียมไว้แล้ว

ในกรณีที่น่าใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา มาใช้เป็นเครื่องมือประกอบการสอนในการพัฒนาหลักสูตร จึงจำเป็นต้องผลิตคู่มือในการใช้สื่อที่สมบูรณ์แต่ละอย่าง ที่เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้น

แนวคิดในการนำความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมและเทคโนโลยี ไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตร

1. เทคโนโลยีจะมีบทบาทต่อเนื้อหาสาระที่สำคัญของหลักสูตรและการศึกษาของไทยทุกระดับ ลักษณะสำคัญของเนื้อหาวิชาที่จะจัดให้ผู้เรียน ควรมีลักษณะเป็นหน่วยมากกว่าเดิม มีลักษณะเป็นตอน ๆ แต่ละตอน ควรสัมพันธ์กัน แทนที่จะออกมาในรูปวิชาต่าง ๆ แยกกัน ควรต้องมีการหลอม

รวมวิชาต่าง ๆ แล้วตั้งหัวข้อเรื่อง เพื่อความสะดวกในการเรียนรู้ และต้องกำหนดปริมาณหรือขนาดว่า เรื่องที่จะเรียนในระดับนั้น ๆ มีจำนวนกี่เรื่อง และเรื่องนั้น จะดึงเอาความสามารถ ความชำนาญเฉพาะของวิชาการสาขาใดบ้าง เข้ามาสู่เรื่องนั้น ๆ ถ้าคณะผู้จัดทำหลักสูตรสามารถ จัดรูปเนื้อหาการเรียนดังนี้ เชื่อว่า จะเป็นทางหนึ่งที่จะเอื้อประโยชน์ทางการศึกษาได้มากขึ้น

2. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามหลักสูตร ควรจัดมวลประสบการณ์ให้ผู้เรียนมี โอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิต ควรต้องมีการประสานกันระหว่างประสบการณ์ในการอยู่กับเทคโนโลยีได้ กับการหาผลประโยชน์จากเทคโนโลยี โดยไม่ทำลายธรรมชาติ ควรปลูกฝังให้เลื่อมใส ศรัทธา เทคโนโลยีที่สามารถอำนวยความสะดวกแก่สังคมได้ ในขณะเดียวกัน ต้องเน้นทางด้านจิตใจ สุนทรียศาสตร์ มนุษยศาสตร์ควบคู่กันไปด้วย

3. ข้อมูลพื้นฐานในด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ ช่วยในการวางแผนหลักสูตร วิธีการจัดการเรียนการสอน ที่ประหยัด คุ่มค่า ได้ผลเท่าเทียม หรือดีกว่า วิธีการที่นำมาโดยไม่ใช่ เทคโนโลยีเข้าช่วย ตัวอย่าง การสอนคนจำนวนมาก ๆ โดยใช้เทคโนโลยีมาเกี่ยวข้อง เช่น ไมโครโฟน แผ่นใส เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ สามารถช่วยให้ประหยัดทั้งเวลา และแรงงานได้มาก

สรุป

นวัตกรรมและเทคโนโลยีต่าง ๆ มีทั้งข้อดีและข้อจำกัด โดยเฉพาะนวัตกรรมและเทคโนโลยี ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เป็นหน้าที่และดุลยพินิจของนักพัฒนาหลักสูตร ที่จะเลือกใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีต่าง ๆ มาพัฒนาหลักสูตร นักพัฒนาหลักสูตรควรได้ตระหนักถึงความจำเป็น และไม่จำเป็น ก่อนที่จะเลือกนวัตกรรมและเทคโนโลยีใด ๆ มาใช้ในการพัฒนาในทุกส่วนของหลักสูตร ไม่ควรคิดแต่ เพียงว่า ถ้าเป็นเทคโนโลยีแล้ว ย่อมดีเสมอไป บางครั้งการนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาพัฒนาหลักสูตร และจัดการศึกษา อาจทำให้สิ้นเปลือง และเสียเวลาไม่คุ้มค่ากัน ในขณะเดียวกัน เทคโนโลยีบางอย่าง ที่มีคุณค่าและเหมาะสม ที่จะนำมาใช้ ก็ไม่ได้มีการริเริ่มนำมาใช้ คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร ควรได้ พิจารณาในเรื่องนี้ อย่างละเอียดรอบคอบ ในการตัดสินใจที่จะเลือกใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีกับการ จัดทำหลักสูตร จึงไม่ควรใช้ในลักษณะทดลองหรือลองเสี่ยงดู ควรใช้ในลักษณะที่มั่นใจว่าจะต้อง ได้ผลคุ้มค่าจริง ๆ มากกว่าเดิม เพื่อให้การพัฒนาหลักสูตรเป็นไปอย่างสมบูรณ์ที่สุด

บทที่ 5

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

หลักสูตรเกิดจากความต้องการของผู้เรียน สถาบันและสังคม จึงต้องคำนึงถึงปัจจัยหลาย ๆ ด้าน เช่น จิตวิทยาการเรียนรู้ สภาพของตลาดแรงงาน สภาพการเมือง วัฒนธรรมของท้องถิ่น ความมั่นคง คุณธรรมและค่านิยม วิทยาการและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้พัฒนาหลักสูตรจะต้องมีความรอบรู้และแสวงหาข้อมูลต่าง ๆ มาประกอบในการจัดทำหลักสูตรเพื่อสนองต่อความต้องการในทุก ๆ ด้าน ในสภาพความเป็นจริงสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การจัดทำหลักสูตรที่จะให้ตอบสนองต่อสังคมจำเป็นจะต้องมีการวางแผนระยะยาว เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้นได้

การพัฒนาหลักสูตรที่ดีนั้นจะจัดทำขึ้นเพื่อสนองต่อความต้องการของผู้เรียนหรือของสังคมทั้งสองด้านไปพร้อม ๆ กัน เพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางการศึกษา นอกจากนั้นความต้องการของทั้งผู้เรียน และของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้จัดทำหลักสูตรจึงต้องค้นคว้าที่จะใช้กลวิธีต่าง ๆ มาปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนและของสังคมอยู่เสมอ

นักการศึกษาผู้ใหญ่ตระหนักดีว่า การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทางสังคม และทางเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่บรรดานักการศึกษาทั้งหลายจะต้องนำเอาสิ่งเหล่านี้มาเป็นบรรทัดฐานในการแก้ไขเนื้อหาทางการศึกษาผู้ใหญ่ให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ของโลก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความอยู่รอดอย่างเป็นสุขของผู้ใหญ่ ดังนั้น หลักสูตรของการศึกษาผู้ใหญ่จะต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอ เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์ สังคมและเทคโนโลยีที่เป็นอยู่

ไวท์ (White. อ้างอิงมาจาก สุจิต ศิลารักษ์. 2527 : 73) ได้ให้ความเห็นในเรื่องหลักสูตรไว้ว่า ปัจจุบันนี้ยังไม่มีหลักสูตรที่สมบูรณ์สำหรับผู้ใหญ่โดยเฉพาะ แม้แต่ในประเทศอเมริกาเองก็ไม่สามารถจัดการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับความสนใจตามวัยของเขาได้ ไม่มีที่ไหนเลยที่ผู้ใหญ่จะสามารถใช้ความพยายามของเขาเพื่อเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างให้ได้หมดภายในช่วงของวัยเดียว หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ไม่เคยมีความสมบูรณ์ และไม่เคยมีความต่อเนื่องกัน และยังขาดการผูกมัดกับผู้เรียนอีกด้วย

นอกจากนี้จะเห็นว่า เวลาที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ มักจะนำเอาปัญหาใหม่ ๆ มาสู่ มนุษย์ สถาบันการศึกษาผู้ใหญ่จำเป็นต้องจัดโปรแกรมเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ เช่น จากการสำรวจประชากรของประเทศไทยพบว่า ประชากรเป็นจำนวนมากไม่มีความรู้เบื้องต้นอ่านออกเขียนได้ การศึกษาขั้นพื้นฐานจึงถูกเสนอเข้ามาเพื่อแก้ปัญหานี้ เป็นต้น

การพัฒนาหลักสูตรในระบบโรงเรียนหรือนอกระบบโรงเรียนก็ตาม งานในส่วนของการ พัฒนาหลักสูตรนั้น หลังจากที่ได้นำหลักสูตรไปใช้ในระยะหนึ่งแล้วจะมีการปรับปรุงหลักสูตร เมื่อพบ ว่ามีข้อบกพร่องหรือส่วนที่จะต้องแก้ไข โดยทั่ว ๆ ไปแล้วหลักสูตรที่ใช้ไประยะหนึ่งมักจะพบการ ปรับปรุงมากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลง เพราะการปรับปรุงหลักสูตรทำได้ง่ายกว่าและไม่เกิดการกระทบ กระเทือนต่อฝ่ายอื่น ๆ ดังจะเห็นได้จากการพัฒนาหลักสูตรที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป แต่การเปลี่ยนแปลง หลักสูตรโดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักสูตรระดับชาติการเปลี่ยนแปลงจะทำได้ยากเพราะกระบวนการ ต่าง ๆ ซับซ้อน มีผู้ขัดแย้งมากมายต้องคั่งงประยะเวลาไว้มองรับสูงอีกด้วย

การพัฒนา (Development) มีความหมาย 2 ประการ ประการแรกคือ การทำจากสิ่งที่ มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือสมบูรณ์ขึ้น ประการที่สอง หมายถึง การจัดทำขึ้นมาใหม่ ดังนั้น เมื่อกล่าวถึง การพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development) จึงสามารถให้ความหมายของการพัฒนา หลักสูตรได้ 2 ประการ คือ

1. การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การปรับปรุงหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น โดย หลักสูตรใหม่ที่ปรับปรุงแล้วจะต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ในช่วงเวลานั้น ๆ
2. การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเดิม หรือการสร้างหลักสูตร ขึ้นมาใหม่ที่จะต้องแตกต่างจากหลักสูตรเก่า

ฮิลดา ทาบา ได้อธิบายถึงความแตกต่างระหว่างการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรและการปรับปรุง หลักสูตร ดังนี้

การปรับปรุงหลักสูตร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเพียงบางส่วนโดยไม่ได้อ เปลี่ยนแปลงแนวความคิดพื้นฐานหรือหลักการของหลักสูตรเดิม สำหรับการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรทั้งระบบหรือเปลี่ยนทั้งหมด ซึ่งรวมถึงจุดหมาย วิธีการและผลที่

เกิดจากการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรจะไม่มีผลกระทบในเรื่องของความรู้ ความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องหลาย ๆ ฝ่าย

เนื่องจากหลักสูตรเกิดจากความต้องการของผู้เรียนและสังคม กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรจึงต้องอาศัยปัจจัยหลาย ๆ ด้านมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร ปัจจัยที่กล่าวถึง ได้แก่ ปัจจัยที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียน ผู้พัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องพื้นฐานทางจิตวิทยาของผู้เรียน เพื่อมาเป็นตัวกำหนดแนวทางในการจะทำให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์และได้ผลอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ปัจจัยเกี่ยวกับตัวผู้เรียนแล้ว ผู้พัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ปรึษา วิทยาการด้านต่าง ๆ และเทคโนโลยี รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจอีกด้วย นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องนำปัจจัยทั้งหลายนี้มาเป็นพื้นฐานเพื่อพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะผลิตบุคลากรให้ได้ตามความมุ่งหวังของหลักสูตรที่ตั้งไว้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช . 2533 : 250)

ขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร

1. การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของไทเลอร์ ไทเลอร์ (Tyler. 1949 : 1) เป็นนักการศึกษาที่สำคัญคนหนึ่งของประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นผู้หนึ่งซึ่งให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตร โดยไทเลอร์ได้ให้หลักการและเหตุผลในการสร้างหลักสูตรว่า ในการจัดหลักสูตรและการสอนนั้นจัดขึ้นเพื่อตอบคำถามที่เป็นพื้นฐาน 4 ประการดังต่อไปนี้ คือ
 - 1.1 มีจุดมุ่งหมายทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนควรแสวงหา
 - 1.2 มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนควรจัดขึ้น เพื่อช่วยให้บรรลุถึงจุดหมายที่กำหนดไว้
 - 1.3 จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาอย่างไรจึงจะทำให้เกิดการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ .
 - 1.4 จะประเมินผลประสิทธิภาพของประสบการณ์ในการเรียนอย่างไร จึงจะตัดสินได้ว่าบรรลุถึงจุดหมายที่กำหนดไว้

ไทเลอร์ได้ให้ความเห็นว่านักพัฒนาหลักสูตรทั้งหลายควรที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายทั่วไปหรือเป้าหมายของหลักสูตรโดยอาศัยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ (1) ผู้เรียน (2) สภาพสังคมนอกโรงเรียนในขณะนั้น และ (3) เนื้อหาสาระ หลังจากได้กำหนดจุดประสงค์ทั่วไปแล้ว นักพัฒนาหลักสูตรสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ทางการศึกษาโดยอาศัยความรู้ทางปรัชญา และจิตวิทยาการเรียนรู้

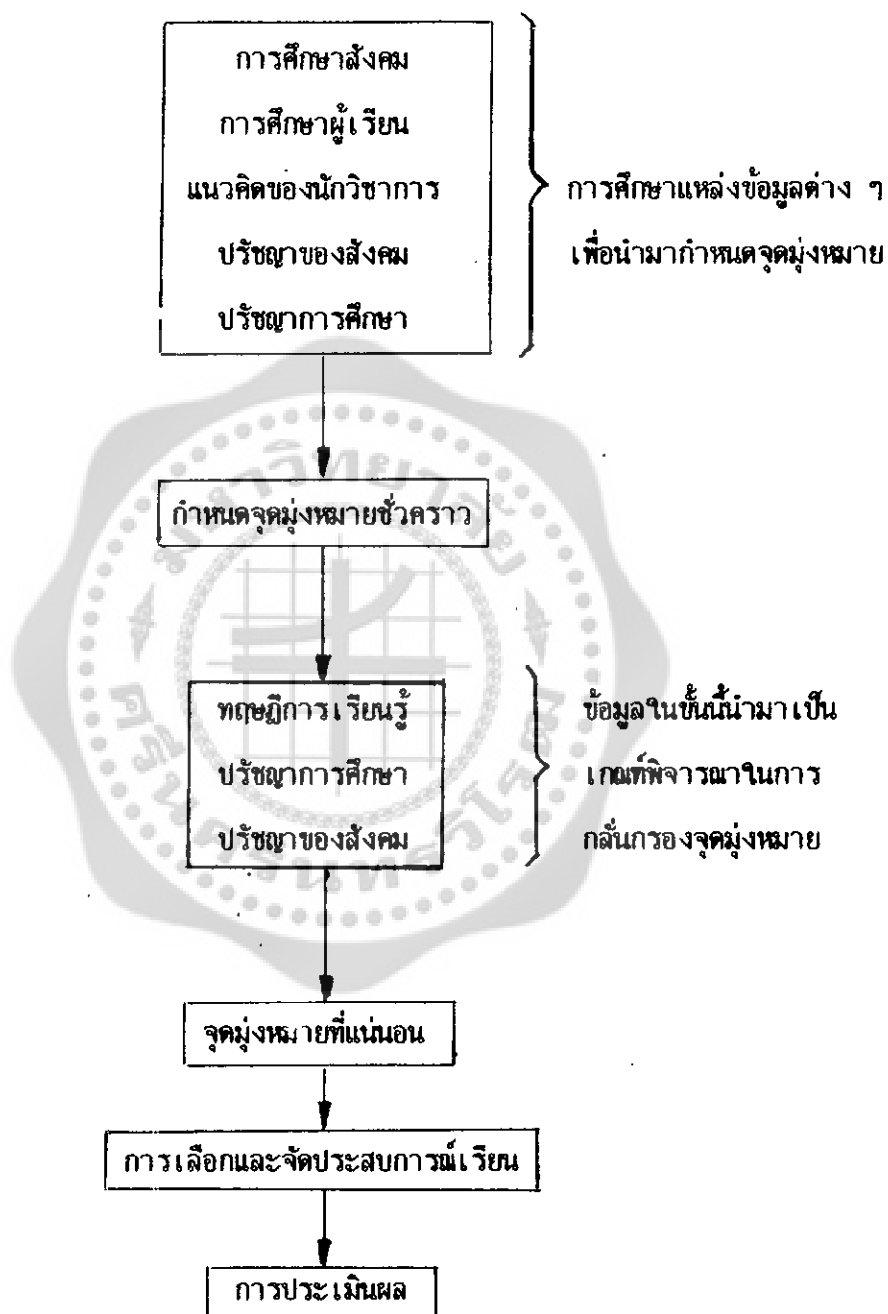
กระบวนการที่จะได้มาซึ่งข้อมูลต่าง ๆ นั้น ไทเลอร์ได้เสนอว่าควรจะมีการสัมภาษณ์ผู้เรียน ผู้สอน บิดามารดาของผู้เรียน หรือใช้แบบสอบถาม นอกจากนี้ อาจจะใช้แบบทดสอบเพื่อวัดความสนใจ ความถนัด และความต้องการของผู้เรียนได้จากการรวบรวมข้อมูลหลาย ๆ ด้าน แล้วก็นำมาเขียนเป็นจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนได้

ในเรื่องของชีวิตความเป็นอยู่นอกโรงเรียนหรือสภาพของชุมชนหรือสังคมนั้น ไทเลอร์ให้ความเห็นว่า ควรจะมีเกณฑ์ในการวิเคราะห์สภาพของสังคมเป็นเรื่อง ๆ เพื่อสะดวกต่อการเขียนกำหนดจุดมุ่งหมายทั่วไปได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น เรื่องสุขภาพ ครอบครัวยุคใหม่ อาชีพ ศาสนา บทบาทของหน้าที่พลเมือง การบริโภค นันทนาการ เป็นต้น

องค์ประกอบส่วนที่สาม ได้แก่ เนื้อหาสาระของวิชา ผู้เชี่ยวชาญทางสาขาวิชาต่าง ๆ จะเป็นผู้กำหนดหรือคัดเลือก

เมื่อรวบรวมข้อมูลทั้ง 3 องค์ประกอบเพื่อมาเป็นตัวกำหนดในการร่างจุดมุ่งหมายทั่วไปของหลักสูตรแล้วจำเป็นจะต้องมีการนำเอาปรัชญาของสถาบันมาพิจารณาเพื่อให้จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้นั้นเป็นสิ่งที่สถาบันสามารถนำมาปฏิบัติได้ นอกจากนี้แล้ว การนำเอาความรู้ในเรื่องของจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้มาพิจารณาด้วย จะยังทำให้จุดมุ่งหมายทั่วไปมีความชัดเจนจนกลายเป็นจุดมุ่งหมายทางการศึกษาได้ แนวคิดของไทเลอร์สามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของไทเลอร์

(ที่มา : กาญจนา คุณารักษ์. 2529 : 314)

2. การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของทาบา (Taba. 1962 : 12)

ทาบาได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมจากแนวคิดของไทเลอร์ว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นงานที่ต้องจัดลำดับความคิดให้เป็นขั้นตอนให้เป็นระเบียบ ซึ่งต้องพิจารณาทั้งลำดับในการวางแผนงานและวิธีการ เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไป ทาบาเชื่อว่าหลักสูตรควรจะพัฒนาโดยครูผู้สอนมากกว่าที่จะพัฒนาขึ้นจากเจ้าหน้าที่ระดับสูง ครูควรจะเริ่มกระบวนการโดยการสร้างหน่วยการเรียนรู้การสอนเฉพาะสำหรับผู้เรียนในสถาบันการศึกษาก่อน แทนที่จะเริ่มโดยการรับผิดชอบการสร้างหลักสูตรทั่วไป ดังนั้นทาบาจึงสนับสนุนวิธีการเชิงอุปนัย (Inductive Approach) ในการพัฒนาหลักสูตร โดยเริ่มด้วยสิ่งที่เฉพาะแล้วสร้างให้ขยายไปสู่การออกแบบในลักษณะรวม

ทาบาได้เสนอขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรดังนี้

2.1 การผลิตหน่วยการเรียนรู้สอนนำร่อง ซึ่งเป็นตัวแทนจากระดับชั้นหรือสาขาวิชาโดยครู ขั้นนี้จะเป็นเสมือนตัวเชื่อมระหว่างทฤษฎีกับปฏิบัติ ซึ่งมีขั้นตอนในการผลิตหน่วยนำร่องอีก 8 ขั้น คือ

2.1.1 การวินิจฉัยความต้องการ (Diagnosis of Needs) สำรวจความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการสร้างหลักสูตรได้ตรงตามความต้องการของผู้เรียน

2.1.2 กำหนดจุดประสงค์ (Formulation of Objectives) กำหนดจุดประสงค์ที่ชัดเจน และเข้าใจตรงกัน ตามที่สังคมและผู้เรียนต้องการ

2.1.3 การเลือกเนื้อหาสาระ (Selection of Content) เลือกเนื้อหาสาระที่ต้องการนำมาสอนให้ตรงกับความต้องการจำเป็นของสังคม

2.1.4 จัดเนื้อหาสาระ (Organization of Content) จัดระเบียบจัดลำดับ แก้ไขปรับปรุงเนื้อหาสาระที่คัดเลือกไว้ในขั้นที่ 3 ตามระดับความยากง่ายเพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียน

2.1.5 เลือกประสบการณ์ในการเรียนรู้ (Selection of Learning Experiences) คัดเลือกประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้ซึ่งจะนำมาเสริมเนื้อหาสาระให้สมบูรณ์

2.1.6 การจัดประสบการณ์เรียนรู้ (Organization of Learning Experiences) จัดระเบียบ จัดลำดับ แก้ไขปรับปรุงประสบการณ์ต่าง ๆ ในอันที่จะช่วยผู้เรียนให้มีโน้ตทัศน์และเจตคติที่ดี การเลือกและการจัดประสบการณ์การเรียนรู้มีความสำคัญมากกว่าการประยุกต์หลักในการเรียนรู้ ในการเลือกประสบการณ์จะรวมถึงความคิดเกี่ยวกับขั้นตอนของมโนภาพที่จะได้รับ และขั้นตอนของข้อมูลเกี่ยวกับเจตคติและความรู้สึก การวางแผนสำหรับประสบการณ์ในการเรียนรู้เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตร ทำอย่างไรครูจึงจะรู้จักแปลงเนื้อหาที่จะต้องสอนไปสู่ประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่เหมาะสม และจะวางโครงการเพื่อประสบการณ์การเรียนรู้ได้อย่างไร จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดความสามารถในการเรียนและเกิดแรงจูงใจขึ้น

2.1.7 การกำหนดเรื่องที่จะต้องประเมินผลและวิธีการในการประเมินผล (Determination of what to evaluate and of the ways and means of doing it) การตัดสินใจว่ามีเนื้อหาสาระและประสบการณ์อะไรที่จะต้องประเมินผลว่าได้มีการเรียนรู้ตรงกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด และกำหนดด้วยว่าจะใช้วิธีประเมินผลอย่างไร มีอะไรที่จะช่วยในการประเมินผลได้บ้าง

2.1.8 การตรวจสอบเพื่อตรวจสอบความสมดุลและลำดับขั้นตอน (Checking of Balancing and Ordering) เพื่อให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสม และเพื่อความสมดุลย์ในด้านชนิดของการเรียนรู้และการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ

2.2 การทดสอบหน่วยทดลอง (หน่วยการเรียนรู้การสอน) เพื่อสร้างความแม่นยำและการนำไปสอนได้และเพื่อจำกัดความสามารถที่ต้องการทั้งในระดับสูงและระดับต่ำ

2.3 การปรับปรุงและทำได้เป็นเนื้อเดียวกัน มีการปรับหน่วยการเรียนรู้การสอนให้สอดคล้องกับความแตกต่างที่มีอยู่ในความต้องการและความสามารถของผู้เรียนสอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ตลอดจนสอดคล้องกับแบบการสอนชนิดต่าง ๆ ของครูผู้สอน

2.4 การพัฒนากรอบงาน หลังจากที่ได้ผลิตหน่วยการเรียนรู้การสอนแล้ว จะต้องตรวจสอบในเรื่องความเพียงพอของขอบข่าย และความเหมาะสมของการจัดลำดับ

2.5 การใช้และการเผยแพร่หน่วยการเรียนรู้การสอนใหม่ ต้องมีการฝึกอบรมครูประจำการ เพื่อให้ครูนำหน่วยการเรียนรู้การสอนไปใช้ในห้องเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander. 1974 : 27)

เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตร โดยเสนอรูปแบบที่ครอบคลุมกว้างขวาง ดังนี้

3.1 จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ ขอบเขต เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์สนับสนุนให้มี 4 เป้าหมายหลัก คือ พัฒนาการส่วนบุคคล มนุษยสัมพันธ์ ทักษะการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และความชำนาญเฉพาะด้าน จุดมุ่งหมายต่าง ๆ จะมีการเลือกหลังจากที่ได้พิจารณาตัวแปรภายนอกอย่างรอบคอบ ซึ่งได้แก่ ข้อบังคับทางกฎหมาย งานวิจัยทางการศึกษา การรับรองของสมาคมอาชีพ ทักษะของกลุ่มคนในชุมชนและอื่น ๆ

3.2 การออกแบบหลักสูตร การตัดสินใจในเรื่องโอกาสการเรียนรู้ที่เหมาะสมในแต่ละด้าน ตลอดจนเรื่องเวลาและวิธีการที่จะจัดโอกาสเหล่านี้ให้แก่ผู้เรียน

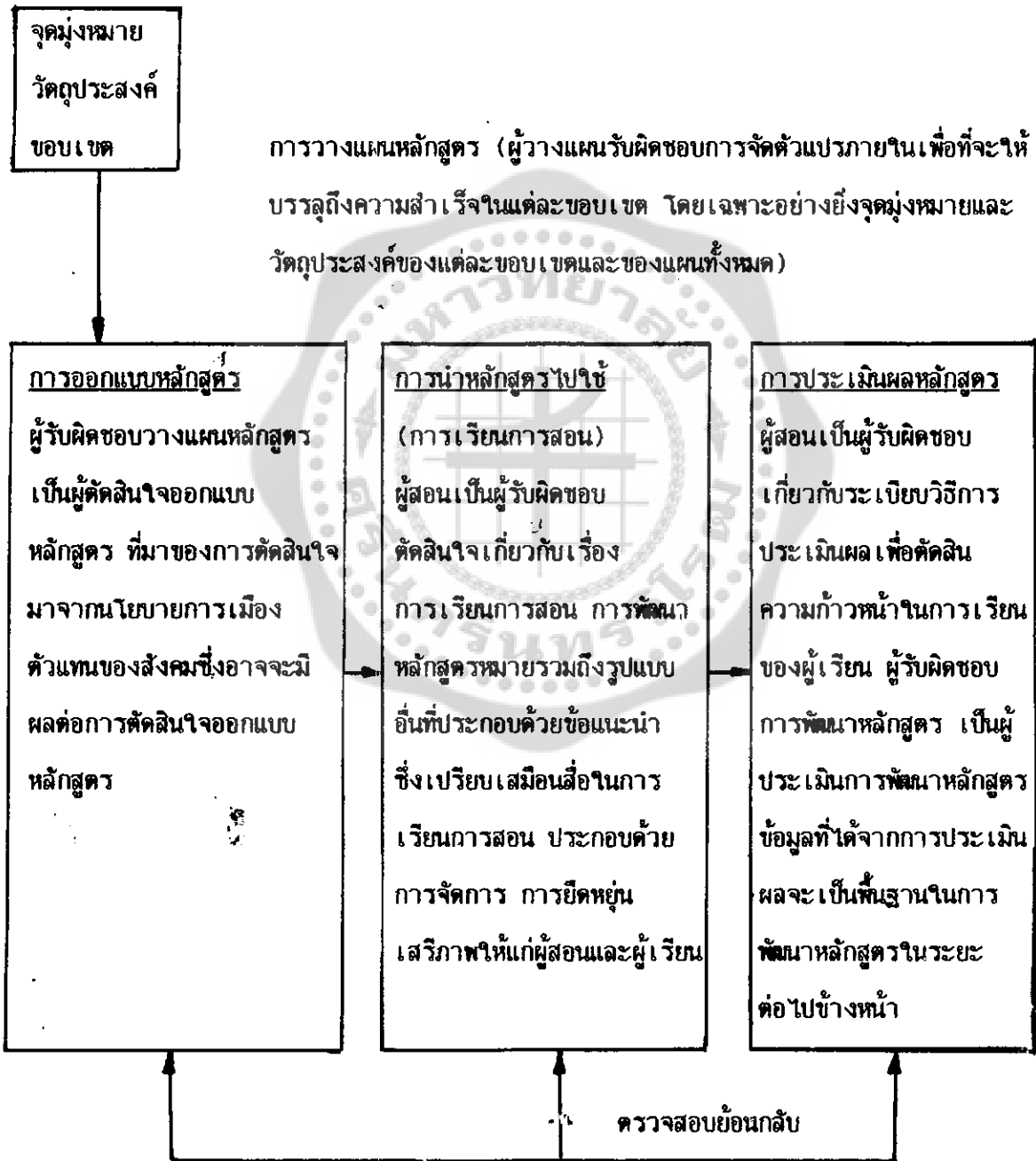
3.3 การนำหลักสูตรไปใช้ การตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีการสอนโดยคำนึงถึงหลักสูตรที่มีส่วนสัมพันธ์กับผู้เรียน การกำหนดจุดหมายความการสอนก่อนที่จะเลือกยุทธวิธีหรือแบบของการเสนอความรู้ พร้อมทั้งข้อเสนอนี้เกี่ยวกับทรัพยากร สื่อ และการจัดซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดความยืดหยุ่นและมีเสรีภาพมากขึ้น

3.4 การประเมินผล การตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการประเมินผลเพื่อบอกความก้าวหน้าของผู้เรียน สามารถบอกได้ว่าเป้าหมายของสถาบันการศึกษาและจุดหมายของการสอนบรรลุหรือไม่

เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ได้แสดงกระบวนการพัฒนาหลักสูตรดังแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเซเลอร์และอเล็กซานเดอร์

ฐาน (ตัวแปรต่าง ๆ จากภายนอก)

(ที่มา : Saylor and Alexander. 1974 : 27)

4. การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโอลิวา (Oliva. 1976 : unpagged)

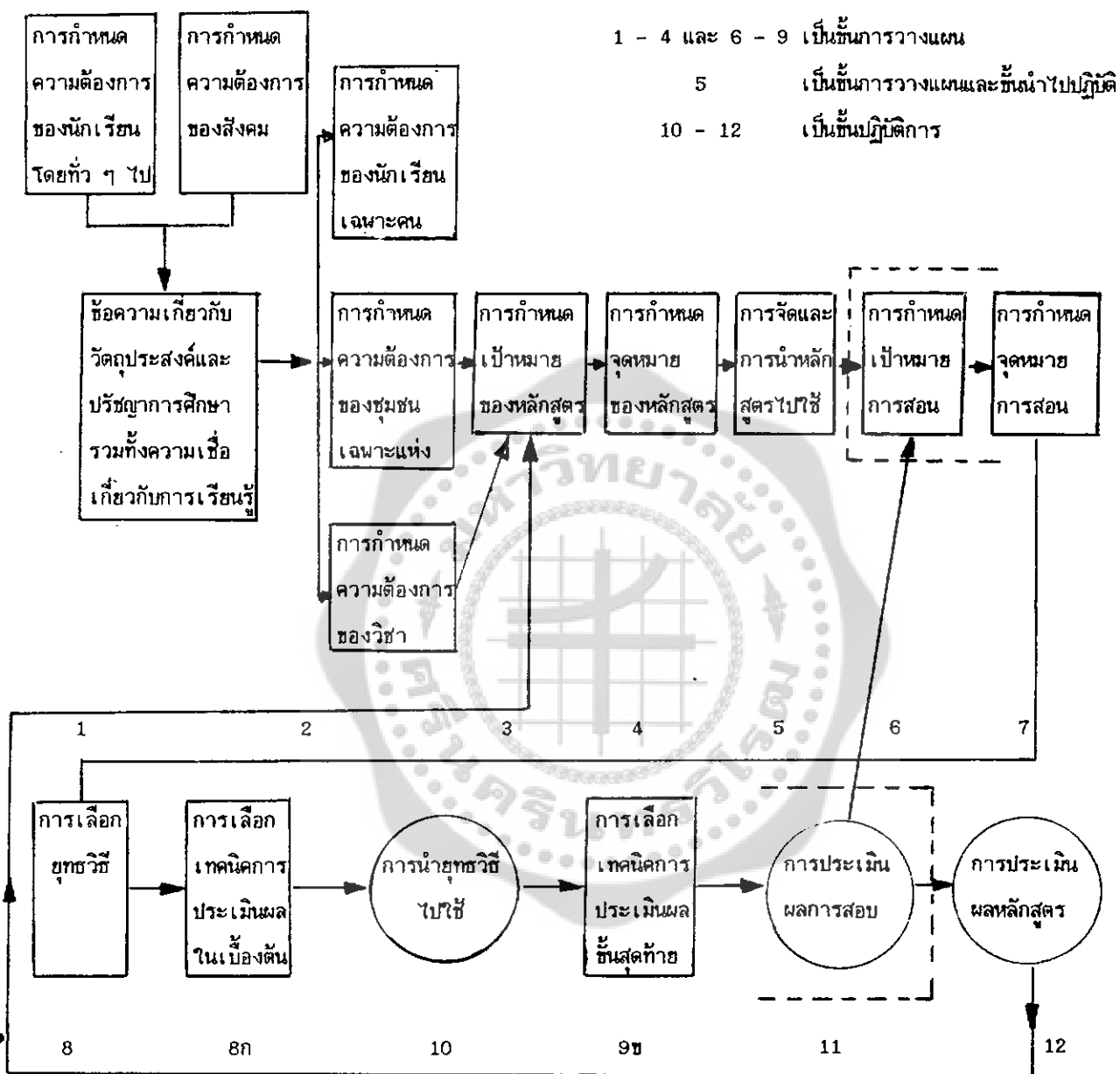
โอลิวาได้เขียนแผนภูมิกระบวนการพัฒนาหลักสูตรโดยใช้เกณฑ์ 3 เกณฑ์เป็นหลัก คือ (1) เรียบง่าย (2) ครอบคลุมกว้าง และ (3) เดินตามแนววิธีการเชิงระบบ ดังแสดงในแผนภูมิที่ 3 ต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโอลิวา

แม้ว่าขั้นตอนนี้จะเสนอไว้เฉพาะส่วนประกอบที่สำคัญที่สุด แต่ก็พร้อมที่จะขยายได้ทันทีให้เป็นขั้นตอนขยายที่มีรายละเอียดเพิ่มเติม และแสดงกระบวนการบางอันที่ขั้นตอนเดิมได้กำหนดเอาไว้
ดังแผนภูมิที่ 4

แผนภูมิที่ 4 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโอลิวาแสดงขั้นตอนขยายรายละเอียดเพิ่มเติม

(ที่มา : ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล . 2529 : 135)

องค์ประกอบ 12 ประการ ซึ่งเป็นขั้นตอนขยายรายละเอียด มีลักษณะครอบคลุมกว้าง เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนที่ผู้วางแผนจะต้องรับผิดชอบจากแหล่งต่าง ๆ ของหลักสูตรไปสู่การ ประเมินผล ซึ่งจะขออธิบายแต่ละองค์ประกอบอย่างย่อ ๆ ต่อไปนี้

สี่เหลี่ยมจตุรัสใช้แสดงขั้นตอนการวางแผน ส่วนวงกลมใช้แสดงขั้นปฏิบัติการ กระบวนการ เริ่มจากองค์ประกอบที่ 1 ซึ่งเป็นขั้นที่ผู้พัฒนาหลักสูตรกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษา รวมทั้ง หลักการทั้งทางด้านปรัชญาและจิตวิทยา วัตถุประสงค์เหล่านี้เป็นความเชื่อที่ได้มาจากความต้องการ ของสังคมและความต้องการของแต่ละบุคคลที่อาศัยอยู่ในสังคมนั้น ๆ องค์ประกอบส่วนนี้ของโอโลวา มีแนวคิดคล้ายคลึงกับการกลั่นกรองของไทเลอร์

องค์ประกอบที่ 2 มีการวิเคราะห์ความต้องการของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ความต้องการ ของผู้เรียนที่สนองโดยชุมชน และความต้องการที่สำคัญในด้านเนื้อหาวิชาที่จะนำมาสอนในโรงเรียน นั้น แหล่งข้อมูลของหลักสูตรจึงได้แก่องค์ประกอบที่ 1 กับที่ 2 รวมกัน ในขณะที่องค์ประกอบที่ 1 คำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนและสังคมในลักษณะกว้าง ๆ องค์ประกอบที่ 2 เสนอแนวความคิด เกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียนเฉพาะกลุ่มในห้องที่เฉพาะแห่ง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะความต้องการ ของผู้เรียนในชุมชนเฉพาะแห่ง ไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกับความต้องการทั่ว ๆ ไปของผู้เรียนทั้งสังคม

องค์ประกอบที่ 3 และ 4 เป็นการกำหนดเป้าหมาย และจุดหมายของหลักสูตรที่อาศัย องค์ประกอบที่ 1 และที่ 2 เป็นฐานในการคิด ส่วนงานขององค์ประกอบที่ 5 ได้แก่ การจัดและ การใช้หลักสูตร การกำหนดและการสร้างโครงสร้างสำหรับการจัดหลักสูตร

ในองค์ประกอบที่ 6 และ 7 เป็นการเพิ่มความเฉพาะเจาะจงขึ้นอีกระดับหนึ่ง มีการ กำหนดเป้าหมายและจุดหมายการสอนสำหรับแต่ละระดับชั้นและแต่ละวิชา

หลังจากกำหนดจุดหมายการสอนแล้ว นักพัฒนาหลักสูตรจะดำเนินงานต่อไปยังองค์ประกอบ ที่ 8 ซึ่งเป็นจุดที่จะต้องเลือกวิธีการสอนสำหรับใช้กับผู้เรียนในห้องเรียน ในขณะเดียวกัน นักพัฒนา หลักสูตรจะวิเระระยะ ก ขององค์ประกอบที่ 9 หรือ 9 ก ซึ่งเป็นการเลือกเทคนิคการประเมินผล ในเบื้องต้น ในขั้นนี้ผู้วางแผนหลักสูตรคิดล่วงหน้าและเริ่มพิจารณาหนทางที่จะต้องวัดผลสัมฤทธิ์ของ ผู้เรียน แล้วตามด้วยการนำยุทธวิธีการสอนไปใช้ ดังในองค์ประกอบที่ 10

หลังจากที่ผู้เรียนได้รับโอกาสที่เหมาะสมให้มีการเรียนรู้ขึ้น (องค์ประกอบที่ 10) ผู้วางแผนจะกลับไปศึกษาปัญหาของการเลือกเทคนิคการประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน และประสิทธิผลของครูผู้สอน ดังนั้น องค์ประกอบที่ 9 จึงถูกแยกออกเป็น 2 ระยะ ระยะแรกมาก่อนการนำไปใช้สอนจริง (9 ก) และระยะที่ 2 หลังจากการนำไปสอนจริง (9 ข) ขึ้นการสอน (องค์ประกอบที่ 10) เปิดโอกาสให้ผู้วางแผนได้พิจารณาแก้ไข เพิ่มเติม และเลือกวิธีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนให้แล้วเสร็จสมบูรณ์

องค์ประกอบที่ 11 เป็นขั้นที่มีการประเมินผลการสอน องค์ประกอบที่ 12 เป็นองค์ประกอบสุดท้ายของวงจรที่ว่าด้วยการประเมินผลหลักสูตร จากรูปแบบมองเห็นได้ว่าองค์ประกอบที่ 1 - 4 และ 6 - 9 เป็นขั้นของการวางแผน ส่วนองค์ประกอบที่ 10 - 12 เป็นขั้นของการปฏิบัติการ ส่วนองค์ประกอบที่ 5 เป็นทั้งสองอย่าง คือ เป็นทั้งขั้นการวางแผนและขั้นการนำไปปฏิบัติ

เช่นเดียวกับรูปแบบอื่น ๆ ของการพัฒนาหลักสูตร รูปแบบของโอลิวกีวรวมทั้งแนวของการพัฒนาหลักสูตร (องค์ประกอบ 1 - 5 และ 12) และการออกแบบสำหรับการสอน (องค์ประกอบ 6 - 11)

องค์ประกอบทางด้านหลักสูตร (องค์ประกอบ 1 - 5 และ 12) สร้างวงจรย่อยของรูปแบบขึ้นมาอีกหนึ่งวงจร และองค์ประกอบทางด้านการสอน (ที่ 6 - 11) สร้างวงจรย่อยขึ้นมาอีกหนึ่งวงจรหนึ่ง เพื่อหาความแตกต่างระหว่างองค์ประกอบทางด้านหลักสูตรและการสอน วงจรของการสอนจะถูกปิดกั้นอาณาเขตด้วยเส้นประ

ลักษณะที่สำคัญของรูปแบบ ได้แก่ เส้นการตรวจสอบย้อนกลับ (Feed Back) จากการประเมินผลหลักสูตรไปยังเป้าหมายหลักสูตร และจากการประเมินผลการสอนไปยังเป้าหมายการสอน เส้นเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นของการมีการแก้ไขปรับปรุงอย่างต่อเนื่องในด้านองค์ประกอบของแต่ละวงจรย่อยของมัน

*

5. การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเลวี (Lewy. 1977 : 15)

เลวีได้แบ่งขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรออกเป็น 6 ระยะ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างระยะต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนา การนำไปใช้ในแต่ละระยะอาจเกิดการซ้ำซ้อน และบางระยะก็แบ่งออกเป็นระยะย่อยอีก ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร 6 ระยะ ตามแนวคิดของเลวี

ระยะ	บทบาทของการพัฒนา	บทบาทของการประเมินผล
การตัดสินใจกำหนด ความมุ่งหมาย	ตัดสินใจเกี่ยวกับ : ความมุ่งหมายทั่วไป โครงสร้างของสถาบัน การศึกษา	ศึกษาเกี่ยวกับ : การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง ค่านิยมทางวัฒนธรรม แรงขับทางสังคม ระดับของความสำเร็จในปัจจุบัน ความเป็นไปได้ของโปรแกรม
การวางแผน	เขียนโครงร่าง เตรียมวัสดุอุปกรณ์การเรียน การสอน	ตรวจสอบความพอดีของจุดประสงค์ เนื้อหา, ยุทธวิธี ลงความเห็นเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์
การทดลอง	แนะนำการทดลองสอนในชั้นเรียน ปรับปรุงวัสดุการเรียนการสอน	รวบรวมหลักฐานจากการสังเกต การตัดสินใจอภิปรายกับครู กับผู้เรียน ผลผลิตของผู้เรียน
การฝึกซ้อมในสนาม	ปรับปรุงโปรแกรมเล็กน้อย กำหนดเงื่อนไขในทางติของ โปรแกรม	เลือกตัวอย่าง รวบรวมหลักฐานเกี่ยวกับประสิทธิภาพ ของโปรแกรมภายใต้เงื่อนไข หลาย ๆ อย่าง
การนำไปใช้	ประสานงานกับผู้นิเทศก์ ตรวจสอบระบบ	ตรวจสอบแบบฟอร์ม หลักฐานการประสานงานระบบ อย่างมีประสิทธิภาพ
การควบคุมคุณภาพ	นำไปใช้ สนับสนุนแผน "การเกิดครั้งที่ 2" โปรแกรม	ตรวจสอบคุณภาพของการนำไปใช้ ศึกษาเหตุผลเพื่อการเปลี่ยนแปลง ประสิทธิภาพ แนะนำ ปรับปรุงแก้ไข ถ้าต้องการ

(ที่มา : Lewy. 1977 : 15)

6. การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของสมิธ สแตนเลย์ และชอร์ (Smith, Stanley and Shore. 1957 : unpagged)

สมิธ และคณะ พัฒนาหลักสูตรโดยมุ่งเน้นสังคมเป็นหลัก เสนอแนะให้พิจารณาสังคมทางด้านทักษะ ค่านิยม รูปแบบของสังคม และความเข้าใจสภาพปัญหาของสังคม สมิธได้กล่าวว่า งานของการพัฒนาหลักสูตร มีสิ่งสำคัญอย่างน้อย 4 อย่าง คือ

6.1 การตกลงใจเกี่ยวกับทิศทางของการศึกษา ซึ่งอาจจะหมายถึงการกำหนดความมุ่งหมายซึ่งเป็นทิศทางของการจัดการศึกษา

6.2 การเลือกหลักการและระเบียบวิธีการเพื่อเลือกและเรียงลำดับศึกษาประสบการณ์ซึ่งประกอบด้วยโปรแกรมการเรียนการสอน ที่จะนำมาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคม

6.3 การเลือกรูปแบบของหลักสูตร เพื่อนำไปใช้สอนให้เหมาะสมกับสภาพสังคม

6.4 การตัดสินใจเกี่ยวกับหลักการและวิธีการที่จะประเมินว่าอะไรได้เกิดขึ้น

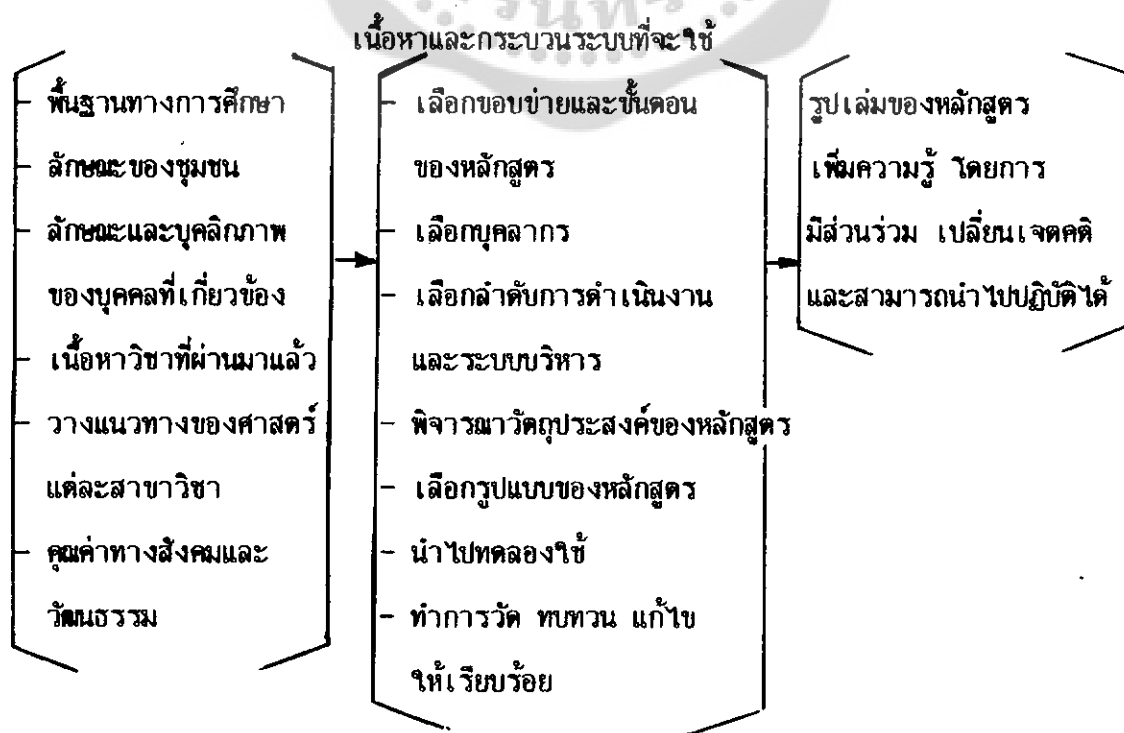
7. การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโบแชมป์ (Beauchamp. 1968 : 145)

โบแชมป์ได้เสนอการพัฒนาหลักสูตรเป็นรูประบบ ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ มีผู้ให้การสนับสนุนหลายท่าน ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรของโบแชมป์ มีกระบวนการดังนี้

ตัวป้อน (Input)

ตัวแปร (Process)

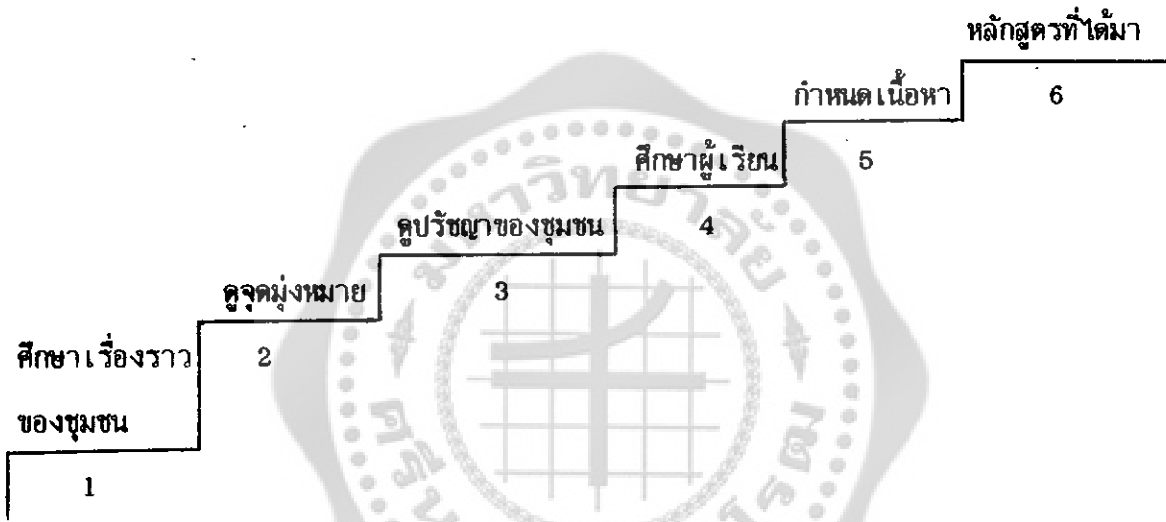
ตัวตาม (Output)

การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโบแฮมป์ จะเป็นรูปของระบบระเบียบ ให้ทัศนะที่กว้างกว่าของทาบา เพราะคำนึงถึงการทดลองใช้และการทบทวนการแก้ไข

8. การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเทอร์เนอร์ (Turner. nodate : 170)

เทอร์เนอร์ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรซึ่งเหมาะกับการพัฒนาชุมชน เป็นหลักสูตรของชุมชนซึ่งอาจจะจัดขึ้นตามในลักษณะของกลุ่มสนใจ ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

จากแนวความคิดของเทอร์เนอร์ สันต์ ธรรมบำรุง (2527 : 69 - 86) ได้นำมาประยุกต์เข้าเป็นหลักสูตรของโรงเรียนชุมชนดังต่อไปนี้

หลักสูตรโรงเรียนชุมชน

หลักการและเหตุผล

การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยจะได้ผลสมกับคำกล่าวที่ว่า เป็น "การปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน" ก็ต่อเมื่อประชาชนได้รับการศึกษาที่ดีจะสามารถจะร่วมในการออกเสียง สามารถควบคุมการบริหารประเทศ และแยกแยะถึงการควรไม่ควรต่าง ๆ ได้ โดยการใช้ปัญญา

ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2464 และได้เปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากกว่า 60 ปีแล้ว แต่ประชาชนชาวไทยที่มีอายุตั้งแต่

15 ปีขึ้นไปอีกประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ ยังอ่านเขียนไม่ได้ และมีประชาชนอีกเป็นจำนวนมากที่รู้เรื่องการปกครองน้อยหรือไม่รู้เรื่องเลย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยประสบอุปสรรคล้มลุกคลุกคลานตลอดมา

อุปสรรคทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับการปกครองประเทศ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพอนามัย และด้านการเป็นพลเมืองดีมีความรับผิดชอบ ฯลฯ แก่นแท้อยู่ที่การศึกษาของประชาชน ในเมื่อประเทศไทยสนใจต่อการจัดการศึกษาให้ประชาชนเป็นอย่างมาก ยิ่งมาเป็นเวลาสิบ ๆ ปี แต่อุปสรรคต่อการที่จะให้การปกครองเป็นประชาธิปไตยตามอุดมคติยังมีมาก จึงทำให้คิดว่าการให้การศึกษาตามวิธีการที่ผ่านมามีอาจจะไม่ตรงจุดนัก แต่เดิมเรามุ่งให้การศึกษาแก่เด็กอายุระหว่าง 7 - 14 ปี และเน้นหนักในด้านการอ่าน เขียน เลข และความรู้ทั่ว ๆ ไป ที่คิดว่าผู้เรียนควรรู้ บทเรียนที่เด็กเรียนมาได้มุ่งเพื่อค้นหา ปรับปรุงและยกคุณภาพเด็กในด้านชีวิตและความเป็นอยู่ของเด็กในขณะนั้น ฉะนั้นจึงไม่อาจกล่าวได้เลยว่า เด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แปร่งกันได้ถูกต้องตามหลักการแปร่งกันที่คิดว่าเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 และไม่สามารถกล่าวได้ว่า เด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีความรู้ในการเก็บหอมรอมริบดีกว่าเด็กประถมศึกษาปีที่ 2 แต่อาจกล่าวได้ว่าเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีความรู้ในการอ่านเขียน และตอบคำถามทางทฤษฎีได้ดีกว่าและถูกต้องกว่าเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่เป็นเช่นนี้เพราะมุ่งสอนความรู้ด้านทฤษฎี ด้านวิชาหนังสือมากกว่าสอนเพื่อนำไปใช้นำไปปฏิบัติ เมื่อเด็กเหล่านี้ออกจากโรงเรียนไป และไม่มีโอกาสที่ได้ฝึกอ่านเขียนและการฝึกปฏิบัติจริง วิชาที่เรียนไปทั้งด้านอ่าน เขียน และความรู้ เนื้อหาจึงลืมนั่นไป กลายเป็นผู้ที่ไม่สามารถนำวิชาเรียนมาปรับปรุงฐานะชีวิต และความเป็นอยู่ของตน ของชุมชน และของประเทศให้ดีขึ้นได้ เหตุนี้จึงเห็นว่าน่าจะต้องรีบจัดปัญหาและอุปสรรคนี้ คือมองไปที่ "การศึกษา" เห็นว่าการศึกษาที่แท้จริงควรเป็นการศึกษาที่ตัวผู้เรียนและสังคมที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ ปรึษาการจัดโรงเรียนแบบโรงเรียนชุมชนจึงมีลักษณะตรงกับความต้องการนี้

นอกจากนี้การศึกษานในโรงเรียนปัจจุบันเป็นการจำกัดเพศ วัย ซึ่งการศึกษาที่แท้จริงแล้วจะเป็นการศึกษาเพื่อชีวิต คือจะต้องมีการเรียนอยู่ตลอดเวลา เพราะว่า วิชาความรู้มันเปลี่ยนแปลงและก้าวหน้าอยู่เสมอ และเพื่อเป็นการตอบสนองกับการใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เป็นประโยชน์ตลอดจนการใช้โรงเรียนให้คุ้มค่า

โรงเรียนชุมชน หมายถึง โรงเรียนที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมความเจริญของท้องถิ่นทางด้านการศึกษาของประชาชน โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดหา บำรุง และร่วมดำเนินงานบนพื้นฐานแห่งสภาพที่แท้จริง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และทางการปกครอง

หลักการในการจัดโรงเรียนชุมชน

1. หลักการจัดการศึกษาเพื่อชีวิต
2. หลักความสมดุลทางเศรษฐกิจ
3. หลักการสอนความต้องการของสังคม
4. หลักการปกครองแบบประชาธิปไตย
5. หลักการปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

เหตุผลในการจัดโรงเรียนชุมชน

1. จัดการศึกษาเพื่อให้สัมพันธ์กับชีวิตจริง
2. เพื่อให้การลงทุนคุ้มค่า
3. เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอกับพลเมืองที่เกิดขึ้น
4. เพื่อให้ประชาชนเข้าใจการปกครองแบบประชาธิปไตย
5. เพื่อให้ประชาชนไม่ละทิ้งท้องถิ่นและพยายามปรับปรุงท้องถิ่นของตนให้เจริญขึ้น

ขั้นที่ 1 การสำรวจสภาพของชุมชน

การสำรวจสภาพของชุมชนควรแบ่งออกเป็น 2 ชุมชนกว้าง ๆ คือ ชุมชนในเมืองและชุมชนในชนบท ซึ่งชุมชนทั้งสองนี้จะมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ อาชีพ เศรษฐกิจ การอนามัย การปกครอง และสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เช่น ชุมชนในเมืองอาจจะเน้นหนักในด้านอุตสาหกรรม ส่วนชุมชนในชนบทอาชีพส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับการเกษตรกรรม แม้แต่สภาพชุมชนในชนบทแต่ละแห่งจะมีปัญหาหรือมีความต้องการที่แตกต่างกันออกไป เช่น ชุมชนทางภาคเหนือย่อมมีปัญหาและความต้องการของประชาชนแตกต่างไปจากชุมชนภาคใต้ เป็นต้น สภาพของชุมชนในภาคเหนือ ของแต่ละชุมชนยังมีความต้องการแตกต่างกันออกไป ดังนั้นการสำรวจสภาพของชุมชนซึ่ง

อาจจะได้จากการสัมภาษณ์ การสอบถาม การสำรวจ หรือการวิจัย จะทำให้ทราบความต้องการที่แท้จริงของชุมชนว่าคนในท้องถิ่นนั้นต้องการอะไร เปรียบเสมือนกับแพทย์ที่จะรักษาคนไข้จะต้องมีการตรวจโรคก่อนการรักษา เพื่อที่จะรักษาได้ถูกต้อง คนไข้ที่มาก็เปรียบเสมือนกับชุมชนแต่ละแห่งซึ่งแตกต่างกันออกไป แพทย์ที่ทำการรักษาก็เปรียบเสมือนการให้การศึกษาซึ่งได้มาจากหลักสูตร เพราะว่าหลักสูตรเป็นเครื่องมือชี้ให้เห็นว่าการศึกษาของชาติหรือของท้องถิ่นจะเป็นเช่นใด

ขั้นที่ 2 การกำหนดจุดหมายของหลักสูตรโรงเรียนชุมชน

ความมุ่งหมายของหลักสูตรของโรงเรียนชุมชน มีดังต่อไปนี้

1. จัดสภาพการเรียนการสอนสัมพันธ์กับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนนั้น
2. มุ่งส่งเสริมและสร้างชุมชนแบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ รวมทั้งมนุษยสัมพันธ์ระหว่าง

บุคคลและระหว่างหน่วยงาน

3. เพื่อนำเนื้อหาวิชา บุคลากรในชุมชนและทรัพยากรในชุมชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในโรงเรียนและขณะเดียวกันก็นำนักเรียนเข้าสู่ชุมชน โดยจัดให้มีกิจกรรมร่วมกันให้การบริการแก่ชุมชน
4. เพื่อจัดให้มีครู นักเรียน และเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ที่จะช่วยในการแก้ปัญหาของชุมชน
5. เพื่อให้มีการศึกษาของประชาชนได้ตลอดชีวิตหรือเป็นการศึกษาที่ต่อเนื่อง
6. เพื่อปรับปรุงและส่งเสริมโรงเรียนให้เป็นแหล่งให้การศึกษาแก่ชุมชนทุกเพศทุกวัย
7. เพื่อต้องการกระตุ้นและจูงใจให้ชุมชนรู้จักปฏิบัติในด้านสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพสังคม ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น

8. เพื่อส่งเสริมธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน

ขั้นที่ 3 การเลือกและการจัดเนื้อหาวิชาในหลักสูตร

เมื่อสำรวจสภาพของชุมชนว่าชุมชนแต่ละแห่งมีความต้องการและมีปัญหาอะไร จะต้องมีการตั้งวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชนเพื่อเป็นเป้าหมายในการแก้ปัญหาให้แก่ ชุมชน ความมุ่งหมายที่กล่าวไว้ข้างต้นเป็นจุดหมายกว้าง ๆ มิได้เน้นลงไปถึงจุดหมายเฉพาะของแต่ละชุมชน เพราะว่าหลักการดังกล่าวนี้กว้างไว้อย่างกว้าง ๆ หลักสูตรของโรงเรียนชุมชนจะต้องยืดหยุ่นมาก เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของชุมชน ดังนั้นเป้าหมายของหลักสูตรโรงเรียนชุมชนแต่ละแห่งย่อมแตกต่างกันด้วย

การเลือกและการจัดเนื้อหาวิชาในหลักสูตรโรงเรียนชุมชนจะต้องให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชนและความมุ่งหมายของชุมชนดังกล่าวแล้ว เมื่อสำรวจสภาพความต้องการของโรงเรียนชุมชนแต่ละแห่งได้แล้ว ควรจะนำปัญหาหรือความต้องการเหล่านี้มาแยกประเด็นและความสำคัญว่าปัญหาใด หรือความต้องการใดที่มีความจำเป็นหรือมีความสำคัญมาก มีการเรียงลำดับไปสู่ความสำคัญน้อยตามลำดับ ทั้งนี้โดยถือหลักการที่ว่าใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาสังคมและเด็ก ผู้ใหญ่สามารถที่จะนำการศึกษานั้นไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ผู้ที่เกี่ยวข้องในการคัดเลือกเนื้อหาวิชา หรือจัดสร้างหลักสูตรควรจะประกอบไปด้วยบุคคลหลายฝ่ายดังรูปต่อไปนี้

- เนื้อหาวิชาที่จะนำมาสร้างในหลักสูตรนั้นจำเป็นจะต้องมีการคัดเลือกเป็นอย่างดี เช่น
สภาพที่เป็นอยู่	- หลังจากฤดูการเก็บเกี่ยวแล้ว ชาวนาทั้งที่นาไว้เฉย ๆ มิได้ทำการเพาะปลูกอย่างอื่น
ปัญหา	- ชาวนาต้องขาดรายได้ที่ควรจะได้ ทำให้อยากจน
เนื้อหาแนวความคิด	- ชาวนาปลูกพืชหมุนเวียน หลังจากฤดูเกี่ยวข้าวแล้ว เพื่อช่วยให้มีรายได้เพิ่มขึ้น และช่วยเพิ่มปุ๋ยในดินด้วย
สภาพที่เป็นอยู่	- ประชาชนส่วนมากในชนบทชอบสร้างคอกสัตว์ไว้คั่นบ้าน
ปัญหา	- วิธีปฏิบัติดังกล่าวเป็นการทำลายสุขภาพ
เนื้อหาแนวความคิด	- สุขภาพของประชาชนขึ้นอยู่กับสุขาภิบาลของสิ่งแวดล้อม คอกสัตว์ควรอยู่ห่างจากที่อยู่อาศัย ถ้าไม่สามารถทำได้ จะต้องใช้ความพยายามเป็นพิเศษในการที่จะรักษาความสะอาด

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทางในการเลือกเนื้อหาวิชา ในการเลือกเนื้อหาวิชานั้นจะต้องคำนึงถึงการผสมผสานของเนื้อหาวิชาด้วย สำหรับปัญหาประเทศไทยซึ่งชุมชนประสบอยู่ที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. การอนามัย
2. การเศรษฐกิจ
3. ด้านอาชีพ
4. ด้านหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม

เพื่อให้เข้าใจถึงปัญหาโดยการแยกปัญหา มีการวิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนวความคิดรวบยอด ที่จะสอนเด็ก อันหมายถึงตัวหลักสูตรนั่นเอง เป็นแนวทางนำไปสู่กระบวนการเรียนการสอนต่อไป

อัตราเวลาเรียน

อัตราเวลาเรียนเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบของหลักสูตรซึ่งอยู่ในขั้นการเลือกเนื้อหาวิชา อัตราเวลาเรียนสำหรับหลักสูตรโรงเรียนชุมชน ควรมีลักษณะดังนี้

1. การกำหนดเวลาเรียน ควรจะให้เรียนได้ตลอดเวลาไม่มีการปิดภาคเรียน
2. เวลาที่เรียนแต่ละวันนั้นควรจะเริ่มตั้งแต่เช้า เวลา 7.00 - 21.00 น. การทำให้เวลาเรียนมากเช่นนี้ เพราะโรงเรียนชุมชนมุ่งบริการแก่คนทุกเพศทุกวัย เวลาการทำงานของคนไม่เหมือนกัน เช่น การทำงานผลิต ผลิตเข้าทำงาน เวลาบ่ายจะได้เรียน หรือทำงานตอนบ่าย ตอนเช้าจะได้เรียน เป็นต้น
3. ตารางที่ใช้สอน ควรจะเป็นตารางสอนที่ยืดหยุ่น เช่น ยืดหยุ่นในเรื่องเวลาแต่ละช่วง หรือแต่ละวิชาไม่จำเป็นจะต้องใช้เวลาเรียนเท่ากัน การกำหนดหลายวิชานั้นจะต้องให้ตรงกับคนที่มีความต้องการส่วนใหญ่ในชุมชน

ขั้นที่ 4 การเรียนการสอน

เมื่อสำรวจความต้องการของชุมชน แล้วนำมาตั้งจุดมุ่งหมายที่สามารถจะแก้ไขได้นำเนื้อหาและคัดเลือกเนื้อหาให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและขบวนการนั้นต่อไป คือ การนำสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าว

มาแล้ว ซึ่งเปรียบเสมือนกับวัตถุดิบที่จะส่งเข้าไปสู่กระบวนการ กระบวนการที่ว่านี้ คือ การเรียน การสอน

๑ การเรียนการสอนที่จะให้ได้ผลสมบูรณ์นั้นมองในแง่ที่ว่า การเรียนการสอนที่เป็นระบบระเบียบ สำหรับการเรียนการสอนที่เป็นระบบระเบียบในหลักสูตรโรงเรียนชุมชนนั้น ดร.ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (เอกสารอัดสำเนา. ม.ป.ป.) ได้เสนอขั้นตอนไว้ดังนี้

1. การกำหนดหมวดประสบการณ์
2. การกำหนดจุดมุ่งหมายทั่วไป
3. พิจารณาเลือกสรรทรัพยากรทั้งสิ่งของและบุคคล
4. การกำหนดเนื้อหาและประสบการณ์ที่ผู้เรียนพึงได้รับ
 - 4.1 การกำหนดวิชา
 - 4.2 แบ่งวิชาออกเป็นหน่วยใหญ่
 - 4.3 แบ่งหน่วยใหญ่ออกเป็นหน่วยย่อย
 - 4.4 การกำหนดวัตถุประสงค์และพฤติกรรม
 - 4.5 การกำหนดกิจกรรม
5. เลือกและผลิตสื่อการสอนให้สอดคล้องกับ 4.3, 4.4 และ 4.5 ออกมาในรูปของ ชุดการสอน
6. นำชุดการสอนไปสอนและประเมินผล

สิ่งที่ถืออำนวยการเรียนการสอนสำหรับหลักสูตรโรงเรียนชุมชน

1. วิธีการสอน

การสอนในโรงเรียนชุมชนจะต้องยึดถือผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูเป็นเพียงผู้ประสานงาน หรือผู้คอยแนะนำแนะแนวเท่านั้น ควบคู่กันไปกับเนื้อหาและประสบการณ์ครูควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกฝนการทำงานร่วมกันเป็นหมู่อย่างถูกต้องเพื่อให้บรรลุถึงการปกครองระบอบประชาธิปไตย การฝึกฝนให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และฝึกความไวในการรับรู้ด้วย

วิธีสอนในโรงเรียนชุมชนควรมีชีวิตชีวา สลับด้วยกิจกรรมชวนสนุกหรือการร้องรำตามโอกาสอันควร ครูควรมีวิธีสอนให้เหมาะสมทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ครูไม่ควรพูดมาก แต่ให้ผู้เรียนปฏิบัติมากยิ่งขึ้น ควรหาวิทยากรเข้าร่วมเป็นบางครั้งบางคราว วิทยากรเป็นคนที่ท้องถิ่น ซึ่งประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับวิชาที่ตนสอนอยู่ การสอนการเรียนควรมีทั้งระบบในโรงเรียนและระบบนอกโรงเรียน ควรเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎี

2. การจัดสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอน

โรงเรียนชุมชนแตกต่างจากโรงเรียนสามัญตรงที่เนื้อหาและประสบการณ์ของผู้เรียนในโรงเรียนชุมชนมักเรียนล่วงหน้ามากเป็นผู้ใหญ่มีแรงกระตุ้นและวิธีการเรียนแตกต่างจากเด็ก ผู้ใหญ่จะมาเรียนในโรงเรียนชุมชนด้วย ด้วยเหตุผลดังนี้

- ก. ต้องการเพิ่มทักษะอาชีพ
- ข. ต้องการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก
- ค. ขาดแคลนการศึกษาในอดีต
- ง. ปิดช่องว่างทางวัฒนธรรม
- จ. กลัวจะถูกทอดทิ้งในสังคม
- ฉ. กลัวตามลูกหลานไม่ทัน

การที่ผู้ใหญ่มาเรียนในโรงเรียนชุมชนจึงศึกษาเฉพาะสิ่งที่จะนำไปใช้ได้ทันที ต้องการการปฏิบัติมากกว่าที่จะรับหลักการ หรือลงมือกระทำมากกว่านั่งฟังครูพูด การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมจึงคำนึงถึงหลักเกณฑ์ที่จะให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมอย่างกระฉับกระเฉง มีโอกาสทราบว่าตนเองทำผิดหรือถูกอย่างไร รู้สึกว่าตนเองมีความสำเร็จ ค่อยเรียนรู้อะไรทีละน้อยซึ่งจะทำให้พฤติกรรมการเรียนรู้ถาวรยิ่งขึ้น

3. การใช้สื่อมวลชนการศึกษาของโรงเรียนชุมชน

สื่อมวลชนการศึกษา สิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุ และโทรทัศน์ ซึ่งยอมรับกันทั่วไปว่ามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติของผู้ฟังและผู้ชมเป็นอย่างยิ่ง โรงเรียนชุมชนอาจใช้วิทยุหรือโทรทัศน์ให้ขยายขอบข่ายการให้การบริการแก่ผู้เรียนที่บ้านซึ่งไม่สามารถมาเรียนที่โรงเรียนได้ โดยส่งรายการบทเรียนทางวิทยุหรือโทรทัศน์ในระดับภาคหรือจังหวัด หากต้องการให้การสอนทางสื่อมวลชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องประกอบไปด้วย 4 วิธี คือ

1. เรียนจากตำรา
2. เรียนจากวิทยุหรือโทรทัศน์
3. เรียนจากบทเรียนทางไปรษณีย์
4. เรียนจากครูผู้สอน

ทั้ง 4 วิธีนี้ต้องกระทำควบคู่ไป กล่าวคือ เมื่อผู้เรียนลงทะเบียนเรียนแล้วก็จะได้รับตำราโปรแกรมวิทยุหรือโทรทัศน์ บทเรียนที่ส่งมาให้ เป็นประจำสัปดาห์ทางไปรษณีย์ และตารางมาพบครูผู้สอนในโรงเรียนอย่างน้อยเดือนละครั้ง เมื่อผู้เรียนอ่านตำราแล้วก็อาจจะฟังวิทยุ หรือดูโทรทัศน์ แล้วนำแบบฝึกหัดไปให้ครูตรวจเมื่อครูตรวจเสร็จก็จะส่งแบบฝึกหัดมาให้ผู้เรียนอีก หลักการขั้นต้นนี้เป็นวิธีการที่ใช้ได้ผลในโครงการตลาดวิชาในต่างประเทศมาแล้ว

4. ศูนย์การเรียน - แนวโน้มในอนาคตของโรงเรียนชุมชน

เป็นที่คาดหมายว่า ในระยะไม่กี่ปีข้างหน้า ประเทศต่าง ๆ จะไม่สามารถเพิ่มจำนวนโรงเรียนให้พอเพียงกับจำนวนเด็กที่เพิ่มขึ้นได้เลย นักการศึกษาได้พยายามคิดหาทางแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการเปลี่ยนแปลงบทบาทของโรงเรียนจากการเป็น "โรงเรียน" ของระบบโรงเรียนไปเป็นสถาบัน ที่จะเป็นจุดร่วมระหว่างการศึกษาออกโรงเรียนและในระบบโรงเรียน บทบาทที่เปลี่ยนไปนี้มีผลทำให้โรงเรียนต้องมีชื่อใหม่เรียกว่า "ศูนย์การเรียน" หรือ "ศูนย์ศึกษา"

"ศูนย์การเรียน" จะเป็นศูนย์กลางของชุมชนให้การศึกษาแก่เด็กในวัยเรียนและผู้ใหญ่ทุกเพศทุกวัย ศูนย์การเรียนจะจัดการเรียนของ "โรงเรียน" เดิมแต่ไม่จัดเป็นห้องเรียนเหมือนปัจจุบัน ในอาคารเรียนจะแบ่งเป็นศูนย์การเรียนตามความสนใจของผู้เรียน อาทิ ศูนย์เกษตร ศูนย์อุตสาหกรรม ศูนย์ศิลปกรรม ศูนย์ภาษา ศูนย์สังคมศึกษา ฯลฯ แต่ละศูนย์จะมีโปรแกรมการสอนในรูปของชุดการสอน (Packages or Modules) ที่ผู้เรียนจะสามารถเรียนไปตามความสามารถของตนเองโดยมีครูเป็นผู้ประสานงาน ชุดการสอนสำหรับวิชาต่าง ๆ จะมีจำนวนแตกต่างกันไป เช่น ในศูนย์คณิตศาสตร์ จะมีชุดการสอน 28 ชุด หากเด็กชายปรีชา เรียนในชุดที่ 10 มีความรู้ทั้งทำบัญชีร้านค้าได้ ภาษาไทยมี 30 ชุด หากเรียนในชุดที่ 18 จะมีความสามารถที่จะเขียนความเรียง หรือแต่งกาพย์กลอนได้ เมื่อผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเข้าเรียนในศูนย์ศึกษาก็จะมุ่งเรียนสิ่งที่ตนสนใจมากที่สุด ไม่มีการกำหนดจำนวนปี หรือเวลาที่เรียน ไม่มีการบังคับให้เด็กเข้านั่งเรียน เว้นแต่เด็กจะสมัครใจ นอกจากนี้ชุดการสอนยังมีสื่อที่จะให้เด็กเรียนด้วยตนเองได้ที่บ้านหรือตามห้องว่างท้องถิ่น

ผู้ใหญ่ที่ต้องการเข้ารับการศึกษาก็จะเริ่มเรียนหน่วยที่ 1 ของหมวดวิชาที่ตนสนใจแล้วก้าวไปเรื่อย ๆ ตามความสามารถ การจัดการศึกษาแบบศูนย์การเรียนจะสามารถสนองความต้องการของผู้เรียนได้เป็นจำนวนมาก โดยใช้ครูเพียงหนึ่งคน ต่อนักเรียนทั้งหมดในบ้าน

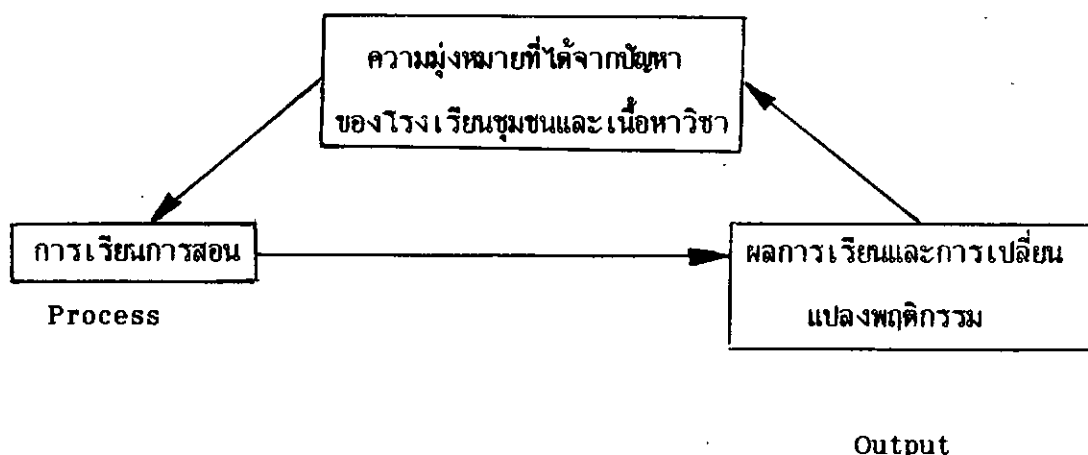
สำหรับประสบการณ์ทางวิชาชีพ "ศูนย์การเรียน" จะประสานกับชุมชน เพื่อส่งผู้เรียนไปฝึกงาน ณ ศูนย์ฝึกงานตามความสนใจ เช่น ผู้สนใจงานเกษตร ก็จะไปฝึกงานกับร้านซ่อมรถ หรือศูนย์ซ่อมรถ ผู้สนใจทางเกษตรก็จะไปฝึกงานกับเจ้าของไร่ที่ประสบความสำเร็จในชุมชนนั้น อย่างไรก็ตาม การเลือกอาชีพนั้นจะมีการแนะแนวให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นด้วย

5. การประเมินผลหลักสูตรโรงเรียนชุมชน

การประเมินผลหลักสูตร เพื่อ

1. ดูว่าการเรียนการสอนตรงกับวัตถุประสงค์หรือไม่
2. ดูว่าเนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือไม่
3. เพื่อสำรวจการเรียนการสอนว่าประสบผลสำเร็จเพียงใด
4. เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพ

การประเมินผลที่รอบคอบควรประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

การประเมินผลตามรูปร่างสิ่งที่น่าสนใจ คือ

1. การพิจารณา Input ว่าเหมาะสมหรือไม่
2. ประเมินว่าครูใช้แบบการสอนถูกต้องหรือไม่
3. ดูการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็ก

การประเมินผลของหลักสูตรโรงเรียนชุมชนนั้นควรจะใช้การวัดผลเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนมิใช่เป็นการวัดผลได้ ตก การวัดผลนั้นควรจะใช้วิธีการหลายอย่าง เช่น การปฏิบัติได้ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม การเสียสละ การรักถิ่นฐานที่อยู่และการปรับปรุงชุมชนของตนให้ดีขึ้น

6. ตัวหลักสูตรโรงเรียนชุมชน

หลักสูตรของโรงเรียนชุมชนควรมีลักษณะยึดหยุ่นให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของชุมชน หลักสูตรควรจะเน้นการแก้ปัญหาชุมชน การทำงานร่วมกันแบบประชาธิปไตย การศึกษาเพื่อชีวิตของทุกคนในชุมชน วิชาที่จัดในหลักสูตรจะต้องมีลักษณะมากวิชา การเรียนการสอนเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎี มุ่งให้คนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ การเรียนการสอนต้องคำนึงถึงแหล่งวิชาการในชุมชน เวลาเรียนควรขยายเพื่อรับกับผู้ที่มาเรียนได้ตลอดเวลา

หลักสูตรแบบโรงเรียนชุมชนนี้ เป็นหลักสูตรที่สามารถแก้ปัญหาให้แก่สภาพของชุมชนได้ นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นถึงการศึกษาเพื่อชีวิตสังคม ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาซึ่งเป็นวิธีการปกครองระบอบประชาธิปไตย เน้นให้เห็นความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต และการศึกษาที่ดำเนินควรจะเป็นการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน การเรียนการสอนมุ่งถึงการปฏิบัติได้ในชีวิตและนำไปใช้ได้ การวัดผลนั้นมุ่งที่ความสามารถทำได้ไม่ใช่วัดผลได้ตก และวิธีการให้การศึกษานั้นก็ทำได้หลายแบบ โดยเฉพาะเน้นให้เห็นความสำคัญของแหล่งวิชาและวิทยากรในชุมชน

อุดมการณ์ดังกล่าวข้างต้นของโรงเรียนชุมชนจะตรงกับหลักการของคณะปฏิรูปการศึกษาไทย ดังนั้นโรงเรียนชุมชนจึงเป็นโรงเรียนที่สนองความต้องการของประเทศไทยและชุมชนได้เป็นอย่างดี

บทที่ 6

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ในสมัยก่อนคนทั่วไปเข้าใจกันว่า ใคร ๆ ก็เป็นครูได้ ขอแต่เพียงมีความรู้พอสมควรถึงแม้จะไม่ได้ศึกษาวิชาครูมาก็ตาม ซึ่งไม่เหมือนกับอาชีพอื่น ๆ ต่อมาภายหลังได้มีการยอมรับกันอย่างกว้างขวางแล้วว่า อาชีพครูนั้น เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ จำต้องมีทั้งความรู้ เทคนิควิธีสอนและจิตวิทยา จึงได้เกิดมีศัพท์ทางการศึกษาขึ้นมา คือ คำว่า Pedagogy มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก "Paid" หมายถึง เด็ก และ "Agogos" หมายถึง การนำทาง ดังนั้น Pedagogy จึงหมายถึงศาสตร์และศิลป์ในการสอนเด็ก ต่อมานักการศึกษาได้มีการสังเกตวิเคราะห์และทำการวิจัยการสอนในระดับต่าง ๆ ตามวัยของผู้เรียน จึงได้ข้อสรุปว่า การสอนเด็กกับการสอนผู้ใหญ่ นั้น มีความแตกต่างกันหลายอย่าง เนื้อหาที่ผู้สอนเด็กได้ดี แต่ผู้ใหญ่จะไม่ค่อยสนใจ จิตวิทยาในการสอนเด็กจะเอามาใช้ในการสอนผู้ใหญ่ไม่ได้ วิธีการสอนที่เคยใช้กับเด็กได้ผลดี เช่น แบบ Play - Way Method คือการสอนแบบเล่นปนเรียน นำมาสอนผู้ใหญ่ไม่ได้ผล จึงได้เกิดการศึกษาค้นคว้าวิธีการสอนผู้ใหญ่โดยเฉพาะขึ้น คนแรกที่สนใจศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจัง คือ เอ็ดเวิร์ด แอล ธอร์นไคค์ (Edward L. Thorndike) ได้จัดทำรายงานการวิจัยของเขา ชื่อว่า การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Adult Learning) เมื่อ พ.ศ. 2470 ต่อมาได้มีวิชาใหม่ขึ้นมาอีกวิชาหนึ่ง เรียกว่า วิชาครูสำหรับผู้ใหญ่ ศัพท์ภาษาอังกฤษที่ใช้ คือ Andragogy มาจากรากศัพท์ภาษากรีกที่ว่า "Andr-" หมายถึง ผู้ใหญ่ และ "Agogos" หมายถึง การนำทาง ดังนั้น รวมแล้วจึงหมายถึง ศาสตร์และศิลป์ในการสอนผู้ใหญ่ (The art and science of helping adults learn) (สุจิต ศีลารักษ์. 2527 : 2)

นักการศึกษาผู้ใหญ่รุ่นแรก ๆ แม้จะมีความเชื่อมั่นในวิธีการศึกษาตามหลักวิทยาศาสตร์ แต่ก็ยังไม่เคร่งครัดในการบันทึกเหตุการณ์ ตลอดจนวิธีการทำงานของเขาไว้เพื่อชนรุ่นหลัง จะเห็นได้ชัดว่าวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ได้เกิดขึ้นในโลกนี้มานานมาแล้ว แต่กลับมีประวัติอันแสนสั้น นักการศึกษาผู้ใหญ่สมัยก่อนได้ลงความเห็นตรงกันว่า งานการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นกระบวนการปฏิบัติการทางสังคม (Social Practice) และมีวิวัฒนาการที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ด้วยดีมาโดยตลอด

ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 คือ ใน พ.ศ. 2473 ความต้องการวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศอเมริกาเพิ่มมากขึ้น กับการต้องการวิชาสายสามัญ และความต้องการอันนี้ได้ทวีสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งมีกลุ่มนักการศึกษากลุ่มหนึ่งเกิดแรงบันดาลใจแยกตัวออกจากการศึกษาสายสามัญ และหันมาค้นคว้าศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่โดยเฉพาะ แต่อย่างไรก็ตาม การกระทำนั้นยังคงอยู่ในวงแคบ ทำที่สุดก็หายไปจากวงการ ภายหลังต่อมาได้มีอีกกลุ่มหนึ่ง พยายามศึกษาค้นคว้าจากฐานเดิมที่กลุ่มแรกได้กระทำไว้ และพยายามจัดตั้งฐานที่มั่นคงกว่า โดยการก่อตั้งสถาบันทางสังคมเพื่อพัฒนาผู้ใหญ่ขึ้น ความเจริญของวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ในช่วงนี้สูงมาก และมีผลต่อเนื่องไปสู่ศตวรรษที่ 20 อันเป็นช่วงที่วงการอุตสาหกรรม วงการข้าราชการ กลุ่มวิชาชีพต่าง ๆ ตลอดจนประชาชนให้ความสนใจและต้องการวิชาการศึกษาผู้ใหญ่กันอย่างกว้างขวาง

ในระหว่างศตวรรษที่ 17 - 18 การศึกษาผู้ใหญ่เป็นศาสตร์ทางสังคม มุ่งพิทักษ์รักษาความเป็นมนุษย์ งานส่วนใหญ่จึงออกมาในรูปของการสอนผู้ใหญ่ให้อ่านออกเขียนได้เพื่อให้ผู้ใหญ่ได้รับความสำเร็จในชีวิตของตนเอง มีศีลธรรม และเจริญ มีโรงเรียนของผู้ใหญ่เกิดขึ้นในยุคนั้น คือ ของพวกเบนจามิน แฟรงคลิน โดยชักชวนให้ผู้ใหญ่มารวมกันทุกสัปดาห์ เพื่ออภิปรายถึง ศีลธรรม การเมือง และปรัชญาวิสุทธิ (Verner and Booth, 1964 : n.p.)

ในระหว่างการปฏิวัติและสงครามกลางเมืองในสหรัฐอเมริกา การศึกษาผู้ใหญ่ได้รับการยกย่องในฐานะเป็นเครื่องมือยกระดับคุณภาพของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย โดยได้ตระหนักว่าความต้องการของมนุษย์ในเรื่องที่จะต้องเข้าใจและระมัดระวังในสิ่งแวดล้อมของตัวเอง เพื่อที่จะได้ทำหน้าที่ในฐานะพลเมืองผู้มีความรับผิดชอบสูงได้ ควรจะได้เป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไป ดังนั้น ในยุคนั้น จึงมีสถาบันให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่เกิดขึ้นมากมาย ได้แก่ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ และโรงเรียนสอนผู้ใหญ่กลางคืน (Adult Evening School) ต่อมางานการศึกษาผู้ใหญ่ได้รับการปรับปรุงให้มีรูปแบบที่แน่นอน มีสาระและสนองตอบความต้องการทางการศึกษาของผู้ใหญ่ได้ในวงที่กว้างขึ้น เช่น มีการจัดตั้งโรงเรียนทางไปรษณีย์ มหาวิทยาลัยเปิด เพื่อหาที่เรียนให้แก่ผู้ใหญ่ เริ่มเปลี่ยนจากแบบทั่ว ๆ ไป เป็นเนื้อหาที่เฉพาะอย่างมากขึ้น เช่น การศึกษาผู้ใหญ่ทางด้านอาชีพ การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี เป็นต้น

การศึกษาผู้ใหญ่ตั้งแต่สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ยังอยู่บนเส้นทางที่จะพยายามขยายจำนวนของผู้เรียน โดยมุ่งหวังซ่อมเสริมความบกพร่องทางการศึกษาที่สืบเนื่องมาจากความขาดแคลนที่เรียนในระบบโรงเรียน คอตตอน (Cotton. 1968 : n.p.) ได้แบ่งยุคความเจริญของการศึกษาผู้ใหญ่ ออกเป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2462 - 2472) เป็นช่วงที่การศึกษาผู้ใหญ่ได้รับการยอมรับจากสังคมให้เป็นเครื่องมือในการปฏิรูปสังคม สร้างสังคมใหม่ให้ก้าวหน้ากว่าเก่า การศึกษาด้านวิชาชีพเกิดขึ้นอย่างมากมาย และมีการก่อตั้งสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่แห่งสหรัฐอเมริกาขึ้น ซึ่งนับได้ว่ายุคนี้การศึกษาผู้ใหญ่เป็นกระบวนการปฏิรูปทางสังคมโดยแท้จริง

ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2473 - 2489) ยุคนี้เป็นช่วงที่การศึกษาผู้ใหญ่ได้พยายามดัดแปลงสิ่งที่เดิมเคยคิดให้สอดคล้องกับสิ่งที่ได้รับการตัดสินแล้วว่าเป็นความจริง งานเขียนของนักการศึกษาผู้ใหญ่โดยอาชีพเริ่มเกิดขึ้น แต่เป็นเพียงในแนวทางให้ความหมายและการประชาสัมพันธ์ให้วงการทั่วไปรู้จักการศึกษาผู้ใหญ่เท่านั้น ต่อมา มีการเปิดสอนหลักสูตรปริญญาโททางการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นเป็นครั้งแรกที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย

ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2490 - 2507) มีบุคคลอาชีพนักการศึกษาผู้ใหญ่มากขึ้น มีการขยายการศึกษาระดับปริญญาโททางการศึกษาผู้ใหญ่ออกไปตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วสหรัฐอเมริกา มีงานเขียนเกิดขึ้นมากทั้งในรูปของการให้ความหมาย การศึกษาวิจัย ตลอดจนมีการจัดตั้งสถาบันวิจัยทางการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้น

แนวคิดของนักการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา

นักการศึกษาระดับโลกที่มีผลงานในด้านความคิดที่มีอิทธิพลต่อวงการการศึกษา และเป็นที่ยอมรับของประชาชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา คือ แนวความคิดของ เอ เอช นิล อิวาน อิลลิช เปาโล แพร์ และเอฟเวอร์เวท โรเมอร์ ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีผลงานการแสดงปาฐกถาหรือบรรยายในมหาวิทยาลัยและสถาบันชั้นสูงเป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งก็มีเอกสารตีพิมพ์เผยแพร่แนวความคิดของเขาให้คนทั่วโลกได้รับรู้อีกด้วย

แนวคิดของ เอ. เอส. นีล (A. S. Neil)

นีล เกิดเมื่อ พ.ศ. 2426 ในประเทศสกอตแลนด์ จบปริญญาตรีทางสาขาวิชาภาษาอังกฤษ หลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว ได้ประกอบอาชีพเป็นครูสอนหนังสือในโรงเรียนมัธยมที่สกอตแลนด์ ต่อมาได้ทำการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ประเทศอังกฤษ ในช่วงเวลาที่นีลทำการสอนอยู่นั้น ได้ให้ความสนใจเรื่องจิตวิเคราะห์ของนักจิตวิทยา ชื่อ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Froyd) เป็นอย่างมาก เมื่อได้ศึกษาจิตวิเคราะห์อย่างจริงจัง ก็มีความเชื่ออย่างปักใจว่าวิธีการแบบจิตวิเคราะห์เป็นอาวุธวิเศษที่จะแก้ไขปัญหาเด็กเกเรได้ ทั้งนี้เพราะเขาเชื่อในสมมุติฐานที่ว่าเด็กไม่มีกิเลสเลย มาแต่กำเนิด และเชื่อว่าเด็กที่มีปัญหาคือเด็กที่ขาดความสุข เป็นเด็กที่มีภาวะความขัดแย้งทางจิตใจของตนเอง เพราะฉะนั้นพฤติกรรมทั้งหลายของเด็กที่แสดงออกมาจึงดูเป็นที่ขวางโลกไป

ดังนั้นในปี พ.ศ. 2464 นีลจึงร่วมมือกับเพื่อนที่มีความคิดตรงกัน จัดตั้งโรงเรียนตามแนวของเขาขึ้นในเมืองเดรสเดน ประเทศเยอรมัน เพื่อแก้ปัญหาเด็กเกเร ด้วยวิธีจิตวิเคราะห์ โรงเรียนนี้ต่อมาย้ายไปตั้งที่เมืองซอนดาเบอร์ค ประเทศออสเตรีย จนกระทั่งถึงปี 2467 เมื่อนีลเดินทางกลับประเทศอังกฤษ ก็เปิดโรงเรียนขึ้นที่บ้าน ชื่อ ซัมเมอร์ฮิล ที่เมืองโลม วัลลิส มณฑลซัมเมอร์เซ็ท ต่อมาย้ายไปอยู่ที่เลสเตอร์ มณฑลซัพเฟล ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนจนถึงปัจจุบัน

โรงเรียนซัมเมอร์ฮิล เริ่มต้นด้วยนักเรียนเพียง 5 คนเท่านั้น อีก 3 ปีต่อมา จำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 27 คน ในจำนวนนี้มีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย และเป็นเด็กที่ถูกตราหน้าว่าเป็นเด็กที่มีปัญหาทั้งสิ้น

นีลเริ่มงานอย่างจริงจัง ด้วยการนำเอาหลักจิตวิเคราะห์ตามแนวของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ มาใช้แก้ปัญหาเด็กในโรงเรียน และใช้วิธีการเหล่านั้นอยู่หลายปี เด็กนักเรียนกลายเป็นเด็กที่มีความสุขขึ้นมากจนเขาพอใจ และเรียกได้ว่าเป็นความสำเร็จ แต่นีลก็พบว่ามีเด็กจำนวนหนึ่งในโรงเรียนไม่ยอมมาหารักษาด้วยวิธีจิตวิเคราะห์ แต่ก็หายจากสภาพคับข้องใจต่าง ๆ และมีความสุข เช่นเดียวกับเด็กที่ผ่านวิธีจิตวิเคราะห์ ในที่สุดนีลก็สรุปว่าแท้ที่จริงการที่เด็กเกเร กลายเป็นเด็กมีความสุข ปราศจากความคับข้องใจต่าง ๆ นั้นสาเหตุที่สำคัญหาวิธีวิธีการจิตวิเคราะห์ใหม่ แต่เป็นเพราะ สิ่งแวดล้อมที่มีเสรีภาพต่างหาก

หลังจากนั้นเริ่มดำเนินงานในโรงเรียนซัมเมอร์ฮิล โดยให้มีเสรีภาพอย่างเต็มเปี่ยม เป็นต้นว่าให้มีการปกครองตนเอง ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกอย่างของโรงเรียน ตลอดจนการออกกฎและระเบียบที่เห็นว่าจำเป็นในโรงเรียน สำหรับการเรียนการสอนนั้น นักเรียนมีเสรีภาพที่จะเข้าห้องเรียนหรือไม่เข้าห้องเรียนก็ได้ หรือจะไม่เข้าห้องเรียนตลอดปีเลยก็ย่อมทำได้

อย่างไรก็ตามเมื่อนิลกับภรรยา เริ่มเปิดโรงเรียนขึ้น เขามีความคิดที่ชัดเจนอยู่ข้อหนึ่งว่า จะทำโรงเรียนให้เหมาะกับเด็ก แทนที่จะทำให้เด็กเหมาะกับโรงเรียน นักการศึกษาชาวอเมริกันชื่อ จอห์น โฮลท์ (John Holt) ก็สนับสนุนความคิดนี้ ทั้งนี้เพราะเขามีประสบการณ์ทางการสอนในโรงเรียนธรรมดามานาน จนกระทั่งรู้ว่าวิธีการที่ปฏิบัติอยู่ในโรงเรียนทั่วไปนั้นไม่ถูกต้อง เพราะโรงเรียนโดยทั่วไปนี้มีพื้นฐานความคิดแบบผู้ใหญ่ที่ว่า เด็กไม่รู้อะไร ผู้ใหญ่จึงเป็นผู้กำหนดว่าเด็กควรจะเรียนรู้อะไรและควรจะเรียนอะไร (โฮลท์, 2520 : 4) ดังนั้นเมื่อเขาดำเนินงานโรงเรียนของเขาเอง จึงไม่ใช้วิธีการเหล่านั้น แต่กลับให้เสรีภาพแก่เด็กอย่างเต็มที่ ปล่อยให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง ด้วยการยกเลิกระเบียบกฎเกณฑ์ ตลอดจนแนวทางและข้อเสนอแนะทั้งหลายไม่ว่าในด้านจริยธรรมหรือกิริยามารยาทแม้แต่ในการดำเนินการสอนในห้องเรียน โรงเรียนซัมเมอร์ฮิลก็ไม่มีวิธีสอนแบบใหม่ ๆ แต่อย่างไรเพราะเขาไม่เชื่อว่าสิ่งสำคัญจะสำคัญอะไรนัก เจื่อนไขสำคัญจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยความพอใจของผู้เรียนต่างหาก ถ้าหากผู้เรียนเกิดฉันทะที่จะเรียนในเบื้องต้นแล้ว แม้วิธีสอนจะเป็นไร การเรียนรู้ก็ย่อมเกิดขึ้นเสมอ เพราะฉะนั้นความสำคัญของการสอน จะอยู่ที่การจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศให้ผู้เรียนเกิดฉันทะมากกว่าอย่างอื่น

การดำเนินงานในโรงเรียนซัมเมอร์ฮิล จะเริ่มต้นจากสมมุติฐาน ดังต่อไปนี้

1. เริ่มต้นด้วยการให้เด็กมีอิสระสามารถเป็นตัวของเขาเอง โรงเรียนจำเป็นต้องลดระเบียบวินัย การสั่งให้ทำ การแนะนำให้ทำ การอบรมทางศีลธรรมจรรยา การให้การศึกษาในเรื่องศาสนาเสีย โรงเรียนต้องการให้นักเรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง
2. เด็กเกิดมาพร้อมกับความเฉลียวฉลาดและมีความคิดที่ตรงกับความเป็นจริง และถ้าปล่อยให้เด็กพัฒนาตนเองอย่างเป็นอิสระปราศจากการแนะนำหรือบังคับในเรื่องต่าง ๆ จะสามารถพัฒนาตนเองไปได้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้

3. เกล็ดลักษณะของซัมเมอร์ฮิล ที่จะได้เห็นได้ทันทีคือ การเรียนเป็นเรื่องของการเลือก ไม่ใช่ว่าการบังคับ

4. นักเรียนจะเรียนขึ้นใจขึ้นอยู่กับอายุ หรือบางครั้งขึ้นอยู่กับความสนใจ ถ้านักเรียนต้องการเรียนอะไร ครูจะสนองทันที

ซัมเมอร์ฮิลอาจจะเป็นโรงเรียนที่นักเรียนมีความสุขที่สุดในโลก โรงเรียนจะไม่เฝ้าจับเด็กประเภทไม่เอาถ่าน หรือเด็กที่เป็นโรคติดบ้าน การทะเลาะเบาะแว้งมีน้อย และถึงมีก็ไม่รุนแรง ไม่เคยได้ยินเสียงเด็กร้องไห้ เพราะว่าเด็กที่มีเสรีภาพไม่มีใครมีความเกลียดชังในใจที่ต้องแสดงออก ซึ่งตรงกันข้ามกับเด็กที่ถูกบังคับ ความเกลียดชังนำมาซึ่งความเกลียดชัง และความรักย่อมนำมาซึ่งความรัก (เดือนดา สุวรรณจินดา. 2523 : 101)

ในประเทศไทย ได้มีการจัดการศึกษาแบบโรงเรียนซัมเมอร์ฮิล ตามแนวความคิดของนาย เอ เอส นิล ที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งโรงเรียนดังกล่าวนี้เป็นโรงเรียนเด็กกำพร้า การจัดสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ คำนึงถึงสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาการของเด็ก ในบรรยากาศที่มีเสรีภาพและความรัก สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับความรักนั้น ทางโรงเรียนเริ่มต้นด้วยการให้ความเป็นพ่อแม่ที่มากกว่าการเป็นครูที่มีอำนาจ จัดโครงสร้างของอาคารเรียนและบ้านพักให้กลมกลืนกัน เด็กกับผู้ใหญ่จะนอนรวมกันตามบ้านแต่ละหลัง ภายในบ้าน ก็สร้างบรรยากาศของความเป็นครอบครัว มีความรัก และความเอื้ออาทรเป็นหลักใหญ่ (วิชิต งามไชย. 2525 : 29)

แนวคิดของอิวาน อิลลิช (Ivan Illich)

อิวาน อิลลิช เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2469 ในกรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ได้ศึกษาศาสนศาสตร์และปรัชญาที่มหาวิทยาลัยเกรกอเรียน (Gregorian University) ในกรุงโรมประเทศอิตาลี และได้รับปริญญาเอกทางประวัติศาสตร์จากมหาวิทยาลัย ซาลส์เบิร์ก (University of Salzburg) อิวาน อิลลิช เดินทางไปยังสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2494 และได้ปฏิบัติงานเป็นผู้สอนศาสนาในโบสถ์แห่งหนึ่งในกรุงนิวยอร์ก ในระหว่าง พ.ศ. 2499 - 2503 ได้รับตำแหน่ง

รองอธิการบดีของมหาวิทยาลัย คาทอลิก (Catholic University) ในประเทศเปอร์โตริโก (Illich. 1973 : 1) ซึ่งที่นั่นเองที่อิวาน อิลลิช ได้พบเอฟเวอเรตต์ โรเมอร์ ผู้เขียนหนังสือ โรงเรียนตายแล้ว (School is dead) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งขณะนั้นเอฟเวอเรตต์ โรเมอร์ เป็นที่ปรึกษาด้านกำลังคนให้กับยูซอม และเริ่มไม่พอใจกับนโยบายเรื่องกำลังคน เพราะว่าในทุก ๆ สาขาของงาน คนที่จะทำงานได้มีมากเกินไปกว่าตลาดแรงงานจะรับไว้ได้ ก่อนที่หนังสือ Deschooling Society จะได้รับการตีพิมพ์ ได้มีการพูดถึงเรื่องนี้กันมานานกว่าสิบปีแล้ว ซึ่งแต่ละคนก็มีอิทธิพลต่อกันและกัน และก่อนที่อิวาน อิลลิช จะได้เสนอความคิดทางการศึกษานั้น ได้ติดต่อกับเกี่ยวกับนักการศึกษาหัวก้าวหน้าหลายคนอย่างใกล้ชิด รวมทั้ง พอล กูดแมน (Paul Goodman) เปาโล แฟร์ (Paulo Freire) จอห์น โฮลท์ (John Holt) และเอริก ฟอรัม (Eric Form) อิวาน อิลลิช ได้เป็นผู้ร่วมก่อตั้งศูนย์ศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรม (Center for Intercultural Documentation : CIDOC) ในศูนย์แห่งนี้ อิวาน อิลลิช ได้นำความคิดของทางการศึกษามาปฏิบัติ มีการจัดกิจกรรมทางการศึกษามากมาย โดยไม่มีหลักสูตร ไม่มีการวัดผลการศึกษา กำหนดเวลา และเนื้อหาของบทเรียน สิ่งเหล่านี้ต้องเป็นการทดลองโดยครูและผู้เรียนร่วมกัน

เนื่องจากความคิดพื้นฐานทางการศึกษาของ อิวาน อิลลิช ไม่ใช่เป็นความคิดที่ใหม่ สิ่งที่ต้องถามก็คือ ทำไมความคิดของเขาจึงได้มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา เรื่องนี้ได้มีผู้ให้เหตุผลอยู่หลายประการด้วยกัน เหตุผลที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ความคิดของ อิวาน อิลลิช ได้รับความนิยมก็คือ ความคิดที่เขาเสนอขึ้นเหมาะกับเวลา อย่างเช่น อิวาน อิลลิช เริ่มโจมตีระบบโรงเรียนในเดือน พฤศจิกายน 2511 โดยการเสนอบทความชื่อ โรงเรียนไม่มีประโยชน์สำหรับลาตินอเมริกา (The Futility of Schooling in Latin American) ซึ่งตามด้วยบทความและรวมบทความอื่น ๆ อย่างกระชั้นชิด และขึ้นถึงจุดสุดยอดด้วยการพิมพ์ Deschooling Society ในระหว่างปี 2513 - 2514 ซึ่งในช่วงระหว่างปี 2511 - 2514 ประชาชนทั่วโลกเริ่มไม่พอใจในระบบการเรียนเพิ่มมากขึ้น เช่น ในปี 2511 เกิดประท้วงของนักศึกษาไปทั่วโลกนักศึกษารู้กันมากขึ้นว่า ระบบโรงเรียนนั้นผลิตคนที่ไม่สามารถเข้าทำงานได้เป็นจำนวนมาก และตระหนักว่า สิ่งที่เราเรียนรู้อาจไม่จริง (นิโคลัส เบนเนท. 2518 : 64 - 69)

อิวาน อิลลิช เริ่มตระหนักว่าการแก้ปัญหาของระบบโรงเรียนนั้นจะต้องจัดการกับสังคมในวงกว้างเสียก่อน จึงเริ่มโจมตีสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เริ่มจากหนังสือสร้างสังคมใหม่ (Retooling Society) ในปี พ.ศ. 2515 เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้ความคิดของเขาเป็นที่กล่าวขวัญกันก็คือ การใช้ภาษาที่รุนแรงอย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเชิงเปรียบเทียบ นอกจากนั้นอาจจะเป็นที่บุคคลิกภาพที่เป็นกันเอง การที่ได้ปรากฏตัวต่อสาธารณชนอยู่หลายครั้ง และสติปัญญาความสามารถของเขา มีส่วนช่วยให้เกิดภาพพจน์ในตัวของเขาและผลกระทบในสิ่งที่เขาเสนอ

อิวาน อิลลิช ได้ชี้ให้เห็นว่า โรงเรียนบกพร่องล้มเหลวอย่างไม่น่าเชื่อ คือโรงเรียนไม่ได้ทำให้มนุษย์มีศักดิ์ศรีโดยเท่าเทียมกันได้ ตรงกันข้ามโรงเรียนเป็นผู้บ่อนทำลายศักดิ์ศรีของมนุษย์ การศึกษาเป็นตัวการทำให้เกิดชนทั้ง 2 ประเภท คือคนที่สำเร็จการศึกษา กลายเป็นคนชั้นกลางหรือชั้นสูง ส่วนคนไม่สำเร็จการศึกษาก็ยังคงเป็นคนชั้นต่ำและดำเนินชีวิตในสภาพเดิมอยู่สืบไป ระบบโรงเรียนเป็นตัวกะเกณฑ์คนมาากักขังไว้แล้ว ก็ทำการคัดเลือก คนที่มีแนวโน้มว่าจะประสบความสำเร็จต่อไปตามวิถีทางที่เห็นว่าเหมาะสม ก็ออกใบสุทธิหรือประกาศนียบัตรรับรองให้ ความเหมาะสมนี้วัดได้จากจำนวนปีและจำนวนเงินที่ใช้ในการศึกษา มากกว่าที่จะวัดความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะเรียนรู้จากหลักสูตร คนที่ผ่านโรงเรียนเท่านั้น จึงจะถือว่ามีการศึกษา ถ้าไม่ผ่านการเรียนก็ถือได้เลยว่าเป็นการศึกษา (สุนทร สุนันท์ชัย, 2523 : 10 - 46)

อิวาน อิลลิช กล่าวว่า ทำไมไม่ลดการศึกษาภาคบังคับลงให้เหลือเพียงปีละ 2 เดือน แต่จัดให้กระจายไปหลาย ๆ ปี เช่น ยี่สิบปีหรือสามสิบปี เพื่อให้คนเรียนอยู่เรื่อย ๆ ไป แทนที่จะสิ้นสุดเอาง่าย ๆ เพียงอายุสิบเจ็ด สิบแปดปี

ข้อเสนอของ อิวาน อิลลิช ที่นักการศึกษาควรจะนำมาพิจารณาประกอบการวางแผนพัฒนาการศึกษา มีดังต่อไปนี้คือ

1. ต้องเลิกเน้นการทดสอบเอาคะแนน และเลิกเน้นประกาศนียบัตร หรือกระดาษแสดงความรู้ การมาโรงเรียนจะต้องมาเอาความรู้ มารับการอบรมฝึกฝน มิใช่มาเอาคะแนน ครูจะต้องแสดงฝีมือให้ผู้เรียนได้รับเนื้อหาสาระกระบวนการเรียนรู้อย่างเต็มความสามารถ การที่ครูนำเอาคะแนนมาชั่งนั้น ทำให้ผู้เรียน เห็นคะแนนเป็นพระเจ้าผู้กำหนดชะตากรรมของมนุษย์ นักเรียนจึงมาเรียนเพียงเพื่อเอาคะแนนเท่านั้น

2. ต้องจัดหลักสูตรการศึกษาให้เหมาะสมแก่สภาพแห่งความเป็นจริง หลักสูตรการศึกษาที่จัดเพื่อการเรียนต่อแม้จะไม่ผิด แต่ก็ยังเป็นหลักสูตรที่นำมาซึ่งความล้มเหลวและผิดหวังแก่ผู้เรียนจำนวนมากดังที่ อิวาน อิลลิช กล่าว หลักสูตรที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริงของมนุษย์มากที่สุดคือ หลักสูตรที่จะช่วยเสริมการทำความเข้าใจของเขายให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ควรจะให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ แทนที่จะเรียนเพียงเพื่อสอบไล่หรือให้ได้ประกาศนียบัตร เท่านั้น

3. ต้องจัดการศึกษาให้ยุติธรรม แก่คนส่วนใหญ่มากขึ้น โรงเรียนที่จัดจะต้องมีอยู่ทั่วไป มิใช่จะมีแต่เพียงในเมือง ทรัพยากรเพื่อการศึกษาต้องกระจายไปทั่วถึงทั้งในเมืองและชนบท ทุนเพื่อการศึกษาจะต้องมีให้มากขึ้นเพื่อให้คนยากจนที่สุดมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนสูง ๆ บ้าง ในปัจจุบันนักเรียนที่คิดแต่ยากจนยังขาดโอกาสที่จะเข้าศึกษาต่อเพราะสภาพทางภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจเป็นอุปสรรคสำคัญ

4. การศึกษาไม่ควรเสร็จสิ้นแต่เฉพาะที่โรงเรียน แต่ควรเป็นการศึกษาตลอดชีวิต เช่น

4.1 ให้ผู้เรียนมีโอกาสกลับมารับการฝึกอบรมใหม่ ๆ ได้เรื่อย ๆ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย

4.2 ให้มีห้องสมุดประจำหมู่บ้าน เป็นที่ให้บริการหนังสือพิมพ์และหนังสือให้ความรู้ทางการเกษตร

4.3 จัดให้มีการอภิปราย การจัดชุมนุม การปรึกษาหารือ

แนวความคิดของอิวาน อิลลิช ถึงจะเป็นความเห็นที่ค่อนข้างรุนแรง แต่ก็ต้องใจกว้าง รับฟังในหลายประเด็นที่เขาเสนอไว้ และในการปฏิรูปการศึกษาของไทย บางส่วนก็ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของอิวาน อิลลิช เช่น การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นต้น

แนวคิดของเปาโล แฟร์ (Paulo Freire)

เปาโล แฟร์ เกิดเมื่อ พ.ศ. 2464 ในประเทศบราซิล เมื่ออายุ 20 ปี เป็นศาสตราจารย์ทางภาษาโปรตุเกส ในปี พ.ศ. 2507 เปาโล แฟร์ ถูกรัฐบาลทหารในประเทศบราซิลจับเป็นนักโทษการเมืองและถูกเนรเทศไปอยู่ที่ประเทศชิลี เปาโล แฟร์ เคยเป็นศาสตราจารย์พิเศษที่มหาวิทยาลัย

ฮาร์วาร์ด (Harvard University) เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยชิล ผลงานที่เด่น คือวิชาครูสำหรับผู้ถูกกดขี่ (Pedagogy of the Oppressed) เป็นหนังสือที่ก่อความหวั่นไหวสั่นสะเทือนวงการศึกษานานแห่งของวิธีการจัดการศึกษาและการวางแผนพัฒนาการศึกษาเป็นอย่างมาก

หลักการการศึกษาของ เปาโล แฟร์ ก็คือ เปาโล แฟร์ ไม่ต้องการให้ใครมากำหนดโชคชะตาของชาวบ้าน เขาไม่ต้องการให้ผู้เชี่ยวชาญ ผู้คงแก่เรียน นักวางแผน นักปราชญ์ เข้าไปบอกกล่าวชาวบ้านว่าชาวบ้านยังขาดอะไร ไม่มีอะไร ควรจะเพิ่มเติมให้บริบูรณ์สิ่งใด เพราะบุคคลเหล่านี้ อาจจะแนะนำสั่งสอนด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ หวังจะให้ความรู้อันเป็นวิทยาทานซึ่งอาจจะกลายเป็นผู้กดขี่ หรือทรวาไปโดยไม่รู้ตัว ทั้งนี้เพราะสิ่งที่สอนแก่ผู้เรียนผู้นั้นอาจเจือปนด้วยค่านิยมของชนชั้นกลาง หรือชั้นสูง ที่มุ่งจะรักษาสถานะเดิมของสังคมไว้และไม่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้เกิดความเสมอภาคและความยุติธรรมในสังคม ตลอดเล่มของหนังสือวิชาครู สำหรับผู้ถูกกดขี่ที่ เปาโล แฟร์ เขียนชี้ให้เห็นคือ สิ่งที่มีค้อย่างไม่น่าให้อภัยสำหรับผู้ไปให้ความรู้แก่ชาวบ้านก็คือ การไปบอกเล่าแก่ชาวบ้านว่า เขาควรจะคิดอย่างไรและทำอย่างไร ในทัศนะของเปาโล แฟร์ การให้การศึกษามิใช่เรื่องของ การไปบอกกล่าว แต่เป็นเรื่องของการร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ในอันที่จะคิดค้นแสวงหาสัจธรรมให้ปรากฏ ชาวบ้านเขาเรียนรู้ด้วยตัวของเขาเอง ในรูปของการสนทนาพาทิกันเองและระหว่างพวกเขากับผู้ให้ความรู้ วิธีการให้การศึกษาดังนี้จึงจะชอบด้วยหลักการเคารพในศักดิ์ศรีของมนุษย์และเอื้อต่อการปลดปล่อยให้มนุษย์มีเสรีภาพ (สุนทร สุนันท์ชัย. 2517 : 99 - 109)

หลักการพื้นฐานของเปาโล แฟร์

1. การศึกษาจะต้องคำนึงถึงมนุษย์และสังคม ถ้าขาดความคำนึงถึงข้อนี้เสียแล้วการศึกษาอาจจะถูกใช้เป็นเครื่องมือที่จะครอบงำกดขี่มนุษย์ได้
2. ความสามารถของมนุษย์ ที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมให้เหมาะสมแก่ตัวเขา ย่อมเกิดขึ้นจากการตัดสินใจตนเอง จนกระทั่งเข้าใจความเป็นอยู่ของตนเองโดยชัดแจ้ง
3. มนุษย์เราจะเป็นอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อม ยิ่งบุคคลสัมพันธ์กับคนอื่นมากเพียงใด เขาก็ยังพัฒนาตนเองได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเพียงนั้น การศึกษาควรทำให้คนเข้าใจโลก และมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับโลก

4. มนุษย์ที่อาศัยอยู่นี้ ที่จริงก็เป็นโลกที่ตนเองสร้างขึ้น การสร้างโลก (สิ่งแวดล้อม) ก็คือการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนกับสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปมานี้เป็นสิ่งกำหนดประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ถ้ามนุษย์ตระหนักในตนเองและในโลก เขาก็จะเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ของตนเอง แต่ถ้าโดยนัยตรงข้ามเขาไม่ตระหนักในตนเองและในโลก เขาก็จะเป็นแต่ผู้ถูกกระทำ เป็นวัตถุสำหรับให้ผู้อื่นบีบ

เปาโล แพร่ ำให้คณะกรรมการศึกษาในปัจจุบันว่า การจัดการเรียนการสอนมีลักษณะ Banker Education คือการศึกษาแบบธนาคารรับฝากเงิน ได้แก่ ลักษณะดังต่อไปนี้ (เปาโล แพร่. 2522 : 1)

- ก. ครูเป็นผู้สอน ศิษย์เป็นผู้ถูกสอน
- ข. ครูรู้ทุกอย่าง ศิษย์ไม่รู้อะไรสักอย่าง
- ค. ครูเป็นฝ่ายคิด ศิษย์เป็นฝ่ายรับแต่สิ่งที่ครูคิด
- ง. ครูเป็นฝ่ายเลือกเนื้อหาที่สอน ศิษย์เป็นฝ่ายเรียนตามที่ครูเลือกให้

การศึกษาในลักษณะนี้ ครูเห็นนักเรียนเป็นธนาคาร นักจะฝากความรู้เมื่อไร ฝากเท่าใด ก็สุดแต่ใจผู้ฝาก การให้การศึกษแบบนี้ ทำให้ผู้เรียนเฉื่อยชา คิดไม่เป็น ช่วยตัวเองไม่ได้ คิดพึ่งแต่สังคม ขาดความเป็นไทแก่ตนเอง เรียกร้องแต่จะให้ผู้บังคับเรียนไปช่วยเหลือ เป็นการทำลายความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของมนุษย์

เปาโล แพร่ วางทฤษฎีการศึกษานรากฐานแห่งปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจการเมือง จากข้อเท็จจริงที่เห็นอยู่ทั่วโลกว่า ประเทศในโลกที่ 1 ส่งผู้บังคับเรียน ผู้เชี่ยวชาญ นักปราชญ์ ศาสตราจารย์ เข้าไปสั่งสอนแนะนำประเทศในโลกที่ 3 ซึ่งดูผิวเผินก็เป็นการขยายภาพ แต่เบื้องหลังนั้น อาจซ่อนแฝงไว้ด้วยเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์ เพราะการให้ความช่วยเหลือตลอดเวลา ย่อมทำให้ผู้รับ กระทบกระทั่งเปลี่ยนพึ่งพาตนเองไม่ได้ ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และตกเป็นบริวารของประเทศ มหาอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองตลอดไป

นอกจากการกดขี่ระหว่างประเทศแล้ว ในระหว่างพลเมืองในประเทศเดียวกัน ก็ยังมีการ กดขี่ขูดรีด ประชาชนในชนบทอยู่กันตามธรรมชาติ ตามบุญตามกรรม ขาดการดูแลเอาใจใส่ มีบ่อยครั้ง ที่ถูกกดขี่รังแกจากผู้มีอิทธิพลทางการเงินหรือผู้มีอำนาจ ประชาชนคุ้นกับสภาพที่ถูกเอาเปรียบ

มาเป็นเวลานานร้อยนับพันปี จนตนเองไม่รู้สึกรู้ว่าสูญเสียอะไร ประชาชนส่วนใหญ่มักคิดว่าเป็น
 เวนกรรมแต่ชาติปางก่อน ความจำเจต่อสิ่งแวดลอม และวัฒนธรรมอันมีลักษณะกดขี่เช่นนั้น ทำให้
 ชาวบ้านเฉื่อยชา ไม่สนใจต่อตนเองและสิ่งแวดลอมนอกตัว ไม่คิดจะปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นได้ คนที่มี
 ลักษณะอมทุกข์และเงียบงันซึ่งเปาโล แพร่ เรียกว่า วัฒนธรรมเงียบ (Culture of Silence)
 หมายความว่าไม่ปรึปาก ไม่รู้จักแสดงความคิดเห็น ยอมรับสภาพที่เป็นอยู่

วิธีสอนของเปาโล แพร่ ใช้แบบพูดคุยหรือสนทนา (Dialogue) ผู้เรียนจะต้องพูดออกมา
 เอง จะรับแต่เพียงความรู้ที่ผู้สอนยึดเยียดให้ไม่ได้ ทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นของตนอย่าง
 อิสระ การกดขี่จะลดลง เป็นวิธีการจัดการศึกษาแบบตื่นตัว (Active) เป็นการแสวงหาสังคม
 และเปาโล แพร่ ได้เตือนว่า ผู้ที่ถูกกดขี่นั้น เมื่อได้รับอิสรภาพแล้ว ก็อย่ากลายเป็นทวารวาลีเสียเอง

แนวคิดของเอฟเวอร์เรท โรเมอร์ (Everett Reimer)

เอฟเวอร์เรท โรเมอร์ เป็นชาวอเมริกัน เดิมเป็นดาราวอเมริกันฟุตบอล ภายหลังเป็น
 ข้าราชการพลเรือนต่อมาทำงานให้แก่ องค์การ Alliance for Progress และร่วมงานกับ
 อิวาน อิลลิช ที่ Center for Intercultural Documentation (CIDOC) ประเทศเม็กซิโก
 และได้สร้างผลงานที่สำคัญคือ โรงเรียนตายแล้ว (School is dead)

เอฟเวอร์เรท โรเมอร์ เป็นนักวิจัยและวางแผนทรัพยากรมนุษย์ จึงมองการศึกษาเป็น
 ระบบใหม่และมองระบบโรงเรียนเป็นระบบย่อยระยะหนึ่งของระบบการศึกษา ดังนั้นการศึกษาจึงมิใช่
 การไปโรงเรียนอย่างที่คนปกติธรรมดาเข้าใจกัน

ในหนังสือโรงเรียนตายแล้ว เอฟเวอร์เรท โรเมอร์ ชี้ให้เห็นว่า แม้ว่าจะมีโรงเรียนจำนวน
 มากมาย แต่เด็กส่วนมากในโลกนี้ไม่ได้กำลังเรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียน เด็ก ๆ ส่วนมากมักออกจาก
 โรงเรียนกลางคัน (Drop Out) ส่วนพวกที่เรียนต่อก็พยายามได้แค่เรียนต่อสูง ๆ แต่ต้องผิดหวัง
 กับระบบการคัดเลือกคนที่เรียนเก่งหรือท่องจำเก่งขึ้นไปเรียนในชั้นสูงต่อไป และคนที่จบการศึกษา
 ผู้ปกครองก็คาดหวังว่าโรงเรียนจะเป็นแหล่งฝึกฝนอาชีพเพื่อหารายได้ โรงเรียนก็ไม่สามารถทำ
 หน้าที่นี้ได้จริง ๆ มีพยานหลักฐานพบว่านักสตัวบาลไม่สามารถที่จะเลี้ยงสุกร ไก่เพื่อนำไปขายได้

พวกที่เรียนจบครูศาสตร์สอนได้ไม่ดีกว่าครูมัธยม 6 มากนัก และพวกที่ไม่ได้เรียนหนังสือเลย สามารถทำมาหากินได้คล่องกว่าพวกที่เรียนจบสูง ๆ เสียอีก ค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนที่สูงเสียจนทำให้ความฝันของนักเรียนยากจนทั้งหลาย ค่าใช้จ่ายในด้านการศึกษามักจะเพิ่มในอัตราที่รวดเร็วจนรายได้ของประชาชนตามไม่ทันและถ้ารัฐจะจัดการศึกษาให้กับเด็กทุกคนอย่างทั่วถึงกันแล้ว ก็จะต้องใช้งบประมาณหลายพันล้าน แต่ความจริงที่น่าเจ็บปวดก็คือเด็กยากจนจะขาดเงินเรียนต่อในชั้นสูง ๆ แต่เด็กบางคนที่มีเงินเรียนต่อในชั้นสูง ก็จะได้เรียนในสิ่งที่ไร้ความหมายมากขึ้นไปเรื่อย ๆ แต่ทุกคนก็พยายามวิ่งแข่งขัน เพื่อมาเรียนสิ่งที่ไร้ความหมายกันอย่างเอาเป็นเอาตายจนกระทั่งถึงขั้นอุดมศึกษา

ความจริงอันหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ ในโรงเรียนเด็กผู้หญิงจะเรียนหนังสือได้ดีกว่าเด็กผู้ชาย หมายความว่า เด็กผู้ชายโง่กว่าเด็กผู้หญิงหรือ ข้อเท็จจริงมิได้พิสูจน์เช่นนั้น แต่ข้อเท็จจริงได้พิสูจน์ว่า เด็กผู้หญิงเรียนได้ดีกว่าเด็กผู้ชาย เพราะเด็กผู้หญิงยอมที่จะเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูตัวเป็นเด็กคืออ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ มีสัมมาคารวะต่อครู ครูว่าอะไรก็ต้องเชื่อฟัง รางวัลที่ได้คือคะแนนที่ดีกว่า ผลสำเร็จทางการเรียนของเด็กผู้หญิงจึงสูงกว่า ข้อเท็จจริงอันนี้แสดงให้เห็นว่าสังคมได้ใช้โรงเรียนเป็นเครื่องมือกล่อมเกลายาวชนให้โอนอ่อนตามสังคมอย่างไม่มีเงื่อนไข (เอฟเวอร์เวท โรเมอร์. 2524 : 6)

เอฟเวอร์เวท โรเมอร์ คัดค้านการศึกษาภาคบังคับด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ (วังสวรค์ ณะพรพันธุ์. 2515 : 15 - 16)

1. การศึกษาภาคบังคับเป็นสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ ไม่มีชาติใดในประเทศใด ที่สามารถจัดการศึกษาชนิดให้เปล่าแก่นักเรียนทุกคนในชาติได้อย่างมีคุณภาพเป็นเวลานานับสิบปี นอกจากเป็นไปไม่ได้ทางเศรษฐกิจแล้ว ก็มีความเป็นไปได้ทางด้านนักเรียนความแตกต่างด้านสติปัญญา ทำให้นักเรียนบางคนไม่อาจรับการศึกษาภาคบังคับครบตามระยะเวลาที่กำหนดได้

2. การศึกษาภาคบังคับในระบบโรงเรียน ไม่อาจให้การศึกษาย่างแท้จริงแก่นักเรียนทั้งล้มเหลวในการเตรียมเด็กให้เผชิญชีวิต เหตุที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากครูถูกกำหนดให้มีหน้าที่อื่นไม่เหมาะสม 4 ประการ คือ

- 2.1 หน้าสำหรับผู้ปกครองหรือผู้คุ้มกันเด็ก
- 2.2 หน้าสำหรับผู้เลือกงานสำหรับเด็ก
- 2.3 หน้าสำหรับผู้สอนและป้อนความคิดให้แก่เด็ก
- 2.4 หน้าสำหรับผู้พัฒนาทักษะและความรู้แก่เด็ก

ตามข้อเท็จจริง ครูต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในโรงเรียน ในฐานะผู้ปกครองเด็ก ยิ่งกว่าฐานะผู้อบรมสั่งสอน ด้วยเหตุนี้ ระบบโรงเรียนจึงทำให้ขาดแคลนครู กลายเป็นปัญหาร้ายแรงด้วยการใช้ทรัพยากร (ครู) ไปในทางที่ไม่ถูก ระบบโรงเรียนยังมีข้อเสียอย่างยิ่ง ที่สอนให้เด็กต้องพึ่งสถาบัน โรงเรียนอยู่ตลอดเวลา เด็กไม่รู้จักเรียนด้วยตนเอง เพราะฉะนั้นระบบโรงเรียนจึงกระตุ้นให้ความต้องการโรงเรียนมีอยู่ต่อไปเรื่อย ๆ โดยที่รัฐบาลไม่มีวันที่จะหาเงินมาใช้จ่ายเพื่อการนี้อย่างพอเพียง

บทบาทของครูในโรงเรียนทำได้ 3 อย่าง คือ

1. ครูทำหน้าที่เป็นกรรมการ ครูเป็นคนให้คำตอบว่า อะไรผิด อะไรถูก ครูเป็นคนตัดสินให้ใคร ๆ เลื่อนชั้นหรือตกชั้นได้
2. ครูทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษา เพราะครูเป็นผู้ชี้ว่าใครผิด ใครถูก ใครขี้โกง ใครไม่ได้ทำการบ้าน ใครจะได้รับโทษอะไร
3. ครูทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาหารือ ครูเป็นคนรับฟังความล้มเหลวของนักเรียนเป็นผู้ให้คำอธิบายทางวิชาการหรือทางศีลธรรม และให้คำปรึกษาแนะนำในการเลือกว่านักเรียนควรเรียนอะไร

เมื่อนำบทบาทของครูมารวมกันเข้า บทบาทเหล่านี้จะคล้าย ๆ กันทุกอย่างในบทบาททางสังคม ครูเป็นทั้งตำรวจ กรรมการ ผู้พิพากษา ฝ่ายปรึกษาหารือ และอะไรอีกมากมาย พิจารณาแล้วจะมองออกว่า นักเรียนเป็นผู้หมดหวังจริง ๆ เมื่อครูมีอำนาจอันยิ่งใหญ่แต่เพียงผู้เดียว

ระบบโรงเรียน เรียนรู้มานานแล้วว่า วิธีที่จะทำให้เด็กคิดไม่เป็น และไม่รู้จักคิด ก็คือทำให้เด็กมีงานทำอยู่ ๆ ตลอดเวลา จะทำให้ปกครองเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอฟเวอร์เรท โรเมอร์ ยังเห็นว่า โรงเรียนถูกใช้ให้เป็นสถาบันเพื่ออภิสิทธิ์ สถาบันแห่งความไม่เท่าเทียมกัน สถาบันที่กดขี่ขูดรีดมวลชน โรงเรียนไม่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางประสานงาน

ของแนวร่วมมวลชน สิ่งที่โรงเรียนผลิตออกมาคือ ผู้มีการศึกษาที่ไม่ได้ตอบสนองความต้องการของมวลชน เช่น ผลิคนักเรียนที่ถูกการใช้แรงงานเหยียบขี่ไถไม่พอ ไม่ถ่อมตน และทนได้ต่อความทุกข์ยากของผู้อื่น และถ้าจะสร้างสังคมอุดมคติ การศึกษา ต้องมีอิสระภาพ สังคมที่ยุติธรรมจะถูกสร้างขึ้นด้วยน้ำมือของคนที่ได้รับการศึกษาที่มีอิสระภาพ

สำหรับโรงเรียนที่จะจัดการศึกษาเพื่ออิสระภาพนั้นจะต้องเปิดทางเลือกหลาย ๆ ทางให้แก่เด็ก เพื่อให้เด็กจะสามารถเลือกเรียนในสิ่งที่ตรงกับความสนใจของตนมากที่สุด และเขาจะได้มีโอกาสแสดงความสามารถตามศักยภาพที่เขาอยู่อย่างเต็มที่

เพื่อให้มีอิสระภาพและความยุติธรรมเกิดขึ้นในวงการศึกษ แหล่งที่บุคคลจะเข้าไปศึกษาจะต้องเปิดให้ทุกคนได้เข้าไปหาความรู้โดยที่แต่ละแหล่งอาจจะมีคนบางกลุ่มทำหน้าที่จัดข้อมูลเอาไว้ให้ทุกอย่างในโลก และทุกคนในโลกเป็นแหล่งการเรียนรู้อยู่แล้ว คือ

1. แหล่งความรู้ทั่วไป ได้แก่ สภาพแวดล้อมทั่ว ๆ ไป ก้อนหิน ก้อนดิน แม่น้ำ
2. แหล่งความรู้เฉพาะ ได้แก่ หนังสือ กระดาษ

เอฟเวอร์เรท ไรเมอร์ ได้เสนอว่า ผู้ที่จะเป็นครูจะต้องมีความซื่อสัตย์และกล้าหาญอย่างสูงมาก่อนที่จะเข้าทำงานในโรงเรียน ครูจะต้องสามารถปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระจากบรรยากาศเก่า ๆ ของโรงเรียน และการบังคับให้นักเรียนเข้าห้องเรียน คนที่เป็นครูไม่ใช่คนที่คอยทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยปราศจากการตั้งคำถามว่าทำไม

ในท้ายที่สุด เอฟเวอร์เรท ไรเมอร์ ได้กำหนดแนวทางในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ คือยุทธวิธีที่สำคัญของการปฏิวัติทางการศึกษาอย่างสันติวิธีขึ้นอยู่กับตัวการศึกษาเอง ถ้าโรงเรียนยังผลิตคนที่เรียนหนังสือแล้วมองคนอื่นที่ไม่ได้เรียนหนังสืออย่างตัวตลก หรือโลกของโรงเรียนยังคงเป็นโลกแห่งความไม่จริง สิ่งที่มีในโรงเรียนไม่มีอยู่ในสังคม เราจะแก้ปัญหารโรงเรียนได้อย่างไร จะต้องล้างภาพหลอนเหล่านี้ให้หมดไป งานสร้างสรรค์สังคมใหม่ต้องมาจากสองมือของพวกเขาเอง

จากแนวคิดของนักการศึกษาเหล่านี้ ทำให้วงการศึกษาศึกษาของผู้ใหญ่ได้พัฒนามากขึ้น จนในปัจจุบันนี้การศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกระบบได้กระจายอยู่ทั่วโลก มีนักวิชาการสาขาวิชา

โดยเฉพาะ โดยมุ่งที่จะพัฒนาคนได้เกิดความคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ประเทศไทยก็ได้รับ
 หลักการศึกษาลดชีวิต และความเสมอภาคในการศึกษา โดยปรากฏออกมาเป็นแผนการศึกษา
 แห่งชาติ พ.ศ. 2520 และแผนพัฒนาการศึกษาดังแต่ฉบับที่ 4 จนถึงฉบับที่ 7 (2520 - 2539)
 ทั้งนี้รัฐบาลได้มุ่งที่จะขยายบริการทางการศึกษาไปสู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง เพื่อให้สอดคล้อง
 กับแนวการพัฒนาชนบทของรัฐ

บทที่ 7

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน

หลักการและแนวคิดในการจัดการศึกษามีอิทธิพลต่อการพัฒนาหลักสูตรโดยตรง (สังคอุทรานันท์. 2527 : 70) สังคมใดมีแนวคิดในการจัดการศึกษาอย่างไรแนวคิดนั้นจะสะท้อนให้เห็นได้จากการจัดหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน โดยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาหลักสูตรการศึกษานอกระบบ

ในการพัฒนาหลักสูตรของการศึกษานอกระบบ มีหลักการอยู่ 3 ประการ ที่จะต้องคำนึงถึง คือ

1. มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนเป็นคนคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น
2. มุ่งส่งเสริมให้เกิดการจัดการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิตเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาตนให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
3. มุ่งส่งเสริมการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ซึ่งหมายความว่าหลักสูตรการเรียนการสอนนั้นช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาชีวิตของตนเอง รวมทั้งครอบครัวและบุคคลใกล้เคียงอื่น ๆ ตลอดจนความสามารถในการพัฒนาสังคมให้เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่ดี มีความเป็นอยู่ที่สงบสุข

ปัจจุบันงานการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้รับความสนใจอย่างมากจากประชาชนทั่วไป ทั้งครูและสถาบันการศึกษาได้รับการกระตุ้นให้มีความทำงานอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การยอมรับสิ่งใหม่ ๆ มาช่วยเสริมการเรียนรู้เพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มีการค้นพบวิทยาการใหม่ ๆ ผู้เชี่ยวชาญไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทั่วไปเสียทุกอย่าง แต่ความรู้ที่ผู้เชี่ยวชาญควรรู้ในการพัฒนาหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น คือ ความเข้าใจในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจของวัยผู้ใหญ่ซึ่งแตกต่างไปจากวัยเด็ก การจัดการเพื่อให้เกิดการวางแผนร่วมกัน การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและนโยบายของรัฐทางการศึกษา

พัฒนาการของวัยผู้ใหญ่

การศึกษาตัวผู้เรียนโดยเฉพาะผู้ใหญ่ นั้น มีความสำคัญและมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนา การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ด้วยสาเหตุที่ว่า ผู้ใหญ่แต่ละวัยแต่ละคนย่อมได้หอบเอาประสบการณ์ ทัศนคติ สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในตนเองแล้วคิดตัวมาด้วย นอกจากนี้อารมณ์ของผู้ใหญ่แต่ละวัยก็ยังเป็นอุปสรรค สกัถ์กั้นการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ได้อีก ฉะนั้นนักการศึกษาผู้ใหญ่ที่มีหน้าที่พัฒนาหลักสูตรเสนอให้ผู้เรียนนั้น ควรได้มีโอกาสศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ของผู้ใหญ่ก่อนย่อมจะได้ประโยชน์มากกว่า (สุจิต ศิลารักษ์. 2525 : 74 - 76)

ผู้ใหญ่คือคนที่มีการเจริญเติบโตทั้งทางร่างกายและจิตใจเต็มที่แล้ว และพร้อมที่จะรับ สถานภาพทางสังคมที่จะพึงมีได้เหมือนกับผู้ใหญ่คนอื่น ๆ วัยผู้ใหญ่ตามกฎหมายปัจจุบันจะเริ่มตั้งแต่ อายุ 20 ปีบริบูรณ์ ซึ่งบางทีก็เรียกกันตามศัพท์ทางกฎหมายว่า "การบรรลุนิติภาวะ" ดังนั้น ช่วง อายุที่จะเป็นการยอมรับว่าเป็นผู้ใหญ่โดยสมบูรณ์จึงจะเริ่มต้นตั้งแต่อายุ 21 ปีไปตลอดชีวิต เนื่องจาก เป็นช่วงชีวิตอันยาวนานนับตั้งแต่เมื่อบุคคลนั้นได้เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าเป็นผู้ใหญ่จนกระทั่งถึงตายไป จะเห็นว่าในช่วงเวลานี้มีความเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและจิตใจอันเนื่องมาจากแรงผลักดันทาง ธรรมชาติ ทั้งภายในและภายนอกตัวบุคคลผู้นั้น จึงทำให้ต้องมีการแบ่งผู้ใหญ่ออกเป็น 3 วัย เพื่อ ประโยชน์ต่อการศึกษอย่างลึกซึ้ง วัยแต่ละวัยของความเป็นผู้ใหญ่จะมีความแตกต่างกันทั้งทาง ด้านร่างกาย จิตใจ และพฤติกรรมผู้ใหญ่จากช่วงอายุหนึ่งจะก้าวไปสู่อีกช่วงหนึ่ง มักจะพบกับปัญหา ในด้านการปรับตัวให้สอดคล้องกับความกดดันภายในทางร่างกาย และความคาดหวังของวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้นักการศึกษาผู้ใหญ่ควรได้พยายามทำความเข้าใจ และจัดหลักสูตรให้สอดคล้อง กับตัวผู้เรียน ตลอดจนแสวงหาวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่จะทำให้ผู้เรียนไม่เครียดมากนัก

1. วัยผู้ใหญ่ตอนต้น ตั้งต้นจากเริ่มเป็นผู้ใหญ่จนกระทั่งอายุประมาณ 40 ปี จะเห็นได้ ว่าวัยเด็กกับวัยรุ่นนั้น เป็นระยะเวลาของความมั่งคั่งงาม มีการพัฒนาทางด้านร่างกายและจิตใจ อย่างรวดเร็ว และจะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและสิ่งแวดล้อมทางจิตใจไปเรื่อย ๆ แต่ เมื่อถึงวัยผู้ใหญ่แล้ว บุคคลจะเริ่มมีการกำหนดพฤติกรรมที่แน่นอน ความเปลี่ยนแปลงจะน้อยมาก นับตั้งแต่อายุ 35 ปีขึ้นไป ถ้าหากเกิดความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงแบบแผนพฤติกรรมซึ่งวางรากฐาน

มันคงในระยะนี้ใหม่ เมื่อบุคคลนั้นก้าวเข้าสู่วัยกลางคนหรือวัยชรา จะเป็นเรื่องที่ไม่่ง่ายนัก และจะมีผลกระทบกระเทือนต่ออารมณ์ วัยนี้เป็นวัยแห่งปัญหา เนื่องจากมีการเริ่มสร้างหลักฐานให้แก่ชีวิต มักพบปัญหาชีวิตแบบใหม่ ๆ ซึ่งแปลกไปจากเดิมสมัยวัยเด็กหรือวัยรุ่น ความตึงเครียดมักเกิดจากความรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่ต้องการการตัดสินใจ เช่น การประกอบอาชีพ การเลือกคู่ครอง การตั้งถิ่นฐาน ความตึงเครียดทางอารมณ์มักแสดงออกมาในรูปของความกังวล จะกังวลเรื่องอะไรก็ขึ้นอยู่กับชนิดของปัญหาในการปรับตัวที่เผชิญอยู่ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับผลสำเร็จหรือความล้มเหลวที่ได้จากการแก้ปัญหา นั้น ๆ เช่น ความกังวลเรื่องการเงินจะมีมากที่สุดเมื่ออายุราว ๆ 30 ปี ทั้งนี้เนื่องมาจากปัญหาในธุรกิจการงานและชีวิตครอบครัว ความกังวลเรื่องรูปร่างหน้าตามีความสนใจในแง่ที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้น มั่นใจกับเรื่องเครื่องช่วยความงาม สนใจเรื่องการควบคุมอาหาร บริหารร่างกายเพื่อให้รูปร่างดี ความกังวลเรื่องสร้างสมบัติ คนส่วนมากมักตัดสินใจความสำเร็จในธุรกิจ การงานและประมาณคะเนฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมจากเสื้อผ้า บ้านช่อง รถ และสมบัตินอกกายต่าง ๆ เพราะฉะนั้นคนหนุ่มทุกคนจึงพยายามที่จะทำงานธุรกิจให้ได้สำเร็จเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อจะได้มาซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่เขาและครอบครัวต้องการ บ้านและเครื่องใช้ในบ้านอาจมีความหมายเพียงสิ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวกในสายตาของคนแก่ แต่สำหรับคนหนุ่มสาวแล้ว สิ่งเหล่านี้หมายถึงเกียรติยศในสายตาของคนอื่น ๆ ความกังวลในเรื่องศาสนา ช่วงนี้จะน้อยมาก แต่พอเริ่มมีลูกแล้วจะหันมาสนใจใหม่ หรืออย่างน้อยที่สุด ก็แสดงความสนใจ คนที่มีลูกแล้วจะมีความรู้สึกว่าจะหาที่และความรับผิดชอบในฐานะพ่อแม่ไม่เพียงพอที่จะสอนลูกไปในแนวศาสนาของตน แต่ยังคงกระทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกอีกด้วย

2. วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง เริ่มตั้งแต่อายุ 40 - 60 ปี เป็นช่วงระยะเวลาที่สำคัญยิ่งของชีวิตอีกระยะหนึ่งซึ่งต้องการการปรับตัวมาก ที่เห็นได้ชัดก็คือ วัยนี้เป็นวัยที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จ สมหวัง หรือความล้มเหลวของชีวิต ความต้องการจึงมักมีศูนย์กลางอยู่ที่ความคิดเกี่ยวกับตนเองว่าตนได้ประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ยิ่งกว่านั้น วัยนี้คนส่วนมากไม่ใคร่ยอมรับว่าตนเองก้าวเข้าสู่วัยนี้ เพราะเหตุว่าวัยนี้หมายถึงการหมดความสามารถในการมีบุตร หมดความสวยงาม ความมีเสน่ห์ อันทำให้เกิดความกลัวว่า สิ่งนี้จะทำให้สามีแบ่งปันความรักไปให้หญิงที่สาวกว่า นอกจากนี้

งานธุรกิจของสามีที่มีมากขึ้นจะทำให้ผู้หญิงเกิดความรู้สึกว่าเหน็ดเหนื่อยและเกิดอารมณ์เศร้าได้ง่าย ๆ ส่วนผู้ชายนั้น วัยนี้มีความหมายถึงความเสื่อมทางพลังกายและพลังเพศ ความกังวลว่าตนจะสูญเสียความสามารถทางเพศ มักจะทำให้ผู้ชายวัยนี้พยายามแสดงออกให้คนอื่นเห็นว่ายังหนุ่มแน่นอยู่ จะเห็นว่าการกลัวในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะเกิดขึ้นในวัยผู้ใหญ่ตอนกลางนี้ เป็นเพราะขาดความรู้ในเรื่องเหล่านี้ และขาดการเตรียมตัวที่จะเข้าสู่ช่วงนี้ ช่วงนี้จึงมีสถิติผู้เจ็บป่วยทางจิตสูงมากทั้งเพศชายและเพศหญิง

3. วัยผู้ใหญ่ตอนปลาย เริ่มตั้งแต่อายุ 61 ปีขึ้นไป วัยนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านรูปร่างหน้าตาและผิวหนัง ผิวหนังจะแห้งเพราะไขมันลดลง แก้มตอบ พันจะร้วยหรือเสี่ยงก็จะผิดเพี้ยนไป ดวงตาจะฝ้าฟาง ผมจะบางลงและเปลี่ยนสี ประสาทหูก็จะเสื่อมไปด้วย มีการเสื่อมทางสติปัญญา ความสามารถในการใช้เหตุผลเสื่อมลง ความสามารถในการบวกลบตัวเลขลดลง คนชรามักพึ่งผู้อื่นในการตัดสินใจมากขึ้น ขาดความไวเริ่มสร้างสรรค์ จำอะไรไม่ค่อยได้ ความสามารถในการระลึกได้นั้นลดถอยลง ชีวิตเปลี่ยนจากความมีหน้าที่ตามาสู่ความเจ็บเหงาทางบ้าน ชีวิตในสังคมแคบลง ขาดการติดต่อกับเพื่อนฝูงหรือเพื่อนร่วมงาน ทั้งนี้เพราะสาเหตุจากภาวะเป็นหม้าย การเจ็บป่วย ฐานะทางเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่าคนชราที่ปลดเกษียณเมื่อครบอายุที่กำหนดไว้ บางคนยอมรับสภาพการไม่มีงานทำด้วยความยินดี ในขณะที่บางคนเกิดการต่อต้านอย่างรุนแรง ความสามารถในการปรับตัวของคนชราจะทำได้ดีมาน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง ความสามารถในการปรับตัววัยชราจะต่อเนื่องมาจากความสามารถในการปรับตัวในอดีต คือ ตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่ ส่วนเรื่องความรู้สึกที่ดีต่อสภาพชีวิตยามชรา นั้น การให้ความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติ ที่ถูกต้องเกี่ยวกับวัยชราจะช่วยให้สามารถยอมรับภาวะทางธรรมชาติของวัยชราได้ดีทีเดียว

วิธีการวางแผนหลักสูตร

การทำงานร่วมกันโดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญสาขาวิชาการต่าง ๆ ให้ร่วมงานกันเป็นทีมนี้ หมายความว่า การหลอมรวมทรัพยากรจากสาขาวิชาต่าง ๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นการ

ทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และรวมเอาความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่าง ๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในขั้นต้นสมาชิกของที่ประชุมอาจมองปัญหาโดยอาศัยพื้นฐานจากวิชาการที่ตนเรียนรู้มา เมื่อประชุมร่วมกันต่อไปความคิดเห็นของสมาชิกแต่ละคนจะโน้มเอียงไปเพราะการอภิปรายของผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาอื่น และความคิดใหม่ก็จะมีเกิดขึ้นในหมู่สมาชิกเหล่านั้น ผลของการประชุมและข้อเสนอแนะที่เกิดจากที่ประชุมเช่นนี้ จะแตกต่างจากผลซึ่งได้มาโดยการรวบรวมความคิดซึ่งแยกกันเป็นส่วน ๆ จากนักวิชาการสาขาต่าง ๆ โดยมีได้ให้โอกาสท่านเหล่านั้นได้ร่วมพิจารณากันอย่างแท้จริง

เมื่อผู้เชี่ยวชาญสาขาวิชาการต่าง ๆ ได้มาร่วมในกระบวนการของการวางแผนเป็นทีม เช่นนี้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาอย่างเดียวกัน จะทำให้นักวิชาการแต่ละสาขาเป็นผู้มีความรู้ทั่วไปกว้างขวางยิ่งขึ้น สมาชิกของทีมจะกลายเป็นนักวิชาการทั่วไปโดยไม่รู้ตัว เพราะว่าการอธิบายความคิดเกี่ยวกับสาขาวิชาการของตนให้คนอื่นฟังนั้น จะต้องพยายามทำให้ผู้เชี่ยวชาญอื่นเข้าใจให้ได้ การกระทำเช่นนี้จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างวิชาการอย่างได้ผลจริง ๆ นักวิชาการจะได้พบความจริงว่าวิชาสาขาอื่น ๆ มีผลต่อวิชาการของตนเองอย่างไร นอกจากนี้สมาชิกของทีมยังจะมีความชำนาญในการทำงานร่วมกับคนอื่น และติดต่อสื่อสารกับคนอื่นมากขึ้นด้วย เมื่อสมาชิกรู้จักกันมากขึ้น การโต้เถียงโดยยึดหลักวิชาของตนก็จะไม่ทำให้เกิดความบาดหมางต่อกัน

วิธีการวางแผนร่วมกันในแต่ละระดับต่างก็มีความแตกต่างกันไป แล้วแต่ว่าจุดมุ่งหมายของการวางแผนนั้นต้องการอย่างไร ดังตัวอย่าง

1. ในส่วนที่เกี่ยวกับการร่วมงานของท้องถิ่นต่าง ๆ การวางแผนการศึกษาจะต้องไม่ผูกพันเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น กระทรวงอื่น ๆ องค์การที่ไม่ใช่ทางราชการ กลุ่มคนนอกวงงานและเอกชนบางท่านก็จะต้องมีส่วนร่วมด้วย เพื่อจะให้บุคคลต่าง ๆ มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจะต้องมีการสร้างกลุ่มวางแผนในระดับท้องถิ่นขึ้น กลุ่มวางแผนกลุ่มนี้จะอาศัยการทำงานร่วมกันเป็นทีม ระหว่างนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ระหว่างหน่วยราชการต่าง ๆ และระหว่างกลุ่มผู้สนใจอื่น ๆ ซึ่งจะมีส่วนช่วยเหลือในกระบวนการของการวางแผนการศึกษา การกระทำเช่นนี้มิได้หมายความว่า

ทีมวางแผนการศึกษาจะต้องมีสมาชิกมากมายตลอดเวลา งานส่วนใหญ่จะต้องเป็นของกลุ่มนักวางแผน ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยแท้จริง ส่วนผู้เชี่ยวชาญอื่น ๆ ซึ่งไม่ต้องรับผิดชอบในงานนั้นโดยตรง ก็จะมาช่วยในทีมในระยะเวลาอันเหมาะสม เมื่อการวางแผนดำเนินไปตามระดับ ผู้วางแผนย่อมกำหนดได้ว่าในระยะใดต้องการความรู้ ความชำนาญประเภทใด เมื่อนำนักวิชาการอื่นเข้ามาในระยะหนึ่ง ก็จะมีการเชิญนักวิชาการเหล่านั้นมีส่วนร่วม และทำงานร่วมกับทีมแกนกลาง คณะผู้วางแผนที่เป็นแกนกลางเช่นนี้จะมีส่วนประกอบอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพของท้องถิ่นอันมีความจำเป็น และปัญหาที่แตกต่างกัน รวมทั้งกำลังคนและผู้เชี่ยวชาญที่มีอยู่ในที่นั้นด้วย นอกจากนั้น การวางแผนในระดับท้องถิ่นจะต้องสอดคล้องกับงานที่ดำเนินโดยคณะผู้วางแผนในระดับชาติด้วย

2. ในส่วนที่เกี่ยวกับความช่วยเหลือจากภายนอก ในการจัดหาความช่วยเหลือจากภายนอกสำหรับงานวางแผนควรจะได้ใช้วิธีการทำงานเป็นทีม โดยอาศัยความชำนาญของนักการศึกษา นักเศรษฐศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านกำลังคน นักสังคมวิทยาและนักวิชาการอื่น ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว ส่วนประกอบของผู้เชี่ยวชาญในทีมนั้นจะถูกจำกัดด้วยผู้เชี่ยวชาญที่มีอยู่ในท้องถิ่น ตามปกติทีมในการวางแผนย่อมต้องการความช่วยเหลือจากภายนอกในสาขาวิชาที่ยังขาดอยู่ ความต้องการสาขาวิชาเฉพาะเหล่านั้นคงจะไม่จำเป็นต้องมีอยู่ตลอดเวลา ผู้เชี่ยวชาญสาขาวิชาการศึกษาหลายอย่างอาจมีส่วนร่วมจำเป็นต้องร่วมในระยะใดระยะหนึ่งของการวางแผน ผู้เชี่ยวชาญบางสาขาวิชาอาจจำเป็นต้องร่วมประจำทำงานตั้งแต่ต้นจนจบ ส่วนผู้เชี่ยวชาญบางสาขาคงมาช่วยงานในระยะสั้น หรือบางคนก็อาจมาช่วยเพียงครั้งเดียวก็พอเพียงแล้ว เมื่อพิจารณาในแง่นี้จะเห็นได้ว่า เวลาจัดหาความช่วยเหลือจากภายนอกนั้น ผู้เชี่ยวชาญบางคนอาจต้องมาช่วยแนะแนวในส่วนรวมตั้งแต่ต้นจนจบ บางคนอาจมาช่วยผู้เชี่ยวชาญประจำถิ่นที่มีอยู่เป็นบางครั้งบางคราว ในกรณีเช่นนี้ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกอาจอยู่ประจำทำงานไม่มากกว่า 1 คน ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกควรจะมีบทบาทอยู่เบื้องหลังของการทำงาน โดยแนะแนวและให้ความช่วยเหลือผ่านคนท้องถิ่นที่ปฏิบัติงานร่วมกับตนแทนที่จะพยายามวางแผนให้แก่คนท้องถิ่นเสียเอง การทำงานร่วมกันเป็นทีมจะต้องถูกนำมาใช้กับความช่วยเหลือจากภายนอกด้วยเหมือนกัน นั่นหมายความว่า ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกจะไม่ทำการสำรวจตามลำพัง หรือเสนอรายงานและให้ข้อเสนอแนะของตนต่างหาก ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกจะต้องทำงานร่วมกับหัวหน้าทีม

ในท้องถิ่น และเป็นสมาชิกคนหนึ่งของทีมร่วมกับคนในท้องถิ่นหาทางแก้ไขปัญหาซึ่งเป็นปัญหาล้วนรวมของทุกคน

๑

การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

การจัดการศึกษาเป็นเรื่องยากและมีความสำคัญยิ่งในการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมือง แต่การจัดการศึกษาเพื่อให้เข้ากับความต้องการของผู้ใหญ่ นั้น มีความยากยิ่งกว่าและสำคัญยิ่งกว่า เพราะหากสามารถทำได้จริงแล้ว ย่อมเป็นพื้นฐานที่แน่นหนามั่นคง อันเป็นรากฐานที่สำคัญของชาติ

สถาบันและหน่วยงานทางการศึกษาผู้ใหญ่เป็นเพียงสถานที่ ที่ผู้เรียนใช้เพื่อไปรับเอาความรู้ที่ได้จัดวางเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็นความรู้อะไรก็ตาม ที่สามารถทำให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้รู้ผู้ชำนาญ และบางทีอาจให้ทั้งความเจตียวฉลาดและความสมบูรณ์ได้อีกด้วย ผู้วางแผนงานการศึกษาผู้ใหญ่จะต้องพิจารณาว่า เนื้อหาอะไรจะต้องรวมเอาเข้ามา และเนื้อหาอะไรจะต้องขจัดออกไป จากกระบวนการเรียนรู้โดยที่ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานภาคสนามควรมีการทำงานประสานกันโดยใกล้ชิด

นักการศึกษาผู้ใหญ่ได้กล่าวว่า เนื้อหาวิชาที่ควรให้แก่ผู้ใหญ่ นั้น ควรจะต้องมีเหตุผล มี ความหมายและนำไปใช้ได้ ไม่มีเวลาอีกต่อไปแล้วสำหรับเนื้อหาที่ไม่มีคุณค่าและไม่สำคัญ ทุกชั่วโมงที่ผู้ใหญ่เข้ามาใช้บริการจะต้องได้รับสิ่งที่มีค่าและน่าสนใจกลับไป ซึ่งทั้งนี้ เป็นผลมาจากการวางแผนงานที่รอบคอบนั่นเอง

แน่นอนว่า ผู้ใหญ่จะต้องเรียนรู้ในหลาย ๆ อย่าง ทั้งความรู้ในการประกอบอาชีพ การพัฒนาสังคม หรือคุณธรรมที่สำคัญต่าง ๆ ในการมีชีวิตร่วมกับคนอื่น ๆ แต่ที่สำคัญที่สุด คือ การเรียนรู้สภาพสังคมของตัวเอง รู้สภาพเพียงเท่านั้นยังไม่พอ เขาต้องมีจิตสำนึกที่จะแก้ไขให้ดีขึ้นด้วย สิ่งที่จะมีการปฏิบัติ เพื่อให้ครบกระบวนการของการรับรู้ ที่ถือว่าความรู้มาจากการปฏิบัติ นั้น เราเรียกว่า เป็นการสร้างมโนธรรมสำนึก หรือเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อเสริมภาพ

ด้วยเหตุนี้ นักศึกษานอกกระบบโรงเรียน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้สภาพความต้องการ และปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง เพราะจะสามารถนำเอาเป็นข้อมูลในการคิดพิจารณาแนวทาง

การพัฒนาหลักสูตรวิธีการเรียนการสอน ตลอดจนการจัดกลุ่มสนใจ เพื่อให้การศึกษอบรรณ อันจะช่วย
ให้การจัดหลักสูตรเป็นที่น่าสนใจของประชาชน และสามารถจัดกลุ่มเป้าหมายของการเรียน และ
การฝึกอบรมได้ถูกต้องรวมทั้งก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงแก่ประชาชน

สังคมไทยปัจจุบัน เป็นสังคมที่กำลังพัฒนาและเป็นสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงทั้งสังคมเมือง
และสังคมชนบท ดังนั้น การศึกษาสภาพความต้องการของชุมชน จะต้องมองภาพรวม ๆ ถึงปัจจัยที่
เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนในชุมชน และปัญหาของการดำรงชีพของประชาชนด้วย ซึ่งเป็น
การศึกษาสภาพความต้องการและปัญหาของชุมชนตามแนวทางการพัฒนาชุมชนหรือสังคม หากศึกษา
สภาพความต้องการและปัญหาของชุมชนตามแนวทางนี้ ก็หมายความว่า นอกจากจะศึกษาสภาพความ
ต้องการในลักษณะความจำเป็นพื้นฐานแล้ว ยังจะต้องศึกษาในลักษณะของการจัดหมวดหมู่ของความ
ต้องการด้วย อันได้แก่ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2533 : 592)

1. ความต้องการทางเศรษฐกิจ ศึกษาถึงสภาพความต้องการที่สอดคล้องกับสภาพของ
ชุมชนและแนวโน้มที่จะพัฒนาให้ดีขึ้นได้ เกี่ยวกับอาชีพ รายได้ การมีงานทำ เงินทุนและความรู้ทาง
การผลิตและการตลาด

2. ความต้องการทางด้านสังคมจิตวิทยา โดยการศึกษาถึงสภาพทางด้านการศึกษาความ
ต้องการอยู่ร่วมกันในชุมชน ลักษณะผู้นำและการต้องการการยอมรับซึ่งกันและกันในชุมชน

3. ความต้องการด้านสุขอนามัย ด้วยการศึกษาสภาพความต้องการด้านอาหาร ยา รักษา
โรค บริการการรักษายาบาล วิธีการป้องกันรักษาพยาบาลและสภาพแวดล้อมของชุมชน และที่อยู่
อาศัย

4. ความต้องการด้านการเมืองการปกครอง เป็นการศึกษาสภาพความต้องการของการ
เป็นตัวของตัวเองของประชาชนในชุมชน ความสามารถพึ่งตนเอง ความต้องการในด้านความ
ปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินและบริการมาตรการพิทักษ์ปกป้องคุ้มครองความปลอดภัยต่าง ๆ

การศึกษาสภาพความต้องการและปัญหาทั้ง 4 ด้าน ดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นการศึกษาสภาพ
ความต้องการ และปัญหาของชุมชนเพื่อการศึกษากรอบระบบ สำหรับการพัฒนาสังคมหรือพัฒนาชุมชน
ซึ่งจะตรงกับความประสงค์ของการศึกษานอกระบบในปัจจุบันนี้ คือการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาสังคม

วิธีการศึกษาสภาพความต้องการของชุมชน

วิธีการศึกษาสภาพความต้องการของชุมชน ที่นิยมทำกันในปัจจุบันนี้อาจแบ่งออกเป็น 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ

1. ศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว เช่น จากข้อมูลที่ได้จากการวิจัย การสำรวจ การจดบันทึกในรูปของการทะเบียนต่าง ๆ เป็นต้น โดยนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์และสรุปเป็นความต้องการและปัญหาของชุมชน เช่น ความต้องการและปัญหาทางด้านอาชีพ รายได้ ทางด้านสังคมการศึกษา การอนามัย ทางด้านการเมือง การปกครอง

2. ศึกษาค้นคว้าโดยการสำรวจข้อมูลใหม่ เนื่องจากการศึกษาค้นคว้าในข้อที่ 1 มีข้อจำกัดบางประการ เช่น อาจไม่มีข้อมูลที่เราต้องการหรือข้อมูลบางอย่าง เช่น จำนวนประชากรที่ได้มีการสำรวจไว้นานเกินไป ความคาดหวังของประชาชนหากได้มีการสำรวจไว้นานเกินไป ความคาดหวังอาจจะได้รับการตอบสนองแล้วหรือมีความคาดหวังใหม่ ๆ เกิดขึ้นตามสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นใหม่ในชุมชน ดังนั้น เพื่อทราบความต้องการและปัญหาของชุมชนที่เป็นปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องทำการสำรวจข้อมูลใหม่ ซึ่งมีวิธีการกระทำได้หลายวิธีดังต่อไปนี้

2.1 การสำรวจข้อมูลจากประชาชนทุกคนในชุมชน (The Community Forum Approach) การสำรวจวิธีนี้กระทำโดยเชิญประชาชนในชุมชนทุกคนมาประชุมร่วมกัน ณ สถานที่ใดที่หนึ่งที่กำหนด แล้วให้ทุกคนเสนอข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการและปัญหาของชุมชน โดยให้สิทธิทุกคนอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันจนกว่าจะสามารถตกลงร่วมกันด้วยการยอมรับว่า สิ่งที่ถูกเถียงกันมานั้น คือความต้องการและปัญหาของชุมชน วิธีนี้เหมาะสำหรับชุมชนขนาดเล็ก เป็นวิธีที่จะช่วยให้ผู้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลได้ถูกต้อง เป็นที่ยอมรับของทุกคนในชุมชน

2.2 การสำรวจข้อมูลแบบเบ็ดเสร็จ (The Complete Enumeration Survey Approach) วิธีนี้คล้ายกับวิธีแรก คือมุ่งให้ทุกคนให้ข้อมูลตามแบบสัมภาษณ์หรือแบบสำรวจที่ผู้ทำการศึกษากำหนดขึ้น แต่ทุกคนที่ให้ข้อมูลไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็น หรืออภิปรายเกี่ยวกับความต้องการและปัญหาของชุมชนร่วมกัน ความต้องการและปัญหาที่ประมวลได้ จึงเป็นข้อสรุปของผู้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอง ซึ่งบางปัญหาอาจมีข้อบกพร่องที่เกิดจากการแปลความหมายผิดพลาดของผู้ทำการศึกษาเอง

2.3 การสำรวจข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) การสัมภาษณ์กลุ่มมีวัตถุประสงค์ เช่นเดียวกับวิธีการทั้ง 2 ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว คือต้องสอบถามทุกคนแต่โดยเหตุที่มีเวลาจำกัด จึงแบ่งกลุ่มประชาชนในชุมชนออกเป็นกลุ่ม ๆ แล้วใช้แบบสัมภาษณ์ชุดเดียว ทำการสอบถามความเห็นความต้องการของสมาชิกกลุ่มนั้นร่วมกัน

2.4 การสำรวจข้อมูลจากกลุ่มผู้นำ (Group Informant Survey Approach) การสำรวจข้อมูลโดยวิธีนี้ แตกต่างจากการสัมภาษณ์กลุ่มในข้อ 2.3 ในประเด็นที่ว่า แม้ว่าบุคคลเป้าหมายจะได้แก่ประชาชนทุกคนในชุมชน แต่ประชาชนเหล่านั้นคัดเลือกผู้นำของเขาเข้ามาเป็นตัวแทนของประชาชน การคัดเลือกผู้นำในชุมชนนี้จะได้แก่ ผู้ที่รู้เห็นเข้าใจเรื่องราวความเป็นไปของชุมชนของคนดีที่สุจริตมารวมกลุ่มกันในฐานะตัวแทนของประชาชนทั้งชุมชน ในการให้ข้อมูล นอกจากนั้น วิธีการนี้ยังรวมถึงการแสวงหาข้อมูลจากสถิติตัวเลขต่าง ๆ ที่ได้มีการจดบันทึกเอาไว้เป็นหลักฐาน มาประกอบการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำกลุ่ม เพื่อให้ข้อมูลถูกต้องมากยิ่งขึ้น ในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำก็ใช้วิธีการเปิดโอกาสให้ผู้นำถกเถียงอภิปรายออกความคิดเห็นร่วมกัน แล้วสรุปความคิดเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้วจึงลงในแบบสัมภาษณ์ ซึ่งใช้แบบสัมภาษณ์หนึ่งชุดต่อกลุ่มผู้นำหนึ่งกลุ่ม

2.5 การสำรวจข้อมูลแบบสุ่มตัวอย่าง (Sampling Survey Approach) วิธีนี้กระทำโดยการสุ่มตัวอย่างเป็นตัวแทนของประชาชนทั้งชุมชนมาเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการและปัญหาของชุมชน โดยให้ตัวแทนแต่ละคนเป็นผู้ตอบหรือกรอกข้อมูล ในแบบสัมภาษณ์หรือแบบสำรวจ แล้วผู้ทำการศึกษาจัดเก็บข้อมูล ทำการรวบรวมข้อมูลเข้าด้วยกันเป็นหมวดหมู่ของความต้องการและปัญหาของชุมชนโดยส่วนรวม ข้อบกพร่องของวิธีนี้ก็คือ หากมีการผิดพลาดในการสุ่มตัวอย่างเป็นตัวแทนของประชาชนไม่ดีพอ ก็จะได้ตัวแทนที่ไม่ได้เป็นตัวแทนของชุมชน แต่จะเป็นเพียงตัวแทนของกลุ่มคน และเฉพาะบางพื้นที่ของชุมชนเท่านั้น

2.6 การศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เป็นอีกวิธีหนึ่งของการศึกษาความต้องการของชุมชน ทั้งนี้ด้วยวิธีการคัดเลือกเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนมาทำการศึกษาวิเคราะห์เป็นการเฉพาะ โดยกำหนดปัญหาของเรื่องที่จะศึกษาวิเคราะห์ให้ชัดเจนแล้วนำมาวิเคราะห์เป็นประเด็น ๆ ไป

2.7 อีกวิธีหนึ่ง คือ การใช้เทคนิคเดลฟิ (Delphi Technique) วิธีนี้เป็นการออกแบบสอบถามให้ประชาชนกรอกแบบสอบถามเอง การกำหนดจำนวนประชาชนที่จะเป็นผู้กรอกแบบสอบถาม จะกำหนดให้ทุกคนหรือสุ่มตัวอย่างมาเป็นตัวแทนของประชาชนจำนวนหนึ่งเป็นผู้กรอกแบบสอบถามก็ได้ แล้วผู้ศึกษาความต้องการของชุมชนนำข้อมูลจากแบบสอบถามนั้นมาวิเคราะห์ประกอบกับทฤษฎี วิชาการต่าง ๆ แล้วจึงสรุปรวมเป็นความต้องการและปัญหาของชุมชน

2.8 การเฝ้าสังเกต (Participation Observation) วิธีนี้เป็นแบบที่ผู้ศึกษาเข้าไปใช้ชีวิตประจำวันร่วมอยู่กับประชาชนในชุมชน แล้วทำการจดบันทึกความเป็นไปของประชาชนในชุมชนด้านต่าง ๆ ที่ตนสังเกตเห็น ตลอดเวลาที่ไปประจำทำการศึกษาข้อมูลอยู่ในชุมชน โดยการบันทึกนั้นจะต้องทำแบบสังเกตเพื่อใช้ในการจดบันทึกด้วย แล้วจึงนำผลการสังเกตนั้นมาวิเคราะห์รวบรวมเป็นสภาพความต้องการและปัญหาของชุมชนส่วนรวม

แนวทางในการศึกษาสภาพความต้องการของชุมชน

จากวิธีการศึกษาสำรวจสภาพความต้องการของชุมชนต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนั้น การจะเลือกวิธีการใดมาดำเนินการนั้น จะต้องคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ คือ

1. สถานการณ์และปัญหาในการจัดเก็บข้อมูล ในข้อนี้เป็นการคำนึงถึงความจำเป็นรีบด่วนที่ต้องการทำการศึกษาหาข้อมูลให้ทันกับเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง เพื่อให้ได้ข้อมูลมากำหนดนโยบายแนวทางและวิธีการของการศึกษานอกระบบ
2. ค่าใช้จ่าย การสำรวจข้อมูลนั้นจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ดังนั้น การพิจารณานำวิธีการใด ๆ มาดำเนินการนั้นจะต้องคำนึงถึงจำนวนเงินที่มีอยู่ด้วย หากมีเงินงบประมาณน้อยก็ต้องเลือกวิธีการที่ใช้งบประมาณน้อย แต่ได้ผลของข้อมูลดีพอ
3. เวลา การสำรวจข้อมูลจำเป็นต้องใช้เวลาพอสมควร แต่หากมีเวลาจำกัดจะด้วยเหตุเร่งด่วนตามความต้องการของผู้บริหารหรือสถานการณ์ของชุมชน ผู้ทำการศึกษาจะต้องเลือกวิธีการที่ใช้เวลาสั้นที่สุด แต่ได้ข้อมูลที่ดีพอมาเป็นวิธีการศึกษาข้อมูล

4. กำลังคนที่ จะทำการสำรวจ บางวิธีจะต้องใช้คนจำนวนมากบางวิธีใช้คนจำนวนน้อย ดังนั้น กำลังคนจะเป็นตัวกำหนดว่าจะใช้วิธีใดในการศึกษาสภาพความต้องการและปัญหาของชุมชน จึงจะเหมาะสม

5. สภาพทางภูมิศาสตร์และสังคมของชุมชน การจัดเก็บข้อมูลของชุมชนนั้นข้อมูลจะมีคุณภาพความแม่นยำน่าเชื่อถือได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการเลือกใช้วิธีการจัดเก็บข้อมูลให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ ได้แก่ ลักษณะที่ตั้งของชุมชน การกระจายของครัวเรือน องค์ประกอบทางธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ทีุ่่มที่ดอน และยังจะต้องดูสภาพความสัมพันธ์ ความเกี่ยวพันซึ่งกันและกันของคนในชุมชนด้วย ชุมชนที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รู้และเข้าใจปัญหาซึ่งกันและกัน อาจจะใช่วิธีหนึ่งได้ดีกว่าอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งเป็นการรวดเร็วและประหยัดทั้งเงินและเวลา

ในการศึกษาสภาพความต้องการของชุมชน โดยวิธีจัดเก็บข้อมูลในชุมชนนั้น การจะเลือกใช้วิธีการใดนั้น หลักใหญ่ ๆ ให้คำนึงถึงค่าใช้จ่าย ประกอบกับความถูกต้องของข้อมูลเป็นสำคัญ คือ ถ้าวิธีสอนที่ค่าใช้จ่ายต่ำและข้อมูลถูกต้องควรใช้วิธีนั้น อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่า การที่จะทำการศึกษาค้นหาความต้องการและปัญหาของชุมชนเป็นไปอย่างถูกต้องยิ่งขั้นนั้น นอกเหนือไปจากการจัดเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว การเปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญนักวิชาการได้มีโอกาสอภิปรายให้ความคิดเห็น เสนอแนะเพิ่มเติมจะยังเป็นการช่วยให้การศึกษาสภาพความต้องการของชุมชน เป็นไปอย่างถูกต้องมากยิ่งขึ้น

นโยบายของรัฐทางด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน

สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอีกอย่างหนึ่งในการพัฒนาหลักสูตร การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียนคือ นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการศึกษา ดังนั้นนักพัฒนาหลักสูตรจึงต้องศึกษาวัตถุประสงค์ หลักการ นโยบาย และมาตรการในแผนพัฒนาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ฉบับที่ 7 (2535 - 2539) กรมการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อประกอบการพิจารณาในการพัฒนาหลักสูตร การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วย (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. ม.ป.ป. : 17 - 29)

วัตถุประสงค์ หลักการ นโยบาย และมาตรการในแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ฉบับที่ 7

(พ.ศ. 2535 - 2539) กรมการศึกษานอกโรงเรียน

วัตถุประสงค์

แผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน มีวัตถุประสงค์หลัก ดังนี้

1. มุ่งพัฒนาประชากรในชาติ ให้มีคุณลักษณะตามนโยบายของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ กล่าวคือ มีคุณธรรม มีปัญญา มีสมรรถภาพในการดำรงชีวิต มีทักษะในการประกอบอาชีพและมีความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของสังคม ทั้งนี้งานการศึกษานอกโรงเรียนจะมุ่งเน้น
 - 1.1 พัฒนาผู้รับบริการให้เป็นผู้สนใจใฝ่รู้ มีเครื่องมือในการศึกษาหาความรู้และมีความสามารถในการวิเคราะห์ทางเลือกที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิต
 - 1.2 ให้การบริการข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต การประกอบอาชีพ การพัฒนาชุมชน และสังคม ให้ทันการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม
 - 1.3 พัฒนาประชาชนให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะที่จะตัดสินใจเลือกประกอบอาชีพอย่างเหมาะสม และมีช่องทางในการพัฒนาอาชีพ
 - 1.4 เสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และการมีส่วนร่วมในการพัฒนา รวมทั้งปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ทวีพยากรณ์และสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อกระจายโอกาสและความเป็นธรรมทางการศึกษาไปสู่ประชาชนภายในชาติ
3. เพื่อพัฒนารูปแบบและวิธีการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยเน้นการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้
4. เพื่อพัฒนาศักยภาพการบริหารงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ให้สามารถปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

หลักการ

แผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) มุ่งให้การบริการทางการศึกษานอกโรงเรียนแก่ประชากรของประเทศ โดยมีหลักการ ดังนี้

1. การศึกษาตลอดชีวิต การจัดการศึกษานอกโรงเรียนควรเป็นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่จะเชื่อมโยงการเรียนรู้ในชุมชน และจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต

2. ความกว้างขวางและเป็นธรรม การจัดการศึกษานอกโรงเรียนทุกระดับและทุกรูปแบบ ควรจัดอย่างกว้างขวาง ทั่วถึง และเป็นธรรม เพื่อให้แต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างในด้านเพศ วัย และฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคม ทั้งที่อยู่ในเมืองหรือชนบทอันทั่วกันดารห่างไกล มีโอกาสเข้ารับบริการการศึกษานอกโรงเรียนที่เหมาะสมกับความต้องการ ความถนัด และความสนใจของแต่ละบุคคลได้อย่างตลอดเวลา และต่อเนื่องตลอดชีวิต

3. ความสอดคล้อง การจัดการศึกษานอกโรงเรียน ควรจัดให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการของบุคคลและชุมชน ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เหมาะสม บนพื้นฐานของความเป็นจริงและความเป็นไปได้ โดยเน้นให้กลุ่มเป้าหมายรู้จักตนเอง รู้จักชุมชนที่อยู่อาศัยตลอดจนตระหนักถึงความจำเป็นและความต้องการที่จะพัฒนาตนเอง และชุมชน ให้ก้าวหน้าไปในทิศทางที่พึงประสงค์

4. การบูรณาการ การจัดการศึกษานอกโรงเรียน ควรจัดในลักษณะบูรณาการ ทั้งในแง่เนื้อหาที่จะครอบคลุมสภาพปัญหาของกลุ่มเป้าหมาย และในแง่วิธีการที่จะส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงและผสมผสานกันระหว่างการศึกษาพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิต การให้บริการข่าวสารข้อมูลและทักษะในการประกอบอาชีพ และการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติในสังคม เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาที่ครบถ้วนสมบูรณ์

5. ความสมดุล การจัดการศึกษานอกโรงเรียน ควรจัดให้กลุ่มเป้าหมายได้รับการพัฒนาอย่างมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางวัตถุและจิตใจ ระหว่างมนุษย์ สังคมและธรรมชาติ ระหว่างการส่งเสริมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การปรับปรุงวัฒนธรรมที่เป็นรากแท้ของชาติให้สมัยนิยม และระหว่างการพัฒนาความสามารถที่จะยืนหยัดพึ่งพาตนเอง ในขณะเดียวกัน ก็มีความผูกพันที่จะเกื้อกูลพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างประชาชนในชาติ

6. การระดมสรรพกำลัง การจัดการศึกษานอกโรงเรียน ถือเป็นหน้าที่ต่อสังคมของประชาชนทุกคน ทั้งองค์กรของรัฐและเอกชน ตลอดจนองค์กรสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ จึงควรร่วมมือในการระดมสรรพกำลัง โดยมีกรมการศึกษานอกโรงเรียนทำหน้าที่ประสานงาน เพื่อจัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบที่เหมาะสม กับผู้รับบริการและศักยภาพของหน่วยงาน ข้อมูลกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน โดยจะให้ความสำคัญในเรื่องโศดทัศน์ศึกษา ศูนย์ผลิตรายการโทรทัศน์ และวัสดุทัศน์เพื่อการศึกษา พิพิธภัณฑสถานศึกษา และการพัฒนาศักยภาพของการพิมพ์ในเครือข่ายกรมการศึกษานอกโรงเรียน

เครือข่ายการเรียนรู้

นโยบาย 3 เร่งรัดให้มีระบบเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อให้เกิดกระบวนการการศึกษาตลอดชีวิต โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนที่จะเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรม และการใช้ทรัพยากรในการให้การศึกษาระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนแหล่งวิทยาการอื่น ๆ

มาตรการ

1. ให้พัฒนากระบวนการเชื่อมโยงกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สามารถกระจายโอกาสการได้รับการศึกษา เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนได้อย่างกว้างขวาง
2. จัดให้มีบริการอ้างอิงแหล่งความรู้ต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง
3. ส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน โดยมีหน่วยงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นหน่วยสนับสนุนประสานงานการดำเนินงานจัดเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน
4. ให้มีการพัฒนาประชาชนและกลไกในระดับท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพของบุคคลและชุมชนได้อย่างผสมกลมกลืน

การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ

นโยบาย 4 เร่งรัดปรับปรุงการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพัฒนาอาชีพให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการทำงานของประเทศไทยในอนาคต โดยเน้นการพัฒนาฝีมือแรงงานที่ขาดแคลนและการพัฒนาประชาชนให้มีความรู้ความสามารถในการตัดสินใจเลือกช่องทางและการประกอบอาชีพที่เหมาะสม

มาตรการ

1. ปรับปรุงการจัดการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อพัฒนาอาชีพทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคโดยคำนึงถึงสภาพปัญหา ความต้องการ และโอกาสในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันของประชาชนในแต่ละพื้นที่
2. เสริมความพร้อมของสถานศึกษาในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมแก่สังคมไทยในอนาคต โดยให้ความสำคัญในเรื่อง
 - 2.1 การสรรหาและพัฒนาสมรรถภาพของผู้สอนและผู้จัดกิจกรรมการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพที่ขาดแคลน และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่
 - 2.2 การจัดหาวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือที่สอดคล้องกับวิชาชีพสาขาใหม่ที่จะเริ่มดำเนินการและซ่อม บำรุง รักษา วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่แล้ว
3. ให้มีการประสานความร่วมมือการจัดการศึกษาวิชาชีพ ในด้านการจัดสรร . และการใช้ทรัพยากรระหว่างองค์กรของรัฐและเอกชน สถานประกอบการ ชุมชนและแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะในด้าน
 - 3.1 มาตรการจูงใจให้สถานประกอบการและหน่วยงานด้านอุตสาหกรรม จัดฝึกแรงงานในระดับฝีมือเป็นพิเศษ
 - 3.2 ส่งเสริมและร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ฝึกวิชาชีพงานทางด้านเทคนิคที่ต้องการความชำนาญเฉพาะอย่าง
4. ริเริ่มแสวงหาแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินการพัฒนาอาชีพแก่แรงงานกึ่งฝีมือ การประกอบธุรกิจขนาดย่อม และการแปรรูปผลผลิตการเกษตรเพื่ออุตสาหกรรม

5. ส่งเสริมให้เกิดรูปแบบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาอาชีพ ในลักษณะเรียนไปพร้อมกับการปฏิบัติ ในสถานที่ทำงานจริง

6. ดำเนินการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการ รูปแบบ สื่อและเนื้อหา โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษในเรื่องการแนะแนว กิจกรรมและเนื้อหาที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์โลกของงานอาชีพ เพื่อเป็นช่องทางในการตัดสินใจเข้าสู่อาชีพ จริยธรรม และคุณธรรมในการประกอบอาชีพ การรวมกลุ่ม และการรักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อม

การศึกษาเพื่อส่งเสริมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

นโยบาย 5 เร่งรัดพัฒนางานการศึกษานอกโรงเรียนให้เป็นกลไกในการให้ความรู้แก่ประชาชน เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ควบคู่ไปกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมทั้งให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่า ในการอนุรักษ์ พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มาตรการ

1. สนับสนุนให้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด และสถานศึกษาอื่น ๆ ในสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียนมีความพร้อมด้านบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ ยานพาหนะ และสื่อการเรียนรู้ เพื่อให้เป็นกลไกการให้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การอนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. พัฒนาศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นให้เป็นผู้ประสานงานและนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างเสริมความสมดุลของสังคมและชุมชน

3. จัดและผลิตรายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ และสื่อวีดิทัศน์ ตลอดจนสื่อนวัตกรรมทางการศึกษานานเรื่องวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนทัศนคติที่ดี และนำไปใช้ในการดำรงชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิต

4. ให้มีการส่งเสริมความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในรูปของศูนย์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และพิพิธภัณฑ์การศึกษา เพื่อเป็นหน่วยงานส่งเสริมความรู้และพัฒนาวิทยาการต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการเพิ่มประสิทธิภาพการประกอบอาชีพของประชาชน

5. ให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาให้เข้ากับความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สมัยใหม่ เพื่อให้เกิดวิธีการ แนวทาง ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการประกอบอาชีพของประชาชน

6. พัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานและขยายหน่วยงานเผยแพร่และส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ตลอดจนการพิพิธภัณฑ์การศึกษา

การระดมสรรพกำลังเพื่อจัดการศึกษานอกโรงเรียน

นโยบาย 6 เร่งระดมสรรพกำลังและประสานงานการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เพื่อจัดการศึกษานอกโรงเรียนระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้ท้องถิ่นและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนอย่างกว้างขวางและทั่วถึง

มาตรการ

1. ให้มีการศึกษาศักยภาพและความต้องการในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อวางระบบการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. ให้มีมาตรการจูงใจในรูปเงินอุดหนุนหรือวิธีอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการประสานงานและการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

3. ส่งเสริมและสนับสนุน ให้ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะสื่อมวลชน องค์กรทางศาสนา องค์กรชาวบ้าน ธุรกิจเอกชน และองค์กรสาธารณประโยชน์มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อเป็นเครือข่ายในการจัดบริการในท้องถิ่นและชุมชน

4. ให้ปรับปรุงโครงสร้างคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนอย่างกว้างขวาง

การศึกษานอกโรงเรียน

นโยบาย 7 เร่งปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยพัฒนาระบบสารสนเทศ ระบบการวางแผน วิจัย นิเทศ ติดตาม ประเมินผล เพื่อให้สามารถนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผน การจัดกิจกรรม และพัฒนางานวิชาการของการศึกษานอกโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรการ

1. เร่งพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อใช้ในการบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน โดยสนับสนุนให้หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนในทุกระดับมีศูนย์ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพและเชื่อมโยงกัน โดยมีเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เหมาะสม ทันสมัย และรวดเร็ว
2. ปรับปรุงระบบการวางแผนการศึกษานอกโรงเรียนให้มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันทุกระดับ โดยให้มีการวางแผนระดับจุลภาคและกำหนดวิธีการ หรือมาตรการ ให้ชี้แจงเป็นเครื่องมือในการบริหารงาน
3. พัฒนาระบบการกำกับ นิเทศ ติดตามและประเมินผล นโยบาย แผนงาน โครงการ และงบประมาณอย่างต่อเนื่องและให้ประสานสัมพันธ์กับทุกหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อนำผลมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนางานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. ให้มีการศึกษาวิจัย พัฒนารูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน และการพัฒนาวิชาการให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของผู้เรียน ชุมชนและสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

การบริหารเพื่อจัดการศึกษานอกโรงเรียน

นโยบาย 8 เร่งพัฒนาระบบและกลไกการบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ เพื่อกระจายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนไปสู่กลุ่มเป้าหมายอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

มาตรการ

1. จัดให้มีแผนแม่บทในการพัฒนาบุคลากร แผนกำลังคน ระบบข้อมูลบุคลากร และจัดสรรอัตรากำลัง ให้เป็นไปตามกรอบอัตรากำลัง โดยจะให้ความสำคัญในการพัฒนาประสิทธิภาพของบุคลากรในกลุ่มองค์กรท้องถิ่น อาสาสมัคร ผู้สอน ผู้จัดการ ผู้ประสานงาน และผู้บริหารการศึกษา นอกโรงเรียน รวมทั้งให้มีการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง
2. พัฒนาระบบและรูปแบบการบริหารและการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในทุกอำเภอ มีศึกษานิเทศก์รับผิดชอบการนิเทศงานการศึกษานอกโรงเรียนในทุกกิจกรรม และมีครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียนในพื้นที่จำเป็นเร่งด่วน
3. ให้มีการจัดตั้งและขยายงานการศึกษานอกโรงเรียนที่เหมาะสมสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนสภาพของท้องถิ่น โดย
 - 3.1 จัดให้ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนให้เป็นไปตามแผนความมั่นคงแห่งชาติ และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ
 - 3.2 จัดให้ศูนย์บริการทดสอบทางการศึกษานอกโรงเรียน ให้เป็นหน่วยงานในการทดสอบความรู้และประสบการณ์ในรูปของคลังข้อสอบ
 - 3.3 จัดให้ศูนย์ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรผู้ดำเนินการศึกษานอกโรงเรียน ทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน และเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการการศึกษานอกโรงเรียนระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก
 - 3.4 จัดให้มีการทบทวนและปรับโครงสร้างหน่วยงาน ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ให้เหมาะสมกับสภาพการจัดการศึกษานอกโรงเรียนที่ขยายตัวมากขึ้น
4. ให้มีการพัฒนาความร่วมมือของหน่วยงานในสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ในเรื่องจำนวนประเภทวัสดุอุปกรณ์ ครุภัณฑ์ และอาคารสถานที่ให้มีคุณภาพ รวมทั้งปรับปรุงระบบการดำเนินงานคลังพัสดุให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

5. ให้มีระบบข้อมูลในการบริหารงบประมาณของทุกหน่วยงานอย่างเป็นปัจจุบัน รวมทั้งให้มีการประสานงานเพื่อปรับปรุงระบบการจัดทำค่าของงบประมาณ การพิจารณาและการอนุมัติงบประมาณให้ไปสู่ระบบงบประมาณแบบแผนงานมากยิ่งขึ้น

6. ปรับปรุง กฎ ระเบียบ และข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องให้เอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมให้หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนในส่วนภูมิภาคและสถานศึกษา มีความสามารถในการบริหารการจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้มากยิ่งขึ้น

7. ขยายบทบาทความรับผิดชอบงานด้านการบริหารและวิชาการของส่วนภูมิภาค โดยให้มีการทบทวน ติดตาม และตรวจสอบการมอบอำนาจการบริหาร และให้พิจารณาการกระจายอำนาจการบริหารเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงานยิ่งขึ้น

8. ให้พัฒนาระบบการประชาสัมพันธ์งานการศึกษานอกโรงเรียนในทุกระดับ โดยเน้นการสร้างทัศนคติ และการเห็นความสำคัญของงานการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตลอดชีวิต

9. ให้มีการส่งเสริมสวัสดิการในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมการศึกษานอกโรงเรียน

สรุป

การพัฒนาหลักสูตรตามแนวทางของการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบมีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงคือ หลักสูตรจะต้องสนองตอบต่อปัญหาความต้องการและความสนใจของประชาชนเป็นหลัก และมีความสอดคล้องกับสภาพของสังคม โดยมุ่งหวังให้ประชาชนสามารถคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพในที่สุด นอกจากนั้น ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการต่าง ๆ ของผู้ใหญ่ และการเตรียมการเพื่อวางแผนการดำเนินการหลักสูตร ตลอดจนการศึกษานโยบายของรัฐ เพื่อจัดหลักสูตรให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ที่รัฐบาลได้จัดตั้งไว้เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงด้วย ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นองค์ประกอบในการจัดหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบที่จะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป

บทที่ 8

การประเมินผลหลักสูตร

การศึกษาคือเครื่องมือพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เพื่อให้คนที่ได้รับการศึกษาแล้วช่วยกันพัฒนาชาติบ้านเมืองต่อไป ด้วยเหตุนี้รัฐธรรมนูญจึงกำหนดว่า การศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐ ฝ่ายบริหารรัฐคือรัฐบาลทุกรัฐบาล จึงต้องจัดการศึกษาอย่างดีที่สุด

ก่อนที่จะใช้การศึกษาพัฒนาคนในฐานะที่เป็นเครื่องมือของการพัฒนา จะต้องแน่ใจว่าการศึกษาซึ่งเป็นเครื่องมือพัฒนาคนนั้น เป็นเครื่องมือที่มีคุณภาพดีหรือไม่ เพราะถ้าเครื่องมือพัฒนาไม่ดี ย่อมใช้การไม่ได้ผลตามความต้องการ

การศึกษาจะดีหรือไม่ดี อยู่ที่องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งคือ "หลักสูตร" เพราะหลักสูตรคือ "แผนงานที่จัดให้มีการเรียนรู้" ถ้าแผนงานไม่ดี การจัดให้มีการเรียนรู้ไม่ดีไปด้วย

ดังนั้นการที่จะทราบว่า การศึกษาดีหรือไม่ดี วิธีที่สะดวกที่สุดคือ "การประเมินผลหลักสูตร" แม้ว่า การประเมินผลหลักสูตรมิใช่วิธีการเพียงอย่างเดียวที่จะบอกว่าการศึกษาดีหรือไม่ดีก็ตาม

โดยปกติการสร้างหลักสูตรใด ๆ ขึ้นมา ผู้สร้างมักดำเนินการเป็นลำดับคือ

1. วิจัยเพื่อหาความต้องการอันจำเป็นให้ได้
2. ตั้งวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับความต้องการอันจำเป็นที่ค้นพบ
3. เลือกเนื้อหาที่จะต้องสอนให้เกิดการเรียนรู้
4. จัดระเบียบและลำดับของเนื้อหาที่จะสอนให้เกิดการเรียนรู้
5. เลือกประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะต้องเรียนรู้
6. จัดระเบียบและลำดับของประสบการณ์ที่จะสอนให้เกิดการเรียนรู้
7. กำหนดว่าจะวัดอะไรอย่างไรเพื่อประเมินผลการสอนว่าให้เกิดการเรียนรู้ตรงตาม

วัตถุประสงค์และความต้องการอันจำเป็นหรือไม่จะได้แก้ไขปรับปรุง

การประเมินผลหลักสูตรจึงต้องประเมินผลทุกขั้นตอนว่าถูกต้องเหมาะสมและได้ผลในทางปฏิบัติจริงมากน้อยเพียงใด (ภิญโญ สาธร. 2532 : 3)

ความหมายของการประเมินผลหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตร หมายถึง การพิจารณาคุณค่าของหลักสูตรโดยใช้ผลจากการวัดหลาย ๆ วิธีของสิ่งที่ประเมินมาพิจารณาร่วมกัน และสรุปว่าจะให้คุณค่าของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมา นั้นว่าเป็นอย่างไร มีคุณภาพหรือไม่เพียงใด หรือได้ผลตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ส่วนใดที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข (ชาญชัย ศรีไสยเพชร. 2528 : 225)

การประเมินผลเป็นการเตรียมข้อสนเทศ เพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ ของการพัฒนาหลักสูตร ข้อสนเทศดังกล่าวนั้น คือโปรแกรมที่สมบูรณ์ทั้งหมด หรือเพียงองค์ประกอบบางส่วน การประเมินผลหลักสูตรจะมีเป้าหมายที่สำคัญคือการตัดสินใจคุณค่าหรือค่านิยมของบางสิ่งบางอย่างซึ่งทำได้ หน้าที่สำคัญประการหนึ่งของการประเมินผลได้แก่ การตัดสินใจคุณค่าของตัวหลักสูตร นอกจากนี้ยังเป็นการตัดสินใจคุณค่าของผู้บริหารและการจัดการ การปฏิบัติและโครงสร้างภายใน ซึ่งโรงเรียนดำเนินการอยู่

ความพยายามที่จะค้นพบว่าอะไรเป็นสาเหตุทำให้หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จนี้เองทำให้ การประเมินผลหลักสูตรมีขอบเขตกว้างขวาง หลักสูตรไม่ล้มเหลวก็ต่อเมื่ออาจเป็นเพราะความมุ่งหมาย สูงเกินไป หรือเพราะความมุ่งหมายมากเกินไป ผู้ปฏิบัติไม่สามารถจะดำเนินการให้บรรลุตามขั้นนั้น ๆ ได้ทุกประการ หรืออาจเป็นเพราะเลือกเนื้อหาหรือประสบการณ์ไม่สัมพันธ์กับความมุ่งหมาย ครูสอน ไม่เป็นโรงเรียนขาดวัสดุอุปกรณ์ ไม่มีคู่มือหลักสูตร ไม่มีแผนการสอน ฯลฯ สรุปแล้วการประเมินผล หลักสูตรครอบคลุมไปถึงการพิจารณาขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรเพื่อหาข้อบกพร่อง

ในการจัดทำหลักสูตร ผู้จัดทำหลักสูตรจำเป็นต้องศึกษาหาข้อมูลอย่างกว้างขวาง เพื่อที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร วางเค้าโครงและระบบของหลักสูตร กำหนดเนื้อหาสาระ ตลอดจนประสบการณ์การเรียนรู้ นอกจากนั้นหลังจากได้จัดทำหลักสูตรขึ้นมาเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้จัดทำหลักสูตรยังมีคำถามที่ต้องตอบอีกว่า หลักสูตรนั้นเป็นหลักสูตรที่ดีและใช้การได้ดีหรือไม่ ซึ่งหมายความว่า ผู้จัดทำหลักสูตรจำเป็นต้องประเมินผลหลักสูตรที่ได้สร้างขึ้นไว้นั้นว่า หลักสูตรนั้นเป็นหลักสูตรที่ดี ไม่ดี มีจุดเด่น และจุดบกพร่องตรงไหน และหลังจากที่ทดลองใช้ไปแล้ว ผู้จัดทำหลักสูตร ยังต้องติดตามดูผลว่า หลักสูตรนั้นให้ผลประการใด มีปัญหา หรือข้อบกพร่องใด ๆ สรุปแล้วก็หมายความว่า หลังจากที่ได้ทดลองใช้หลักสูตรไปแล้ว ผู้จัดทำหลักสูตรจำเป็นต้องประเมินผลตาม หลักสูตรนั้นอีกครั้ง หรือหลายครั้งเพื่อปรับปรุงหลักสูตรนั้นให้ดีขึ้น

จุดมุ่งหมายในการประเมินผลหลักสูตร

โดยทั่วไปแล้วการประเมินผลหลักสูตรใด ๆ ก็ตาม จะมีจุดมุ่งหมายคล้ายคลึงกันดังนี้ คือ

1. การประเมินผลเพื่อปรับปรุงหลักสูตร เป็นการประเมินผลในระหว่างการปฏิบัติงานพัฒนาหลักสูตร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ผลการประเมินนั้นมาเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหลักสูตร โดยมี การวัดผลเป็นระยะ ๆ เช่น ในระหว่างการพัฒนาหลักสูตร แล้วนำผลจากการวัดนั้นมาประเมิน ว่าแต่ละตอนของหลักสูตร มีความเหมาะสมและสามารถปฏิบัติได้เพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอะไร บ้าง ซึ่งจะเป็นผลประโยชน์ต่อนักพัฒนาหลักสูตรในการที่จะปรับปรุงส่วนประกอบทุกส่วนของหลักสูตร ได้ถูกต้อง
2. เพื่อตัดสินว่า การวางแผน วัตถุประสงค์ รูปแบบของหลักสูตรตลอดจนการบริหารงาน และ การสอนตามหลักสูตร เป็นไปตามทางที่ถูกต้องแล้วหรือไม่
3. การประเมินผลเพื่อหาคุณค่าของหลักสูตร โดยดูว่าหลักสูตรที่จัดขึ้นนั้นสามารถสนอง ตามวัตถุประสงค์ที่หลักสูตรนั้นต้องการหรือไม่ สนองความต้องการของสังคมเพียงใด ควรจะใช้ได้ ต่อไปหรือควรยกเลิกทั้งหมด หรืออาจจะยกเลิกเพียงบางส่วน
4. การประเมินผลเพื่อวัดคุณค่า ผลผลิตคือ ผู้เรียนเป็นอย่างไร

ความเป็นมาและแนวความคิดของการประเมินผลหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตรได้รับความสนใจในวงการศึกษามาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา ซึ่งราล์ฟ ไทเลอร์ (Ralph Tyler) ได้เป็นผู้วางรากฐานไว้ใน ค.ศ. 1930 โดยเริ่มให้คำนิยาม การศึกษาว่า "การศึกษาคือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม" ดังนั้น การประเมินผลหลักสูตรจึงมุ่งไปที่ การเปลี่ยนแปลงเป็นจุดสำคัญ ซึ่งหมายความว่า จะมีการวัดผลโดยเอาจุดมุ่งหมายเป็นที่ตั้ง และหา ดูว่าได้มีพฤติกรรมอะไรเปลี่ยนแปลงไปตามจุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้หรือไม่ ตามแนวคิดนี้ภาพพจน์ของ การจัดหลักสูตรก็คือ ผู้จัดทำหลักสูตรจะต้องมีการวางจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนว่าต้องการให้ผู้เรียนเปลี่ยน พฤติกรรมเป็นอย่างไร จะจัดประสบการณ์การสอนที่สามารถจะทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนพฤติกรรมไปตามที่ ต้องการ บทบาทของการประเมินผลหลักสูตรที่จะช่วยชี้ให้เห็นจริงว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตาม จุดมุ่งหมายจริงหรือไม่ อย่างไร

ต่อมา สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) และคณะ ได้ให้แนวคิดใหม่เกี่ยวกับการประเมินผล หลักสูตรว่า "การประเมินผลหลักสูตร คือกระบวนการในการหาข้อมูล เก็บข้อมูล เพื่อที่จะนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจทางเลือกอื่นที่ดีกว่าของเดิม" และในปี ค.ศ. 1963 ครอนบาค (Cronbach, 1963 : 672) นิยามการประเมินผลหลักสูตรไว้ว่า "การประเมินผลหลักสูตร หมายถึง การรวบรวมข้อมูล และการใช้ข้อมูลเพื่อตัดสินใจในโปรแกรมหรือหลักสูตรการศึกษา" จะเห็นว่าแนวคิดของสตัฟเฟิลบีม และครอนบาค ตรงกัน นับว่าเป็นแนวความคิดใหม่ในการประเมินผล หลักสูตรการศึกษาดัง ๆ ของวงการศึกษา

ขั้นตอนของการประเมินผลหลักสูตร

เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander, 1959 : 241) ได้กล่าวว่า การประเมินผลหลักสูตรเป็นกระบวนการที่ยุ่งยากซับซ้อนต้องอาศัยเทคนิคต่าง ๆ มาประกอบการ ประเมินผลหลักสูตร ขั้นตอนของการประเมินผลหลักสูตรมี 5 ประการ คือ

1. ประเมินผลจุดมุ่งหมายในระดับต่าง ๆ ได้แก่ จุดมุ่งหมายทั่วไปของหลักสูตร จุดมุ่งหมาย เฉพาะวิชา จุดมุ่งหมายในการสอน เพื่อดูว่าจุดมุ่งหมายเหล่านี้เหมาะสมสอดคล้องกับตัวผู้เรียนและ สภาพสิ่งแวดล้อมหรือไม่เพียงใด ภาษาที่ใช้ยุ่งยากแก่การสื่อสารและการกำหนดจุดมุ่งหมายไว้สูงเกินไปยากแก่การปฏิบัติหรือไม่

2. ประเมินผลโครงการการศึกษาของโรงเรียนทั้งหมด ทั้งนี้เป็นการประเมินผล โครงการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้หลักสูตรบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ เช่น การเตรียมความพร้อมของ โรงเรียนเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรใหม่ การดำเนินงานของกลุ่มโรงเรียน การจัดสรรงบประมาณ การแนะแนว ห้องสมุด โรงฝึกงาน การดำเนินงานของโครงการต่าง ๆ ได้กระทำไปมากน้อย แค่ไหน และโครงการที่ได้กระทำไปมีประสิทธิภาพหรือไม่

3. ประเมินผลการเลือกเนื้อหาสาระของวิชา การเลือกและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และสื่อการเรียนรู้ว่าได้จัดและดำเนินไปเหมาะสมมากน้อยเพียงใด และการจัดประสบการณ์ การเรียนได้สัดส่วนกันครบทุกด้านและมีความเหมาะสมหรือไม่

4. ประเมินผลการสอน การประเมินชั้นนี้ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทมากในการนำหลักสูตรมาปรับใช้ในห้องเรียน การประเมินผลระดับนี้ ถ้าเพื่อดูว่าการสอนของครูดำเนินไปโดยยึดถือหลักสูตรเป็นหลักหรือไม่ การสอนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่ เพราะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนก็คือ ความสำเร็จในการสอนของครูเพื่อดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

5. ประเมินผลโครงการของหลักสูตร ถึงแม้ว่าการประเมินผลแต่ละโครงการได้วางแผนและขั้นตอนของการประเมินผลไว้อย่างดีแล้วก็ตาม แต่การดำเนินงานอาจมีข้อผิดพลาดได้ ซึ่งจะเป็นผลทำให้การประเมินผลเพื่อสรุปผลของหลักสูตรผิดพลาดไปได้ ฉะนั้นจึงต้องมีการประเมินผลโครงการเพื่อตรวจสอบอีกชั้นหนึ่ง

ประเภทของการประเมินผล

เนื่องจากการประเมินผลเป็นสิ่งที่ทำได้ทุกเวลา ดังนั้นจึงมีผู้แบ่งประเภทเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้มีความเข้าใจตรงกันว่าการประเมินผลที่ต่างกันนั้นอยู่ในช่วงเวลาใด การประเมินผลที่อาศัยช่วงเวลาเป็นหลักแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (ธำรง บัวศรี, 2532 : 302 - 304)

1. การประเมินผลย่อยหรือการประเมินผลระหว่างดำเนินการ (Formative Evaluation) การประเมินผลประเภทนี้กระทำในระหว่างที่โครงการยังไม่สิ้นสุดหรือระหว่างที่หลักสูตรยังไม่เสร็จ หรือยังทำการสอนไม่จบหน่วยการเรียนรู้ การประเมินผลอาจทำเป็นระยะในเรื่องเดียวกันหรือในเรื่องต่างกันได้

จุดมุ่งหมายของการประเมินผลประเภทนี้คือการปรับปรุงสิ่งที่กระทำอยู่ให้ดีขึ้น โดยไม่ปล่อยไว้จนกระทั่งเสร็จงานซึ่งอาจจะสายเกินไปก็ได้ ในกรณีของหลักสูตรการประเมินผลจะดำเนินไปทุกขั้นตอนของการจัดทำหลักสูตร ตั้งแต่การกำหนดจุดหมาย ไปจนถึงการกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตร และเมื่อได้หลักสูตรต้นแบบแล้วก็จะมีการประเมินผลต่อไปอีกซึ่งเราเรียกว่า การทดลองนำร่องและการทดลองในสนาม

ความหมายของการประเมินผลย่อยยังครอบคลุมถึง การประเมินผลการเรียนการสอนในชั้นเรียนด้วย เป็นการควบคุมการปฏิบัติงานในขณะเดียวกัน ช่วยให้ทั้งผู้สอนผู้เรียนได้ทราบจุดอ่อนและจุดเด่นของตน และสามารถนำเอาข้อมูลที่ได้รับมาปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่บกพร่องให้หมดไป การประเมินผลมักทำเมื่อการสอนจบไปตอนหนึ่งหรือบทเรียนหนึ่ง และจะมุ่งวัดการเรียนรู้ทุกอย่างที่อยู่ในจุดประสงค์ ส่วนใหญ่จะใช้แบบทดสอบที่ผู้สอนทำขึ้นเอง การที่การประเมินผลย่อยมุ่งปรับปรุงแก้ไขเฉพาะเรื่อง ในช่วงเวลาต่าง ๆ กันนี้ บางทีเราจึงเรียกการประเมินผลประเภทนี้ว่าการประเมินผลเชิงจุลภาค (Micro Evaluation)

2. การประเมินผลรวมหรือการประเมินผลเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินการ (Summative Evaluation) เมื่อพูดถึงหลักสูตรเราหมายถึงการประเมินผลหลังจากที่ได้นำเอาหลักสูตรแม่บทมาใช้เป็นเวลาพอสมควรแล้ว จุดมุ่งหมายของการประเมินผลประเภทนี้คือ การพิจารณาตัดสินว่าหลักสูตรที่จัดทำขึ้นมีประสิทธิภาพหรือไม่ มีอะไรที่ต้องปรับปรุงแก้ไข การประเมินผลรวมมักจะทำกันเมื่อนักพัฒนาหลักสูตรและผู้บริหารมีความรู้สึกว่าจะมีการปรับปรุงหลักสูตรเป็นการใหญ่เสียที เนื่องจากได้ใช้มานานแล้ว สภาพเศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป และหลักสูตรที่ใช้อยู่ได้ส่อเค้าให้เห็นว่าไม่มีประสิทธิภาพเหมือนเดิม การประเมินผลจะเป็นการประเมินผลหลักสูตรทั้งระบบ ซึ่งเรียกว่า การวิเคราะห์หลักสูตร

สำหรับในด้านการเรียนการสอน การประเมินผลรวมจะกระทำเมื่อผู้เรียนได้เรียนจบวิชาหนึ่งในแต่ละภาคเรียน และในภาคปลายของแต่ละปีการศึกษา เป็นการประเมินผลเพื่อตรวจสอบดูว่าผู้เรียนได้เรียนรู้ตามจุดประสงค์ ของวิชาหรือไม่ ควรได้คะแนนเท่าใดและควรถือว่าสอบได้หรือตก

อนึ่ง เนื่องจากการประเมินผลรวมเป็นการประเมินผลที่มุ่งปรับปรุงแก้ไขเป็นส่วนรวมและมีขอบเขตของการประเมินผลที่คลุมทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น วิเคราะห์หลักสูตรทั้งระบบและประเมินผลการเรียนการสอนทุกวิชาในหลักสูตรเป็นส่วนรวม ดังนั้นบางทีจึงเรียกการประเมินผลประเภทนี้ว่าการประเมินผลเชิงมหภาค (Macro Evaluation)

อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีก็อาจแยกการประเมินผลสองประเภทนี้ออกจากกันได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น ในระหว่างการเรียนการสอนแต่ละวัน ผู้สอนย่อมทำการประเมินผลการเรียน

ของผู้เรียนและปรับปรุงแก้ไขอยู่ตลอดเวลา การประเมินผลในลักษณะนี้เป็นการประเมินผลเชิง
 จุลภาค แต่ครั้งเมื่อจบการเรียนการสอนในเวลาเย็นแล้ว ผู้สอนนำเอาผลงานของผู้เรียนมาตรวจ
 และทบทวนดูว่ามีเหตุการณ์อะไรที่สำคัญเกิดขึ้นในระหว่างการเรียนการสอนของวันนั้น ซึ่งสมควรมี
 การปรับปรุงแก้ไข การกระทำของผู้สอนในตอนนี้เรียกว่าการประเมินผลเชิงมหภาค จะเห็นได้ว่า
 ช่วงเวลาของการประเมินผลสองประเภทนี้ใกล้ชิดกันมาก จนบางครั้งทำให้เกิดการสับสน ประเด็น
 สำคัญที่ควรยึดเป็นหลักในการจำแนกความแตกต่างระหว่างการประเมินผลสองประเภทนี้คือ ให้จำ
 ไว้ว่าการประเมินผลเชิงจุลภาคนำมาปรับปรุงเพื่อผลในปัจจุบันเป็นสำคัญ ส่วนการประเมินผลเชิง
 มหภาคนำมาเพื่อประโยชน์ในอนาคต

รูปแบบในการประเมินผลหลักสูตร

ในการสร้างหลักสูตร ผู้สร้างหลักสูตรมักจะเผชิญกับปัญหาเรื่องการประเมินผลหลักสูตรอยู่
 2 ระยะ คือ

1. ระยะที่ 1 คือ เมื่อสร้างหลักสูตรเสร็จแล้ว ผู้สร้างหลักสูตรควรประเมินผลหลักสูตร
 ว่า หลักสูตรที่สร้างเสร็จแล้วนั้นดีหรือไม่ดีเพียงใด และเป็นไปตามเจตจำนงที่ได้ตั้งไว้แต่เดิมหรือไม่
2. ระยะที่ 2 คือ หลังจากที่มีหลักสูตรที่สร้างเสร็จแล้วไปทดลองใช้ระยะหนึ่ง ผู้สร้าง
 หลักสูตรควรประเมินผลหลักสูตรดูว่า หลักสูตรที่ได้ทดลองใช้ไปนั้นให้ผลเพียงไร เพื่อที่จะตัดสินใจ
 ว่า ควรใช้หลักสูตรนั้นต่อไปหรือไม่ หรือจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างไร

วิธีการประเมินผลหลักสูตรมีหลายวิธี หรือหลายแบบด้วยกัน แต่ในที่นี้จะขอเสนอตัวอย่าง
 ที่ได้เลือกสรรมาแล้วแต่เพียงบางแบบที่คิดว่าพอจะนำมาใช้ได้โดยสะดวก

แบบที่ 1 การประเมินผลหลักสูตรของไทเลอร์

ไทเลอร์เป็นนักประเมินผลรุ่นแรก ๆ ในปี ค.ศ. 1930 และเป็นผู้ที่เริ่มต้นบุกเบิกแนว
 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตร เขามีความเห็นที่เห็นว่า "การประเมินคือการเปรียบเทียบ
 พฤติกรรมเฉพาะอย่าง (Performance) กับจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมที่วางไว้" โดยมีความเชื่อ

ว่า จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้อย่างชัดเจน วัตถุประสงค์ และจำเพาะเจาะจงแล้ว จะเป็นแนวทางช่วยในการประเมินผลได้เป็นอย่างดีในภายหลัง จากคำจำกัดความของการประเมินผลดังกล่าวแล้วนี้ จะเห็นได้ว่า มีแนวความคิดเห็นว่า หลักสูตรจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ คูได้จากผลผลิตของหลักสูตรว่าตรงตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้แต่แรกหรือไม่เท่านั้น

ไทเลอร์ (Tyler. 1950 : 60) มีความเห็นว่า จุดมุ่งหมายของการประเมินผล คือ

1. เพื่อตัดสินใจว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษาที่ตั้งไว้ในรูปของจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมนั้น ประสบผลสำเร็จหรือไม่ ส่วนใดที่ประสบผลสำเร็จก็อาจเก็บไว้ใช้ได้ต่อไป แต่ส่วนใดไม่ประสบผลสำเร็จก็จะได้ปรับปรุงแก้ไขต่อไป

2. เพื่อประเมินผลค่าความก้าวหน้าทางการศึกษาของกลุ่มประชากรขนาดใหญ่ เพื่อให้สาธารณชนได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ อันนี้จะช่วยเข้าใจปัญหาและความต้องการทางการศึกษาได้ และเพื่อใช้ข้อมูลนั้นเป็นแนวทางในการที่จะปรับปรุงนโยบายทางการศึกษาที่คนส่วนใหญ่เห็นด้วยได้

จากจุดมุ่งหมายของการประเมินผลหลักสูตรดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ไทเลอร์เห็นว่า การประเมินผลหลักสูตรเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน และผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรควรจะทำ การประเมินผลหลักสูตรเป็นงานส่วนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร หรือการประเมินค่าของหลักสูตรได้ด้วย โดยไทเลอร์ได้จัดลำดับขั้นในการเรียนการสอนและการประเมินผลดังนี้

1. ตั้งจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมด้วยข้อความที่ชัดเจน เจาะจง โดยบ่งบอกถึงพฤติกรรมที่ต้องการวัดในภายหลังด้วย
2. กำหนดเนื้อหา หรือประสบการณ์ทางการศึกษาที่ต้องใช้ให้บรรลุตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้
3. เลือกวิธีการเรียนการสอนที่เหมาะสมในการที่จะทำให้นโยบายที่วางไว้ประสบผลสำเร็จ
4. ประเมินผลหลักสูตร โดยการตัดสินใจการวัดผลทางการศึกษา หรือการทดสอบสัมฤทธิ์ผลในการเรียน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ไทเลอร์คิดว่าการประเมินผลหลักสูตรเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน การประเมินผลนี้อาศัยแบบทดสอบสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา (Achievement Tests) การวิเคราะห์และการสังเกตเป็นพื้นฐานในการประเมินผลคุณค่าของหลักสูตร

ในการประเมินผลหลักสูตรนั้น ไทเลอร์มีความเห็นว่า ควรต้องยึดความสำเร็จของคนส่วนใหญ่เป็นเกณฑ์ในการตัดสินความสำเร็จของกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก จะถือเป็นความสำเร็จของหลักสูตรย่อไม่ได้ และการตีความจากคะแนนที่ได้จากการทดสอบ เพื่อการประเมินผลนั้น อาศัยคะแนนรวมเป็นหลัก และข้อทดสอบที่ใช้ในควรเป็นแบบทดสอบที่มีลักษณะเป็นเอกพันธ์ (Homogeneity) จึงจะสามารถตีความของคะแนนรวมได้ถูกต้อง การประเมินผลตามแนวความคิดของไทเลอร์ อาศัยการวัดพฤติกรรมเฉพาะอย่างก่อน และหลังการเรียนรู้ (Pre-Post Measurement of Performance) และมีการกำหนดเกณฑ์ไว้ก่อนล่วงหน้าว่าความสำเร็จระดับใดจึงจะถือว่าจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ประสบผลสำเร็จ จะเห็นได้ว่า การประเมินผลตามแนวความคิดของไทเลอร์นี้ เหมาะสำหรับการประเมินผลสรุป (Summative Evaluation) มากกว่าการประเมินผลความก้าวหน้า

จากแนวความคิดของไทเลอร์ เกี่ยวกับการประเมินผลหลักสูตรดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการประเมินผลง่ายต่อการตรวจสอบความสำเร็จของหลักสูตร เพราะวัดและประเมินผลเฉพาะแต่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้เท่านั้น แต่ว่าการประเมินผลดังกล่าวนี้มีคุณค่าค่อนข้างจำกัด เพราะว่ามีประโยชน์มากสำหรับการประเมินผลสรุปมากกว่าการประเมินผลความก้าวหน้า และให้ความสำคัญของคุณค่าของจุดมุ่งหมายเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และเกณฑ์ในการตัดสินการบรรลุวัตถุประสงค์ยังเป็นอัตนัยมาก

แบบที่ 2 การประเมินผลหลักสูตรด้วยปุ๊ซซันส์เทคนิค (The Puissance Analysis Technique)

ในปี ค.ศ. 1973 องค์การรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEAMEO) ที่ป็นัง ประเทศมาเลเซีย ได้จัดให้มีการประชุมเกี่ยวกับการพัฒนาการสอนวิทยาศาสตร์ในชั้นประถมศึกษาขึ้น ในการประชุมนี้ได้มีโครงการที่จะจัดสร้างวัสดุ อุปกรณ์และเอกสารประกอบการสอน ซึ่งเป็นที่หวังว่าจะสามารถนำไปใช้ในประเศเอเชียอาคเนย์ได้ในระหว่างเดือนมกราคม - มีนาคม ค.ศ. 1973 สมาชิกในเครือของ SEAMEO จำนวน 47 คน ได้ร่วมกันสร้างโปรแกรมขึ้นโปรแกรมหนึ่ง มีชื่อว่า "Introduction to Systems : A Prototype Unit" ซึ่ง ดร.แฮรอน (Herron) และ ดร.วอลเบสเซอร์ (Walbesser) ได้ร่วมกันประเมินผลโปรแกรมการศึกษานี้โดยใช้ปุ๊ซซันส์เทคนิค (กาญจนา คุณารักษ์. 2529 : 239 - 243)

ปฏฺยแชนส์เทคนิค เป็นวิธีการประเมินผลหลักสูตรแบบหนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบ 3 ส่วนของหลักสูตร โดยใช้ตารางวิเคราะห์ปฏฺยแชนส์ (The Puissance Analysis Matrix) เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ และคิดคำนวณผลออกมาได้โดยใช้สูตรปฏฺยแชนส์ ผลที่ได้จะเป็นเครื่องชี้วัดได้ว่าหลักสูตรนั้นมีคุณภาพอยู่ในระดับใด

ขั้นตอนในการใช้ปฏฺยแชนส์เทคนิค มีอยู่ 4 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นเขียนหรือรวบรวมองค์ประกอบ 3 ส่วนของหลักสูตร ปกติเมื่อมีการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรใด ๆ ผู้สร้างหลักสูตรจะเริ่มโดยการตั้งจุดมุ่งหมาย คัดกิจกรรมการเรียนการสอน และประเมินผลการเรียนการสอนนั้น กระบวนการ 3 ขั้นตอนนี้ ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างหลักสูตร และมักจะมีผู้เรียกกันว่าไทเลอร์ลูป (Tyler Loop) หลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งย่อมประกอบไปด้วยเรื่องย่อย ๆ หลาย ๆ เรื่อง เรื่องย่อยแต่ละเรื่องก็จะมีย่อยองค์ประกอบ 3 ส่วน หรือไทเลอร์ลูปของตน ดังนั้น ในการประเมินผลหลักสูตรใดก็ตาม ถ้าจะใช้ปฏฺยแชนส์เทคนิคแล้ว งานขั้นแรกก็คือการรวบรวมไทเลอร์ลูปย่อย ๆ ทั้งหมดที่ประกอบกันเข้าเป็นหลักสูตร ซึ่งก็หมายความว่า ผู้ประเมินจะต้องรวบรวมจุดมุ่งหมาย (เชิงพฤติกรรม) กิจกรรมการเรียนการสอนและเทคนิคการวัดผลต่าง ๆ ของหน่วยย่อย ๆ ทั้งหมดในหลักสูตร

ขั้นที่ 2 ขั้นใช้ตารางวิเคราะห์ปฏฺยแชนส์ (The Puissance Analysis Matrix)
ตารางวิเคราะห์ปฏฺยแชนส์มีลักษณะดังนี้

ตารางวิเคราะห์ที่สร้างขึ้นโดยใช้หลักการเรียนรู้ของกานเย (Gagne) ที่ว่า ความรู้ที่ครูให้แก่ผู้เรียนนั้นมีหลายแบบหลายลักษณะด้วยกัน ซึ่งกานเยได้อธิบายไว้เป็น 6 แบบ ดังนี้ (Gagne . 1970 ; อ้างอิงมาจาก โชติ เพชรชน . ม.ป.ป. : 121)

1. ความรู้แบบลูกโซ่ ครูที่มุ่งสอนให้ผู้เรียนได้รับความรู้แบบนี้จะมุ่งสอนให้ผู้เรียนสามารถทำอะไรเป็นลำดับขั้นตอนต่อเนื่องไปได้
2. ความรู้แบบเชื่อมโยงโดยใช้คำพูด ครูที่มุ่งสอนให้ผู้เรียนได้รับความรู้แบบนี้จะมุ่งสอนให้ผู้เรียนรู้ลำดับขั้นตอน และอธิบายเชื่อมโยงด้วยคำพูดได้
3. ความรู้แบบผสมผสาน ครูจะมุ่งสอนให้ผู้เรียนสามารถผสมผสานสิ่งที่เคยเรียนมาได้
4. ความรู้แบบแนวคิด ผู้เรียนที่ได้รับความรู้แบบนี้ จะเข้าใจในสิ่งที่เรียนดีพอที่จะเห็นและสามารถชี้หัวใจสำคัญของเรื่องที่เรียนได้ถูกต้อง
5. ความรู้แบบหลักการ ผู้เรียนได้ความรู้ขั้นนี้จะสามารถผสมผสานแนวคิดหลาย ๆ แนวคิดเข้าด้วยกันทำให้เกิดเป็นหลักการใหม่ ๆ ได้
6. ความรู้แบบแก้ปัญหา ผู้เรียนที่ได้รับความรู้ขั้นนี้ จะสามารถนำความรู้ที่ได้มาแก้ปัญหาคืออย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ กานเย ยังได้อธิบายต่อไปว่า ความรู้ในแต่ละแบบที่กล่าวมานั้นจะแสดงออกมามีในรูปของพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ต่างจากง่ายที่สุดไปดยากที่สุด กานเย ได้อธิบายถึงระดับหรือขั้นของพฤติกรรมไว้ 9 ขั้นด้วยกัน คือ

1. การบอก หรือชี้ เพื่อแสดงถึงการที่สามารถจำสิ่งที่ได้เรียน
2. การเลือก
3. การบอกกฎเกณฑ์
4. การลำดับ
5. การสาธิต
6. การสร้างสรรค์สิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมา
7. อธิบายด้วยคำพูดของตัวเองอย่างเข้าใจและสามารถตอบคำถามต่าง ๆ ได้
8. การแยกแยะสิ่งที่เหมือนกันและไม่เหมือนกัน
9. การใช้กฎเกณฑ์ที่ได้เรียนมาในสถานการณ์ต่าง ๆ

ตามหลักการเรียนรู้ของกานเย ความรู้หรือพฤติกรรมที่อยู่ในระดับสูง ๆ เป็นความรู้ที่ลึกซึ้งมั่นคงกว่าความรู้หรือพฤติกรรมในระดับต้น ๆ หากครูสามารถสอนให้ผู้เรียนได้ความรู้และแสดงพฤติกรรมในระดับสูง ๆ ได้มากเท่าไร ย่อมหมายความว่า ผู้เรียนจะมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและสามารถใช้สิ่งที่เรียนให้เป็นประโยชน์ได้มากขึ้นเท่านั้น ดังนั้น หลักสูตรแรกที่มุ่งสอนผู้เรียนให้ได้รับความรู้และแสดงพฤติกรรมในระดับสูง ๆ ได้หลักสูตรนั้นนับได้ว่าเป็นหลักสูตรที่มีคุณภาพดี

การใช้ตารางวิเคราะห์ปฏิกิริยาเพื่อวิเคราะห์หาคุณภาพของหลักสูตร จะทำได้ดังนี้

1. นำจุดมุ่งหมาย กิจกรรมการสอนและการวัดผล ที่รวบรวมมาได้ทั้งหมดจากหลักสูตร มาวิเคราะห์ดูว่า แต่ละหัวข้อเป็นความรู้อยู่ในลักษณะหรือแบบใด และพฤติกรรมการเรียนรู้นั้นอยู่ในลำดับหรือขั้นไหน ตัวอย่างเช่น สมมติว่า หลักสูตร ก. มีจุดมุ่งหมายอยู่ 10 ข้อ กิจกรรมการเรียนการสอน 10 ข้อ และข้อสอบวัดผลอยู่ 10 ข้อ เราจะต้องนำข้อต่าง ๆ ทั้ง 30 ข้อ มาใช้ลงในช่องตารางวิเคราะห์ปฏิกิริยาให้หมดทุกข้อ เช่น จุดมุ่งหมายข้อ 1 ถ้าจัดว่าเป็นความรู้ที่อยู่ในลักษณะแบบที่ 2 และให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมการเรียนรู้ที่อยู่ในขั้นที่ 3 เราก็จะใส่ จ.1 ลงในช่องที่ตารางนำมาพบกัน และทำอย่างนี้เรื่อยไปจนกระทั่งหมดหัวข้อที่จะเช็ค (ดูตัวอย่างจากตารางวิเคราะห์ จ.1 หมายถึง จุดมุ่งหมายข้อ 1 ก.1 หมายถึง กิจกรรมข้อที่ 1 และ ว.1 หมายถึง วัดผลข้อที่ 1) ข้อมูลที่ได้ใช้ลงในตารางวิเคราะห์ตัวอย่างที่ให้นี้มา สมมติว่าเป็นข้อมูลที่ได้มาจากหลักสูตร ก.

2. หลังจากเช็คเรียบร้อยแล้ว ก็จะต้องคิดคำนวณน้ำหนักในแต่ละช่องจากตัวอย่างตารางวิเคราะห์ ใช้สูตรง่าย ๆ คือ

$$\text{น้ำหนักของแต่ละช่อง} = \text{น้ำหนักของแบบความรู้} \times \text{น้ำหนักของพฤติกรรมการเรียนรู้} \times \text{จำนวนข้อในช่องนั้น}$$

ตัวอย่างเช่น ในช่องที่ตรงกับแบบการเรียนรู้แบบที่ 2 และพฤติกรรมการเรียนรู้ขั้นที่ 3 มีหัวข้อที่เช็คแล้วจัดอยู่ในช่องนี้คือ หัวข้อ จ.1, จ.2, จ.8, ก.1, ก.3, ก.7, ว.1 และ ว.2 ซึ่งนับรวมได้ 8 ข้อด้วยกัน

$$\text{ดังนั้น น้ำหนักของช่องนี้} = \text{น้ำหนักของแบบความรู้} \times \text{น้ำหนักของพฤติกรรมการเรียนรู้} \times \text{จำนวนข้อในช่องนั้น}$$

$$= 2 \times 1 \times 8$$

$$= 16$$

ขั้นที่ 3 ขั้นใช้สูตรปุยแชนส์หาคุณภาพหลักสูตร (The Puissance Measure ใช้ตัวย่อ P.M.)

หลังจากคติน้ำหนักของแต่ละช่องเสร็จแล้ว ก็นำมาเข้าสูตรดังนี้

$$P.M. = \frac{\text{น้ำหนักของทุกช่องในทางวิเคราะห์ปุยแชนส์รวมกัน}}{\text{จำนวนข้อที่นำมาวิเคราะห์}}$$

จากตัวอย่างหลักสูตร ก. ในตารางวิเคราะห์ปุยแชนส์ที่นำมา จะคิดคำนวณออกมาได้ดังนี้

$$\begin{aligned} P.M. &= \frac{1+2+1+4+16+6+6+16+2+24+12+15+18+15+24+30+30}{30} \\ &= \frac{222}{30} \\ &= 7.4 \end{aligned}$$

ขั้นที่ 4 ขึ้นแปลผล

เกณฑ์ที่ใช้ในการแปลผลที่คำนวณได้ ดังนี้

- ค่า P.M. ตั้งแต่ 1 - 4 แสดงถึง คุณภาพต่ำ
- ค่า P.M. ตั้งแต่ 4 - 10 แสดงถึง คุณภาพปานกลาง
- ค่า P.M. ตั้งแต่ 10 - 18 แสดงถึง คุณภาพสูง

จากตัวอย่างที่ยกมาตั้งแต่ต้น หลักสูตร ก. มีค่า P.M. = 7.4 แสดงว่าหลักสูตรนี้มีคุณภาพในระดับปานกลาง ค่อยไปในทางสูงเล็กน้อย

การประเมินผลหลักสูตรด้วยปุยแชนส์เทคนิคเท่าที่ได้เสนอมานี้เป็นวิธีการที่ใช้ประเมินผลหลักสูตรโดยรวม ๆ ด้วยวิธีการเดียวกันนี้ ผู้ประเมินอาจจะแยกประเมินองค์ประกอบ 3 ส่วนของหลักสูตรทีละอย่างต่างหากออกไป และสามารถคำนวณหาค่า P.M. ของแต่ละองค์ประกอบได้ด้วย

แบบที่ 3 การประเมินผลหลักสูตรของสไตค์ (The Stake Congruence-Contingency Model)

โรเบิร์ต อี สไตค์ (Robert E. Stake) เสนอให้ตีตารางออกเป็น 12 ช่อง โดยแต่ละช่องจะสามารถกรอกข้อมูลเข้าไปได้ ข้อมูลในแต่ละช่องจะแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของสิ่งที่ต้องการประเมิน และในขณะที่เดียวกันจะชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการบริหารงานหลักสูตร ดังนั้น การประเมินแบบนี้จึงช่วยประเมินผลในด้านความสอดคล้อง และความสัมพันธ์ของตัวแปรในหลักสูตรได้มากเป็นพิเศษ

ตาราง 3 การประเมินผลหลักสูตรของสไตค์

เกณฑ์ในการวิเคราะห์หลักสูตร	ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินผลหลักสูตร			
	ผลที่คาดหวัง	ผลที่เกิดขึ้น	มาตรฐานที่ใช้	ที่มาของหลัก การตัดสินใจ
ก. สิ่งที่มีมาก่อน				
- บุคลิกและนิสัยของผู้เรียน				
- บุคลิกและนิสัยของครู				
- เนื้อหาสาระของหลักสูตร				
- วัสดุอุปกรณ์การสอน				
- บริเวณโรงเรียน				
- ระบบการจัดโรงเรียน				
- ชุมชน				

เกณฑ์ในการวิเคราะห์หลักสูตร	ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินผลหลักสูตร			
	ผลที่คาดหวัง	ผลที่เกิดขึ้น	มาตรฐานที่ใช้	ที่มาของหลัก การตัดสินใจ
ข. กระบวนการในการสอน - การสื่อสาร - เวลาที่จัดให้ - ลำดับของเหตุการณ์ - การให้กำลังใจ - บรรยากาศ				
ค. ผลที่เกิดขึ้น - สัมฤทธิ์ผลของผู้เรียน - ทักษะของผู้เรียน - ทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียน - ผลที่มีต่อครู - ผลที่มีต่อสถาบัน				

จากแบบตัวอย่างของสื่อนี้ จะเห็นว่า ขั้นตอนในการประเมินผลหลักสูตรจะเป็นไปดังนี้

1. การตั้งเกณฑ์ในการวิเคราะห์หลักสูตร

ส.เด็ก ได้เสนอหัวข้อของเกณฑ์ที่จะใช้ในการวิเคราะห์หลักสูตรไว้ 3 หัวข้อ คือ เรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่มีมาก่อน กระบวนการในการสอน และผลที่เกิดขึ้น เกณฑ์ของส.เด็ก นั้นแตกต่างกับของผู้อื่นตรงที่ว่า ส.เด็ก ไม่ได้พิจารณาเพียงแค่ผลที่เกิดขึ้นแต่เพียงอย่างเดียว เขาให้ความเห็นว่าการประเมินผลจากผลที่ได้รับเท่านั้นไม่เพียงพอที่จะประเมินว่า หลักสูตรที่จัดนั้นดีหรือไม่เพียงใด เพราะผลที่ได้นั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอีกหลายอย่าง เป็นต้นว่า หากผู้เรียนไม่สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ก็มิได้หมายความว่าหลักสูตรนั้นเป็นหลักสูตรที่ไม่ดี การที่ผู้เรียนไม่สามารถเรียนได้ตามที่ต้องการ อาจจะมาจากองค์ประกอบทางด้านเวลา เช่น ให้เวลาแก่ผู้เรียนน้อยไปเวลาที่จัดให้นั้นเหมาะสม เป็นต้น

ดังนั้น การที่จะดูแต่ผลที่ได้รับ และนำมาประเมินค่าหลักสูตรนั้นเป็นการไม่เพียงพอ และอาจจะไม่สามารถช่วยชี้ช่องทางของการปรับปรุงหลักสูตรนั้นแต่อย่างใดด้วยเหตุนี้ ส.เด็ก จึงได้เสนอว่า ควรมีการพิจารณาข้อมูลเพื่อประเมินผลหลักสูตรถึง 3 ด้านด้วยกัน คือ

ก. ด้านสิ่งที่มีมาก่อน ด้านนี้ หมายถึง สิ่งใด ๆ ก็ตามที่เกี่ยวข้องกับผลที่ได้รับจากหลักสูตรที่มีอยู่ก่อนแล้ว ก่อนที่จะมีการเรียนการสอนเกิดขึ้น ในที่นี้ ส.เด็กได้จำแนกหัวข้อสำคัญ ๆ ออกเป็น 7 หัวข้อ คือ

- ก.1 บุคลิกและนิสัยของผู้เรียน
- ก.2 บุคลิกและนิสัยของครู
- ก.3 เนื้อหาในหลักสูตร
- ก.4 วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน
- ก.5 บริเวณโรงเรียน
- ก.6 ระบบการจัดโรงเรียน
- ก.7 ชุมชน

ข. ด้านกระบวนการในการสอน ด้านนี้หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างครูกับผู้เรียน ผู้เรียนกับผู้เรียน ครูกับผู้ปกครอง ฯลฯ ซึ่งนับว่าเป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลต่อการศึกษิตตามหลักสูตรนั้น ๆ ในด้านนี้ ส.เด็ก ได้จำแนกหัวข้อย่อยออกเป็น 5 หัวข้อ คือ

- ข.1 การสื่อสาร
- ข.2 เวลาที่จัดให้
- ข.3 ลำดับของเหตุการณ์
- ข.4 การให้กำลังใจ
- ข.5 บรรยากาศ

ค. ด้านผลที่เกิดขึ้น คำนึงหมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตรนั้น เช่น

- ค.1 สัมฤทธิ์ผลของผู้เรียน
- ค.2 ทักษะของผู้เรียน
- ค.3 ทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียน
- ค.4 ผลที่เกิดขึ้นกับครู
- ค.5 ผลที่เกิดขึ้นกับสถาบัน

2. การหาข้อมูลมาประกอบ

หลังจากที่ได้ตั้งเกณฑ์ขึ้นมา เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการประเมินผลหลักสูตรแล้ว ผู้ประเมินผลหลักสูตรจะต้องทำการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่ มาประกอบการพิจารณา ข้อมูลที่นำมาพิจารณาดตามแบบตัวอย่างของ Stake นี้ มีอยู่ด้วยกัน 4 หมวด คือ

- ก. ผลที่ต้องการหรือผลที่คาดหวัง ซึ่งได้แก่ วัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายต่าง ๆ
- ข. ผลที่เกิดขึ้น ซึ่งได้มาจากแหล่งต่าง ๆ เช่น จากการสังเกต การทดสอบ การสัมภาษณ์ จากแบบสอบถาม จากรายงานและการติดตามผลวิธีต่าง ๆ
- ค. มาตรฐานที่ใช้ ซึ่งได้แก่ เกณฑ์ต่าง ๆ ที่ผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ เช่น ครู นักบริหาร ผู้เรียน ผู้ปกครอง ฯลฯ เชื่อว่าควรจะใช้
- ง. ที่มาของหลักการตัดสินใจ เช่น ค่านิยมต่าง ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น

3. วิธีใช้ตารางในการประเมินผลหลักสูตร

เริ่มต้นด้วยการพิจารณาข้อมูลทั้ง 4 หมวด ตามเกณฑ์ที่ตั้งขึ้น เช่น จากตารางการประเมินผลหลักสูตรของส.ศ.บ. (Stake) ถ้าจะพิจารณาในแนวนอน จะเริ่มที่ข้อ ก. ด้านสิ่งที่มีความ

ก่อน ข้อ ก.1 บุคลิกและนิสัยของผู้เรียน ก็จะพิจารณาว่า ผลที่คาดหวังหรือวัตถุประสงค์ในด้านนี้คืออะไร และนำมาเปรียบเทียบกับผลที่เกิดขึ้นว่า ตรงหรือสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือไม่ เพียงใด และผลที่เกิดขึ้นมานั้น ใช้มาตรฐานอะไรวัด และถืออะไรเป็นหลักในการตัดสิน ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่องบุคลิกและนิสัยของผู้เรียน

ผลที่คาดหวัง : ต้องการผู้เรียนที่มีลักษณะความเป็นผู้นำ กล้าซักถาม โต้ตอบ และได้แย้ง

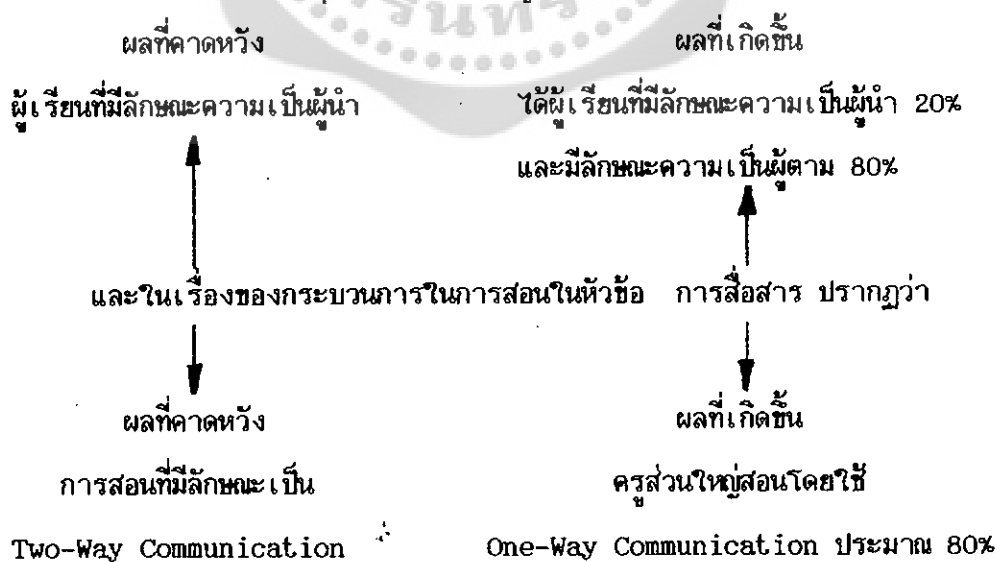
ผลที่เกิดขึ้น : ได้ผู้เรียนที่มีลักษณะความเป็นผู้นำ ประมาณ 20% และได้ผู้เรียนที่มีลักษณะความเป็นผู้ตาม ประมาณ 80%

มาตรฐานที่ใช้ : ครู และนักบริหารการศึกษา เห็นว่า ผู้เรียน 100% ควรมีทั้งลักษณะความเป็นผู้นำและผู้ตามอยู่ในตัว

ที่มาของหลักการตัดสิน : สังคมประชาธิปไตย

จากการเทียบเกณฑ์กับข้อมูลในหมวดต่าง ๆ ในลักษณะข้างต้น ผู้ประเมินผลสามารถเห็นได้ว่า "หลักสูตรนี้มีความสอดคล้องกันหรือไม่ในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ"

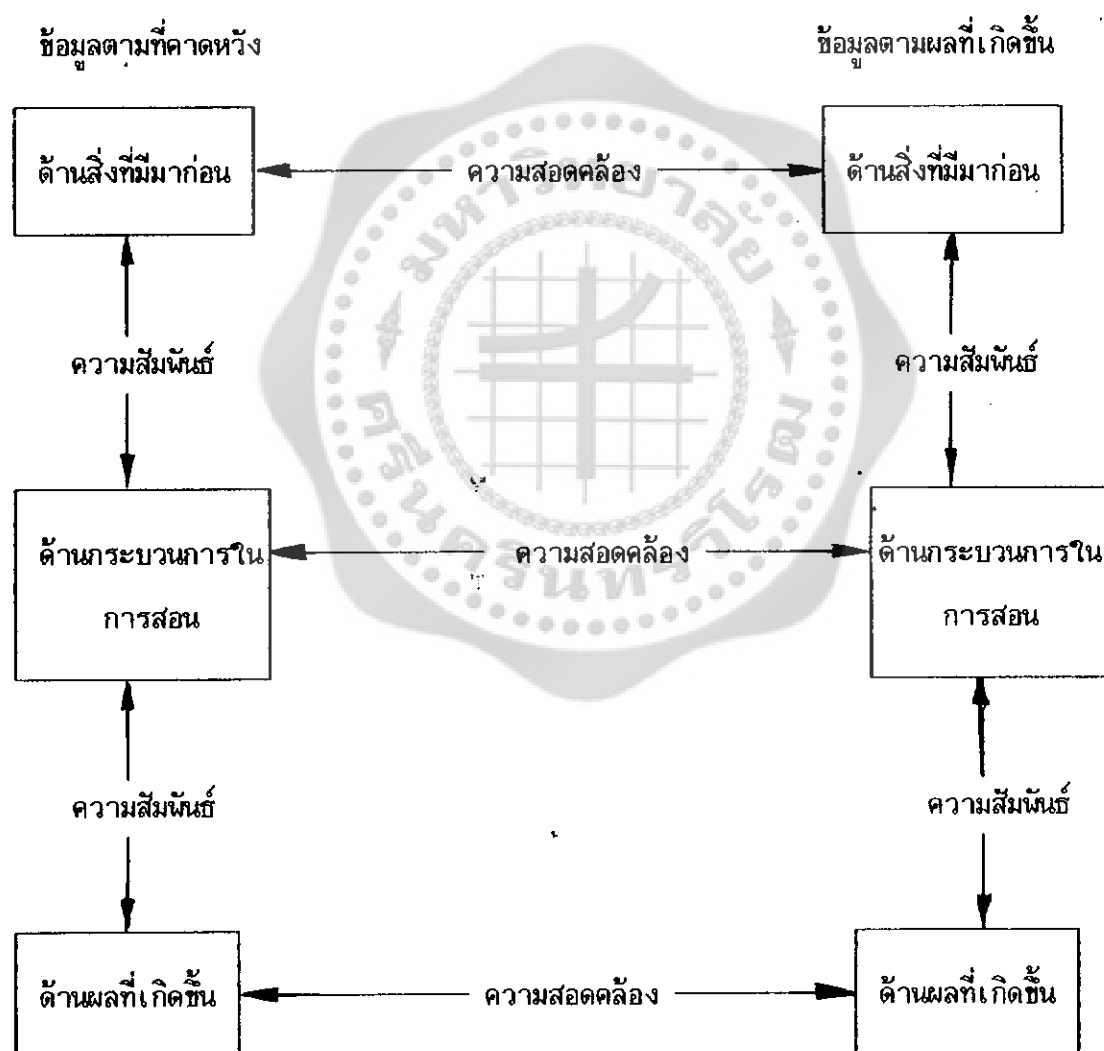
นอกจากนั้น การพิจารณาข้อมูลตามแนวดิ่ง ผู้ประเมินผลจะพบว่า หลักสูตรนี้มีความสัมพันธ์กันในตัวหรือไม่ ตัวอย่างเช่น ในเรื่องบุคลิกและนิสัยของผู้เรียน

ในลักษณะเช่นนี้ การเปรียบเทียบข้อมูลตามแนวดิ่งตามลูกศร ผู้ประเมินผลหลักสูตรจะสามารถตรวจสอบได้ทันทีว่า การจัดการทั้ง 3 ด้านคือ ด้านสิ่งที่มาก่อนกระบวนการในการสอน และผลที่เกิดขึ้นนั้น มีความสัมพันธ์กันถูกต้องดีหรือไม่อย่างไร

จากการพิจารณาและเทียบเคียงกับข้อมูล ในลักษณะแนวตั้งและแนวนอนนี้ สได้ก ได้เสนอแนะไว้เพื่อให้วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์และความสอดคล้องของหลักสูตร ดังแสดงในแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 5 การวิเคราะห์หาความสัมพันธ์และความสอดคล้องของหลักสูตรตามแนวคิดของสได้ก

(ที่มา : สมหวัง นิธิยานวณิช. 2533 : 147)

การวิเคราะห์ถึงความสอดคล้องกับความสัมพันธ์ของหลักสูตรนี้ จะเป็นแนวทางชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการปรับปรุงหลักสูตรได้

แบบที่ 4 การประเมินผลหลักสูตรแบบซิปป (The CIPP Model of Evaluation)

การประเมินผลในความคิดของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) ที่เรียกว่า CIPP คือ Context, Input, Process, Product พิจารณาเห็นว่าจุดประสงค์ของการประเมินผลทางการศึกษาก็คือการรวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ ถ้าได้อาศัยการวิเคราะห์ระบบมาช่วยจะทำให้การประเมินผลมีความชัดเจนขึ้น การประเมินผลแบบซิปปซึ่งประกอบด้วย 4 ด้านด้วยกันคือ

Context

1. การประเมินผลภาวะแวดล้อมทั่ว ๆ ไป ซึ่งหมายถึงสภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองทั่ว ๆ ไปที่จะเป็นตัวการสำคัญในการเฝ้าดูการศึกษา เพราะสภาพแวดล้อมเป็นตัวกำกับและมีอิทธิพลต่อกิจกรรมที่เกิดขึ้นเสมอ การประเมินผลภาวะแวดล้อมนี้จะทำให้ทราบทิศทางและช่วยในการกำหนดจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ในหลักสูตร

2. การประเมินผลปัจจัยเบื้องต้น ^{Input} คือการศึกษาตัวประกอบที่จะนำไปสู่ระบบหรือกระบวนการจัดการเรียนการสอน เช่น ผู้เรียน ได้แก่ สมรรถนะ ร่างกาย อารมณ์ ทักษะ และสภาพแวดล้อมทางครอบครัวด้านอื่น ๆ ก่อนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียน นอกจากตัวผู้เรียนแล้วยังมีตัวครู งบประมาณ ซึ่งสามารถแยกแยะรายละเอียดได้อีกมากมาย ผู้ประเมินผลจะต้องกำหนดว่าจะประเมินผลเรื่องใดควรมีกรอบการประเมินผลที่ชัดเจน

3. การประเมินผลกระบวนการ ^{Process} ส่วนนี้หมายถึงการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายได้มากน้อยเพียงใด เป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือไม่

4. การประเมินผลผลผลิต ^{Product} คือการประเมินผลผลกระทบบของหลักสูตรว่า ได้ผลตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ เป็นการกระทำเพื่อการตัดสินใจเพื่อเริ่มวงจรของการประเมินผลใหม่ การประเมินผลส่วนนี้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนได้ผ่านกระบวนการเรียนการสอนมาแล้ว ผู้ประเมินผลต้องการจะประเมินผลว่าผลผลิตของผู้เรียนทั้งทางสมอง ร่างกาย และจิตใจได้เปลี่ยนแปลงไปตามความมุ่งหวังของหลักสูตรหรือไม่ประการใด โดยเปรียบเทียบกับผลก่อนที่จะได้รับการจัดกระทำหรือกระบวนการนั่นเอง

จะเห็นว่า วิธีการประเมินผลหลักสูตรแบบนี้ คือการที่ผู้ประเมินผลหลักสูตร จะทำการประเมินผลด้านต่าง ๆ ทั้ง 4 ด้านดังกล่าว แล้วนำมาเทียบกันดูว่า มีความสอดคล้องและมีความ

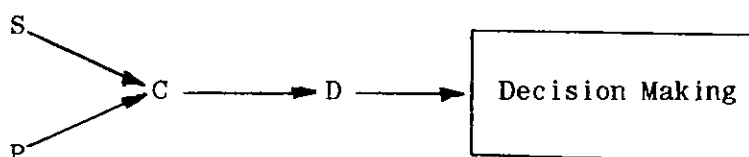
สัมพันธ์กันอย่างไร ตัวอย่างเช่น ในด้านวัตถุประสงค์ หากต้องการจะสร้างเสริมผู้เรียนให้มีความเป็นนักประชาธิปไตยแล้ว ก็นำมาเทียบดูว่า ระบบโครงสร้างและการบริหารหลักสูตรเป็นระบบที่เอื้อต่อการช่วยให้ผู้เรียนเป็นนักประชาธิปไตยหรือไม่ และจะสรุปต่อไปว่า การจัดการเรียนการสอนเป็นไปในวิธิต่างที่ช่วยเสริมความเป็นนักประชาธิปไตยเพียงใด และผลที่เกิดขึ้นจริง ๆ สอดคล้องกันอย่างไร จากการเทียบข้อมูลตามหัวข้อดังกล่าวจะสามารถช่วยให้ผู้ประเมินผลหลักสูตรได้เห็นว่าหลักสูตรนั้น ๆ มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันเพียงใด และมีจุดใดที่ควรแก้ไข

แบบที่ 5 การประเมินผลความคลาดเคลื่อนของโพรวัส (Provus Discrepancy Evaluation Model)

หลักการประเมินผลของรูปแบบนี้คือการตรวจสอบว่าการดำเนินงานตามหลักสูตรได้ผลตรงหรือคลาดเคลื่อนไปจากมาตรฐานที่ได้กำหนดไว้หรือไม่

กระบวนการประเมินผลของโพรวัส ใช้วิธีเปรียบเทียบการกระทำและผลของการกระทำกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ แล้วใช้ข้อมูลจากการเปรียบเทียบซึ่งแสดงให้เห็นความแตกต่างหรือความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้น ว่ากันไปแล้วรูปแบบของโพรวัสก็มีได้แตกต่างไปจากของสเติร์กเท่าใดนัก ข้อแตกต่างมีเพียงว่าสเติร์กใช้วิธีเปรียบเทียบสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังการดำเนินการ (ภายหลังการนำหลักสูตรไปใช้) กับปัจจัยเดิมที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้าก่อนดำเนินการ ว่าสอดคล้องกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ส่วนโพรวัสใช้วิธีเปรียบเทียบการกระทำและสิ่งที่เกิดขึ้นกับมาตรฐานซึ่งอาจกำหนดขึ้นสำหรับการดำเนินการในช่วงใดก็ได้ รูปแบบของโพรวัสแสดงเป็นแผนภูมิดังนี้

แผนภูมิที่ 6 การประเมินผลหลักสูตรของโพรวัส

(ที่มา : Sayler and Alexander. 1974 : 309)

S = Standard	เป็นขั้นแรกของการดำเนินการประเมินผลหลักสูตร กล่าวคือ ผู้ประเมินผลจะต้องตั้งมาตรฐานของสิ่งที่ต้องการวัดไว้เสียก่อน
P = Performance	หลังจากที่ได้ดำเนินงานขั้นแรกเสร็จลงไปแล้ว ผู้ประเมินผล จะต้องรวบรวมข้อมูลในเรื่องของสิ่งที่ต้องการวัดมาให้เพียงพอ ข้อมูลที่รวบรวมควรเป็นข้อมูลที่แสดงให้เห็นคือ พฤติกรรมที่ชัดเจน
C = Compare	เมื่อตั้งมาตรฐานและรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้ว ก็นำข้อมูลนั้นมา เปรียบเทียบกับมาตรฐานที่ตั้งไว้
D = Discrepancy	จากการเทียบข้อมูลกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ ผู้ประเมินผลจะพบว่า มีช่องว่างอะไรระหว่างที่ผลเกิดขึ้น กับผลที่คาดหวัง
decision - Making	ผู้ประเมินผลจะส่งผลการประเมินผลไปให้ผู้ที่จะต้องตัดสินใจ เกี่ยวกับหลักสูตร เพื่อทำการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น จะหยุดใช้หลักสูตรนั้นหรือไม่ หรือจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอะไร
ผลที่สามารถที่จะหยิบยกข้อมูลใดข้อมูลหนึ่งมาพิจารณาอย่างเฉพาะเจาะจง กระบวนการข้างต้น	การประเมินผลของไพรวสันนี้ทำให้ความสะดวกแก่ผู้ประเมินผลหลายประการ ผู้ประเมิน โดยดำเนินการตาม

แบบที่ 6 การประเมินหลักสูตรของครอนบาค (Cronbach)

ตามแนวความคิดเห็นของครอนบาคนั้น การประเมินผลมีความหมายกว้าง ๆ ว่า "คือการเก็บรวบรวมข้อมูลและใช้ข้อมูลนั้นเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการทางการศึกษา" คำว่าโครงการในความเห็นของครอนบาคนั้น อาจจะเป็นกิจกรรมใดก็ได้ เช่น กิจกรรมเรียนการสอน คำแนะนำที่แจกจ่ายให้คนส่วนใหญ่ปฏิบัติตาม หรือการทดลองทางการศึกษาก็ได้ ครอนบาคมีความเห็นว่า การประเมินผลนั้นเกี่ยวข้องกับกิจกรรมมากมายหลายอย่าง และไม่มีหลักการใดจะครอบคลุมได้ว่า จะยึดถือกิจกรรมใดบ้างในทุก ๆ สถานการณ์ ดังนั้น จึงเชื่อว่า การทดสอบสัมฤทธิ์ผลในการเรียนเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอสำหรับการประเมินผล

จุดมุ่งหมายของการประเมินผล อาจแยกได้ 3 ประการ คือ

1. เพื่อปรับปรุงรายวิชา (Course Improvement) เพื่อตัดสินว่า อุปกรณ์การเรียน การสอน และวิธีการสอนใดที่น่าพอใจ และมีส่วนใดที่ดำเนินการอยู่แล้วต้องแก้ไข
2. เพื่อตัดสินเกี่ยวกับตัวบุคคล (Decision about Individual) เช่น ในการตัดสิน ในการวางแผน การคัดเลือก หรือการแยกกลุ่ม หรือแจ้งให้ผู้อยู่ในโครงการทราบว่า ส่วนใดที่เขาเด่น และส่วนใดที่เขาควรต้องปรับปรุงแก้ไข เป็นต้น
3. เพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับระเบียบวิธีในการบริหาร (Administrative Regulation) เช่น เพื่อการตัดสินว่า ระบบการศึกษาของโรงเรียนดีหรือไม่เพียงไร และครูแต่ละคนของโรงเรียน มีประสิทธิภาพดีหรือไม่อย่างไร เป็นต้น

สำหรับการประเมินผลการเรียนการสอนนั้น ครอนบาศมีความเห็นว่าควรทำการทดสอบทั้ง จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้และผลพลอยได้อื่น (Side Effects) ของหลักสูตรนั้นด้วย ไม่ควรแต่จะทำการ ประเมินเฉพาะแต่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้แต่เพียงอย่างเดียว การทดสอบนี้ควรทดสอบความรู้ความสามารถ ทั่ว ๆ ไปของผู้เรียน ซึ่งมีความสำคัญมากกว่าการทดสอบความรู้ความจำที่เฉพาะเจาะจงของแต่ละ รายวิชา เพราะสิ่งเหล่านี้ได้วัดจากการวัดผลของแต่ละรายวิชาแล้ว

ขั้นตอนในการประเมินผลเกี่ยวกับการเรียนการสอนนั้น ครอนบาศมีความเห็นดังนี้

1. บรรยายหลักสูตรนั้นให้กว้างขวางที่สุดเท่าที่จะทำได้ แม้ว่าเนื้อหาในการบรรยายนั้น จะเกี่ยวกับหลักสูตรแต่เพียงผิวเผินก็ตาม
2. การประเมินผลนั้น ควรประเมินผลที่เกิดขึ้นทุก ๆ ด้าน ไม่เฉพาะแต่ผลที่เกิดตาม จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้เท่านั้น เช่น ทักษะคติ ความสนใจ การเลือกอาชีพ ความก้าวหน้าทั่ว ๆ ไป และ ความชอบในการเรียนวิชาอื่น ๆ ด้วย
3. การวิเคราะห์คะแนนควรวิเคราะห์คะแนนของแต่ละหัวข้อ หรือแต่ละข้อซึ่งจะมีความ สำคัญมากกว่าคะแนนรวม
4. ไม่จำเป็นต้องทดสอบกลุ่มตัวอย่างด้วยข้อสอบชุดเดียวกัน แต่ควรทำการทดสอบด้วย ข้อสอบหลาย ๆ ชุด กับกลุ่มตัวอย่างขนาดกลางที่แตกต่างกัน ซึ่งจะได้ผลดีมากว่าการทดสอบ กลุ่มใหญ่ด้วยข้อสอบเพียงชุดเดียว

5. การสัมภาษณ์ และข้อทดสอบแบบอัตนัยอาจมีความจำเป็นในการประเมินผลหลักสูตร แต่ไม่ควรใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ เพราะว่าล้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก

6. ในการประเมินผลไม่ควรใช้การเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่เรียนเนื้อหา หรือวิธีที่แตกต่างกัน เพราะว่าเป็นการยากที่จะตีความ ผลที่เกิดขึ้นเนื่องจากการทำให้กลุ่มตัวอย่างเท่าเทียมกันนี้ทำได้ยาก เพราะการเก็บข้อมูลอาจมีอคติ และผู้เรียนมี Placebos Effect ซึ่งยากต่อการแก้ไข นอกจากนี้ครอนบาคเชื่อว่าผลที่ได้จากการเปรียบเทียบในลักษณะกลุ่มควบคุม และกลุ่มทดลอง นั้นให้ผลได้ไม่เที่ยงตรงนั้นหมายความว่า ครอนบาคมีแนวความคิดเกี่ยวกับแนว Noncomparative Evaluation และเชื่อใน Gross Study ไม่เชื่อในแนวความคิดแนว Comparative Evaluation หรือ Experimental Studies หรือ Micro - Studies

จากแนวความคิดดังกล่าวเกี่ยวกับขั้นตอนในการประเมินผลหลักสูตรของครอนบาค ทำให้เห็นว่า การประเมินผลเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน และมีความเชื่อว่าหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของการประเมินผลก็คือ การค้นหาว่าส่วนใดของหลักสูตรที่บกพร่องและต้องปรับปรุงแก้ไข ดังนั้น หน้าที่ของนักประเมินผลหลักสูตรก็คือ การรวบรวมข้อมูลของรายวิชาในหลักสูตรเพื่อให้ผู้ที่พัฒนารายวิชานั้นนำมาใช้ทำการปรับปรุงวิชานั้นให้ดีขึ้น และข้อเท็จจริงที่ได้นั้น ต้องได้จากการเข้าใจอย่างลึกซึ้งของขบวนการการเรียนการสอนนั้นด้วย

นอกจากนี้ แนวความคิดที่น่าสนใจมากของครอนบาคก็คือ ความคิดว่า การกำหนดจุดมุ่งหมายที่เฉพาะเจาะจงมากเกินไปนั้นให้ผลในเรื่องการเรียนการสอนน้อยกว่าการกำหนดวัตถุประสงค์กว้าง ๆ เพราะว่าการกำหนดลงไปเฉพาะลงไป จะทำให้ผู้เรียนให้ความสนใจกับสิ่งที่กำหนดไว้เฉพาะเท่านั้น ไม่สนใจเรียนสิ่งอื่นด้วยที่เกี่ยวข้อง ทำให้การเรียนการสอนได้ผลน้อยกว่าควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เห็นว่าข้อทดสอบไม่ควรให้ผู้เรียนรู้คำตอบเลย ไม่ควรแนะนำทางการสอบ และข้อสอบควรเป็นความลับด้วยจึงจะดี และแต่ละครั้งควรต้องออกข้อสอบใหม่ การจะนำผลของการทดสอบของข้อสอบเดียวกันต่างวาระมาเปรียบเทียบกันย่อมไม่ได้ ดังนั้น เนื้อหาเดียวกันควรมีข้อสอบหลาย ๆ ข้อ เพื่อใช้ได้ในแบบสอบหลาย ๆ ชุด ได้

วิธีการประเมินผลตามแนวความคิดของครอนบาค มี 4 ขั้นตอน คือ

1. การติดตามผล (Follow-up Studies)

แม้ว่าครอนบาคไม่เห็นด้วยกับ Comparative Evaluation แต่ว่าเขาก็คิดว่าสำหรับการศึกษาเพื่อติดตามผลนั้น ควรต้องศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างจากการศึกษารายวิชาใดรายวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ หรือกลุ่มตัวอย่างในโครงการกับกลุ่มตัวอย่างอีกจำนวนหนึ่งที่มีพื้นฐานทางชีวประวัติ (Demographic Variables) คล้ายคลึงกัน แล้วศึกษาเปรียบเทียบดูผลที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่ม 2 กลุ่มนี้ว่า แตกต่างกันหรือไม่ ในความก้าวหน้าทางวิชาชีพ หรือทางความก้าวหน้าทางการศึกษาในระยะยาว ผลที่ได้จากการศึกษาแบบนี้ไม่มีผลโดยตรงในการปรับปรุงหลักสูตร หรือรายวิชาการเรียน เพราะไม่ให้ผลที่อาจทราบได้ว่าหลักสูตร หรือรายวิชานั้น ๆ ควรได้รับการปรับปรุงด้านใดโดยเฉพาะบ้าง แต่ก็มีประโยชน์ในการวางหลักสูตรใหม่ เพราะอาจใช้วิธีการเรียนแบบหลักสูตรเดิม หรือจำกัดรายวิชานั้น ๆ เสียก็ได้

2. การวัดทัศนคติ (Attitude Measurement)

การวัดทัศนคติทำได้หลายอย่าง เช่น การสัมภาษณ์ และการใช้แบบสอบถามก็มีประโยชน์มาก แต่ไม่ควรจะเชื่อผลจากแบบสอบถามมากนัก ต้องดูว่าอัตราส่วนของผู้ตอบในการแสดงความคิดเห็นแต่ละข้อ มีน้ำหนักเพียงพอหรือไม่ และที่สำคัญก็คือ ทัศนคติเปลี่ยนแปลงได้ง่าย และผู้ตอบมีอคติได้มาก ถ้าผู้ตอบมีประโยชน์เกี่ยวข้องด้วย ถ้าถามความคิดเห็นที่ไม่วิเคราะห์กับเนื้อหาอย่างตรง ๆ จะได้ผลที่น่าเชื่อถือได้มากกว่า ผลของแบบสอบถามควรดูรายละเอียดทั่ว ๆ ไป แทนที่จะดูรายละเอียดของแต่ละบุคคล

3. การวัดความสามารถทั่ว ๆ ไป (Proficiency Measurement)

การวัดความสามารถทั่ว ๆ ไป (สมิทธิภาพ) ควรใช้แบบสอบมาตรฐาน ควรใช้แบบทดสอบต่างฟอร์มกับผู้เรียนต่างกลุ่มก็จะเป็นการดี เพราะว่าจะได้ข้อมูลที่จำเป็นมากกว่าในเวลาเดียวกัน และประหยัดค่าใช้จ่ายมากด้วย การทดสอบกลุ่มตัวอย่างควรเป็นตัวแทนของประชากร และข้อทดสอบควรเป็นตัวแทนของเนื้อหาวิชา ส่วนข้อสอบแบบเขียนตอบ (Essay Types) ควรใช้วัดความสามารถเฉพาะอย่างด้วย และใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดเล็กก็พอ

เป็นที่น่าสนใจที่ว่าครอนบาคให้ความสำคัญของข้อสอบแต่ละข้อมากกว่าคะแนนรวม และเมื่อรู้ผลการสอบแต่ละข้อแล้ว ก็นำมาปรับปรุงการเรียนการสอนได้ทันทีตลอดเวลา ดังนั้น การประเมินผลแบบครอนบาค จึงเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าในการเรียนและการประเมินผลสรุปผลการเรียน และเชื่อว่าการประเมินผลไม่ใช่การทดสอบก่อนการสิ้นสุดหลักสูตรแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

4. การศึกษากระบวนการ (Process Studies)

การศึกษากิจกรรมการมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาสิ่งที่เกิดขึ้นในหลักสูตรเพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงหลักสูตรให้ดีขึ้น ส่วนนี้เป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของหลักสูตร ซึ่งเกิดขึ้นในขณะที่หลักสูตรกำลังดำเนินอยู่

อนึ่ง ตามความเห็นของครอนบาคนั้น การประเมินผลเพื่อการปรับปรุงหลักสูตร หรือรายวิชาในการเรียนการสอนควรกระทำโดยผู้เชี่ยวชาญ เมื่อการปรับปรุงหลักสูตรนั้นเป็นการปรับปรุงระดับชาติ แต่ในระดับโรงเรียนหรือท้องถิ่น ผู้สอนควรทำหน้าที่การประเมินผลหลักสูตรได้

ดังนั้น พอจะสรุปได้ว่า ตามแนวความคิดเห็นของครอนบาคนั้น การประเมินผลหลักสูตรต้องทำการวัดหลาย ๆ ด้าน (Multidimensional Studies) ไม่เพียงแต่การวัดตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้เท่านั้น ต้องพยายามวัดผลที่เกิดขึ้นอื่น ๆ ด้วย (Side Effects) เช่น ความรู้ ความสามารถทั่ว ๆ ไป ทักษะ รวมทั้งการติดตามผลของการเรียนในหลังการเสร็จสิ้นการเรียนการสอนแต่ละรายวิชาด้วยว่า ผู้เรียนได้ผลตามจุดมุ่งหมายของการเรียนหรือไม่ เครื่องมือในการทดสอบก็มี Proficiency Test แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ รวมทั้งการเขียนเรียงความ เป็นต้น แต่ครอนบาคให้ความสำคัญมากกับคะแนนที่ได้จากแต่ละข้อทดสอบ แทนที่จะเป็นคะแนนรวม และมุ่งทำการทดสอบกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่หรือเกือบทั้งหมดด้วยเครื่องมือที่แตกต่างกัน ไม่เชื่อเรื่อง Micro-Studies และ Comparative Studies เพราะคิดว่า ผลที่ได้เชื่อถือได้ยาก เพราะมีตัวแปรบางอย่างเช่น อคติ และ Placebos Effects ที่ทำให้การนำกลุ่มตัวอย่างที่นำมาเปรียบเทียบกันเท่ากันได้ยาก แต่การวิจัยการศึกษาด้วยวิธีนี้ก็มีประโยชน์มากในการศึกษาติดตามผล และในกระบวนการประเมินผล 4 ขั้นตอน คือ การศึกษากิจกรรม การวัดความสามารถทั่ว ๆ ไป

การวัดทัศนคติ และการศึกษาดิตตามผล ซึ่งครอบงำทำให้การศึกษาดิตตามผลมีความสำคัญมากที่สุด นอกจากนี้แนวความคิดที่น่าสนใจมากก็คือ การกำหนดจุดมุ่งหมายมากเกินไป ทำให้ผู้เรียนรู้ได้น้อยกว่าที่ควร เพราะผู้เรียนไม่สนใจใคร่เรียนรู้สิ่งอื่นที่เกี่ยวข้องด้วย

ประโยชน์ของการประเมินผลหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตรจะทำให้ผู้ประเมินได้ทราบว่าหลักสูตรนั้นมีคุณค่าเป็นอย่างไร เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครองของประเทศหรือไม่ มีความทันสมัย และครอบคลุมวิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ หรือไม่อย่างไร เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงหลักสูตรใหม่ต่อไป อันอาจจะกล่าวได้ในรายละเอียดได้ว่าการประเมินผลหลักสูตรมีประโยชน์ ดังนี้

1. ช่วยให้ความมุ่งหมายของหลักสูตรและจุดมุ่งหมายในการสอนกระจ่างขึ้น เพราะถ้าคลุมเครือจะวัดไม่ได้
2. ช่วยในการบริหารทางด้านวิชาการ ผู้บริหารจะรู้ว่าควรจะต้องสนใจและสนับสนุนช่วยเหลือ หรือบริการทางใดบ้าง
3. ช่วยส่งเสริมการเรียนการสอน เพราะข้อมูลที่ได้จากการประเมิน จะมีลักษณะผลสะท้อนไปสู่การปรับปรุงการเรียนการสอน
4. ส่งเสริมการเรียนของผู้เรียน เมื่อมีความมุ่งหมายแจ่มชัดแล้ว จะทำให้ผู้เรียนได้ทราบว่า เรียนทำไม เพื่ออะไร และผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับมีอะไรบ้าง เป็นแรงจูงใจแรงเสริม กำลังใจ ในการเรียน
5. ช่วยในการแนะแนวของครู ข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้เกี่ยวกับผู้เรียนจะเป็นประโยชน์ต่อการแนะแนวไปในตัวด้วย
6. ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนตลอดจนชุมชน
7. ช่วยให้การประเมินผลหลักสูตรเป็นจุด (Target) ที่จะประเมินอะไร
8. ช่วยให้การประเมินผลเป็นระบบระเบียบ เพราะมีเครื่องมือ ทำให้เป็นแบบมีเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น

สรุป

การประเมินผลหลักสูตร เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นยิ่ง เพราะจะได้รู้ถึงคุณค่าของหลักสูตร ตัดสินว่าคุณภาพของหลักสูตรมีคุณภาพดีเพียงใด ผลผลิตของหลักสูตร คือผู้เรียน เมื่อจบออกไปแล้ว เป็นอย่างไร การประเมินผลหลักสูตรนั้นประเมินตั้งแต่ก่อนนำหลักสูตรไปใช้ ขณะที่ทดลองใช้ และเมื่อประกาศใช้แล้ว เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลจะทำให้การประเมินผลหลักสูตรเป็นระบบ ระเบียบ และเป็นแนวทางวิทยาศาสตร์ ประเมินได้ตามจุดที่ต้องการ และการประเมินผลหลักสูตร ควรจะประเมินผลทั้งหมดของหลักสูตร เช่น จุดมุ่งหมาย เนื้อหา การเรียน การสอน สื่อการเรียนการสอน กิจกรรม การวัดผล เป็นต้น การประเมินผลจะส่งผลไปยังผู้มีอำนาจในการตัดสินใจว่าหลักสูตรนั้นสมควรที่จะแก้ไขปรับปรุงเพียงใด มีปัญหาอะไรบ้างในการใช้หลักสูตรนั้น จะได้ช่วยเหลือ ส่งเสริม ให้นำหลักสูตรนั้นเป็นหลักสูตรที่ดี และสนองความต้องการต่าง ๆ ของผู้เรียน สังคม เศรษฐกิจ การปกครอง จิตวิทยาการเรียนรู้ การประเมินผลหลักสูตรควรจะดำเนินการและกระทำอยู่เสมอสม่ำเสมอ เพื่อการปรับปรุง พัฒนา หลักสูตร ให้มีคุณภาพดีที่สุด

บทที่ 9

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษาพุทธศักราช 2531

การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย ได้เริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการมาตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2483 โดยยึดแนวนโยบายของรัฐบาลเป็นหลักซึ่งขณะนั้นมีผู้ไม่รู้หนังสือเป็นจำนวนมาก จึงได้จัดการศึกษาให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้และรู้หน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย สำหรับหลักสูตร เพื่อกลุ่มเป้าหมายการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญในระดับประถมศึกษา มีเพียงหลักสูตรเดียว คือ หลักสูตร การศึกษาผู้ใหญ่หลักสูตรฐานภาคต้นและภาคปลายซึ่งก็เหมาะสมกับประชาชนที่อยู่ในชนบท

ต่อมาองค์การศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา โดยกองการศึกษาผู้ใหญ่ได้จัดทำหลักสูตรการ ศึกษาผู้ใหญ่ระดับที่ 1, 2, 3 ซึ่งเป็นหลักสูตรในระดับประถมศึกษาขึ้น สำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่ที่อยู่ใน เมืองและมีความประสงค์ที่จะเรียนวิชาสามัญให้สูงขึ้น กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาหลักสูตร ดังกล่าวและอนุญาตให้ทดลองใช้ในโรงเรียนบางแห่งได้ กรมสามัญศึกษาได้ทดลองใช้หลักสูตรนี้ใน โรงเรียนผู้ใหญ่เป็นเวลา 5 ปี คือนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 ถึง พ.ศ. 2510 หลังจากนั้นได้จัด สัมมนาครูโรงเรียนผู้ใหญ่ที่ทดลองใช้หลักสูตรได้ปรับปรุงหลักสูตรเล็กน้อย แล้วเสนอกระทรวง ศึกษาธิการเพื่อใช้หลักสูตรเป็นฉบับถาวร กระทรวงศึกษาธิการได้อนุญาตให้ใช้หลักสูตรการศึกษา ผู้ใหญ่ได้ ตั้งแต่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2511 เป็นต้นมา

ในช่วงที่การจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีขึ้นพื้นฐานในระยะแรกคือ ปี พ.ศ. 2514 นั้น การจัดการศึกษาดังกล่าวประสบผลสำเร็จ กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา กระทรวง ศึกษาธิการ จึงได้นำเอาหลักการของการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีขึ้นพื้นฐานมาใช้กับหลักสูตรการ ศึกษาผู้ใหญ่ระดับที่ 3 - 4 (ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น) โดยปรับปรุงโครงสร้าง หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ระดับที่ 3 - 4 ขึ้นใหม่ ให้สอดคล้องกับสภาพและปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบัน มากขึ้น เน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษาเล่าเรียนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเองและสังคมใกล้ตัว เพื่อให้ สามารถนำวิชาความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างจริงจัง ต่อมาในปี พ.ศ. 2517 กองพัฒนาการ ศึกษาออกโรงเรียน ได้ร่างหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีระดับที่ 3 - 4 แล้วเริ่มทำการ

ทดลองใช้ตั้งแต่ปี 2518 จากการวิจัยและติดตามการใช้หลักสูตรดังกล่าว และปรับปรุงนำเสนอ
กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้ใช้หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ
ระดับที่ 3 - 4 ตั้งแต่พุทธศักราช 2522 เป็นต้นมา

แต่เดิมหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 สำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่ที่อยู่ใน
ในเมืองคือหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ระดับที่ 1 - 2 ซึ่งใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2511 แต่เนื่องจาก
สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวิทยาการได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ตลอดจนมีข้อหาใหม่ ๆ เกิดขึ้นในเมือง
ซึ่งผู้เรียนต้องประสบในสภาพแวดล้อมของตน กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มอบให้กรมการศึกษานอก
โรงเรียน โดยกองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนดำเนินการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นใหม่
กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน กรมการศึกษานอกโรงเรียน จึงได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรการ
ศึกษาผู้ใหญ่ระดับที่ 1 - 2 ขึ้นใหม่ และใช้ชื่อว่า หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่
1 - 2 เพื่อให้แตกต่างกับหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานซึ่งใช้ในชนบท หลักสูตรนี้
ได้จัดลำดับเนื้อหาเท่าเทียมกับระดับประถมศึกษาตอนต้นในระบบโรงเรียนและมีเนื้อหาวิชาชีพ
เพื่อให้ผู้เรียนเกิดแนวทางในการปรับปรุงอาชีพในชีวิตประจำวันของตนให้ดีขึ้น กระทรวงศึกษาธิการ
ได้ประกาศให้ใช้หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 1 - 2 ตั้งแต่พุทธศักราช 2527
เป็นต้นมา

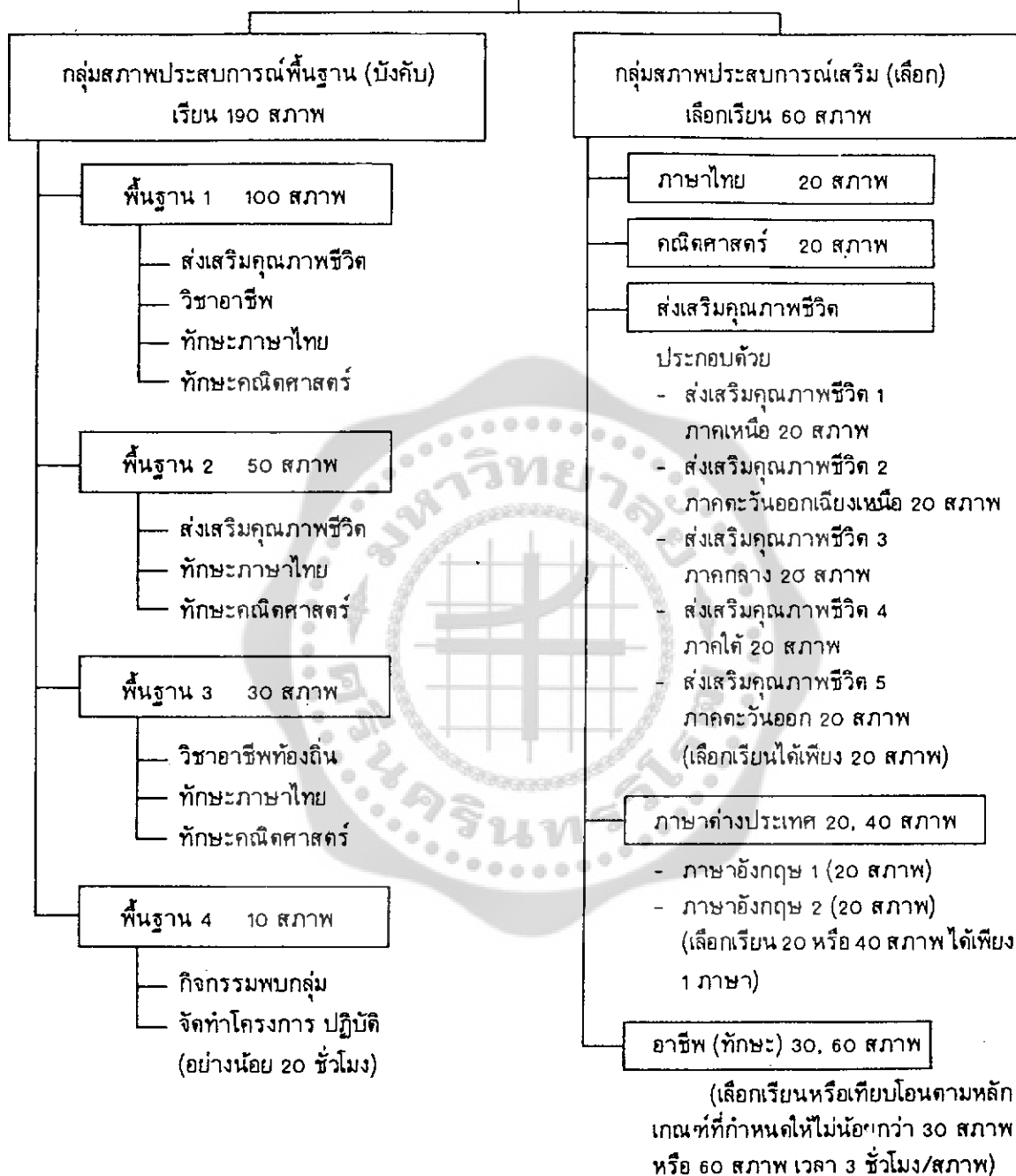
หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 - 4 (เฉพาะระดับที่ 3) เป็นหลักสูตร
ในระดับประถมศึกษา ได้ใช้มาตั้งแต่ปี 2518 จนกระทั่งมาถึง พ.ศ. 2529 จากการใช้หลักสูตร
ดังกล่าวมีการติดตามผลการใช้หลักสูตร พบว่าต้องการการปรับปรุงและพัฒนาให้เหมาะสมกับกลุ่ม
เป้าหมายมากยิ่งขึ้น ประกอบกับในปี 2529 นั้น กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน กรมการศึกษ
านอกโรงเรียน ได้พัฒนาหลักสูตรสายสามัญให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง เพื่อให้ผู้เรียน
ได้รับการจากการศึกษาได้อย่างเต็มที่ในหลายวิธีเรียน กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน กรมการ
ศึกษานอกโรงเรียน จึงได้นำหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 1 - 2 และหลักสูตร
การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 - 4 (เฉพาะระดับที่ 3) มาพิจารณาใหม่ โดยนำหลักการ
ของการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา ด้วยการเน้นให้

ผู้เรียนได้ศึกษาในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนเองและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนเพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตปัจจุบันและวางแผนอนาคตได้อย่างแท้จริง เป็นหลักสูตรเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้ใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 โดยให้กรมการศึกษานอกโรงเรียนจัดการศึกษานะระดับนี้ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2533 เป็นต้นไป

โครงสร้างหลักสูตร

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531

หมายเหตุ ผู้ที่จบหลักสูตรต้องสอบได้กลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน (บังคับ) 190 สภาพ และกลุ่มประสบการณ์เสริม (เลือก) ไม่น้อยกว่า 60 สภาพ (โดยเลือกเรียน เทียบโอนผลการเรียน หรือผ่านข้อทดสอบตามเกณฑ์ที่กำหนด) รวมไม่น้อยกว่า 250 สภาพ และใช้เวลาเรียนไม่น้อยกว่า 500 ชั่วโมง ยกเว้นกรณีการเทียบโอนผลการเรียน ก็สามารถจบได้ก่อนกำหนด

(ที่มา : กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2533 : 12)

โครงสร้างหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531

กลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน	กลุ่มสภาพประสบการณ์เสริม(เลือก)	หมายเหตุ
พื้นฐาน 1 100 สภาพ พื้นฐาน 2 50 สภาพ พื้นฐาน 3 30 สภาพ พื้นฐาน 4 10 สภาพ		ประกอบด้วยวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต วิชาอาชีพ ทักษะภาษาไทย ทักษะคณิตศาสตร์ ประกอบด้วยวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต ทักษะภาษาไทย ทักษะคณิตศาสตร์ ประกอบด้วยวิชาอาชีพท้องถิ่น ทักษะภาษาไทย ทักษะคณิตศาสตร์ เป็นกิจกรรมการพบกลุ่ม และเลือกฝึกกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ต่อส่วนรวมอย่างน้อย 1 กิจกรรม ไม่น้อยกว่า 20 ชั่วโมง
	ภาษาไทย 20 สภาพ คณิตศาสตร์ 20 สภาพ	
	ส่งเสริมคุณภาพชีวิต 20 สภาพ	มี 5 ภาค ๆ ละ 20 สภาพ (เลือกเรียนได้เพียง 1 ภาค)
	ภาษาต่างประเทศ 1 20 สภาพ ภาษาต่างประเทศ 2 20 สภาพ	เลือกเรียน 20 หรือ 40 สภาพ (เลือกเรียนได้เพียง 1 ภาษา)
	อาชีพ(ทักษะ) 30 สภาพ 60 สภาพ	เลือกเรียน หรือเทียบโอนผลการเรียนตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดให้ได้ ไม่น้อยกว่า 30 หรือ 60 สภาพ (ใช้เวลาเรียน 3 ชั่วโมง/สภาพ)

เกณฑ์การจบหลักสูตร

1. สอบได้กลุ่มสภาพประสพการณ์พื้นฐาน(บังคับ) 4 กลุ่มสภาพ และกลุ่มสภาพประสพการณ์เสริม (เลือก) 3 วิชา หรือวิชาอาชีพ (ทักษะ) 30 หรือ 60 สภาพ
2. ต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 3 ภาคเรียน (หนึ่งปีครึ่ง) ยกเว้นกรณีที่มีการเทียบโอนผลการเรียน สามารถจบได้ก่อนกำหนด
3. ต้องทำกิจกรรมให้ครบตามเงื่อนไขของแต่ละวิธีเรียน

การเปรียบเทียบหลักสูตรในระดับประถมศึกษา

หลักสูตรเดิม	หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531
1. มีหลายหลักสูตร วิธีเรียนแตกต่างกัน	1. มีหลักสูตรเดียวใช้ได้กับทุกวิธีเรียน
2. วิธีเรียน 3 วิธี ได้แก่ วิธีเรียนแบบชั้นเรียน ว.ปน. และ ศน.	2. วิธีเรียน 3 วิธี ได้แก่ วิธีเรียนแบบชั้นเรียน ทางไกลและด้วยตนเอง
3. หลักสูตรจัดเป็นหมวดวิชา/รายวิชา	3. หลักสูตรจัดเป็นกลุ่มสภาพหรือวิชา
4. หลักสูตรเน้นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนเองและสังคมใกล้ตัว	4. หลักสูตรเน้นการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม
5. กำหนดเวลาเรียนตายตัว ยกเว้นการเรียนด้วยวิธีเรียน ศน.	5. กำหนดเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 500 ชม. (หนึ่งปีครึ่ง) หากมีการเทียบโอนผลการเรียน สามารถจบหลักสูตรได้ก่อนเกณฑ์ที่กำหนด
6. จำกัดรายวิชาและจำนวนหน่วยกิต ในการลงทะเบียนเรียนในแต่ละภาค ยกเว้นการเรียนด้วยวิธีเรียน ศน.	6. ทุกวิธีเรียนลงทะเบียนเรียน ในแต่ละภาคเรียน ไม่เกิน 100 สภาพ ลงทะเบียนเรียนกลุ่มสภาพหรือวิชาใดก่อนหลังได้ตามความเหมาะสม
7. นักศึกษาลงทะเบียนเรียนได้เพียงวิธีเรียน วิธีเดียวตลอดหลักสูตร	7. นักศึกษาลงทะเบียนเรียน ได้หลายวิธีเรียนในภาคเดียวกันโดยไม่ซ้ำกลุ่มสภาพหรือวิชา

หลักสูตรเดิม	หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531
8. นักเรียนไม่สามารถโอนผลการเรียนได้	8. ทุกวิธีเรียน นักเรียนสามารถโอนผลการเรียน กันได้
9. ไม่มีการเทียบโอนผลการเรียน	9. สามารถเทียบโอนผลการเรียน วิชาสามัญและ วิชาอาชีพได้

การที่กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้พัฒนาหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับ
ประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 ในลักษณะที่ให้ผู้เรียนได้เรียนเป็นกลุ่มสภาพหรือวิชา ซึ่งได้แก่
กลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน (บังคับ) และกลุ่มสภาพประสบการณ์เสริม (เลือก) จุดประสงค์
สำคัญเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนในกลุ่มสภาพหรือวิชาต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา
สภาพความเป็นอยู่พื้นฐาน ประสบการณ์ ความสามารถ และความสนใจของผู้เรียน

อนึ่ง เจตนารมณ์ของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531
มุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดี ไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง
ครอบครัว และสังคมให้ดียิ่งขึ้น

อีกนัยหนึ่ง หลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม ไม่ได้มุ่งเน้นความรู้เพื่อการเรียนต่อ
ในระดับที่สูงขึ้น แต่ก็ไม่ได้ปิดกั้นสำหรับผู้ที่มีความประสงค์ดังกล่าว

การนำหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 ไปใช้ผู้ใช้
ต้องเข้าใจหลักการของหลักสูตรและแนวทางปฏิบัติอย่างชัดเจน จึงสรุปหลักการและแนวปฏิบัติไว้
ดังนี้

หลักการของหลักสูตร	แนวปฏิบัติ
1. เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อ ให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม อันเป็นพื้นฐานให้เห็นช่องทางสำหรับประกอบอาชีพ ตามความสามารถและความสนใจตลอดจนรู้จักหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการประกอบการตัดสินใจเลือกงานอาชีพหรือเพื่อปรับปรุงและส่งเสริมอาชีพที่กำลังอยู่แล้วให้ดีขึ้น	1. จัดประสบการณ์ความรู้ทั้งวิชาสามัญและวิชาอาชีพขึ้นพื้นฐานที่จะใช้ เป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้เพิ่มเติมและให้เห็นช่องทางในการประกอบอาชีพรู้จักใช้ข้อมูลมาประกอบการตัดสินใจเลือกอาชีพ ปรับปรุงอาชีพหรือพัฒนาอาชีพตามความสามารถและความสนใจของผู้เรียน
2. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียน นำประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตในปัจจุบันและอนาคต อีกทั้งเป็นพื้นฐานสำหรับปรับปรุงการดำรงชีวิตของตนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิ่งแวดล้อม และวิทยาการใหม่ ๆ	2. จัดกิจกรรมและประสบการณ์ให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์สภาพที่เป็นอยู่ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น โดยนำกระบวนการเรียนรู้ทางวิชาการผสมผสานกับประสบการณ์การเรียนรู้จากชีวิตไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องและทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และวิทยาการใหม่ ๆ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตทั้งปัจจุบันและอนาคต
3. เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างความเป็นเอกภาพของชาติโดยส่วนรวมเป็นหลัก และให้สอดคล้องกับสภาพการแก้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นด้วย	3. จัดกิจกรรมประสบการณ์ที่สร้างความสำนึกในความเป็นไทย ดำรงไว้ซึ่ง ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รวมทั้งความมั่นคงของประเทศชาติโดยส่วนรวม และให้เกิดความตระหนักว่าเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่น พร้อมทั้งจะเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นกำลังสำคัญในการแก้ปัญหาปรับปรุง พัฒนาท้องถิ่นให้เจริญยิ่งขึ้น

หลักการของหลักสูตร	แนวปฏิบัติ
4. เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ	4. จัดกิจกรรมและประสบการณ์ที่ปลูกฝังให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญในการเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม มีความสามารถ รู้จักประกอบสัมมาชีพ และรู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรและแนวปฏิบัติ

จากหลักการและแนวปฏิบัติของหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 จึงเป็นที่มาของการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเพื่อให้ผู้ใช้หลักสูตรได้เห็นความคาดหวังของหลักสูตรอย่างชัดเจนซึ่งจะนำไปสู่การจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ในเชิงปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม จึงได้สรุปจุดมุ่งหมายและแนวปฏิบัติไว้ดังนี้

จุดมุ่งหมายของหลักสูตร	แนวปฏิบัติ
1. ให้อุ้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา โดยคำนึงถึงกระบวนการคิดเป็นซึ่งมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการคือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสังคมสิ่งแวดล้อมและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวิชาการ	1. จัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ โดยเน้นการฝึกการแก้ปัญหาอย่างมีระบบด้วยการศึกษา รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ประเมินผล เพื่อใช้ในการตัดสินใจวางแผน และดำเนินการแก้ปัญหาพร้อมทั้งประเมินผล การแก้ปัญหานั้นด้วย

จุดมุ่งหมายของหลักสูตร	แนวปฏิบัติ
2. ให้เห็นคุณค่าและดำรงไว้ซึ่ง ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม	2. จัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าความสำคัญ และเจตคติที่ดีของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รวมทั้งศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามโดยการศึกษาสำรวจข้อมูลดังกล่าวแล้วนำมาอภิปรายหาแนวทางนำไปสู่การปฏิบัติ ด้วยการธำรงรักษาไว้ด้วยความสัจฉริย
3. ให้เป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม จริยธรรม รู้จักบทบาทหน้าที่และสิทธิของพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตลอดจนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม	3. จัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเข้าใจบทบาทหน้าที่และสิทธิของตนและสังคม โดยใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อให้เกิดความรับผิดชอบในการดำเนินชีวิตในสังคม มีการประพฤติปฏิบัติ เป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม จริยธรรม รู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและสังคม
4. ให้มีความรู้ความสามารถและมีทักษะที่เป็นพื้นฐานในการศึกษาเพิ่มเติมและเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพรวมทั้งแก้ปัญหาในชีวิตได้	4. จัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทั้งวิชาสามัญและวิชาอาชีพ เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ ปรับปรุงอาชีพหรือพัฒนาอาชีพได้
5. ให้เห็นคุณค่าของภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาประจำชาติ และให้มีทักษะในการใช้ภาษาไทยได้ดี	5. จัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และเห็นคุณค่าของการใช้ภาษาไทยในชีวิตได้ถูกต้อง ซึ่งเป็นพื้นฐานเพื่อการศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

จุดมุ่งหมายของหลักสูตร	แนวปฏิบัติ
6. ให้เข้าใจปัญหาพื้นฐานทางการศึกษา เศรษฐกิจสังคมของประเทศเพื่อให้รู้จักพิจารณาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล	6. จัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้ศึกษาปัญหาพื้นฐานทางการศึกษา เศรษฐกิจและสังคมเพื่อเป็นแนวทางตัดสินใจวางแผนแก้ปัญหาในชุมชนต่อไป
7. ให้มีเจตคติที่ดีต่อสังคมอาชีพ รู้จักสงวนทรัพยากรธรรมชาติและบำรุงรักษาสาธารณสมบัติให้เกิดประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต	7. จัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ ให้ผู้เรียนศึกษาพื้นฐานของงานอาชีพ เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจ เลือกประกอบอาชีพที่มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพที่ประกอบอยู่ และสามารถหาแนวทางพัฒนาอาชีพเดิม หรือมีความคิดริเริ่มในการประกอบอาชีพ โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสาธารณสมบัติ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งในปัจจุบันและอนาคต

เป้าหมาย

หลักสูตรนี้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถขั้นพื้นฐาน สามารถอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ มีเจตคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพ สามารถพัฒนาอาชีพให้เหมาะสมกับสภาพ เศรษฐกิจ สังคม และดำรงตนให้เป็นพลเมืองดีในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ประโยชน์ของหลักสูตร

1. ผู้เรียนได้ใช้ประสบการณ์ที่ตนมีอยู่ทั้งสายสามัญ สายอาชีพ มาเทียบโอนผลการเรียนได้ตามเกณฑ์ที่กรมกำหนด ช่วยทำให้ผู้เรียนมีความภูมิใจในประสบการณ์ของตน ใฝ่ใจศึกษาอย่างกระตือรือร้น เห็นประโยชน์ที่จะได้นำความรู้ไปใช้ได้จริง ยังมีประสบการณ์มากก็สามารถเรียนจบได้เร็ว ซึ่งตรงกับจุดประสงค์ของผู้เรียนในวัยผู้ใหญ่ที่ต้องการใช้เวลาเรียนอย่างรวดเร็ว
2. ผู้เรียนได้เรียนจากสภาพที่เป็นจริงในสังคม และเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ในชีวิตจริงของเขา และสามารถนำแนวคิดและกระบวนการเรียนรู้ที่ได้รับไปใช้วางแผนการดำเนินชีวิตในอนาคตอีกด้วย
3. ผู้เรียนเลือกวิธีเรียนได้หลายวิธีในแต่ละภาคเรียน และเลือกวิธีเรียนให้สอดคล้องกับความถนัดแต่ละกลุ่มสาขาวิชาได้ ซึ่งอาจเรียนไปด้วยและทำงานไปด้วย
4. ผู้เรียนมีโอกาสวางแนวทางที่จะพัฒนาอาชีพให้เหมาะสมกับสภาพของตน ส่งผลให้เศรษฐกิจของผู้เรียนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี

สาระสำคัญของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2532 : 1 - 11) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2532 ไว้ดังต่อไปนี้

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถขั้นพื้นฐาน และให้คงสภาพการอ่านออก เขียนได้ คิดคำนวณได้ มีเจตคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพ เพื่อพัฒนาอาชีพให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจของตนเองและสังคม ดำรงตนเป็นพลเมืองดีในระบอบการปกครองประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

หลักการ

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 มีหลักการสำคัญดังนี้

1. เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ซึ่งจะใช้เป็นพื้นฐานให้มองเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ ตามความสามารถและความสนใจ ตลอดจน รู้จักหาข้อมูล

ที่เกี่ยวข้องมาใช้ประกอบการตัดสินใจเลือกงานอาชีพ หรือเพื่อปรับปรุงและส่งเสริม อาชีพที่ทำอยู่ แล้วให้ดียิ่งขึ้น

2. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตในปัจจุบันและอนาคต อีกทั้งเป็นพื้นฐานสำหรับปรับปรุงการดำรงชีวิตของตนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิ่งแวดล้อมและวิทยาการใหม่ ๆ

3. เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างความเป็นเอกภาพของชาติโดยส่วนรวมเป็นหลักและให้สอดคล้องกับสภาพการแก้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นด้วย

4. เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ

จุดมุ่งหมาย

1. ให้ความรู้ ความสามารถ และมีทักษะที่เป็นพื้นฐานในการศึกษาเพิ่มเติม และเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ รวมทั้งแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

2. ให้อ่าน คิด รู้จักแก้ปัญหา โดยคำนึงถึงกระบวนการคิดเป็น ซึ่งมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ข้อมูลเกี่ยวกับสังคม สิ่งแวดล้อม และข้อมูลเกี่ยวกับวิชาการ

3. ให้อ่านเข้าใจปัญหาพื้นฐานทางการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ เพื่อให้รู้จักพิจารณาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

4. ให้เห็นคุณค่าและดำรงไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม

5. ให้เห็นคุณค่าของภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาประจำชาติ และให้มีความสามารถในการใช้ภาษาไทยได้ดี

6. ให้เป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม จริยธรรม รู้จักสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตลอดจนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม

7. ให้มีเจตคติที่ดีต่อสัมมาชีพ มีความขยัน อดทน ประหยัด รู้จักสงวนทรัพยากรธรรมชาติ และบำรุงรักษาสาธารณสมบัติให้เกิดประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531

1. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 ผู้เรียนสามารถลงทะเบียเรียนได้ทุกวิถี คือ วิถีเรียนแบบชั้นเรียน วิถีเรียนทางไกล และวิถีเรียนด้วยตนเอง และสามารถเทียบโอนผลการเรียนจากการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือนอกระบบโรงเรียน แล้วนำผลการเรียนมารวมกัน เพื่อขอจบหลักสูตรได้ ทั้งนี้ให้เป็นไปตามเงื่อนไขของหลักสูตร

1. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ให้เนื้อหาในแต่ละสภาพมีความสัมพันธ์และยึดหยุ่นตามเหตุการณ์ของท้องถิ่น และความสนใจของผู้เรียน
2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกวิถี ควรให้นักศึกษาได้รับรู้ปัญหาตลอดจนความต้องการของตนเองและท้องถิ่น ผูกให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ของหลักสูตร เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต
3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ให้นักศึกษามีโอกาสเรียนรู้ภาคทฤษฎีและฝึกปฏิบัติตามความเหมาะสม ซึ่งจะมีผลส่งเสริมคุณลักษณะเฉพาะของบุคคลให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
4. การลงทะเบียเรียน มีแนวปฏิบัติดังนี้
 - 4.1 ผู้ที่ไม่มีพื้นฐานความรู้มาก่อน ควรลงทะเบียเรียนกลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน 1 ก่อน
 - 4.2 ผู้ที่มีความรู้พื้นฐานเดิมทั้งด้านวิชาสามัญและวิชาอาชีพอยู่แล้ว สามารถนำความรู้เดิมมาเทียบโอนผลการเรียนได้
 - 4.3 ผู้ที่ประสงค์จะทดสอบความรู้ เพื่อขอเทียบโอนผลการเรียน จะต้องผ่านการทดสอบตามเกณฑ์ที่กำหนด

2. เวลาเรียน

1. ในปีการศึกษาหนึ่ง แบ่งออกเป็น 2 ภาคเรียน ภาคเรียนละ 20 สัปดาห์ และอาจเปิดเรียนภาคฤดูร้อนได้ตามที่เห็นสมควร

2. หลักสูตรนี้กำหนดให้เรียนกลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน (บังคับ) 190 สภาพ และกลุ่มสภาพประสบการณ์เสริม (เลือก) ไม่น้อยกว่า 60 สภาพ รวมแล้วไม่น้อยกว่า 250 สภาพ

3. การเลือกเรียนหรือการเทียบโอนผลการเรียนวิชาอาชีพ (ทักษะ) ให้ถือเกณฑ์ 1 สภาพ 3 ชั่วโมง

4. วิธีการเรียนแบบชั้นเรียนสำหรับกลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน (บังคับ) และกลุ่มสภาพประสบการณ์เสริม (เลือก) นั้น ให้ถือเกณฑ์ 1 สภาพ/2 ชั่วโมง ยกเว้นวิชาอาชีพ (ทักษะ) ให้ถือเกณฑ์ 1 สภาพ/3 ชั่วโมง

3. ข้อกำหนดกลุ่มสภาพประสบการณ์เสริมอาชีพ (ทักษะ)

ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนหรือเทียบโอนผลการเรียนให้ได้ไม่น้อยกว่า 30 หรือ 60 สภาพ ในกรณีที่เลือกเรียนหรือเทียบโอนผลการเรียนได้มากกว่า 30 หรือ 60 สภาพ ให้คิดเพียง 30 หรือ 60 สภาพเท่านั้น

เกณฑ์เทียบโอนวิชาอาชีพ มี 5 วิธี คือ

1. เทียบโอนผลการเรียนจากแหล่งวิทยาการ คือการให้นักศึกษาไปเรียนในแหล่งการศึกษาอื่นที่ใช้หลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการ หรือหลักสูตรที่หน่วยงานราชการอื่นให้การรับรอง แล้วนำผลการเรียนมา หรือนักศึกษาที่เรียนมาแล้วนำผลการเรียนมาขอเทียบโอน

2. เทียบโอนผลการเรียนจากสถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระ คือการให้นักศึกษาไปเรียนในสถานประกอบการ หรือสถานประกอบอาชีพอิสระตามที่สถานศึกษาได้พิจารณา กำหนด แล้วโอนผลการเรียนกลับมา

3. เทียบโอนผลการเรียนจากประสบการณ์อาชีพที่มีอยู่ คือ การให้นักศึกษาได้ใช้ประสบการณ์ทางอาชีพที่ตนเองมีอยู่มารับการตรวจสอบเพื่อกำหนดค่าและประเมินเป็นผลการเรียน

4. เทียบโอนผลการเรียนจากการประกอบอาชีพ คือ การให้นักศึกษาแสดงรายละเอียดและเข้ารับการทดสอบเกี่ยวกับอาชีพที่ทำอยู่ในปัจจุบัน เพื่อกำหนดค่าและประเมินเป็นผลการเรียนของตน

5. เทียบโอนผลการเรียนจากการทำโครงการประกอบอาชีพ คือ การให้นักศึกษาสร้างงานหรืออาชีพ เพื่อการมีรายได้ โดยการเขียนโครงการและแผนการประกอบอาชีพให้สถานศึกษากำหนดค่าแล้วนำไปปฏิบัติ จัดให้มีการติดตามประเมินผลการเรียนของนักศึกษา

4. การประเมินผล

การประเมินผลการเรียนให้เป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย การประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531

5. เกณฑ์การจบหลักสูตร

1. นักศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษาต้องสอบได้
 - กลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน (บังคับ) 4 กลุ่มสภาพ
 - กลุ่มสภาพประสบการณ์เสริม (เลือก) 3 กลุ่มสภาพ หรือ
 - กลุ่มสภาพประสบการณ์เสริมอาชีพ (ทักษะ) 1 - 2 กลุ่มสภาพ
2. นักศึกษาต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 3 ภาคเรียน (1 1/2 ปี) ยกเว้นที่มีการเทียบโอนผลการเรียน สามารถจบได้ก่อนกำหนด
3. นักศึกษาต้องทำกิจกรรมให้ครบตามเงื่อนไขของแต่ละวิธีเรียน

6. เกณฑ์การเทียบโอนผลการเรียน

ก. การเทียบโอนผลการเรียนวิชาสามัญคือ การประเมินค่าความรู้ ผลการเรียน และการผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งเป็นผลการเรียน หรือคะแนนสะสมในหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531

ข้อกำหนดในการขอเทียบโอนผลการเรียนวิชาสามัญ

1. ต้องพ้นสภาพจากการเป็นนักเรียนหรือนักศึกษาในโรงเรียนทุกประเภท
2. ต้องขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา

พุทธศักราช 2531

3. ต้องลงทะเบียนขอเทียบโอนผลการเรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531

4. ต้องนำหลักฐานแสดงผลการเรียนฉบับที่สถานศึกษาเดิมออกให้มาแสดงในวันลงทะเบียนขอเทียบโอนผลการเรียน

วิธีการเทียบโอนผลการเรียน มี 3 วิธี

1. การเทียบโอนโดยเทียบผลการเรียนให้เป็นกลุ่มสภาพประสบการณ์

ผู้ที่จบตั้งแต่ ป.4 ขึ้นไป หรือผู้ที่มีวุฒิการศึกษาที่มีศักดิ์และสิทธิ์เช่นเดียวกับผู้จบ ป.4 เช่น จบหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับที่ 2 หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ ระดับที่ 2 เป็นต้น มีหลักฐานมาแสดงเทียบโอนให้ 1 กลุ่มสภาพ คือกลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน 1 และมีสิทธิ์ขอสอบเพื่อเทียบโอนกลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน 2 และ 3

2. การเทียบโอนโดยการสอบให้เป็นกลุ่มสภาพประสบการณ์

ผู้ที่ไม่จบ ป.4 หรือผู้ที่ไม่มีความรู้การศึกษาที่มีศักดิ์และสิทธิ์เช่นเดียวกับผู้จบ ป.4 เช่น มัธยมศึกษา ป.1, ป.2, ป.3 หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับที่ 1 หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ ระดับที่ 1 มีสิทธิ์ขอสอบเพื่อเทียบโอนกลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน 1, 2 หรือ 3

3. การเทียบโอนโดยเทียบผลการเรียนให้เป็นคะแนนสะสม

ผู้ที่ขอเทียบโอนเพื่อให้ได้คะแนนสะสมคือ บุคคลต่อไปนี้

1. ผู้ที่สอบได้หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับที่ 1
2. ผู้ที่สอบได้หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ ระดับที่ 1
3. ผู้ที่ผ่านโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ (ควช.)

4. ผู้ที่ผ่านกิจกรรมโครงการส่งเสริมคุณภาพชีวิตเพื่อชาวชนบท (สคช.)
5. ผู้ที่เรียนตามหลักสูตรประถมศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา พุทธศักราช 2524
6. ผู้ที่เรียนหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีจริง ระดับที่ 3
7. ผู้ที่เรียนหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521
8. ผู้ที่เรียนหลักสูตรอื่น ๆ ที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศให้เทียบเท่าหลักสูตรประถมศึกษา

การเทียบโอนผลการเรียนทั้ง 3 วิธีดังกล่าวแล้วนี้ มีรายละเอียดและขั้นตอนการเทียบโอนในเกณฑ์การเทียบโอนผลการเรียนวิชาสามัญของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531

ข. การเทียบโอนผลการเรียนวิชาอาชีพ

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 ได้กำหนดในหลักการให้นักศึกษามองเห็นช่องทางการประกอบอาชีพตามความสามารถ และความสนใจรู้จักหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาประกอบการศึกษาตัดสินใจเพื่องานอาชีพ มีความรู้ มีทักษะที่จำเป็นและมีเจตคติที่ดีในการประกอบอาชีพ มีความสามารถในการพัฒนาอาชีพที่ทักอยู่แล้วยังดีขึ้น โดยกำหนดให้ผู้เรียนในหลักสูตรนี้เลือกเรียนหรือเทียบโอนวิชาอาชีพมาเข้ากลุ่มสภาพประสบการณ์เสริมอาชีพ (ทักษะ) ได้ 30, 60 สภา เพื่อให้อุดคล้องกับหลักการดังกล่าว จึงกำหนดหลักเกณฑ์ในการเทียบโอนวิชาอาชีพขึ้น 5 วิธี คือ

1. เทียบโอนผลการเรียนจากแหล่งวิทยาการ คือ การให้นักศึกษาไปเรียนในแหล่งการศึกษาอื่นที่ใช้หลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการ หรือหลักสูตรที่หน่วยงานราชการอื่นให้การรับรองแล้วนำผลการเรียนกลับมา หรือนักศึกษาที่เรียนมาแล้วนำผลการเรียนมาขอเทียบโอน

2. เทียบโอนผลการเรียนจากสถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระคือการให้นักศึกษาไปเรียนในสถานประกอบการ หรือสถานประกอบอาชีพอิสระ ตามที่สถานศึกษาได้พิจารณากำหนดแล้วโอนผลการเรียนกลับมา

3. เทียบโอนผลการเรียนจากประสบการณ์ทางอาชีพที่มีอยู่ คือการให้นักศึกษาได้ใช้ประสบการณ์ทางอาชีพที่ตนเองมีอยู่มารับการตรวจสอบเพื่อกำหนดค่าและประเมินเป็นผลการเรียน

4. เทียบโอนผลการเรียนจากการประกอบอาชีพคือ การให้นักศึกษาแสดงรายละเอียด และเข้ารับการทดสอบเกี่ยวกับอาชีพที่ทำอยู่ในปัจจุบัน เพื่อกำหนดค่าและประเมินเป็นผลการเรียน ของตน

5. เทียบโอนผลการเรียนจากการทำโครงการประกอบอาชีพ คือการให้นักศึกษา สร้างงานหรืออาชีพ เพื่อการมีรายได้ โดยการเขียนโครงการและแผนการประกอบอาชีพให้สถาน- ศึกษากำหนดค่าแล้วนำไปปฏิบัติ จัดให้มีการติดตามประเมินผลเป็นผลการเรียนของนักศึกษา

การเทียบโอนวิชาอาชีพทั้ง 5 วิธีที่กล่าวแล้ว ให้ศึกษารายละเอียดและขั้นตอนของการ ค่าเนินการเทียบโอนในแต่ละวิธีได้จากเกณฑ์การเทียบโอนวิชาอาชีพ ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียน กำหนดไว้

วิธีการดำเนินงาน

การขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา

ก. สถานที่รับขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา ได้แก่

1. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด
2. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกรุงเทพมหานคร
3. โรงเรียนผู้ใหญ่
4. สถานที่ที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดกำหนด

ข. วิธีการขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา

ให้สถานศึกษาที่มีหน้าที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา รับขึ้นทะเบียนนักศึกษา ตลอดปีการศึกษา โดยมีวิธีการขึ้นทะเบียนได้ 2 วิธี คือ

1. สมัครขึ้นทะเบียนเรียนด้วยตนเอง

การสมัครขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษาด้วยตนเองให้สำเนาเอกสารทุกฉบับพร้อมนำฉบับจริงไปแสดงด้วย

2. สมัครขึ้นทะเบียนเรียนทางไปรษณีย์

การสมัครขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษาทางไปรษณีย์ ให้ส่งสำเนาเอกสารจากฉบับจริง โดยให้ข้าราชการตั้งแต่ระดับ 2 ขึ้นไปลงชื่อรับรอง หากพบว่าหลักฐานที่นำมาแสดงไม่ตรงตามฉบับจริง ให้ถือว่านักศึกษาผู้นั้นขาดคุณสมบัติการเป็นนักศึกษา ผลการเรียนที่ได้ถือว่าเป็นโมฆะ และในการขอจบหลักสูตรต้องนำเอกสารฉบับจริงมาแสดงด้วย

ค. คุณสมบัติของนักศึกษา

ผู้ที่ประสงค์จะสมัครเป็นนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษาของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1. มีสัญชาติไทย
2. ไม่จำกัดพื้นความรู้
3. เป็นผู้พ้นเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ หรือผู้ที่ได้รับการยกเว้นตามพระราชบัญญัติ

ประถมศึกษา หรือเป็นผู้ที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาในภาคเรียนปกติ

ง. หลักฐานในการสมัคร

1. ใบสมัครขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา
2. รูปถ่ายขนาด 1 นิ้ว จำนวน 3 รูป ไม่ใส่แว่นตา ไม่สวมหมวก ถ่ายไว้ไม่เกิน 6 เดือน (เพื่อใช้ติดใบสมัคร 1 รูป บัตรประจำตัวนักศึกษา 2 รูป)
3. นำสำเนาทะเบียนบ้าน พร้อมถ่ายเอกสารมาด้วย 1 ฉบับ
4. หลักฐานแสดงผลการเรียน สำหรับในกรณีที่มีความรู้พื้นฐานมาก่อน เช่น โครงการพระราชดำริเพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ (ครช.) การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน การศึกษาผู้ใหญ่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ให้นำหลักฐานผลการเรียนที่สถานศึกษาเดิมออกให้พร้อมถ่ายเอกสารมาด้วย จำนวน 1 ฉบับ
5. สำหรับภิกษุ สามเณร ที่ยังไม่ได้นักธรรมชั้นโท แต่มีคุณวุฒิจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หรือเทียบเท่าต้องนำหลักฐานดังกล่าว พร้อมหลักฐานนักธรรมชั้นตรีมาแสดงด้วย (ตามระเบียบของมหาเถรสมาคม)
6. เอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ใบเปลี่ยนชื่อ - ชื่อสกุล ใบทะเบียนสมรส

การลงทะเบียน

การลงทะเบียนมี 3 ประเภท

1. การลงทะเบียนเรียน

1.1 เมื่อได้ขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษาแล้ว สามารถเลือกลงทะเบียนเรียนวิธีเรียนแบบชั้นเรียน วิธีเรียนทางไกลและหรือวิธีเรียนด้วยตนเองได้ โดยไม่จำกัดกลุ่มสภาพและรวมกันในแต่ละภาคเรียนไม่เกิน 100 สภาพ ทั้งนี้ไม่นับรวมการเทียบโอนผลการเรียนเป็นกลุ่มสภาพ

1.2 กรณีที่นักศึกษาขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษาไว้ ณ สถานศึกษาแห่งหนึ่งแล้ว มีความประสงค์จะเลือกวิธีเรียนวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือทั้ง 3 วิธี โดยไม่จำกัดกลุ่มสภาพ สามารถปฏิบัติได้ดังนี้

1.2.1 แจ้งให้สถานศึกษาเดิมทราบ

1.2.2 นำหนังสือส่งตัวจากสถานศึกษาเดิมแจ้งต่อสถานศึกษาแห่งใหม่
 ประสงค์จะไปลงทะเบียนเรียน

1.2.3 เมื่อสิ้นภาคเรียน ให้สถานศึกษาแห่งใหม่แจ้งผลการเรียนของนักศึกษาให้สถานศึกษาที่สังกัดอยู่เดิมทราบ เพื่อบันทึกผลการเรียนในระเบียนแสดงผลการเรียน

2. การลงทะเบียนเพื่อเทียบโอนผลการเรียน

2.1 การลงทะเบียนเพื่อเทียบโอนวิชาสามัญ

2.1.1 การลงทะเบียนเทียบโอนเป็นคะแนนสะสม นักศึกษาสามารถแจ้งขอเทียบโอนผลการเรียนในลักษณะคะแนนสะสมได้

ทั้งนี้ต้องลงทะเบียนเรียนในกลุ่มสภาพนั้น ๆ และต้องเรียนหรือทำกิจกรรมตามวิธีที่ลงทะเบียนเรียน

2.1.2 การลงทะเบียนเพื่อเทียบโอนผลการเรียนเป็นกลุ่มสภาพ

นักศึกษาที่จบการศึกษาในระดับต่าง ๆ สามารถลงทะเบียนเทียบโอนผลการเรียนเป็นกลุ่มสภาพได้

วิธีการนำผลการเรียนมาขอเทียบโอนให้ปฏิบัติดังนี้

1. ลงทะเบียนเทียบโอนผลการเรียนตามช่วงเวลาที่จะประกาศให้ลงทะเบียน

2. ต้องนำเอกสารแสดงผลการเรียนฉบับที่สถานศึกษาเดิมออกให้ เช่น

ใบสุทธิ ประกาศนียบัตร หรือใบแสดงผลการเรียนมาแสดงในวันลงทะเบียนเพื่อเทียบโอนผลการเรียน พร้อมถ่ายสำเนา จำนวน 1 ฉบับ

3. ในกรณีที่ไม่สามารถนำเอกสารแสดงผลการเรียน ในข้อ 2 มาขอเทียบโอนได้ แต่มีพื้นความรู้ในกลุ่มสภาพนั้น มีสิทธิทดสอบความรู้เพื่อขอเทียบโอนได้

2.2 การลงทะเบียนเพื่อเทียบโอนวิชาอาชีพ (กลุ่มสภาพประสบการณ์เสริม)

ผู้ที่ประสงค์จะขอเทียบโอนวิชาอาชีพ (กลุ่มสภาพประสบการณ์) โดยการเทียบโอน ทั้ง 5 วิธี ดังกล่าวแล้ว จะต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. ต้องลงทะเบียนเทียบโอนผลการเรียนตามช่วงเวลาที่จะประกาศให้ลงทะเบียน

ทะเบียน

2. ให้ส่งหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการขอเทียบโอนวิชาอาชีพ (กลุ่มสภาพประสบการณ์เสริม (เลือก)) ตามเกณฑ์ที่กำหนดในวันลงทะเบียน หากมีความจำเป็นไม่สามารถที่จะส่งหลักฐานในวันลงทะเบียนได้ ต้องนำส่งอย่างช้าที่สุดท้ายของการสอบในภาคเรียนนั้น ๆ

3. ถ้านำหลักฐานตามข้อ 2 ส่งตามกำหนด ผลการลงทะเบียนเพื่อขอเทียบโอนวิชาอาชีพเป็นอันสิ้นสุดลง

3. การลงทะเบียนเพื่อรักษาสถานภาพ

ผู้ที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 เมื่อขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษาแล้วจะเปิดให้นักศึกษาลงทะเบียนทุกภาคเรียน นักศึกษาผู้ใดไม่ลงทะเบียนเรียนเป็นเวลา 6 ภาคเรียนติดต่อกัน ถือว่าพ้นสภาพการเป็นนักศึกษา กลุ่มสภาพใดที่นักศึกษาสอบได้แล้ว สามารถเก็บผลการเรียนสะสมไว้ 5 ปี นับจากวันอนุมัติผลการเรียน

การเพิ่มลดหรือเปลี่ยนแปลงกลุ่มสภาพ

หลังจากที่ผู้เรียนลงทะเบียนเรียนแล้ว มีความประสงค์จะขอเพิ่มหรือลดหรือเปลี่ยนแปลงกลุ่มสภาพที่ลงทะเบียนเรียน ให้ปฏิบัติดังนี้

1. การขอเพิ่มหรือลดหรือเปลี่ยนแปลงกลุ่มสภาพต้องทำภายใน 15 วัน นับจากวันเปิดภาคเรียน
2. ผู้เรียนกรอกใบคำร้องขอเพิ่มหรือลดหรือเปลี่ยนแปลงกลุ่มสภาพ แล้วนำมายื่นด้วยตนเองต่อสถานศึกษา

การย้ายสถานศึกษา

การย้ายสถานศึกษาจะกระทำได้เมื่อสิ้นภาคเรียน และนักเรียนมีความจำเป็นต้องย้ายภูมิลำเนา หรือต้องย้ายไปประกอบอาชีพในท้องถิ่นอื่น หรือผู้บังคับบัญชาหรือนายจ้างสั่งให้ไปปฏิบัติราชการ หรือปฏิบัติงานในท้องถิ่นอื่น โดยให้นักศึกษาปฏิบัติดังนี้

1. ยื่นคำร้องขอย้ายสถานศึกษาต่อสถานศึกษาที่สังกัดอยู่เดิมเพื่อขออนุมัติ
2. นำหลักฐานแสดงผลการเรียนจากสถานศึกษาเดิมไปให้สถานศึกษาแห่งใหม่เพื่อบันทึก

ผลการเรียน

หมายเหตุ สำหรับนักเรียนวิีเรียนทางไกล และวิีเรียนด้วยตนเอง ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องย้ายสถานศึกษาในระหว่างภาคเรียน เพื่อมิให้เสียประโยชน์แก่ผู้เรียน ให้สถานศึกษาเดิมทำหนังสือส่งตัวนักเรียนพร้อมหลักฐานการพบกลุ่ม ไปขอพบกลุ่มและทำกิจกรรมในสถานศึกษาแห่งใหม่ และให้สถานศึกษาแห่งใหม่จัดให้มีการพบกลุ่มทำกิจกรรมการเรียนเพื่อประเมินผลการเรียนและอนุมัติผลการเรียน แล้วแจ้งผลกลับคืนให้สถานศึกษาเดิมบันทึกผลในระเบียบแสดงผลการเรียนในกลุ่มสภาพนั้น ๆ เมื่อสิ้นภาคเรียนแล้ว จึงให้ดำเนินการขอย้ายสถานศึกษาตามขั้นตอนต่อไป

การพ้นสภาพการเป็นนักศึกษา

นักศึกษาจะพ้นสภาพการเป็นนักศึกษาในกรณีใดกรณีหนึ่ง ดังต่อไปนี้

1. สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตร
2. ลาออก
3. ตาย
4. ไม่ลงทะเบียนเพื่อรักษาสถานภาพการเป็นนักศึกษาเป็นเวลา 6 ภาคเรียนปกติติดต่อกัน

การประเมินผลการเรียน

เมื่อนักศึกษาลงทะเบียนเรียนในแต่ละกลุ่มสภาพ และปฏิบัติตามกิจกรรมตามเงื่อนไขของแต่ละวิธีเรียนแล้ว จะต้องเข้ารับการประเมินผลตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการประเมินผลการเรียน ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 พ.ศ. 2533 ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

หลักการในการประเมินผลการเรียน:

หลักการในการประเมินผลการเรียนคือ ประเมินผลการเรียนเป็นรายกลุ่มสภาพระสบการณ์

วิธีการประเมินผลการเรียน

1. วิธีเรียนแบบขั้นเรียนและวิธีเรียนทางไกล มีการประเมินผลการเรียนดังนี้
 - 1.1 ประเมินผลก่อนเรียน เพื่อศึกษาความสนใจ ความถนัดและความรู้พื้นฐานของนักศึกษา
 - 1.2 ประเมินผลระหว่างเรียน เพื่อศึกษาความก้าวหน้าในการเรียน เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน จะทำการประเมินผลเป็นระยะ ๆ
 - 1.3 ประเมินผลปลายภาคเรียน เพื่อผลการเรียนโดยรวม
2. วิธีเรียนด้วยตนเอง ประเมินผลการเรียนรู้อรวมของแต่ละรายกลุ่มสภาพระสบการณ์เฉพาะปลายภาคเรียนเพียงครั้งเดียวในภาคเรียนนั้น ๆ ยกเว้นกลุ่มสภาพระสบการณ์พื้นฐาน 4 มีการประเมินผลการเรียนเช่นเดียวกับวิธีเรียนแบบขั้นเรียนและวิธีเรียนทางไกล

เกณฑ์การตัดสินผลการเรียน

1. ตัดสินผลการเรียนเป็นรายกลุ่มสภาพระสบการณ์
2. วิธีเรียนแบบขั้นเรียนและวิธีเรียนทางไกล ให้นำคะแนนระหว่างภาคเรียนและปลายภาคเรียนรวมกัน โดยถือเกณฑ์ได้คะแนนไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 จึงจะถือว่าสอบได้

3. วิธีเรียนด้วยตนเองไม่มีคะแนนระหว่างภาคเรียน จะใช้คะแนนปลายภาคเรียนตัดสิน
4. กลุ่มสภาพประสบการณั้ใดที่นักศึกษาได้รับผลการเรียน 1 ถึง 4 ให้ถือว่าสอบได้กลุ่มสภาพประสบการณั้นั้น
5. วิธีเรียนแบบชั้นเรียนแต่ละกลุ่มสภาพ หรือวิธีเรียนทางไกล กับวิธีเรียนด้วยตนเอง เฉพาะกลุ่มสภาพประสบการณั้พื้นฐาน 4 ต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของเวลาเรียนทั้งหมด จึงจะมีสิทธิ์เข้าสอบปลายภาคเรียน แต่ถ้ามีเวลาเรียนไม่ถึงร้อยละ 70 แต่ถึงร้อยละ 50 หัวหน้าสถานศึกษาอาจใช้ดุลยพินิจอนุญาตให้เข้าสอบได้ แต่ถ้าไม่อนุญาตให้เข้าสอบ นักศึกษาจะได้ระดับผลการเรียนเป็น "0"
6. นักศึกษาวิธีเรียนทางไกลจะมีสิทธิ์เข้าสอบปลายภาคเรียน ต้องมีเวลาพบกลุ่มตามระเบียบหรือหลักเกณฑ์การพบกลุ่ม
7. นักศึกษาไม่เข้าสอบปลายภาคเรียน ไม่ว่ากรณีใด ๆ ให้ระดับผลการเรียนเป็น "0"
8. การเปลี่ยนระดับผลการเรียนเป็น "0" ให้นักศึกษาลงทะเบียนเรียนใหม่ ทั้งนี้ให้เป็นไปตามโครงสร้างของหลักสูตรและเกณฑ์การจบหลักสูตร
9. ค่าระดับผลการเรียน กำหนดดังนี้

คะแนนร้อยละ	80 - 100	ให้ระดับ	4	หมายถึง	ดีมาก
คะแนนร้อยละ	70 - 79	ให้ระดับ	3	หมายถึง	ดี
คะแนนร้อยละ	60 - 69	ให้ระดับ	2	หมายถึง	ปานกลาง
คะแนนร้อยละ	50 - 59	ให้ระดับ	1	หมายถึง	ผ่าน
คะแนนร้อยละ	0 - 49	ให้ระดับ	0	หมายถึง	ไม่ผ่าน

การจบหลักสูตร

1. เกณฑ์การจบหลักสูตร

นักศึกษาที่เรียนจบตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 และได้รับการพิจารณาอนุมัติให้จบหลักสูตรแล้ว จะมีศักดิ์และสิทธิ์เท่ากับผู้ที่เรียนจบในระบบโรงเรียนทุกประการนั้น จะต้องผ่านเกณฑ์ดังนี้

1.1 สอบได้หรือเทียบโอนผลการเรียน กลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน (บังคับ) 4 กลุ่มสภาพ และกลุ่มสภาพประสบการณ์เสริม (เลือก) 3 กลุ่มสภาพ หรือกลุ่มสภาพประสบการณ์เสริม อาชีพ (ทักษะ) 60 สภาพ

1.2 ต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 3 ภาคเรียน (1 1/2 ปี) ยกเว้นกรณีที่มีการเทียบโอนผลการเรียน สามารถจบได้ก่อนกำหนด

1.3 ต้องทำกิจกรรมให้ครบตามเงื่อนไขแต่ละวิธีเรียน

2. การขอจบการศึกษา

เมื่อนักศึกษาเรียนและสอบผ่านเกณฑ์ได้ครบตามเงื่อนไขของหลักสูตร แล้วประสงค์จะขอรับหลักฐานการเรียนหรือประกาศนียบัตร จะต้องยื่นคำร้องขอจบการศึกษา ณ สถานศึกษาที่ขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษาไว้ เมื่อสถานศึกษาดูตรวจสอบหลักฐานถูกต้องแล้ว จะดำเนินการออกหลักฐานการเรียนหรือประกาศนียบัตรให้นักศึกษาผู้นั้นต่อไป

3. ศักดิ์และสิทธิ์การนำไปใช้

หลักฐานการเรียนหรือประกาศนียบัตรที่นักศึกษาได้รับจากการเรียนตามหลักสูตรการศึกษา นอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 นี้ จะมีศักดิ์และสิทธิ์เท่ากับการเรียนในระบบโรงเรียนทุกประการ

ความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้เพื่อเป็นพื้นฐานปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนเองให้ดียิ่งขึ้น หรือผู้ประสงค์จะเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น ก็สามารถนำหลักฐานการเรียนและใบประกาศนียบัตรไปใช้ศึกษาต่อในสถาบันต่าง ๆ ได้

หลักฐานการศึกษา

1. รายงานสรุปผลการเรียน (รป.1)
2. ระเบียนแสดงผลการเรียน (รป.2)
3. แบบรายงานผู้จบหลักสูตร (รป.3)
4. ทะเบียนเวลาเรียน และการประเมินผลการเรียนแบบชั้นเรียน (รป.4)
5. ทะเบียนการประเมินผลการเรียนทางไกล (รป.5)

คำชี้แจงประกอบระเบียบแสดงผลการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา

1. เกณฑ์การจบหลักสูตร

ต้องสอบได้กลุ่มสภาพประสพการณ์พื้นฐาน (บังคับ) 190 สภาพ และกลุ่มสภาพประสพการณ์เสริม (เลือก) ไม่น้อยกว่า 60 สภาพ

2. ผลการเรียน

ได้คะแนนร้อยละ 80 - 100 ให้ระดับ 4 หมายถึง ดีมาก

ได้คะแนนร้อยละ 70 - 79 ให้ระดับ 3 หมายถึง ดี

ได้คะแนนร้อยละ 60 - 69 ให้ระดับ 2 หมายถึง ปานกลาง

ได้คะแนนร้อยละ 50 - 59 ให้ระดับ 1 หมายถึง ผ่าน

ได้คะแนนร้อยละ 0 - 49 ให้ระดับ 0 หมายถึง ไม่ผ่าน

"ผ่าน" หมายถึง เทียบโอนผลการเรียนจากพื้นฐานการศึกษา ป.4 หรือที่มีศักดิ์และสิทธิ์

เช่นเดียวกับ ป.4

3. วิธีเรียน

สร. หมายถึง การเรียนแบบชั้นเรียน

ทก. หมายถึง การเรียนทางไกล

คอ. หมายถึง การเรียนด้วยตนเอง

4. เนื้อหาวิชาของกลุ่มสภาพประสพการณ์พื้นฐาน (บังคับ)

พื้นฐาน 1 ประกอบด้วย วิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต ทักษะภาษาไทย ทักษะคณิตศาสตร์ และ วิชาอาชีพ

พื้นฐาน 2 ประกอบด้วย ส่งเสริมคุณภาพชีวิต ทักษะภาษาไทย และทักษะคณิตศาสตร์

พื้นฐาน 3 ประกอบด้วย วิชาอาชีพท้องถิ่น ทักษะภาษาไทย และทักษะคณิตศาสตร์

พื้นฐาน 4 เป็นวิชาว่าด้วยกิจกรรมพบกลุ่ม

บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานการศึกษาออกโรงเรียน ระดับประถมศึกษาหลักสูตร

พุทธศักราช 2531

1. ครูผู้สอน

คุณสมบัติ

1.1 ผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนในวิธีเรียนแบบขั้นเรียน จะต้องมีความสมบูรณ์ทั่วไป ตามมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครู พ.ศ. 2523 ดังนี้

- มีสัญชาติไทย
- มีอายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปี
- เป็นผู้เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ตามรัฐธรรมนูญด้วย

ความบริสุทธิ์ใจ

- ไม่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งข้าราชการการเมือง
- ไม่เป็นผู้มีการทุพพลภาพจนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ไว้ความสามารถ หรือจิตสันเพื่อนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคตามที่กำหนดในกฎ ก.ศ.

- ไม่เป็นผู้อยู่ในระหว่างถูกสั่งให้พักราชการ หรือถูกสั่งให้ออกจากราชการ ไว้ ก่อนตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามกฎหมายอื่น

- ไม่เป็นผู้บกพร่องในศีลธรรมอันดี
- ไม่เป็นผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว
- ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย
- ไม่เป็นผู้เคยต้องรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุด หรือคำสั่งที่ชอด้วย

กฎหมายให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ

- ไม่เป็นผู้เคยถูกลงโทษให้ออก ปลดออก หรือไล่ออกจากรัฐวิสาหกิจ
- ไม่เป็นผู้เคยถูกลงโทษให้ออก หรือปลดออกเพราะกระทำผิดวินัยตาม

พระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

- ไม่เป็นผู้เคยถูกลงโทษไล่ออก เพราะกระทำผิดวินัยตามพระราชบัญญัตินี้
- ไม่เป็นผู้เคยกระทำความผิดการทุจริตในการสอบเข้ารับราชการ

ต้องมีวุฒิ ป.กศ. หรือเทียบเท่าขึ้นไป ตามระเบียบกรมการศึกษานอกโรงเรียน
นโรงเรียนผู้ใหญ่ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2525

ตั้ง

ผลการผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่ผ่านการอบรม โดยได้รับวุฒิบัตรตามหลักสูตรของกรม
น ยกเว้นในกรณีไม่สามารถบรรจุผู้ผ่านการอบรมได้ทันที ให้บรรจุบุคคลอื่นที่
และ 2 และให้สถานศึกษาส่งบุคคลดังกล่าวเข้ารับการอบรมทันทีที่มีการอบรม

จะกระทำดังนี้

การราชการตามกฎหมายว่าด้วยบำเหน็จบำนาญข้าราชการ

อนุญาตให้ลาออกตามมาตรา 95

ให้ออก

ลงโทษให้ออก ปลดออก หรือไล่ออก

ครูผู้สอน

การสอน

ดีกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนเนื้อหาในแต่ละสภาพ ควรให้ยึดหยุ่นตาม
ต้น ความสนใจของนักศึกษา และให้มีความสัมพันธ์ระหว่างสภาพรายวิชาเท่าที่

ควรใช้วิธีสอนหลาย ๆ วิธี ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และฝึกให้คิดเป็น

โดยเน้นกระบวนการกลุ่ม การระดมความรู้ ความคิดเห็น ประสิทธิภาพจาก

ระโยชน์ในการเรียนการสอนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

- ไม่เป็นผู้เคยถูกลงโทษไล่ออก เพราะกระทำผิดวินัยตามพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎหมายอื่น
- ไม่เป็นผู้เคยกระทำความผิดการทุจริตในการสอบเข้ารับราชการ

1.2 ต้องมีวุฒิ ป.กศ. หรือเทียบเท่าขึ้นไป ตามระเบียบกรมการศึกษาออกโรงเรียน ว่าด้วยการดำเนินงานโรงเรียนผู้ใหญ่ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2525

การสรรหา การแต่งตั้ง

การบรรจุบุคลากรผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่ผ่านการอบรม โดยได้รับวุฒิบัตรตามหลักสูตรของกรม การศึกษาออกโรงเรียน ยกเว้นในกรณีไม่สามารถบรรจุผู้ผ่านการอบรมได้ทันที ให้บรรจุบุคคลอื่นที่มีคุณสมบัติ ตามข้อ 1 และ 2 และให้สถานศึกษาส่งบุคคลดังกล่าวเข้ารับการอบรมทันทีที่มีการอบรม ครั้งต่อไป

การถอดถอนบุคลากร จะกระทำดังนี้

1. ตาย
2. พ้นจากราชการตามกฎหมายว่าด้วยบำเหน็จบำนาญข้าราชการ
3. ได้รับอนุญาตให้ลาออกตามมาตรา 95
4. ถูกสั่งให้ออก
5. คำสั่งลงโทษให้ออก ปลดออก หรือไล่ออก

บทบาทและหน้าที่ของครูผู้สอน

การเรียนการสอน

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนเนื้อหาในแต่ละสภาพ ควรให้ยึดหยุ่นตาม เหตุการณ์ สภาพท้องถิ่น ความสนใจของนักศึกษา และให้มีความสัมพันธ์ระหว่างสภาพรายวิชาเท่าที่ จะทำได้
2. ผู้สอนควรใช้วิธีสอนหลาย ๆ วิธี ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และฝึกให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น โดยเน้นกระบวนการกลุ่ม การระดมความรู้ ความคิดเห็น ประสิทธิภาพจาก ผู้เรียนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

3. ผู้สอนควรจัดให้นักศึกษาเรียนทั้งภาควิชาการ และภาคปฏิบัติ ซึ่งจะมีผลส่งเสริมคุณลักษณะให้ผู้เรียนแต่ละบุคคล ให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

2. ครูประจำกลุ่ม

คุณสมบัติ

ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นครูประจำกลุ่มวิธีเรียนทางไกล จะต้องมียุทธศาสตร์ดังนี้

1. มีบุคลิกดี มีความประพฤติดี เป็นที่ศรัทธาเชื่อถือของประชาชนในท้องถิ่น
2. มีความรู้ ความสามารถเหมาะสม มีวุฒิตามเกณฑ์ที่ระบุไว้ในระเบียบ
3. เป็นบุคคลที่มีความสนใจในการจัดการศึกษาทางไกล
4. อายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์
5. เป็นผู้ไม่มีการอื่น ๆ มาก และสามารถอุทิศเวลาให้กับกลุ่มผู้เรียนได้
6. เป็นผู้ที่ไม่เป็นโรคติดต่อร้ายแรงและสังคมรังเกียจ

การสรรหา การแต่งตั้ง และถอดถอน

1. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ทำหน้าที่สรรหาครูประจำกลุ่ม
2. เกณฑ์ในการสรรหาครูประจำกลุ่ม
 - 2.1 จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นครูประจำกลุ่ม
 - 2.2 เป็นผู้ที่ย้ายอยู่ในท้องถิ่นที่จัดตั้งกลุ่ม หรือสามารถเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ได้

สะดวก

3. เมื่อดำเนินการคัดเลือกแล้ว ให้ส่งผู้ที่ได้รับการคัดเลือกเข้ารับการอบรมที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค หรือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ในกรณีที่บุคคลากรของหน่วยงานอื่นจะต้องได้รับอนุญาตจากผู้บังคับบัญชาต้นสังกัดก่อน

4. ให้ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด เป็นผู้พิจารณาเสนอขอแต่งตั้งถอดถอนครูประจำกลุ่ม เป็นปี ๆ ไป ทั้งนี้ ต้องไม่เกิดผลเสียหายต่อการเรียนการสอนและการทำกิจกรรมกลุ่มของนักศึกษา

5. ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้แต่งตั้งหรือถอดถอนครูประจำกลุ่ม

6. ถ้าครูประจำกลุ่มปฏิบัติตนไม่เหมาะสมตามระเบียบหรือข้อกำหนดให้ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด ประสานงานกับหน่วยงานต้นสังกัดของครูประจำกลุ่ม เสนอชื่อเพื่อขอลดถอนจากการเป็นครูประจำกลุ่มในจังหวัด ตามสายงานหรือผู้ว่าราชการจังหวัด

บทบาทและหน้าที่ของครูประจำกลุ่ม

1. พบกลุ่มผู้เรียนเพื่อทำกิจกรรมพบกลุ่ม และกิจกรรมการเรียนการสอน ตามวิธีการที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด
2. ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือด้านการเรียนการสอนแก่ผู้เรียน
3. ตรวจสอบแบบฝึกหัด แบบทดสอบ และจัดทำคะแนนระหว่างภาค ส่งศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด
4. ทำหน้าที่ธุรการของกลุ่ม เช่น จัดทำบัญชี ตารางการพบกลุ่ม แนะนำและตรวจสอบการลงทะเบียนของผู้เรียน ฯลฯ
5. ประสานงานและให้บริการแก่ผู้เรียนด้านเอกสาร อุปกรณ์การเรียนการสอน
6. รายงานผลการปฏิบัติงานตามสายงานถึงศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดภายในวันที่ 5 ของทุกเดือน
7. ประชาสัมพันธ์การเรียนการสอน การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อหาผู้เรียนและประชาสัมพันธ์กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนอื่น ๆ ให้ประชาชนทราบ
8. ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่นในการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน
9. ให้นักศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เพื่อแนะนำหรือแนะแนวการเรียนในแต่ละหมวดวิชา
10. ทำหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน และการดำเนินงานการศึกษาออกโรงเรียน ตามที่ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดมอบหมาย

หมายเหตุ การจัดกลุ่มสำหรับนักศึกษาที่เป็นภิกษุ - สามเณรให้เป็นไปตามข้อกำหนดของมหาเถรสมาคม

การจัดตั้งกลุ่มผู้เรียน

1. ให้สถานศึกษาเป็นผู้จัดกลุ่มผู้เรียน โดยครูประจำกลุ่ม และสถานศึกษา ร่วมกันหาผู้เรียน
2. จำนวนนักศึกษา 1 กลุ่ม ไม่เกิน 50 คน

3. ครูประจำกลุ่มแต่ละคนรับผิดชอบนักศึกษาได้สูงสุดไม่เกิน 100 คน (2 กลุ่ม)
4. ครูประจำกลุ่มที่เป็นข้าราชการ หรือผู้ที่มีงานประจำ ให้รับผิดชอบกลุ่มผู้เรียนได้เพียง

1 กลุ่ม จำนวนนักศึกษาไม่เกิน 50 คน

ขั้นตอนการจัดตั้งกลุ่มผู้เรียน

1. ยื่นแบบขอจัดตั้งกลุ่ม พร้อมหลักฐานต่อศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด
2. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดรวบรวมหลักฐานเสนอจังหวัดขออนุมัติจัดตั้งกลุ่ม

กานนิเทศกลุ่ม

1. เป็นหน้าที่ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด
2. นิเทศกลุ่มละไม่น้อยกว่า 2 ครั้งต่อ 1 ภาคเรียน
3. เรื่องที่นิเทศ
 - 3.1 งานธุรการ
 - 3.2 งานวิชาการ เช่น ขั้นตอนการพบกลุ่ม การสอนเสริม สื่อการเรียน วิธีการ

ประเมินผลการเรียน ฯลฯ

ลักษณะของการพบกลุ่ม

1. ให้ นักศึกษามีการพบกลุ่มลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ดังต่อไปนี้
 - 1.1 พบกลุ่มสัปดาห์ละครั้ง ครั้งละไม่น้อยกว่า 3 ชั่วโมง
 - 1.2 พบกลุ่มรายปักษ์ ปักษ์ละครั้ง ครั้งละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง
 - 1.3 พบกลุ่มเดือนละครั้ง ครั้งละ 2 วัน วันละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง

การพบกลุ่มทั้ง 3 ลักษณะนี้ ให้พิจารณาตามความเหมาะสม และความจำเป็นของนักศึกษา ซึ่งโดยปกติมีการพบกลุ่มในลักษณะที่หนึ่ง ส่วนการพบกลุ่มในลักษณะที่ 2, 3 เป็นหน้าที่ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด จะดำเนินการเพราะต้องใช้เครื่องมืออุปกรณ์และวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาช่วยเหลือ

ในกรณีที่นักศึกษาไม่สามารถมาพบกลุ่มลักษณะที่ 1 ได้เนื่องจากจะต้องประกอบอาชีพตามฤดูกาล หรือไม่สะดวกต่อการเดินทางไปพบกลุ่มแต่ละครั้ง หรือมีความจำเป็นส่วนตัวอื่น ๆ ให้ศูนย์

การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดที่รับลงทะเบียนเรียนพิจารณาอนุญาตเป็นราย ๆ ไป ให้พบกลุ่มลักษณะที่ 2 หรือ 3 ได้

การพบกลุ่มในลักษณะที่ 1 ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด มอบหมายให้ครูประจำกลุ่มเป็นผู้ดำเนินการและเป็นที่ปรึกษา

การพบกลุ่มในลักษณะที่ 2, 3 ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ

การพบกลุ่มทั้ง 3 ลักษณะ นักศึกษาต้องมีเวลาพบกลุ่มไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของเวลาพบกลุ่มตลอดภาคเรียนนั้น

ขั้นตอน/กิจกรรมการพบกลุ่ม

กิจกรรมการพบกลุ่มมีกิจกรรมหลัก ซึ่งจะดำเนินการติดต่อกัน ตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดช่วงเวลาการพบกลุ่มมีดังนี้

1. กิจกรรมนำเข้าสู่การพบกลุ่ม โดยครูประจำกลุ่ม และนักศึกษาทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะทำกิจกรรมกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป เช่น อาจมีการพูดคุย ร้องเพลง เล่นเกมส์ เล่าเรื่อง ฯลฯ เป็นต้น

2. กิจกรรมการแก้ปัญหาอันเนื่องมาจากการเรียน โดยครูประจำกลุ่มใช้วิธีรวบรวมปัญหาจากการเรียนที่ผ่านมา โดยวิธีซักถามหรือแจกกระดาษให้แต่ละคนตอบปัญหาการเรียนต่าง ๆ แล้วนำมาจัดกลุ่มปัญหาเป็น 3 ระดับ คือ

- กลุ่มปัญหาง่าย
- กลุ่มปัญหายาก
- กลุ่มปัญหายากมาก

และวางแผนแก้ปัญหาทั้ง 3 กลุ่ม โดยปัญหาง่ายอาจให้นักศึกษาที่มีความรู้ความเข้าใจดีจับคู่กับนักศึกษาที่ยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ เพื่อทำความเข้าใจระหว่างนักศึกษาด้วยกันเอง

ปัญหาที่ยาก มีนักศึกษาไม่เข้าใจเป็นจำนวนมาก อาจแบ่งกลุ่มย่อย ๆ กลุ่มละ 5 - 10 คน นำปัญหากระจายกันให้แต่ละกลุ่มช่วยกันคิดแก้ปัญหาแล้วนำมารายงานสรุปต่อกลุ่มใหญ่ต่อไป

ถ้าเป็นปัญหายากมาก ครูประจำกลุ่มกับนักศึกษาอาจวางแผนร่วมกัน เพื่อเชิญวิทยากรหรือผู้มีความรู้ในท้องถิ่นมาช่วยให้ความกระจ่างในการแก้ปัญหาในการพบกลุ่มครั้งต่อไป

3. กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต กิจกรรมส่วนนี้เป็นการฝึกให้เกิดกระบวนการคิดแก้ปัญหา ร่วมกันอย่างเป็นระบบโดยใช้ปัญหาที่เกิดจากกลุ่มนักศึกษาที่กำลังประสบอยู่ ปัญหาปัจจุบันที่กำลัง เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง ปัญหาหรือสิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต หรือแนวทางที่จะนำไปสู่การ ประกอบอาชีพ ปรับปรุงอาชีพ การเพิ่มพูนรายได้ ลดรายจ่ายของครอบครัว หรือทำสิ่งที่จะเป็น ประโยชน์ต่อชุมชน ฯลฯ โดยครูประจำกลุ่มแบ่งกลุ่มย่อยหรือกลุ่มใหญ่ เพื่อระดมความคิดในการ แก้ปัญหาและหาข้อยุติเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

4. กิจกรรมต่อเนื่อง เนื่องจากนักศึกษาทางไกล มีการพบกลุ่มกันสัปดาห์ละครั้ง ดังนั้น หากครูประจำกลุ่มมีกิจกรรมอะไรที่จะส่งนักศึกษาให้ไปดำเนินการ หรือเตรียมมาในการพบกลุ่มครั้งต่อไป ก็ให้ใช้เวลาในช่วงทำการพบกลุ่มนี้ มอบหมายให้นักศึกษาไปทำกิจกรรมต่อเนื่องได้

3. การจัดวิทยากรพิเศษสำหรับวิธีเรียนด้วยตนเอง

คุณสมบัติของวิทยากร

1. ต้องจบการศึกษาไม่น้อยกว่าอนุปริญญาหรือเทียบเท่า
2. สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้ชำนาญการเฉพาะสาขาวิชา ไม่จำกัดพื้นความรู้

การสรรหา การแต่งตั้ง

1. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดรวบรวมรายชื่อและข้อมูลวิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องภายในจังหวัด
2. ให้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด หรือสถานศึกษาพิจารณาเชิญวิทยากรพิเศษได้ตามความจำเป็น ทั้งนี้ ต้องไม่เกินกลุ่มสัปดาห์ละ 6 ชั่วโมง ยกเว้นกลุ่มสภาพประสบการณื พื้นฐาน 4 ซึ่งมีวิธีจัดการเรียนการสอนเช่นเดียวกับวิธีเรียนแบบขั้นเรียน

บทบาทหน้าที่ของวิทยากร

1. ให้ครูเสริมหรือฝึกทักษะตามความต้องการและความจำเป็นแก่นักศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531
2. ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาตามความเหมาะสม

ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

1. ค่าตอบแทนครูผู้สอน ครูประจำกลุ่ม และวิทยากรพิเศษ ให้จ่ายตามสภาพ ดังนี้
(ยกเว้นกลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน 4)

1.1 ค่าตอบแทนครูผู้สอนแบบขั้นเรียน ให้จ่ายเป็นรายสภาพ ๆ ละ 2 ชั่วโมง ๆ ละ 50 บาท

1.2 ค่าตอบแทนครูประจำกลุ่ม ให้จ่ายในอัตรา 0.30 บาท/คน/สภาพ/เดือน

1.3 ค่าตอบแทนวิทยากรพิเศษ สำหรับวิธีเรียนด้วยตนเองชั่วโมงละ 50 บาท
เบิกจ่ายได้ไม่เกินกลุ่มสภาพละ 6 ชั่วโมง จำนวนนักเรียนไม่น้อยกว่า 20 คน/กลุ่ม และเป็นไปตามระเบียบว่าด้วยเรื่องการใช้ค่าตอบแทนวิทยากรตามหนังสือที่ กค 0533/26220 ลงวันที่ 28 พฤษภาคม 2528

1.4 ในกรณีที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ดำเนินการพบกลุ่มในลักษณะที่ 2.3 ให้เบิกจ่ายค่าตอบแทนในลักษณะค่าอาหารทำการล่วงเวลา

2. ค่าตอบแทนในการสอนกลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน 4 ทุกวิธีเรียน

2.1 ค่าสอนทฤษฎี อัตราชั่วโมงละ 50 บาท โดยถือเกณฑ์จำนวนนักศึกษาในการจัดชั้นเรียน ตามระเบียบกรมการศึกษานอกโรงเรียน ว่าด้วยการดำเนินงานโรงเรียนผู้ใหญ่

2.2 ค่าสอนภาคปฏิบัติ ให้จ่ายเป็นค่าใช้สอยในการออกไปปฏิบัติหน้าที่ตามสิทธิอย่างประหยัด ระยะเวลาการออกไปปฏิบัติงานให้อยู่ในดุลพินิจของหัวหน้าสถานศึกษา

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ทั้ง 3 วิธีเรียน คือ วิธีเรียนแบบขั้นเรียน วิธีเรียนทางไกล และวิธีเรียนด้วยตนเอง เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ ความสามารถ และความพร้อมของผู้เรียน กระบวนการเรียนการสอนมีองค์ประกอบดังนี้

1. ผู้เรียน

2. ผู้สอน

3. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
4. เทคนิคการจัดประสบการณ์การเรียนรู้
5. ขั้นตอนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้
6. กิจกรรมเสริมหลักสูตร
7. การประเมินผลการเรียน

ผู้เรียน

ผู้เรียนที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 ต้องมีสัญชาติไทย เป็นผู้ทันเกณฑ์การศึกษามากับชั้นหรือผู้ที่ได้รับการยกเว้นตามพระราชบัญญัติประกอบศึกษา หรือเป็นผู้ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน ต้องการศึกษานำความรู้ไปพัฒนาตนเอง อาชีพและสังคมได้ยิ่งขึ้น

บทบาทของผู้เรียน ผู้เรียนควรมีบทบาทในการเรียนดังนี้

1. สำรวจความพร้อม ความสามารถและความต้องการของตน
2. วางแผนการเรียนและการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนโดยศึกษาค้นคว้าหาความรู้ให้ตนเอง
3. ต้องเรียนและเข้ารับการประเมินผลการเรียนตามข้อกำหนดของวิธีเรียนแต่ละวิธี
4. ปฏิบัติตนตามระเบียบและข้อกำหนดของหลักสูตร

บทที่ 10

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530

ความเป็นมา

การจัดการศึกษาสายสามัญของกรมการศึกษานอกโรงเรียนที่ผ่านมา ก่อนที่กระทรวงศึกษาธิการจะมีคำสั่งให้ใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530 กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดดำเนินการเป็น 3 รูปแบบ คือ

1. การศึกษาผู้ใหญ่ภาคค่ำ ซึ่งดำเนินการเปิดเป็นชั้นเรียนมีครูสอนเป็นรายวิชาในแต่ละระดับชั้น
2. การศึกษาทางวิทยุไปรษณีย์ ศึกษาจากคู่มือเรียน ฟังบทเรียนที่ออกอากาศทางวิทยุและมาพบกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรมที่กำหนด ถ้ามีปัญหาอาจซักถามอาจารย์ประจำกลุ่ม หรือจดหมายสอบถามได้จากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด
3. การศึกษานอกโรงเรียนประเภทบุคคลภายนอก ผู้เรียนจะต้องศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และเข้าร่วมกิจกรรมตามที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

การจัดการศึกษาทั้ง 3 ประเภทดังกล่าวแล้ว หลักสูตรและวิธีดำเนินงานเป็นอิสระแก่กัน ถ้านักศึกษาลงทะเบียนเรียนการศึกษาแบบใดแล้ว จะต้องเรียนแบบนั้นไปจนกว่าจะจบหลักสูตรของแต่ละระดับ ไม่สามารถที่จะเลือกเรียนวิธีเรียนอื่น ๆ ได้ในเวลาเดียวกัน และวิชาที่สอบได้ไว้แต่ละวิธีการเรียนก็ไม่สามารถจะโอนมาใช้นั้นได้

กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมสามัญศึกษา กรมวิชาการ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จึงได้ร่วมกันพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรและวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสามัญ เพื่อมุ่งสนองความต้องการของบุคคลที่พลาดโอกาสที่จะเข้าศึกษาเล่าเรียนในระบบโรงเรียน และ

ด้วยความเห็นชอบของกระทรวงศึกษาธิการ จึงได้ประกาศให้ใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน สายสามัญศึกษาโดยปรับปรุงจากหลักสูตรเดิมที่ใช้อยู่ คือหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีจากระดับที่ 3 - 4 และหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ระดับที่ 5 ให้เป็นหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยให้มีการจัดการเรียนการสอนเป็น 3 วิธี คือวิธีเรียนในชั้นเรียน วิธีเรียนทางไกล และวิธีเรียนด้วยตนเอง ซึ่งหลักสูตรดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้คล่องกันทั้ง 3 วิธีเรียน และเมื่อนักศึกษาสอบได้ครบตามเกณฑ์ที่กำหนด ก็ให้จบหลักสูตรได้แต่ละระดับ นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้มีการเทียบโอนผลการเรียนระหว่างการศึกษาระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน และสามารถเทียบโอนวิชาอาชีพที่ผู้เรียนจบจากสถานศึกษาหรือสถานประกอบการที่กระทรวงศึกษาธิการรับรอง ตลอดจนอาชีพที่ผู้เรียนประกอบกิจการอยู่ มาเทียบโอนผลการเรียนในหลักสูตรที่ประกาศใช้ใหม่ได้ด้วย

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530 ได้กำหนดวิธีเรียนไว้ 3 วิธี คือ

1. วิธีเรียนแบบชั้นเรียน ใช้ตัวย่อว่า (ชร.)
2. วิธีเรียนแบบทางไกล ใช้ตัวย่อว่า (ทก.)
3. วิธีเรียนด้วยตนเอง ใช้ตัวย่อว่า (ตอ.)

การเรียนทั้ง 3 วิธีนี้ ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือจะเลือกเรียนทั้ง 3 วิธีในเวลาเดียวกันก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการลงทะเบียนเรียน และความพร้อมของผู้เรียนในด้านเวลา ค่าใช้จ่าย และความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน รายละเอียดของแต่ละวิธีเรียนพอสรุปได้ ดังต่อไปนี้

1. วิธีเรียนแบบชั้นเรียน (ชร.) คือวิธีเรียนที่ผู้เรียนจะต้องไปเข้าชั้นเรียนเช่นเดียวกับนักเรียนภาคปกติในระบบโรงเรียน เพียงแต่ช่วงเวลาเรียนจะเป็นในตอนเย็นหรือในตอนค่ำ หลังจากที่ผู้เรียนว่างจากภารกิจประจำวันต่าง ๆ แล้ว เมื่อศึกษาแล้วเรียนและทำกิจกรรมการเรียนจนครบเงื่อนไขตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ก็ให้จบการศึกษาแต่ละระดับ เมื่อจบแล้วจะได้รับประกาศนียบัตร ซึ่งมีศักดิ์และสิทธิ์เท่ากับผู้เรียนในระบบโรงเรียนทุกประการ

2. วิธีเรียนแบบทางไกล (ทก.) เป็นวิธีเรียนที่เหมาะสมแก่ผู้ที่มีภารกิจมากจนไม่มีเวลาที่จะเข้าไปนั่งเรียนในชั้นเรียนได้เป็นประจำและอยู่ในชนบทที่ห่างไกลจากสถานที่ตั้งศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนจังหวัด เมื่อผู้เรียนไปขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษาและลงทะเบียนเรียนที่ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนจังหวัดต่าง ๆ แล้วก็จัดหาหนังสือตำราต่าง ๆ ที่ผู้เรียนสามารถศึกษาด้วยตนเองได้ โดยฝึกหัดทำแบบฝึกหัดต่าง ๆ ฟังรายการวิทยุ จากสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย เครือข่ายที่ 2 เพื่อการศึกษา (สวศ) ออกอากาศทุกวันระหว่างเวลา 05.30 - 21.30 น. ในระบบ เอ.เอ็ม. ขนาดคลื่นความถี่ที่กรุงเทพมหานคร 1467 กิโลเฮิร์ตซ์ นอกจากนี้นักศึกษาจะต้องไปเข้าร่วมกิจกรรมพบกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับ เมื่อจบแล้วจะได้รับประกาศนียบัตร ซึ่งมีศักดิ์และสิทธิ์เท่ากับผู้เรียนในระบบโรงเรียนทุกประการ

3. วิธีเรียนด้วยตนเอง (ตอ.) เป็นวิธีการเรียนที่มีลักษณะคล้าย ๆ กับวิธีการเรียนแบบทางไกล คือผู้เรียนไม่ต้องไปเข้าชั้นเรียน จะใช้เวลาศึกษาค้นคว้าอ่านตำราต่าง ๆ ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่เสียค่าใช้จ่ายในการเรียนน้อยกว่าการเรียนวิธีเรียนแบบทางไกล ไม่ต้องกังวลกับการติดตามฟังรายการต่าง ๆ ซึ่งเป็นบทเรียนทางวิทยุ (ถ้าหากมีเวลาว่างจะเปิดฟังเสริมความรู้ก็เป็นผลดีแก่ผู้เรียนเอง) ต้องไปเข้าร่วมกิจกรรมพบกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และให้มีเจตคติที่ดีต่อการทำงาน อยู่ร่วมกันตามระบบประชาธิปไตย โดยมีเกณฑ์พอสรุปได้คือผู้เรียนลงทะเบียนเรียน 1 หมวดวิชา จะต้องเข้ากิจกรรมกลุ่ม 6 ชั่วโมง และจะต้องมีเวลาพบกลุ่ม 75% ของเวลาพบกลุ่มตามที่ได้กำหนด ต้องผ่านเกณฑ์การประเมินด้วย ผู้ใดสอบได้หมวดวิชาต่าง ๆ แล้ว แต่ไม่ผ่านกิจกรรมกลุ่มตามเกณฑ์ที่ยังไม่อนุมัติให้จบหลักสูตร แต่ถ้าหากสอบได้ครบและผ่านกิจกรรมกลุ่มตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ก็จะได้รับประกาศนียบัตรที่มีศักดิ์และสิทธิ์ที่จะนำไปศึกษาต่อหรือสมัครเข้าทำงานได้เช่นเดียวกับผู้ที่จบจากในระบบโรงเรียนทุกประการเช่นกัน

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นหลักสูตรต่อเนื่องจากหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา การศึกษาระดับนี้มุ่งที่จะส่งเสริมให้ผู้ที่ต้องการศึกษา แต่พลาดโอกาสที่จะศึกษาต่อในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ ฝึกทักษะและปลูกฝังเจตคติที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพได้เท่าเทียมกับผู้อื่น สามารถปฏิบัติตนให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตามสมควรแก่โอกาส หลักสูตรนี้มีความสอดคล้องกับหลักสูตรระดับ

เดียวกับในระบบโรงเรียน และมีความยืดหยุ่นพอเพียงที่จะให้ผู้เรียนเลือกเรียนได้ตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และความต้องการของตน

หลักการ

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีหลักการสำคัญดังนี้

1. เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม อันเป็นพื้นฐานให้เห็นช่องทางสำหรับประกอบอาชีพตามความสามารถ ความสนใจ และความถนัด ตลอดจนรู้จักหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการที่จะใช้ประกอบการตัดสินใจเลือกงานอาชีพ หรือเพื่อปรับปรุงและส่งเสริมอาชีพที่ทำอยู่แล้วให้ดีขึ้น
2. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวันและ เป็นพื้นฐานสำหรับปรับปรุงการดำรงชีวิตของตนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิ่งแวดล้อม และวิทยาการใหม่ ๆ
3. เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างความเป็นเอกภาพของชาติ สอดคล้องกับสภาพการแก้ปัญหาและความต้องการของบุคคล
4. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาบุคลิกภาพในด้านจริยธรรม วัฒนธรรม ค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรม และแนวทางอันจะเป็นการช่วยพัฒนาประเทศ
5. เป็นการศึกษาที่จัดให้ประสานสัมพันธ์กันทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน

จุดมุ่งหมาย

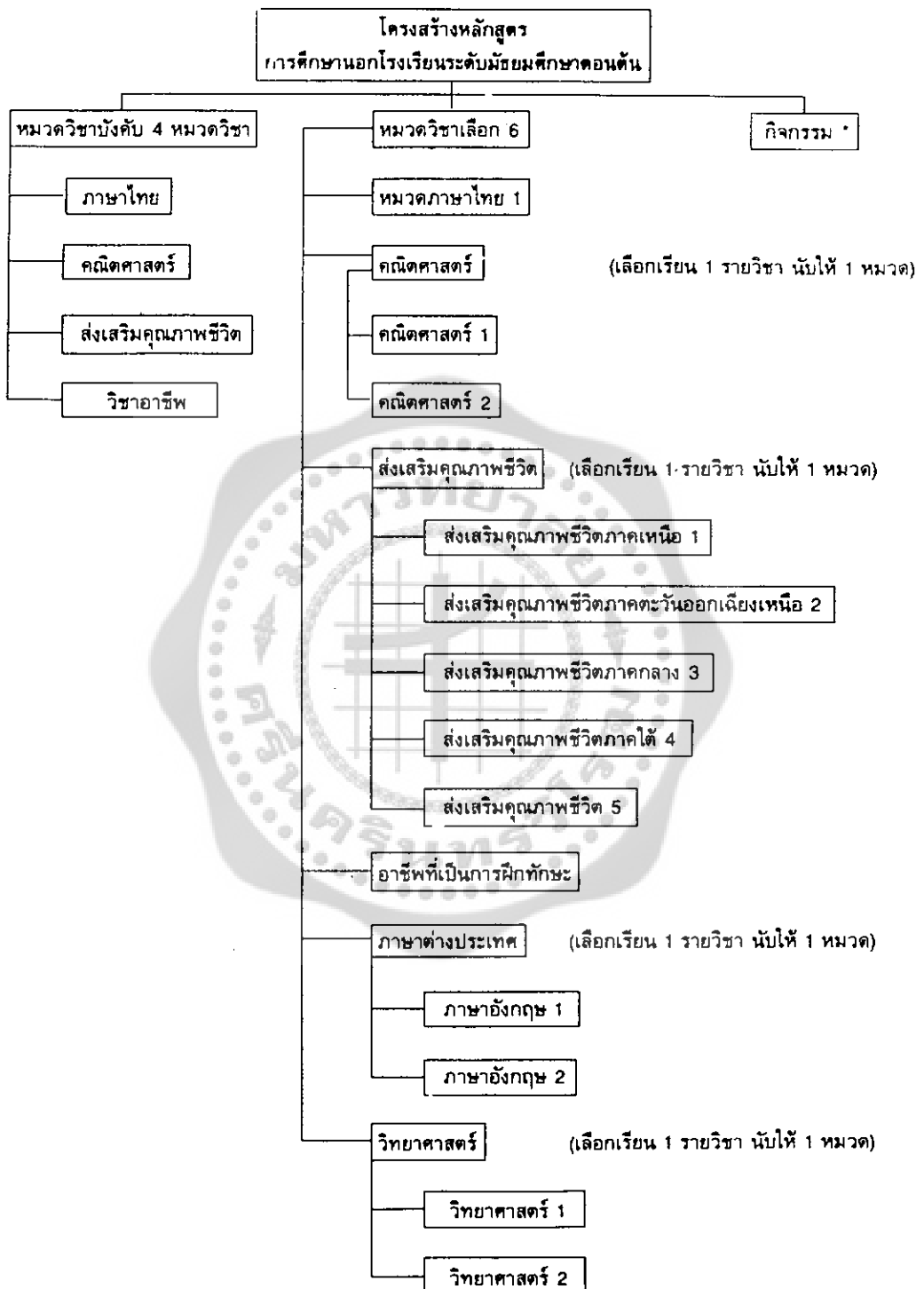
หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ดังนี้

1. รู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา โดยคำนึงถึงกระบวนการคิด ซึ่งมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ ข้อมูลที่เกี่ยวกับตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อมและวิชาการ
2. มีความรู้และทักษะเพียงพอแก่การประกอบอาชีพ การศึกษาเพิ่มเติม และการดำเนินชีวิต
3. เห็นคุณค่าและดำรงไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรมอันดีงาม

4. เข้าใจปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ รู้จักพิจารณาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
5. เป็นพลเมืองดี มีศีลธรรม มีระเบียบวินัย รู้จักสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตลอดจนความรับผิดชอบต่อนตนเอง ครอบครัว และสังคม
6. มีเจตคติที่ดีต่อสังคม มีกิริยาอันอดทนและประหยัด ตลอดจนรู้จักสงวนบำรุงรักษาสถาบันสมบัติ และทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

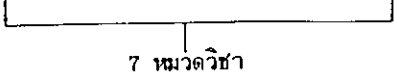

โครงสร้างของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3)

* ผู้เรียนจะต้องร่วมกิจกรรมพบกลุ่มตามที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด
(ที่มา : กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2532 : 3)

โครงสร้างของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

หมวดวิชา	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น		หมายเหตุ
	วิชาบังคับ(หน่วยการเรียนรู้)	วิชาเลือก(หน่วยการเรียนรู้)	
วิชาภาษาไทย	ภาษาไทย (7)	ภาษาไทย 1(9)	จะเลือกเรียนหมวดวิชาใดก่อนก็ได้
วิชาคณิตศาสตร์	คณิตศาสตร์ (3)	คณิตศาสตร์ 1(9) คณิตศาสตร์ 2(9)	การเลือกเรียนในหมวดวิชาเลือกจะต้องเรียนตามลำดับ
วิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต	ส่งเสริมคุณภาพชีวิต (13)	ส่งเสริมคุณภาพชีวิตภาคเหนือ (9) ส่งเสริมคุณภาพชีวิตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2(9) ส่งเสริมคุณภาพชีวิตภาคกลาง 3(9) ส่งเสริมคุณภาพชีวิตภาคใต้ 4(9) ส่งเสริมคุณภาพชีวิตภาคตะวันออก 5(9)	จะเรียนหมวดวิชาใดก่อนก็ได้
วิชาอาชีพ	โลกของงานอาชีพ (3)	อาชีพที่เป็นการฝึกทักษะ (200 ชม. = 1 หมวดวิชา)	วิชาอาชีพเลือกผู้เรียนจะเลือกเรียนหรือเทียบหรือโอนได้ทั้ง 3 หมวดวิชา ตามวิธีการและเกณฑ์ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด
วิชาภาษาต่างประเทศ		ภาษาอังกฤษ 1(9) ภาษาอังกฤษ 2(9)	
วิทยาศาสตร์		ชีววิทยาศาสตร์ 1(9) ชีววิทยาศาสตร์ 2(9)	
	4 หมวดวิชา 7 หมวดวิชา 3 หมวดวิชา (อย่างน้อย)		ผู้ที่จบหลักสูตรต้องเรียนหมวดวิชาบังคับ 4 หมวดวิชาและหมวดวิชาเลือกไม่น้อยกว่า 3 หมวดวิชา รวมไม่น้อยกว่า 7 หมวดวิชา (53 หน่วยการเรียนรู้)

หมายเหตุ

1. วิชาเลือกในหมวดวิชาคณิตศาสตร์ จะต้องเรียงลำดับ คือต้องเรียนคณิตศาสตร์ 1 ก่อน
2. วิชาเลือกในหมวดวิชาอาชีพซึ่งเป็นวิชาที่เสวิมทักษะผู้เรียนจะเลือกเรียนหรือเทียบหรือโอนได้ 3 หมวดวิชา ตามวิธีการและเกณฑ์ที่กมการศึกษาออกโรงเรียนกำหนด
3. กิจกรรม ผู้เรียนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมตามที่กมการศึกษาออกโรงเรียนกำหนด
4. ผู้ที่จบหลักสูตรต้องเรียนและสอบผ่านหมวดวิชาบังคับ 4 หมวดวิชา และหมวดวิชาเลือกไม่น้อยกว่า 3 หมวดวิชา รวมไม่น้อยกว่า 7 หมวดวิชา โดยใช้เวลาศึกษาไม่น้อยกว่า 2 ปี เว้นแต่จะได้มีการเทียบโอนผลการเรียน

เมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งให้กมการศึกษาออกโรงเรียน ใช้หลักสูตรการศึกษาออกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530 ได้กำหนดเงื่อนไขเวลาไว้ ดังต่อไปนี้

1. ผู้ที่ศึกษาตามหลักสูตรที่ใช้ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่มบเบ็ดเสร็จระดับที่ 4 ก่อนปีการศึกษา 2530 ทุกหลักสูตร ให้ใช้หลักสูตรเดิมต่อไปจนถึงปีการศึกษา 2534
2. ผู้ที่เข้าศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา 2530 เป็นต้นไป ให้ใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530
3. เนื่องจากการจัดการศึกษานอกโรงเรียน มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพร่วมกับผู้อื่นในสังคม ดังนั้น การจัดการเรียน การสอนทุกรูปแบบตามหลักสูตร จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงในการทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วย

ผู้ที่เรียนสำเร็จตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530 มีศักดิ์และสิทธิ์เท่าเทียมกับผู้เรียนสำเร็จหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ทุกประการ

ผู้ที่สนใจและประสงค์จะสมัครขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530 จะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. มีสัญชาติไทย
2. สอบได้วุฒิอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้
 - ป.6, ป.7 การศึกษาผู้ใหญ่ระดับที่ 3 หรือการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับ

ที่ 3

- นักธรรมชั้นเอก
- วุฒิอื่นที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศเทียบให้เท่า ป.6

สำหรับพระภิกษุสามเณรที่ประสงค์จะสมัครขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษาเพื่อเรียนวิธีเรียนแบบขั้นเรียน และวิธีเรียนแบบทางไกล จะต้องมีความประพฤติดีทั้งข้างต้นและต้องสอบไล่ได้นักธรรมโทมาก่อน

หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530

1. การเรียนการสอน

1.1 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนเนื้อหาในแต่ละบทเรียน ควรให้อึดหยุ่นตามเหตุการณ์ สภาพท้องถิ่น ความสนใจของผู้เรียน และให้ความสำคัญสัมพันธ์ระหว่างหมวดวิชามากที่สุดเท่าที่จะทำได้

1.2 ผู้สอนควรใช้วิธีสอนที่จะให้ผู้เรียนรู้ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น ฝึกให้คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น และรู้จักนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยพิจารณาวิธีสอนที่เห็นว่าเหมาะสมกับจุดประสงค์และลักษณะเนื้อหาวิชา เช่น การสอนแบบแก้ปัญหา ค้นคว้า อภิปราย ทำงานเป็นกลุ่ม ฯลฯ

1.3 ผู้สอนควรคำนึงถึงการที่จะให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนทั้งภาควิชาการ และภาคปฏิบัติ ซึ่งมีผลส่งเสริมคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล และให้ผู้เรียนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

2. เวลาเรียน

ในปีการศึกษาหนึ่ง ๆ ให้แบ่งภาคเรียนออกเป็น 2 ภาค ภาคเรียนเรียนละ 20 สัปดาห์ และอาจเปิดภาคฤดูร้อนได้อีกตามที่เห็นสมควร

หลักสูตรนี้กำหนดให้เรียนวิชาบังคับ 4 หมวดวิชา และวิชาเลือกไม่น้อยกว่า 3 หมวดวิชา และต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 4 ภาคเรียน ไม่นับภาคฤดูร้อน

3. ข้อกำหนดวิชาอาชีพ

วิชาอาชีพที่เรียนให้จัดตามหลักสูตรนี้ มีโครงสร้างดังนี้

3.1 วิชาอาชีพบังคับ โลกของงานอาชีพ 3 หน่วยการเรียนรู้

3.2 วิชาอาชีพเลือก ผู้เรียนจะเลือกเรียน/เทียบ/โอน ได้ทั้ง 3 หมวดวิชา ทั้งนี้ให้เลือกเรียนในวิชาที่มีเนื้อหาซ้ำกับที่เคยเรียนมาแล้ว โดยวิธีการดังนี้

3.2.1 เทียบจากประสบการณ์ด้านอาชีพ

- ประเมินจากประสบการณ์ที่มีอยู่
- ประเมินจากอาชีพที่ประกอบกิจการอยู่
- ประเมินจากโครงการประกอบอาชีพใหม่หรือโครงการพัฒนาอาชีพเดิม

3.2.2 โอนผลการเรียนจากแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระตามวิธีการและเกณฑ์ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

3.2.3 เรียนตามหลักสูตรวิชาอาชีพที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดและอนุมัติ ซึ่งมีระดับเทียบเท่ากับระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยอาจเลือกเรียนวิชาเดียว สาขาเดียว หรือหลายรายวิชาสาขาเดียว หรือหลายรายวิชาต่างสาขากันที่มีเวลาเรียนตามหลักสูตรรวมกันไม่น้อยกว่า 200 ชั่วโมง นับให้ 1 หมวดวิชา โดยสถานศึกษาจัดสอนเองหรือโอนผลการเรียนมาจากสถานศึกษาอื่นที่กระทรวงศึกษาธิการรับรอง

4. การประเมินผล

การประเมินผลการเรียนให้เป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียน ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530

5. เกณฑ์การจบหลักสูตร

ผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ต้องสอบได้วิชาบังคับ 4 หมวดวิชา วิชาเลือกไม่น้อยกว่า 3 หมวดวิชา รวมอย่างน้อย 7 หมวดวิชา โดยใช้เวลาศึกษาไม่น้อยกว่า 2 ปี เว้นแต่จะได้มีการเทียบโอนผลการเรียน จึงจะถือว่าจบหลักสูตร

6. วิธีการเรียน

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530 ได้กำหนดวิธีเรียนไว้ 3 วิธี คือ

6.1 วิธีเรียนแบบชั้นเรียน ใช้ตัวย่อว่า (ชร.)

6.2 วิธีเรียนแบบทางไกล ใช้ตัวย่อว่า (ทก.)

6.3 วิธีเรียนด้วยตนเอง ใช้ตัวย่อว่า (ดอ.)

การเรียนทั้ง 3 วิธีนี้ ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือจะเลือกเรียนทั้ง 3 วิธีในเวลาเดียวกันก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการลงทะเบียนเรียน และความพร้อมของผู้เรียนในด้านเวลา ค่าใช้จ่าย และความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน รายละเอียดของแต่ละวิธีเรียนพอสรุปได้ ดังต่อไปนี้

6.1 วิธีเรียนแบบชั้นเรียน (ชร.) คือวิธีเรียนที่นักศึกษาจะต้องไปเข้าชั้นเรียนเช่นเดียวกับนักเรียนภาคปกติในระบบโรงเรียน เพียงแต่ช่วงเวลาเรียนจะเป็นในตอนเย็นหรือในตอนค่ำ หลังจากที่ผู้เรียนว่างจากภารกิจประจำวันต่าง ๆ แล้ว เมื่อศึกษาเล่าเรียนและทำกิจกรรมการเรียนจนครบเงื่อนไขตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ก็ให้จบการศึกษาแต่ละระดับ เมื่อจบแล้วจะได้รับประกาศนียบัตร ซึ่งมีศักดิ์และสิทธิ์เท่ากับผู้เรียนในระบบโรงเรียนทุกประการ

6.2 วิธีเรียนแบบทางไกล (ทก.) เป็นวิธีเรียนที่เหมาะสมแก่ผู้ที่มีภารกิจมากจนไม่มีเวลาที่จะเข้าไปนั่งเรียนในชั้นเรียนได้เป็นประจำ เช่น อยู่ในชนบทที่ห่างไกลจากสถานที่ตั้งของสถานศึกษาหรือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด เมื่อผู้เรียนไปขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษาและลงทะเบียนเรียนที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดต่าง ๆ แล้วก็จัดหาหนังสือตำราต่าง ๆ ที่นักศึกษาสามารถศึกษได้ด้วยตนเองได้ โดยฝึกหัดทำแบบฝึกหัดต่าง ๆ พังรายการวิทยุ จากสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย เครือข่ายที่ 2 เพื่อการศึกษา (สวศ 2) ออกอากาศทุกวันระหว่างเวลา 05.30 - 21.10 น. ในระบบ เอ.เอ็ม. ขนาดคลื่นความถี่ที่กรุงเทพมหานคร 1467 กิโลเฮิร์ตซ์ นอกจากนี้ นักศึกษาจะต้องไปเข้าร่วมกิจกรรมพบกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับ เมื่อเรียนจบตามหลักสูตรแล้วจะได้รับประกาศนียบัตร ซึ่งมีศักดิ์และสิทธิ์เท่ากับผู้เรียนในระบบโรงเรียนทุกประการ

6.3 วิธีเรียนด้วยตนเอง (ตอ.) เป็นวิธีการเรียนที่มีลักษณะคล้าย ๆ กับวิธีการเรียนแบบทางไกล คือนักศึกษาไม่ต้องไปเข้าชั้นเรียน จะใช้เวลาศึกษาค้นคว้าอ่านตำราต่าง ๆ ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ เสียค่าใช้จ่ายในการเรียนน้อยกว่าการเรียนวิธีเรียนแบบทางไกล ไม่ต้องกังวลกับการติดตามฟังรายการต่าง ๆ ซึ่งเป็นบทเรียนทางวิทยุ (ถ้าหากมีเวลาว่างจะเปิดฟังเสริมความรู้ก็เป็นผลดีแก่นักศึกษาเอง) ต้องไปเข้าร่วมกิจกรรมพบกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนดจะต้องมีเวลาพบกลุ่มไม่น้อยกว่า 75% ของเวลาพบกลุ่มทั้งหมด และต้องผ่านเกณฑ์การประเมินด้วยนักศึกษาที่สอบได้ครบหมวดวิชาและผ่านกิจกรรมกลุ่มตามเกณฑ์ที่กำหนด ก็จะได้รับประกาศนียบัตรที่มีศักดิ์และสิทธิ์ที่จะนำไปศึกษาต่อหรือสมัครเข้าทำงานได้ เช่นเดียวกับผู้ที่จบจากในระบบโรงเรียนทุกประการ

ตามระเบียบว่าด้วยการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530 นั้น หลักการสำคัญในการประเมินผลก็คือ ให้ประเมินเป็นรายหมวดวิชา

สาระสำคัญของระเบียบว่าด้วยการประเมินผลการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530 ในส่วนที่คล้ายคลึงกัน คือ

1. การให้อ่านาจสถานศึกษา

ระเบียบนี้ให้อ่านาจแก่หัวหน้าสถานศึกษาที่จะ

- 1.1 ประเมินผลระหว่างภาคเรียนได้ด้วยสถานศึกษาเอง
- 1.2 ให้อ่านาจสถานศึกษาอนุมัติผลการเรียนและการจบหลักสูตรของนักศึกษาได้
- 1.3 ให้อ่านาจสถานศึกษาออกหลักฐานแสดงผลการเรียนและใบรับรองต่าง ๆ ได้

2. เกณฑ์การประเมินผล

ระเบียบนี้กำหนดเกณฑ์การประเมินผลไว้ดังนี้

- 2.1 การเรียนแบบชั้นเรียนและการเรียนทางไกล ต้องสอบให้ได้คะแนนในแต่ละหมวดวิชา ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของคะแนนระหว่างภาค และคะแนนปลายภาคเรียนรวมกัน
- 2.2 การให้ระดับผลการเรียนคิดจากคะแนนระหว่างภาคเรียนและปลายภาคเรียนร่วมกัน
- 2.3 การเรียนแบบตนเองไม่มีคะแนนระหว่างภาคเรียน ให้ใช้เกณฑ์ตัดสินคะแนนการสอบปลายภาค แต่ละหมวดวิชาไม่น้อยกว่าร้อยละ 50

สาระสำคัญในส่วนที่แตกต่างกันของระเบียบประเมินผล หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย พ.ศ. 2530 ก็คือ

ข้อสอบปลายภาคระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สถานศึกษาเป็นผู้สร้างข้อสอบเอง

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530

ความเป็นมา

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน นั้น แต่เดิมจัดการศึกษาโดยใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ของกระทรวงศึกษาธิการ จัดการศึกษาประเภทชั้นเรียนเรียกว่า การศึกษาผู้ใหญ่ระดับที่ 5 จัดการเรียนการสอนเป็นรายวิชาเช่นเดียวกับการเรียนในระบบโรงเรียน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2526 กรมการศึกษานอก

โรงเรียนได้รับมอบหมายให้จัดการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาประเภทบุคคลภายนอกขึ้น สำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนปลายนั้น ใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 ดำเนินการจัดการสอนเป็นหมวดวิชา มีหมวดวิชาบังคับ 5 หมวดวิชา คือ ภาษาไทย สังคมศึกษา พละนาฏย วิทยาศาสตร์ พื้นฐานวิชาอาชีพ และต้องสอบได้ครบทุกหมวดวิชา ส่วนหมวดวิชาเลือกมี 6 หมวดวิชาคือ ภาษาไทย สังคมศึกษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิชาอาชีพ 6 สาขา ภาษาต่างประเทศ 6 สาขา สำหรับหมวดวิชาเลือกต้องสอบได้อย่างน้อย 3 หมวดวิชา ในปี พ.ศ. 2529 กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ดำเนินการทดลองจัดการศึกษานอกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย์ ระดับที่ 5 ขึ้นที่ศูนย์ฯ ภาคเหนือ โดยใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 จัดการสอนเป็นแบบรวมหมวดวิชาเช่นเดียวกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนประเภทบุคคลภายนอก ต่อมาเมื่อปีการศึกษา 2530 กรมการศึกษานอกโรงเรียน ดำเนินการปรับหลักสูตรใหม่ทุกระดับ โดยยึดหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการได้อนุมัติให้ใช้แล้วเป็นหลักในการปรับหลักสูตร โดยจัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบ ขึ้นเรียน เรียนด้วยตนเองและเรียนทางไกล สำหรับหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนพุทธศักราช 2530 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้ใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ที่รวมเป็นหมวดวิชา โดยยึดแนวทางการรวมหมวดวิชาตามหลักสูตรที่ ศบค. ได้อนุมัติแล้วเป็นหลัก เพื่อให้สะดวกต่อการเทียบโอนผลการเรียน

หลักการ

1. เป็นหลักสูตรหลังหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นซึ่งให้การศึกษาทั่วไปและพื้นฐานวิชาอาชีพอย่างกว้าง ๆ มาแล้ว สำหรับมัธยมศึกษาตอนปลาย เน้นการเลือกกลุ่มวิชาตามความถนัด ความสามารถ และความสนใจ เพื่อผู้เรียนจะยึดเป็นอาชีพต่อไป
2. เป็นหลักสูตรที่มุ่งฝึกผู้เรียนให้มีประสบการณ์เพื่อให้เกิดความรู้ความชำนาญที่สามารถจะนำไปใช้ปฏิบัติและประกอบอาชีพได้จริง หรือเพื่อหาความรู้เพิ่มเติม หรือเป็นพื้นฐานสำหรับศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น

3. เป็นหลักสูตรที่มุ่งให้ผู้เรียนใฝ่ใจแสวงหา ความรู้ ความจริง เพื่อให้เกิดความงอกงามทางสติปัญญา ความสำนึก และความซาบซึ้งในคุณค่าของธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรม และงานสร้างสรรค์ของมนุษย์
4. เป็นหลักสูตรที่มุ่งปลูกฝังคุณธรรมและความกล้าทางจริยธรรม ทั้งนี้ให้เน้นการประพฤติปฏิบัติเป็นสำคัญ
5. เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการผสมผสานความรู้กับการปฏิบัติให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
6. เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการเลือกพื้นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ
7. เป็นหลักสูตรที่สนับสนุนให้ผู้เรียนร่วมมือกันใช้ความรู้ ความสามารถเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาสังคม
8. เป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สามารถศึกษาหาความรู้และทักษะจากแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระ

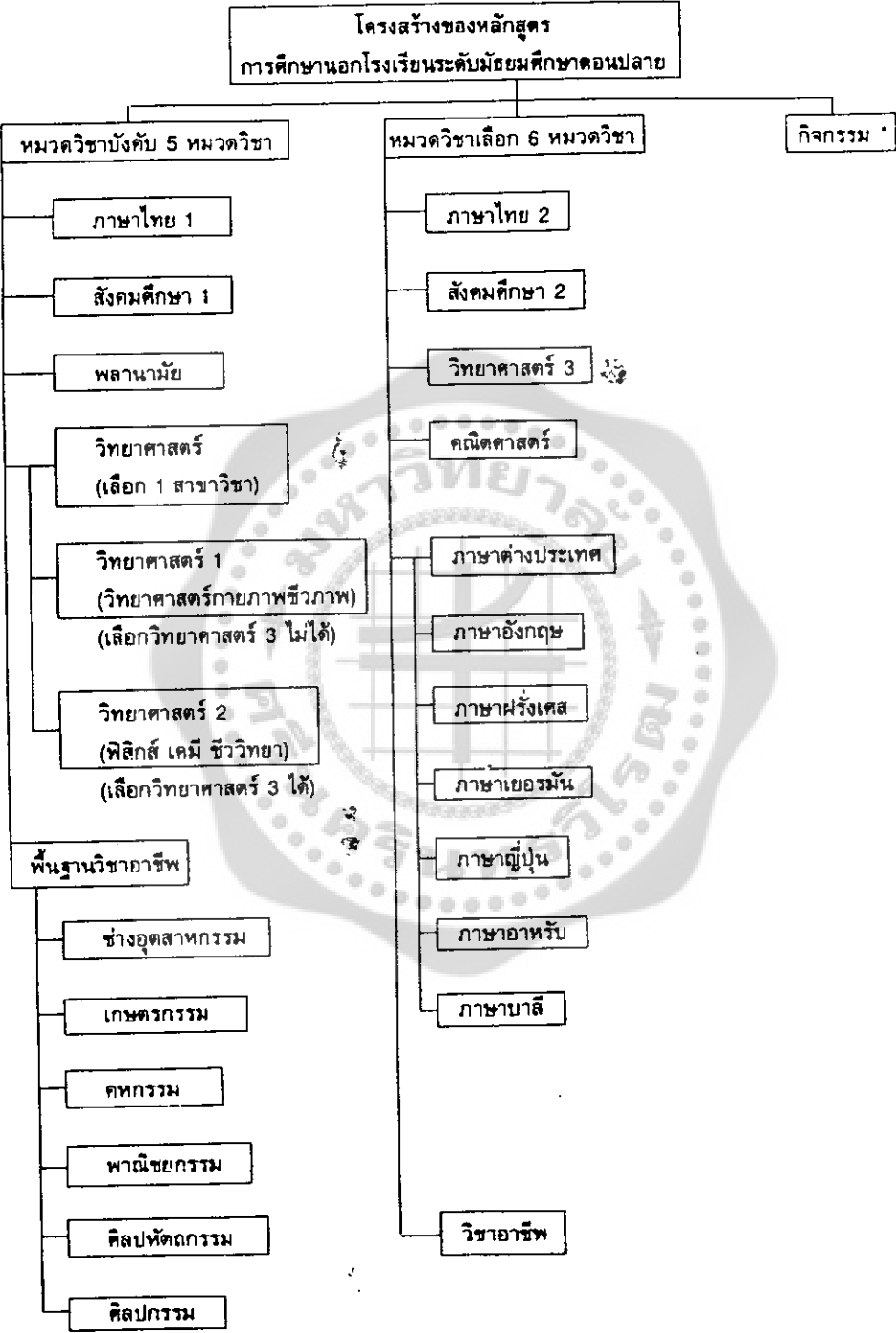
จุดมุ่งหมาย

1. เพื่อให้รู้จักดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต และยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น และประเทศชาติ
2. เพื่อให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีนิสัยใฝ่หาความรู้และทักษะอยู่เสมอ รักการทำงาน สามารถทำงานเป็นหมู่คณะ มีความขยันหมั่นเพียรอดทนและรู้จักประหยัด
3. เพื่อให้มีความรู้ ทักษะในวิชาอาชีพเพียงพอแก่การดำเนินชีวิต มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ รู้ช่องทางในการประกอบสัมมาชีพที่เหมาะสมกับตน เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญต่อท้องถิ่นและประเทศชาติ

4. เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม ธรรมชาติ ภูมิปัญญา และอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
5. เพื่อให้รู้จักเคารพสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น รู้จักหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น รู้จักใช้สิทธิ เสรีภาพของตนในทางสร้างสรรค์บนรากฐานแห่งกฎหมาย จริยธรรม และศาสนา
6. เพื่อให้มีความสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รู้จักใช้สิทธิและปัญญาในการดำรงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
7. เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานและปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ และของโลกปัจจุบัน มีความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ รู้จักแก้ปัญหา และข้อขัดแย้ง ด้วยวิธีการแห่งปัญญาและสันติวิธี

โครงสร้างของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6)

* ผู้เรียนจะต้องร่วมกิจกรรมพบกลุ่มตามที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด
(ที่มา : กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2533 : 159)

หมายเหตุ

1. วิชาเลือกในหมวดวิชาอาชีพเป็นวิชาที่เสริมทักษะ ผู้เรียนจะเลือกเรียนหรือเทียบหรือโอนได้ถึง 3 หมวดวิชา ตามวิธีการและเกณฑ์ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

2. กิจกรรม ผู้เรียนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมตามที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

3. ผู้ที่จบหลักสูตรต้องเรียนและสอบผ่านหมวดวิชาบังคับ 5 หมวดวิชา วิชาเลือกไม่น้อยกว่า 3 หมวดวิชา รวมไม่น้อยกว่า 8 หมวดวิชา โดยใช้เวลาศึกษาน้อยกว่า 2 ปี เว้นแต่จะได้มีการเทียบโอนผลการเรียน

เมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งให้กรมการศึกษานอกโรงเรียน ใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530 ได้กำหนดเงื่อนไขเวลาไว้ ดังนี้

1. ผู้ที่ศึกษาตามหลักสูตรที่ใช้ในการจัดการศึกษาผู้เยาว์ระดับที่ 5 ก่อนปีการศึกษา 2530 ทุกหลักสูตร ให้ใช้หลักสูตรเดิมต่อไปจนถึงปีการศึกษา 2534

2. ผู้ที่เข้าศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา 2530 เป็นต้นไป ให้ใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530

3. เนื่องจากการจัดการศึกษานอกโรงเรียน มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพร่วมกับผู้อื่นในสังคม ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนทุกรูปแบบตามหลักสูตรนี้จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงในการทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วย

ผู้ที่เรียนสำเร็จตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530 มีศักดิ์และสิทธิ์เท่าเทียมกับผู้เรียนสำเร็จหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ทุกประการ

ผู้ที่สนใจและประสงค์จะสมัครขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530 จะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. มีสัญชาติไทย
2. สอบได้วุฒิอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้
 - ม.3
 - มศ.3

- การศึกษาผู้ใหญ่ระดับที่ 4 หรือการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีระดับที่ 4
- เปรียญธรรม 3 ประโยค
- วุฒิอื่นที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศเทียบให้เท่า ม.3

สำหรับพระภิกษุสามเณรที่ประสงค์จะศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530 สามารถขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษาเพื่อเรียนโดยวิธีเรียนด้วยตนเองได้ ส่วนวิธีเรียนแบบชั้นเรียน และวิธีเรียนแบบทางไกล มหาเถรสมาคมมีมติไม่อนุญาตให้เรียนในสองวิธีการเรียนนี้

หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530

1. การเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้ ผู้เรียนสามารถลงทะเบียนเรียนได้ทุกวิถีของการจัดการศึกษานอกโรงเรียนและนำผลการเรียนแต่ละวิธีมาประเมินผลร่วมกัน กับทั้งสามารถโอนผลการเรียนระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียน กับการศึกษาออกโรงเรียนได้อีกด้วย

2. เวลาเรียน

ในปีการศึกษาหนึ่ง ๆ ให้แบ่งภาคเรียนออกเป็น 2 ภาค ภาคเรียนละ 20 สัปดาห์ และโรงเรียนอาจเปิดภาคฤดูร้อนได้อีกตามที่เห็นสมควร หลักสูตรนี้กำหนดให้เรียนวิชาบังคับ 5 หมวดวิชา วิชาเลือกอย่างน้อย 3 หมวดวิชา นักศึกษาลงทะเบียนเรียนได้ไม่เกินภาคเรียนละ 2 หมวดวิชา

ในการจัดการเรียนแบบชั้นเรียน ในสัปดาห์หนึ่งให้โรงเรียนเปิดสอนสัปดาห์ละไม่น้อยกว่า 6 วัน ๆ ละไม่น้อยกว่า 5 คาบ คาบเรียนละ 50 นาที สัปดาห์ละ 30 คาบ ในคาบเวลาดังกล่าวจะต้องเป็นเวลาเรียนอย่างน้อย 29 คาบ เวลาที่เหลือสัปดาห์ละ 1 คาบ ให้จัดกิจกรรมการจัดคาบเวลาเรียนของแต่ละหมวดวิชาต่อสัปดาห์ต่อภาคเรียน ให้คิดตามอัตราส่วนของหน่วยการเรียนของหมวดวิชาที่เปิดสอนในภาคเรียนนั้น ๆ สำหรับภาคฤดูร้อนซึ่งมีเวลาเรียน 4 สัปดาห์ เวลาเรียนต่อสัปดาห์ของหมวดวิชาที่เปิดสอนในภาคฤดูร้อนจะต้องเป็น 3 เท่าของเวลาที่กำหนดสำหรับภาคปกติ

3. หน่วยการเรียนรู้

การกำหนดหน่วยการเรียนรู้หมวดวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรให้ถือเกณฑ์การเทียบ ดังนี้

1. หมวดวิชาบังคับ ได้แก่ หมวดวิชาภาษาไทย 1 หมวดวิชาสังคมศึกษา 1 หมวดวิชาพลานามัย หมวดวิชาวิทยาศาสตร์ 1 และหมวดวิชาวิทยาศาสตร์ 2 มีค่าหมวดวิชาละ 6 หน่วยการเรียนรู้ ส่วนหมวดวิชาพื้นฐานวิชาอาชีพแต่ละสาขามีค่าสาขาละ 12 หน่วยการเรียนรู้
2. หมวดวิชาเลือก ได้แก่ หมวดวิชาภาษาไทย 2 หมวดวิชาสังคมศึกษา 2 หมวดวิชาวิทยาศาสตร์ 3 หมวดวิชาคณิตศาสตร์ และหมวดวิชาภาษาต่างประเทศ มีค่าหมวดวิชาละ 13 หน่วยการเรียนรู้

4. ข้อกำหนดหมวดวิชาอาชีพ

หมวดวิชาอาชีพที่เรียนตามหลักสูตรนี้ ให้เลือกจากหลักสูตรวิชาอาชีพที่กระทรวงศึกษาธิการอนุมัติ หรือสามารถผ่านเกณฑ์การประเมินจากประสบการณ์ด้านอาชีพ

1. เรียนตามหลักสูตรวิชาอาชีพที่กระทรวงศึกษาธิการอนุมัติ โดยอาจจะเลือกเรียนวิชาเดียว สาขาเดียว หรือหลายรายวิชาสาขาเดียวกัน หรือหลายรายวิชาต่างสาขากัน ที่มีเวลาเรียนตามหลักสูตรรวมกันไม่น้อยกว่า 250 ชั่วโมง นับให้ 1 หมวดวิชา โดยสถานศึกษาจัดสอนเองหรือโอนผลการเรียนมาจากสถานศึกษาอื่น ๆ
2. โอนผลการเรียนจากสถานฝึกงานอาชีพตามวิธีการและเกณฑ์ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

3. เทียบจากประสบการณ์ด้านอาชีพ

- ประเมินจากประสบการณ์ที่มีอยู่
- ประเมินจากอาชีพที่ประกอบกรอยู่
- ประเมินจากโครงการประกอบอาชีพใหม่หรือโครงการพัฒนาอาชีพเดิม

ทั้งนี้ให้เป็นไปตามวิธีการและเกณฑ์ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

5. การประเมินผลการเรียน

การประเมินผลการเรียนให้เป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียน ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530

6. เกณฑ์การจบหลักสูตร

ผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ต้องได้วิชาบังคับ 5 หมวดวิชา (36 หน่วยการเรียนรู้) วิชาเลือกไม่น้อยกว่า 3 หมวดวิชา (39 หน่วยการเรียนรู้) รวมแล้ว 8 หมวดวิชา (75 หน่วยการเรียนรู้) และต้องมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของเวลาที่กำหนดตลอดหลักสูตร

7. กิจกรรม

สถานศึกษาต้องจัดให้มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการทำงาน โดยใช้กระบวนการกลุ่มในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน ทุนบำรุงชมธรรมนิยมประเพณีอันดีงาม เป็นการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบ และเสียสละส่วนตนเพื่อส่วนรวม

จุดเด่นของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ พุทธศักราช 2530 มีอยู่ 3 จุดสำคัญ คือ

1. หลักสูตรนี้ให้ความสำคัญกับผู้ที่มีอาชีพหรือทำงานอยู่แล้ว ให้สามารถเทียบโอนอาชีพที่ทำอยู่นั้นให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนสายสามัญตามหลักสูตรนี้ได้ถึง 3 หมวดวิชา นั่นคือ หนึ่งของการศึกษาเรียนรู้นั้น กรมการศึกษานอกโรงเรียนถือว่าคนที่ประกอบอาชีพใด ๆ จะมีอาชีพ มีรายได้ นั้น ย่อมจะต้องมีการเรียนรู้วิธีการ การจัดการ วิธีการเรียนรู้ หลายสิ่งหลายอย่าง จึงจะสามารถประกอบอาชีพจนเจริญรุ่งเรือง มีอาชีพ มีรายได้ ผู้คนที่มีอาชีพเหล่านี้ย่อมมีความรู้ความสามารถที่หลักสูตรนี้จะยอมรับให้เทียบโอนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนสายสามัญตามหลักสูตรนี้ได้ นับเป็นมติใหม่ของการยอมรับการเรียนรู้ด้วยตนเอง ว่าเป็นการเรียนรู้ในหลักสูตรซึ่งไม่เคยมีมาก่อนหน้านี้

2. การยอมรับในเรื่องการเทียบโอนวิชาอาชีพจากที่ทำงานให้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนตามหลักสูตรนี้ทำให้คนมุ่งเข้าทำงานทำ สำหรับผู้ที่ยังไม่ถึงงานทำ สำหรับผู้ที่ถึงงานทำอยู่แล้วก็จะได้ ขวณขายที่จะปรับปรุงอาชีพของตนให้ดียิ่งขึ้น โดยไม่ต้องค้นคว้าไป เรียนวิชาอาชีพหรือวิชาการอื่น ๆ ที่ไม่จำเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพในชีวิตประจำวันที่ตนทำอยู่แล้ว

3. หลักสูตรนี้เปิดโอกาสกว้างขวางให้ผู้เรียนได้เลือกวิธีการเรียนได้ถึง 3 วิธี คือ วิธีเรียนแบบชั้นเรียน วิธีเรียนแบบทางไกล และวิธีเรียนด้วยตนเอง ตามความเหมาะสมกับสภาพและความจำเป็นของผู้เรียนแต่ละคน

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ

หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น พุทธศักราช 2525

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษาเดิม) ได้จัดการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพมาเป็นเวลานาน โดยมีโรงเรียนผู้ใหญ่เคลื่อนที่ โรงเรียนผู้ใหญ่ประจำที่ โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด เป็นผู้ดำเนินการจัดหลักสูตรวิชาชีพ และเปิดสอนบริการประชาชนในท้องที่จังหวัดต่าง ๆ ทุกภาคทั่วประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกอบรมวิชาชีพให้แก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสได้เรียนต่อในวัยอันสมควร ให้มีโอกาสดำเนินวิชาชีพเพื่อนำไปประกอบอาชีพหรือเพื่อใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาที่ประสบอยู่ในชีวิตประจำวัน อันเป็นการช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของตน การจัดการเรียนการสอนเน้นหนักให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกฝนให้เกิดความชำนาญในระดับช่างกึ่งฝีมือ เพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานหรือดำเนินกิจการอาชีพตามที่ได้ฝึกอบรมมา ดังนั้น การกำหนดหลักสูตรที่ใช้ฝึกอบรมจึงมีระยะยาวนานพอเพียงที่จะให้ผู้เข้ารับการฝึกเกิดทักษะ หรือ ความชำนาญ พอที่จะนำไปประกอบอาชีพได้

จากการติดตามผลและวิจัยการดำเนินงานวิชาชีพระยะสั้น โดยเฉพาะของโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติพบว่า การดำเนินงานมีปัญหาหลายด้านทำให้การจัดการศึกษาวิชาชีพไม่สำเร็จตามจุดมุ่งหมายเท่าที่ควร เป็นต้นว่า เมื่อผู้เรียนเรียนจบแล้วไม่สามารถหางานทำได้ เพราะโรงเรียนจัดการฝึกด้านแรงงานอุตสาหกรรมมากเกินไป แต่ประเทศไทยเราไม่ใช่ประเทศอุตสาหกรรม ความต้องการแรงงานด้านนี้ในตลาดจึงมีไม่มาก อัตราผู้เรียนออกกลางคันค่อนข้างสูงเนื่องมาจากหลักสูตรมีระยะเวลาเรียนยาวเกินไป ไม่ทันสมัยและการเปิดสอนไม่เป็นไปตามฤดูกาลที่ประชาชนในแต่ละท้องถิ่นว่างจากอาชีพ เช่น เปิดสอนในช่วงฤดูฝนซึ่งเป็นเวลาทำนา ทำไร่ ทำสวน ฯลฯ ผู้เรียนต้องออกไปประกอบอาชีพนั้น ๆ การฝึกอบรมมักมีปัญหาด้านขาดแคลนวัสดุ อุปกรณ์ช่วยสอน เนื่องจากได้รับงบประมาณจำกัดและภาวะทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วัสดุฝึกมีราคาสูงกว่าปกติทำให้จัดหาได้ไม่พอเพียง และเครื่องมือ

เครื่องใช้ประกอบการสอนบางอย่างไม่เหมาะสม ด้านหลักสูตรมีข้อบกพร่อง ลำสมัย ไม่ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน ขาดความยืดหยุ่นในที่จะปรับให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นและการจัดหลักสูตรให้มีระยะเวลาเรียน 300 ชั่วโมงเท่ากันทุกวิชานั้นไม่ตรงต่อข้อเท็จจริง เพราะเนื้อหาวิชามีความยากง่ายแตกต่างกัน การฝึกทักษะก็ควรต้องใช้ระยะเวลาแตกต่างกัน ระยะเวลาการเรียนการสอนต้องขึ้นอยู่กับเนื้อหาวิชาแม้แต่ในเนื้อหาวิชาเดียวกัน และตามที่เป็นจริงก็มีผู้เรียนน้อยคนที่ต้องการจะรู้เนื้อหาวิชาทั้งหมดที่บรรจุอยู่ในหลักสูตร 300 ชั่วโมงนั้น

จากข้อมูลหลาย ๆ ด้านที่ได้จากผลการศึกษาและวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ทำให้ผู้มีหน้าที่ดำเนินการจัดการศึกษาวิชาชีพพยายามหาทางปรับปรุงแก้ไขปัญหาและข้อบกพร่องเหล่านั้น การกำหนดหลักสูตรเป็นปัญหาที่สำคัญปัญหาหนึ่งที่กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา (เดิม) ได้หยิบยกขึ้นมาพิจารณาแก้ไข โดยความร่วมมือของคณะครูผู้สอนวิชาชีพในโรงเรียนผู้ใหญ่สายอาชีพ เจ้าหน้าที่กรมอาชีวศึกษาและเจ้าหน้าที่กรมวิชาการ ได้ร่วมกันคิดหาแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรบทเรียนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

ในการปรับปรุงหลักสูตรดังกล่าว นอกจากจะได้จัดให้ยืดหยุ่นเหมาะสมสำหรับใช้ในท้องถิ่นแล้ว ยังได้พยายามจัดให้ใกล้เคียงหลักสูตรวิชาเลือกในระบบโรงเรียนภาคปกติ และหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 - 4 อีกด้วย อันเป็นการสนองนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มีความประสงค์ให้สถานฝึกอาชีพทุกแห่งให้บริการการศึกษาวิชาชีพแก่นักเรียน นักศึกษาโดยทั่วไป หลักสูตรที่ได้กำหนดขึ้นนี้เรียกว่า "หลักสูตรวิชาชีพพุทธศักราช 2520"

หลักสูตรแต่ละวิชาแยกเนื้อหาออกเป็นหมวดหมู่ เรียกว่า รายวิชา แต่ละรายวิชาจบในตัวเองใช้เวลาเรียนระยะสั้น ๆ และจัดให้รายวิชาเหล่านั้นเชื่อมโยงกับรายวิชาอื่นสามารถเรียนต่อเนื่องกันได้ การแยกแต่ละรายวิชาให้มีอิสระเช่นนี้ ก็เพื่อที่จะสนองความต้องการของผู้เรียนที่มีเวลาน้อยหรือมีกำลังทรัพย์ไม่เพียงพอที่จะเรียนต่อในรายวิชาอื่นเป็นระยะเวลายาวนาน ให้มีโอกาสรียนจบหลักสูตรโดยไม่ถือว่าเป็นการออกกลางคัน

นอกจากแบ่งหลักสูตรออกเป็นรายวิชาแล้วยังแยกรายวิชานั้น ๆ ออกเป็นรายวิชาย่อยให้มีความสำเร็จในตัว แต่ละรายวิชาอาจแบ่งเป็นรายวิชาย่อยได้หลาย ๆ รายวิชาย่อยซึ่งอาจจะใช้เวลาเรียนมากกว่าที่กำหนดไว้ในรายวิชานั้น ๆ ให้ผู้เรียนเลือกเรียนได้ตามความเหมาะสมและความต้องการ ซึ่งการแบ่งรายวิชาย่อยนั้นให้ครูผู้สอนกำหนดขึ้นใช้เองตามความเหมาะสม

หลังจากที่ใช้หลักสูตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2520 ในสถานศึกษาสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นเวลาประมาณ 5 ปีได้ทำการปรับปรุงหลักสูตรนี้อีกครั้งหนึ่ง โดยใช้หลักการ แนวทาง และข้อมูล การใช้หลักสูตรวิชาชีพดังกล่าวเป็นฐานในการพัฒนาปรับปรุง เรียกหลักสูตรฉบับปรับปรุงใหม่ว่า "หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น พุทธศักราช 2525" การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงส่วนมากจะเป็นเนื้อหาวิชา และระยะเวลาเรียนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ส่วนหลักการและแนวทางไม่เปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

หลักสูตรวิชาชีพนี้เป็นหลักสูตรที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้ฝึกอบรมนักศึกษาหรือบุคคลทั่วไปที่มีความประสงค์จะเรียนรู้เพื่อนำไปประกอบอาชีพหรือนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน และเพื่อให้ผู้เรียนสายสามัญทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนได้มีโอกาสศึกษาเพื่อเพิ่มความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีทางวิชาชีพ ตลอดจนสามารถโอนหน่วยกิตเข้าสมทบกับหน่วยกิตตามโปรแกรมการเรียนทางสายสามัญได้ การเรียนการสอนหรือการฝึกอบรมเน้นไปในทางปฏิบัติ ลักษณะสำคัญของหลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรรายวิชา ซึ่งหมายความว่าหลักสูตรที่แยกเนื้อหาออกเป็นหมวดหมู่จบในตัวเองเฉพาะรายวิชานั้น ๆ และจัดให้รายวิชาเหล่านั้นเชื่อมโยงกับรายวิชาอื่น ๆ จนสามารถเรียนต่อเนื่องกันได้ ผู้ที่เรียนจบเฉพาะรายวิชาใดรายวิชาหนึ่ง ก็จะมีความรู้เฉพาะเรื่องนั้น ๆ ซึ่งอาจจะนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันหรือเสริมอาชีพเดิมให้ดีขึ้น ถ้าต้องการนำไปประกอบอาชีพจะต้องมีความรู้พื้นฐานในวิชาชีพนั้นมาบ้างแล้ว หรือเลือกเรียนวิชาชีพนั้น ๆ หลาย ๆ รายวิชาต่อเนื่องกัน ระยะเวลาเรียนแต่ละรายวิชาขึ้นอยู่กับความสั้นยาวของเนื้อหา ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนเฉพาะส่วนที่ต้องการเมื่อจบแต่ละรายวิชาแล้วถือว่าจบหลักสูตรจะไม่เรียนต่อรายวิชาอื่นอีกก็ได้

จุดมุ่งหมายหลักสูตร

1. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีในการทำงานอันจะเป็นพื้นฐานที่เพียงพอแก่การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ
2. เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะในอาชีพที่ดำเนินอยู่เป็นการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เป็นแนวทางในการพัฒนาตัวเองและประเทศชาติเป็นส่วนรวม
3. เพื่อส่งเสริมให้มีความสามารถในการประกอบอาชีพรองจากอาชีพเดิมที่ประกอบอยู่ และให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ในอันที่จะเพิ่มพูนรายได้ให้สูงขึ้น
4. เพื่อให้รู้จักตนเอง รู้จักสังคมและองค์ประกอบอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องใช้เป็นข้อมูลในการประกอบอาชีพ

หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น

1. การแบ่งเวลาเรียน ระยะเวลาเรียนหรือฝึกอบรมตามหลักสูตรวิชาชีพให้เป็นไปตามเนื้อหาวิชาของหลักสูตรนั้น ๆ การแบ่งเวลาเรียน ให้ถือตามลักษณะเนื้อหาวิชาในหลักสูตร
2. จำนวนเวลาเรียน นักศึกษาจะต้องมีเวลาเรียนตามที่ระบุไว้ในหลักสูตรรายวิชานั้น ๆ จึงจะมีสิทธิได้รับใบแสดงผลการเรียนและใบสำคัญ
3. หน่วยกิต วิชาที่จัดไว้ในหลักสูตรนี้ เป็นวิชาที่มีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติรวมกันอยู่ การกำหนดหน่วยกิตของรายวิชา จึงให้ถือหลักเกณฑ์ดังนี้คือ วิชาที่มีค่า 1 หน่วยกิต หมายถึง วิชาที่ใช้เวลาเรียนรวมกันไม่น้อยกว่า 30 ชั่วโมง โดยจะเป็นรายวิชาเดียวหรือหลายรายวิชาหรือหลายวิชารวมกันก็ได้
4. การประเมินผลการเรียน การประเมินผลการเรียนให้เป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรวิชาชีพ
5. การแก้ไขเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ให้อธิบดีกรมวิชาการมีอำนาจในการสั่งยกเลิกเพิ่มเติม หรือเปลี่ยนแปลงรายวิชาและเนื้อหาวิชาตามความเหมาะสม
6. คุณสมบัติของผู้เข้าเรียน ผู้เข้าเรียนทุกคนจะต้องผ่านการทดสอบหรือการคัดเลือกของโรงเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด

7. การโอนหน่วยกิต ผู้เข้าเรียนที่มีความประสงค์จะขอโอนหน่วยกิตเข้าสมทบกับหน่วยกิตในระบบโรงเรียนหรือการศึกษานอกโรงเรียนแบบเปิดเสรี ระดับที่ 3 - 4 จะทำได้ เมื่อผู้บริหารโรงเรียนที่จะรับโอนยินยอม

การแบ่งประเภทวิชา

หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น แบ่งออกเป็น 3 ประเภทวิชา

ประเภทวิชาที่ 1 วิชาช่างอุตสาหกรรม

ประเภทวิชาที่ 2 วิชาคหกรรม

ประเภทวิชาที่ 3 วิชาพาณิชยกรรม

รหัสวิชา

ตัวอักษรประจำวิชา ประกอบด้วยตัวอักษรและเลข 3 หลัก

อักษร	อ.ชย.	หมายถึง	ประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม	วิชาช่างยนต์
	อ.ชว.	หมายถึง	ประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม	วิชาช่างวิทยุ
	อ.ชฟ.	หมายถึง	ประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม	วิชาช่างไฟฟ้า
	อ.ชข.	หมายถึง	ประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม	วิชาช่างเชื่อมโลหะ
	ค.คส.	หมายถึง	ประเภทวิชาคหกรรม	วิชาช่างตัดเสื้อสตรี
	ค.คช.	หมายถึง	ประเภทวิชาคหกรรม	วิชาช่างตัดเสื้อชาย
	ค.อบ.	หมายถึง	ประเภทวิชาคหกรรม	วิชาอาหาร และขนม
	ค.สส.	หมายถึง	ประเภทวิชาคหกรรม	วิชาช่างตัดผมและเสริมสวย
	พ.บช.	หมายถึง	ประเภทวิชาพาณิชยกรรม	วิชาบัญชี
	พ.พท.	หมายถึง	ประเภทวิชาพาณิชยกรรม	วิชาพิมพ์ดีดภาษาไทย
	พ.พอ.	หมายถึง	ประเภทวิชาพาณิชยกรรม	วิชาพิมพ์ดีดภาษาอังกฤษ
	พ.กธ.	หมายถึง	ประเภทวิชาพาณิชยกรรม	วิชาการจัดการธุรกิจ

ตัวเลข เลขหลักร้อย หมายถึง เลข 0 หมายถึง วิชาเลือกจะเรียนในปีใดก็ได้

เลขหลักสิบ หมายถึง ลำดับที่วิชาในแต่ละประเภทวิชา

เลขหลักหน่วย หมายถึง ลำดับที่รายวิชาในแต่ละวิชา

ตัวอย่างการอ่าน

อ.ชย. 011 หมายถึง วิชาเลือกประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม วิชาที่ 1 ช่างยนต์
รายวิชาที่ 1 ความรู้เบื้องต้นช่างยนต์

ค.คช. 023 หมายถึง วิชาเลือกประเภทวิชาคหกรรม วิชาที่ 2 ช่างตัดเสื้อผ้าชาย
รายวิชาที่ 3 เสื้อเชิ้ต

พ.พท. 024 หมายถึง วิชาเลือกประเภทวิชาพาณิชยกรรม วิชาที่ 2 พิมพ์ดีดภาษาไทย
รายวิชาที่ 4 การพิมพ์ดีดในสำนักงาน

ข้อกำหนดการเรียนวิชาชีพระยะสั้น

วิชาช่างยนต์

1. ผู้เข้าเรียนวิชาช่างยนต์ ถ้าไม่มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับช่างยนต์ตามรายละเอียดเนื้อหา
ในรายวิชา อ.ชย. 011 ความรู้เบื้องต้นช่างยนต์มาก่อน จะต้องเลือกเรียนรายวิชา อ.ชย. 011
ความรู้เบื้องต้นช่างยนต์ก่อนจึงจะเลือกเรียนรายวิชาอื่น ๆ ได้
2. ถ้าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับช่างยนต์มาบ้างแล้ว จะเลือกเรียนรายวิชาอื่นใด
ก็ได้ไม่จำเป็นต้องเรียนรายวิชาความรู้เบื้องต้นช่างยนต์ก่อน ทั้งนี้ต้องผ่านการทดสอบ สัมภาษณ์
หรือสอบความรู้ ตามวิธีการอื่นใดให้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของครูผู้สอน

วิชาช่างวิทยุ

1. ผู้เข้าเรียนวิชาช่างวิทยุ ถ้าไม่มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับช่างวิทยุตามรายละเอียดเนื้อหา
ในรายวิชา อ.ชว. 021 วิทยุเบื้องต้นมาก่อน จะต้องเลือกเรียนรายวิชา อ.ชว. 021 วิทยุเบื้องต้น
ก่อน จึงจะเลือกเรียนรายวิชาอื่น ๆ ได้
2. ถ้าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับช่างวิทยุมาบ้างแล้ว จะเลือกเรียนรายวิชาอื่นใด
ก็ได้ไม่จำเป็นต้องเรียนรายวิชาช่างวิทยุก่อน ทั้งนี้ต้องผ่านการทดสอบ สัมภาษณ์ หรือสอบความรู้
ตามวิธีการอื่นใดให้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของครูผู้สอน

วิชาช่างไฟฟ้า

1. ผู้เข้าเรียนวิชาช่างไฟฟ้า ถ้าไม่มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับช่างไฟฟ้าตามรายละเอียดเนื้อหาในรายวิชา อ.ชฟ. 031 ไฟฟ้าเบื้องต้นมาก่อน จะต้องเลือกเรียนรายวิชา อ.ชฟ. 031 ไฟฟ้าเบื้องต้นก่อน จึงจะเลือกเรียนรายวิชาอื่น ๆ ได้

2. ถ้าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับช่างไฟฟ้ามาบ้างแล้ว จะเลือกเรียนรายวิชาอื่นใดก็ได้ไม่จำเป็นต้องเรียนรายวิชาช่างไฟฟ้าเบื้องต้นก่อน ทั้งนี้จะต้องผ่านการทดสอบ สัมภาษณ์ หรือ สอบความรู้ ตามวิธีการอื่นใดให้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของครูผู้สอน

วิชาช่างเชื่อมโลหะ

ผู้เข้าเรียนวิชาช่างเชื่อมโลหะ สามารถจะเลือกเรียนรายวิชาอื่นใดก็ได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิชาช่างเชื่อมโลหะมาก่อน

วิชาช่างตัดเสื้อสตรี

1. ผู้เข้าเรียนวิชาช่างตัดเสื้อสตรี ถ้าไม่มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับช่างตัดเสื้อสตรีตามรายละเอียดเนื้อหาในรายวิชา ค.ตส. 011 ความรู้เบื้องต้นในการตัดเย็บเสื้อผ้ามาก่อน จะต้องเลือกเรียนรายวิชา ค.ตส. 011 ความรู้เบื้องต้นในการตัดเย็บเสื้อผ้าก่อน จึงจะเลือกเรียนรายวิชาอื่น ๆ ได้

2. ถ้าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับช่างตัดเสื้อสตรีมาบ้างแล้ว จะเลือกเรียนรายวิชาอื่นใดก็ได้ไม่จำเป็นต้องเรียนรายวิชาความรู้เบื้องต้นในการตัดเย็บเสื้อผ้าก่อน ทั้งนี้จะต้องผ่านการทดสอบ สัมภาษณ์ หรือสอบความรู้ ตามวิธีการอื่นใดให้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของครูผู้สอน

วิชาช่างตัดเสื้อชาย

1. ผู้เข้าเรียนวิชาช่างตัดเสื้อชาย ถ้าไม่มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับช่างตัดเสื้อชายตามรายละเอียดเนื้อหาในรายวิชา ค.ตช. 021 ความรู้เบื้องต้นในการตัดเย็บเสื้อผ้ามาก่อน จะต้องเลือกเรียนรายวิชา ค.ตช. 021 ความรู้เบื้องต้นในการตัดเย็บเสื้อผ้าก่อน จึงจะเลือกเรียนรายวิชาอื่น ๆ ได้

2. ถ้าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับช่างตัดเสื้อชายมาบ้างแล้ว จะเลือกเรียนรายวิชาอื่นใดก็ได้ไม่จำเป็นต้องเรียนรายวิชาความรู้เบื้องต้นในการตัดเย็บเสื้อผ้าก่อน ทั้งนี้จะต้องผ่านการทดสอบ สัมภาษณ์ หรือสอบความรู้ ตามวิธีการอื่นใดให้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของครูผู้สอน

วิชาอาหารและขนม

ผู้เข้าเรียนวิชาอาหารและขนมสามารถจะเลือกเรียนรายวิชาอื่นใดก็ได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิชาอาหารและขนมมาก่อน

วิชาช่างตัดผมและเสริมสวย

1. ผู้เข้าเรียนวิชาช่างตัดผมและเสริมสวย ถ้าไม่มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับช่างตัดผมและเสริมสวยตามรายละเอียดเนื้อหาในรายวิชา ค.สส. 041 ความรู้เบื้องต้นช่างตัดผมและเสริมสวยมาก่อน จะต้องเลือกเรียนรายวิชา ค.สส. 041 ความรู้เบื้องต้นช่างตัดผมและเสริมสวยก่อน จึงจะเลือกเรียนรายวิชาอื่น ๆ ได้

2. ถ้าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับช่างตัดผมและเสริมสวยมาบ้างแล้ว จะเลือกเรียนรายวิชาอื่นใดก็ได้โดยไม่ต้องเรียนรายวิชาความรู้เบื้องต้นช่างตัดผมและเสริมสวยก่อน ทั้งนี้จะต้องผ่านการทดสอบ สัมภาษณ์ หรือสอบความรู้ ตามวิธีการอื่นใดให้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของครูผู้สอน

วิชาบัญชี

1. ผู้เข้าเรียนวิชาบัญชี ถ้าไม่มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับบัญชีตามรายละเอียดเนื้อหาในรายวิชาบัญชี พ.บช. 011 ความรู้เบื้องต้นมาก่อน จะต้องเลือกเรียนรายวิชา พ.บช. 011 ความรู้เบื้องต้นก่อน จึงจะเลือกเรียนรายวิชาอื่น ๆ ได้

2. ถ้าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับบัญชีมาบ้างแล้ว จะเลือกเรียนรายวิชาอื่นใดก็ได้โดยไม่ต้องเรียนรายวิชาความรู้เบื้องต้นก่อน ทั้งนี้จะต้องผ่านการทดสอบ สัมภาษณ์ หรือสอบความรู้ ตามวิธีการอื่นใดให้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของครูผู้สอน

วิชาพิมพ์ดีดภาษาไทย

1. ผู้เข้าเรียนวิชาพิมพ์ดีดภาษาไทย ถ้าไม่มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับพิมพ์ดีดภาษาไทย ตามรายละเอียดเนื้อหาในรายวิชา พ.พท. 021 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการพิมพ์ดีดมาก่อน จะต้องเลือกเรียนรายวิชา พ.พท. 021 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพิมพ์ดีดก่อน จึงจะเลือกเรียนรายวิชาอื่น ๆ ได้

2. ถ้าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพิมพ์ดีดภาษาไทยมาบ้างแล้ว จะเลือกเรียนรายวิชาอื่นใดก็ได้โดยไม่ต้องเรียนรายวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการพิมพ์ดีดก่อน ทั้งนี้จะต้องผ่านการทดสอบ สัมภาษณ์ หรือสอบความรู้ ตามวิธีการอื่นใดให้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของครูผู้สอน

วิชาพิมพ์ดีดภาษาอังกฤษ

1. ผู้เข้าเรียนวิชาพิมพ์ดีดภาษาอังกฤษ ถ้าไม่มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับพิมพ์ดีดภาษาอังกฤษ ตามรายละเอียดเนื้อหาในรายวิชา พ.พอ. ๐31 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการพิมพ์ดีดมาก่อน จะต้องเลือกเรียนรายวิชา พ.พอ. ๐31 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพิมพ์ดีดก่อน จึงจะเลือกเรียนรายวิชาอื่น ๆ ได้

2. ถ้าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพิมพ์ดีดภาษาอังกฤษมาบ้างแล้ว จะเลือกเรียนรายวิชาอื่นใดก็ได้ไม่จำเป็นต้องเรียนรายวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการพิมพ์ดีดก่อน ทั้งนี้จะต้องผ่านการทดสอบ สัมภาษณ์ หรือสอบความรู้ ตามวิธีการอื่นใดให้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของครูผู้สอน

วิชาการจัดการธุรกิจ

ผู้เข้าเรียนวิชาการจัดการธุรกิจ ควรเป็นผู้มีความรู้และทักษะทางวิชาชีพอื่น ๆ เพียงพอ และมีความประสงค์จะดำเนินธุรกิจด้วยตนเอง

ข้อกำหนดการสอนของครู

ในการสอนวิชาชีพทุกวิชาและทุกรายวิชา ครูผู้สอนควรสอดแทรกเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในแต่ละรายวิชานั้น เช่น การจัดการในเรื่องเครื่องมือ เครื่องใช้ และวัสดุอุปกรณ์ การกำหนดเวลาในการปฏิบัติงาน การรู้จักใช้จ่าย การประหยัด ความซื่อตรงต่อวิชาชีพ ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน การเลี้ยงดูเด็ก ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด ความรับผิดชอบ ฯลฯ ตัวอย่างเช่น ในการเรียนการสอนวิชาช่างตัดเสื้อสตรีในรายวิชาเสื้อผ้าเด็ก อาจจะสอดแทรกเรื่องการวางแผนครอบครัว การเลี้ยงดูเด็ก หรือในรายวิชาการซ่อมแซมตัดแปลงเสื้อผ้าก็อาจจะสอดแทรกเรื่องการรู้จักใช้จ่าย การประหยัดสำหรับวิชาอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน ควรสอดแทรกเรื่องต่าง ๆ ตามความเหมาะสม

หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ พุทธศักราช 2533 (ปอ.)

ความเป็นมา

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายขยายโอกาสทางการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษาที่ต่อเนื่องจากการศึกษาภาคบังคับ หรือในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งนี้เนื่องจากข้อมูลสถิติสำหรับผู้จบ ป.6 แล้วไม่ได้เรียนต่อมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีสาเหตุมาจาก

1. มีฐานะยากจน
2. โรงเรียนมัธยมศึกษาอยู่ห่างไกลบ้าน การเดินทางไม่สะดวก
3. พ่อแม่ให้ช่วยทำงาน ประกอบอาชีพ
4. ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนต่อ เพราะเห็นว่าเรียนต่อ

จบแล้วก็ไม่มีงานทำ และมีตัวอย่างให้เห็นได้มากในหมู่บ้าน

การจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นระดับพื้นฐานต่อการพัฒนาความรู้ ความสามารถ เพื่อการเป็นพลเมืองดี มีคุณภาพ พัฒนาแนวคิด การมองเห็นช่องทางและการตัดสินใจในการ ประกอบอาชีพ ตลอดจนการปรับตนเองให้สอดคล้องกับสภาพสังคม วิทยาการ และเทคโนโลยีเพื่อ การพัฒนาตนเองและสังคม

การขยายโอกาสทางการศึกษาโดยใช้รูปแบบ วิธีการ ที่หลากหลายและสอดคล้องกับสภาพ ชีตความสามารถที่จะกระทำได้ของกลุ่มเป้าหมาย คือเป็นการเอื้อโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ ทักษะ ความสามารถในการคิดค้นสร้างสรรค์เพื่อการดำเนินชีวิต อันจะนำไปสู่การพัฒนาในที่สุด กรมการศึกษานอกโรงเรียนในฐานะที่มีบทบาทภาระหน้าที่ดำเนินการขยายโอกาสทางการศึกษา ตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ จึงได้กำหนดแนวทางไว้ดังนี้

1. ขยายขอบข่ายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้กว้างขวาง ยิ่งขึ้น โดยแสวงหารูปแบบ วิธีการ ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพกลุ่มเป้าหมายให้มากยิ่งขึ้น
2. พัฒนาการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ ระดับประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) ขึ้นอีกทางหนึ่ง เพื่อบริการกลุ่มเป้าหมายที่ประสงค์จะเรียน ให้มีศักดิ์และสิทธิ์ เช่นเดียวกับผู้จบชั้น มัธยมศึกษาตอนต้นทุกประการ

ปอ. คืออะไร

หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) เป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้ขาดโอกาสทางการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ผู้จบ ป.6) ได้มีโอกาสเรียนต่อโดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าสู่อาชีพมีรายได้ เกิดขึ้นระหว่างเรียน หรือเรียนรู้จากประสบการณ์ในอาชีพที่ประกอบอยู่ โดยผ่านกระบวนการทางการศึกษา จนได้ประกาศนียบัตรที่มีศักดิ์ และสิทธิ์เท่ากับผู้จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ลักษณะของหลักสูตร มุ่งจัดให้จบในตัวเอง โดยแยกเป็น ปอ.1 ปอ.2 และ ปอ.3 เมื่อเรียนจบแต่ละ ปอ. สามารถประกอบอาชีพได้ หรือเรียนไปด้วยประกอบอาชีพไปด้วยก็ได้ ในการเรียนจัดให้ผู้เรียนได้เรียนสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพของแต่ละบุคคล ทั้งศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ได้รับความรู้จากกลุ่มหรือผู้มีประสบการณ์ หรือจากการได้ข้อมูลอาชีพจากเอกสาร หรือบุคคลก็ตาม ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง นำความรู้และวิชาชีพที่ได้ไปพัฒนาคุณภาพชีวิต และการทำงานต่อไป

หลักการ

1. เป็นการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า ที่ไม่ได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ให้มีโอกาสดูแลตามหลักสูตรนี้
2. เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีกระบวนการคิด การแสวงหาความรู้ ทักษะ เพื่อการเข้าสู่อาชีพ การประกอบอาชีพ หรือการพัฒนาอาชีพ ตลอดทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้เป็นไปตามความพร้อม ความต้องการของตนเอง ชุมชน และสังคม
3. เป็นการจัดการศึกษาที่มีเนื้อหาสาระเป็นรายวิชาจบในตัวเอง ให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนตามความจำเป็นของการประกอบอาชีพที่ตนเองตัดสินใจเลือก
4. เป็นการจัดการศึกษาที่ยอมรับประสบการณ์ทางอาชีพของผู้เรียน เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนในหลักสูตร
5. เป็นการจัดการศึกษาที่สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายเอื้อกับบุคคลท้องถิ่น และประเทศชาติ

จุดมุ่งหมาย

1. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความสำนึกรับผิดชอบต่อตนเอง และประเทศชาติ โดยตระหนักถึงคุณค่าความเป็นไทย
2. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถแสวงหาความรู้ และประยุกต์ใช้ความรู้ ทรัพยากร เทคโนโลยี และข่าวสารข้อมูล ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต การงาน และอาชีพ
3. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจในโลกของงานอาชีพ รู้จักตนเอง สังคม และมองเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ ตัดสินใจเลือกอาชีพ หรือพัฒนาอาชีพของตน
4. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์อย่างครบกระบวนการของการประกอบอาชีพ
5. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้รู้วิธีการศึกษาหาความรู้ เพื่อการค้นคิด การทดลองในสิ่งที่จะเสริมหรือพัฒนาประสิทธิภาพของการประกอบอาชีพ
6. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถปฏิบัติตนในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม และจริยธรรม

โครงสร้างหลักสูตร

หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ จัดแบ่งเนื้อหา ออกเป็น 2 หมวด ดังนี้

1. หมวดวิชาอาชีพ ประกอบด้วยวิชาต่าง ๆ 4 วิชา คือ
 - 1.1 วิชาโลกของงานอาชีพ ว่าด้วยกระบวนการศึกษาค้นคว้า เพื่อให้เข้าใจในลักษณะขอบข่ายของงานอาชีพ การรู้จัก และเข้าใจตนเอง การตัดสินใจเลือกอาชีพ การแสวงหาความรู้ และประสบการณ์ในอาชีพ การครองชีพ การติดตามประเมินผล และการแสวงหาช่องทางในการพัฒนาอาชีพ หรือการขยายขอบข่ายการงานอาชีพ
 - 1.2 วิชาการจัดการและการตลาด ว่าด้วยกิจกรรมที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ของการประกอบอาชีพ การวางแผน การควบคุม กำกับ ดูแล การประเมินผล และพัฒนาการจัดการและการตลาดเพื่อการประกอบอาชีพมีประสิทธิภาพ

1.3 วิชาทักษะอาชีพ ว่าด้วยมวลประสบการณ์ในการทำงาน และความรู้ที่จำเป็นในอาชีพที่เลือก เพื่อการเข้าสู่อาชีพ หรือการประกอบอาชีพ หรือการพัฒนาขยายขอบข่ายการงานอาชีพ

1.4 วิชาการฝึกประกอบอาชีพ ว่าด้วยกระบวนการฝึกประกอบอาชีพให้มีรายได้ระหว่างเรียนเพื่อสร้างประสบการณ์ให้เกิดความเชื่อมั่นในการประกอบอาชีพ หรือการพัฒนาอาชีพ หรือการขยายขอบข่ายอาชีพในอนาคตต่อไป

2. หมวดวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย วิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิตวิชาเดียว ว่าด้วยการดำเนินชีวิตในสังคม การแก้ปัญหา การพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงาน และอาชีพ โดยการประยุกต์ใช้ศาสตร์ต่าง ๆ และพื้นฐานความรู้ที่จำเป็น

สรุปโครงสร้างหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.)

หมวดวิชาอาชีพ

วิชาโลกของงานอาชีพ	8 หน่วยการเรียนรู้
วิชาการจัดการและการตลาด	10 หน่วยการเรียนรู้
วิชาทักษะอาชีพ	20 หน่วยการเรียนรู้
วิชาการฝึกประกอบอาชีพ	34 หน่วยการเรียนรู้

หมวดวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต

วิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต	18 หน่วยการเรียนรู้
รวม	90 หน่วยการเรียนรู้

หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2533

เวลาเรียน

หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปอ.) กำหนดให้ใช้เวลาเรียนไม่น้อยกว่า 3 ปี ยกเว้นที่มีการเทียบโอนความรู้ หรือประสบการณ์โดยให้มีอัตราส่วนการเรียนด้วยตนเอง และการเรียนเป็นกลุ่ม (พบกลุ่ม) 3 ต่อ 1

การเรียนจะใช้เวลาเรียนทั้งสิ้น 2,700 ชั่วโมง (90 หน่วยการเรียน) โดยแยกเป็น ปอ.1 900 ชั่วโมง ปอ.2 900 ชั่วโมง และ ปอ.3 900 ชั่วโมง

รายวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรอื่นที่มีทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติร่วมกัน การกำหนดหน่วยการเรียนให้ คือ เวลาเรียน 30 ชั่วโมง เท่ากับ 1 หน่วยการเรียน และการเรียนวิชาชีพระยะสั้นที่จัดอยู่นั้นซึ่งมีทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติโดยไม่ได้แยกออกจากกันอย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือการประกอบอาชีพ

การจัดการเรียนการสอน

1. การจัดกลุ่มการเรียนสามารถจัดได้ในสถานศึกษา แหล่งหรือสถานที่ต่าง ๆ ที่เห็นว่าเหมาะสม
2. การแนะแนว จัดให้มีการแนะแนวเพื่อให้ข้อมูลให้คำปรึกษา และช่วยเหลือการเรียนของผู้เรียนในช่วงระยะต่าง ๆ ดังนี้

2.1 การแนะแนวก่อนเรียน ให้ผู้จัดเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความรู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการตัดสินใจเลือกอาชีพ การวางแผนการเรียนและวิธีการเรียนตามหลักสูตรตลอดทั้งการเตรียมตัวเพื่อการเรียน

2.2 การแนะแนวระหว่างเรียน ให้ครูประจำกลุ่มทำหน้าที่บริการให้คำปรึกษาควบคุม และติดตามการเรียนและการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้เรียน

2.3 การแนะแนวหลังจบการศึกษาให้ครูประจำกลุ่ม จัดให้มีการติดตามการประกอบอาชีพบริการข้อมูลข่าวสารความรู้ใหม่ ๆ รวมทั้งให้คำปรึกษา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง

3. การจัดการแผนการเรียน

3.1 การจัดการแผนการเรียนสามารถจัดได้ 2 วิธี คือ

3.1.1 ผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ใหม่ ๆ และวุฒิภาวะด้านต่าง ๆ ยังไม่พร้อมที่จะรับผิดชอบตนเอง ให้ครูประจำกลุ่มเป็นผู้จัดการแผนการเรียนร่วมกับผู้เรียนเป็นรายบุคคล โดยคำนึงถึงวัย พัฒนาการ ปัญหาความต้องการของชุมชน ทรัพยากรท้องถิ่น และความเป็นไปได้ของการประกอบอาชีพในท้องถิ่น

3.1.2 ผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่าที่มีวุฒิภาวะพร้อมที่จะรับผิดชอบตนเองให้เลือกเนื้อหาวิชาและกำหนดแผนการเรียนของตนเอง โดยได้รับการแนะแนวและความเห็นชอบของครูประจำกลุ่ม

3.2 วิธีจัดการแผนการเรียน หลักสูตรนี้ทั้งส่วนบังคับและเลือก มีเนื้อหาเป็นรายวิชาจบในตัว แต่ละรายวิชาจัดทำเป็นชุดการเรียนและชุดการเรียนแต่ละชุดมีเลขลำดับหน่วยที่และจำนวนชั่วโมงกำกับ สำหรับให้ผู้เรียนเลือกและตัดสินใจจัดการเรียนด้วยตนเอง เช่น ในวิชาโลกของงานอาชีพ รายวิชาที่บังคับเรียน ได้แก่ หน่วยที่ 1 ถึงหน่วยที่ 5 รวม 3 หน่วยการเรียน หรือ 90 ชั่วโมง วิชาการจัดการและการตลาด รายวิชาที่บังคับเรียน ได้แก่ หน่วยที่ 1 ถึงหน่วยที่ 7 รวม 3 หน่วยการเรียนหรือ 90 ชั่วโมง และวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิตบังคับหน่วยที่ 1 ถึงหน่วยที่ 9 รวม 8 หน่วยการเรียนหรือ 240 ชั่วโมง นอกนั้นเลือกรายวิชาที่จำเป็นและสอดคล้องกับอาชีพที่เลือกเรียน ให้ครบตามจำนวนหน่วยการเรียน ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในวิชานั้น ๆ

4. วิธีเรียน มีขั้นตอนการเรียนดังนี้

4.1 เรียนด้วยตนเองโดยใช้ชุดการเรียน

4.2 พบกลุ่ม

4.3 ศึกษาหาประสบการณ์ตามที่กำหนดไว้ในชุดการเรียน

4.4 ฝึกประกอบกร

5. ขั้นตอนการเรียน และการฝึกประกอบกรให้มีขั้นตอนดังนี้

5.1 จัดแนะแนวให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในขั้นตอน วิธีเรียนการจัดแผน

การเรียน

5.2 สำหรับหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพกำหนดให้ลงทะเบียนเรียนวิชาในส่วนที่บังคับก่อน

5.3 เมื่อผู้เรียน เรียนวิชาส่วนที่บังคับในวิชาโลกของงานอาชีพ และตัดสินใจเลือกอาชีพได้แล้ว จึงจัดให้ลงทะเบียนเรียนวิชาทักษะอาชีพ

5.4 เรียนวิชาอื่น ๆ ทั้งบังคับและเลือก บูรณาการไปกับการฝึกประกอบอาชีพ

5.5 การฝึกประกอบอาชีพให้สามารถฝึกได้ในสถานศึกษา แหล่งวิทยากร สถานประกอบการ สถานประกอบอาชีพอิสระ หรือประกอบอาชีพอิสระของตนเอง โดยสถานศึกษา ครูผู้สอนหรือครูประจำกลุ่มให้คำปรึกษา กำกับดูแล ติดตามอย่างใกล้ชิด ให้ผู้เรียนมีความพร้อมสามารถประกอบอาชีพให้รายได้ระหว่างเรียน หรือพัฒนาอาชีพ หรือขยายขอบข่ายอาชีพของตน

6. การควบคุมและติดตามการเรียน ครูประจำกลุ่มดำเนินการควบคุมและติดตามการเรียน การทำกิจกรรมของผู้เรียนตลอดหลักสูตร โดยอาจใช้วิธีการต่าง ๆ ตามความเหมาะสม

การเทียบโอนผลการเรียน

ให้เป็นไปตามเกณฑ์การเทียบโอนผลการเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

การประเมินผลการเรียน

หลักการในการประเมินผลการเรียน

1. ให้สถานศึกษามีหน้าที่ในการประเมินผลการเรียน
2. ให้ประเมินผลการเรียนเป็นรายวิชา ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของวิชา และจุดประสงค์ของรายวิชา

3. ประเมินผลการเรียนเพื่อปรับปรุงการเรียน ตัดสินผลการเรียนและการจบหลักสูตร
วิธีการประเมินผลการเรียน

1. ให้มีการประเมินผลเพื่อให้นักศึกษาทราบความสนใจ ความถนัด ความรู้พื้นฐาน และความเข้าใจชุมชน ซึ่งกระทำในช่วงแรกที่มีการเรียน

2. ประเมินผลการเรียนเพื่อทราบความก้าวหน้าในการเรียนและผลกระทบที่มีต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม เพื่อปรับปรุงการเรียนเป็นระยะ ๆ

3. ให้มีการประเมินผลเพื่อสรุปผลการเรียนเมื่อสิ้นสุดการเรียนแต่ละวิชา เพื่อศึกษาผลการเรียนโดยรวม

การตัดสินผลการเรียนและการจบหลักสูตร

1. ให้ตัดสินผลการเรียนเป็นรายวิชา
2. การตัดสินให้ถือเกณฑ์การผ่านจำนวนจุดประสงค์ที่กำหนดไว้
3. การให้ค่าระดับผลการเรียน มีดังนี้
 - 3.1 ผ่านจุดประสงค์ร้อยละ 80 ขึ้นไป ให้ได้ระดับผลการเรียนดีมาก
 - 3.2 ผ่านจำนวนจุดประสงค์ร้อยละ 60 - 79 ให้ได้ระดับผลการเรียนดี
 - 3.3 ผ่านจำนวนจุดประสงค์ไม่ถึงร้อยละ 60 ถือว่าไม่ผ่านวิชา ให้ทำกิจกรรมตามแผนที่กำหนด หรือที่ได้รับมอบหมายจนผ่านตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้
4. วิชาที่ให้ผลการเรียนดี ดีมาก ให้ถือว่าผ่านวิชานั้น
5. นักศึกษาที่จะได้ผลการเรียนของแต่ละระดับ (แต่ละ ปอ.) ของหลักสูตร จะต้องผ่านวิชาที่กำหนดไว้ตามโครงสร้างของหลักสูตร

เกณฑ์การจบหลักสูตร

นักศึกษาที่จะได้รับการอนุมัติให้จบหลักสูตร ปอ. จะต้องเป็นไปตามเกณฑ์ดังนี้

1. ได้ผลการเรียน ส่วนที่บังคับเรียนวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตร 48 หน่วยการเรียน
2. ได้ผลการเรียน ส่วนที่เลือกเรียนวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรไม่น้อยกว่า 42 หน่วยการเรียน
3. ผ่านเงื่อนไขอื่น ๆ ที่หลักสูตรกำหนด คือ
 - 3.1 นักศึกษาที่จะผ่าน ปอ.1 ต้องเข้าสู่อาชีพ มีรายได้
 - 3.2 นักศึกษาที่จะผ่าน ปอ.2 ต้องพัฒนาอาชีพที่ทำอยู่ให้ดีขึ้นได้
 - 3.3 นักศึกษาที่จะผ่าน ปอ.3 จะต้องขยายขอบข่ายอาชีพที่ทำอยู่ได้

ผู้เรียนเป็นใคร

กลุ่มเป้าหมายที่จะ เข้ามาเรียนในหลักสูตรนี้มีหลายประการด้วยกัน ได้แก่

1. ผู้จบ ป.6 ใหม่ ๆ
2. ผู้ที่จบ ป.6 มาแล้ว และประกอบอาชีพ หรือว่างงานอยู่ในหมู่บ้าน
3. กลุ่มผู้ไร้โอกาสในชนบท
4. กลุ่มผู้ไร้อาชีพ และอยากมีอาชีพ อยากมีรายได้
5. กลุ่มเป้าหมายในลักษณะพิเศษ

เรียนแล้วได้อะไร

ผลที่ได้รับจากการใช้หลักสูตร ปอ .นี้ และผู้ที่ เรียนตามหลักสูตรนี้ จะทำให้ได้รับประโยชน์ในด้านต่าง ๆ คือ

1. ได้ประกาศนียบัตร ปอ .
2. เพิ่มกำลังคนที่มีการพัฒนาแนวคิดด้านอาชีพได้มากขึ้น
3. ลดปัญหาการว่างงานให้น้อยลง
4. เพิ่มประชากรกลุ่มผู้ผลิตสินค้าได้มากขึ้น
5. เป็นการพัฒนาคูณภาพชีวิต ของคนในชนบทได้อีกทางหนึ่ง

แนวทางการดำเนินงานตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ พุทธศักราช 2533

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่ง ที่ วก. 376/2533 ลงวันที่ 29 พฤษภาคม 2533 เรื่อง ให้ใช้หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ พุทธศักราช 2533 ทั้งนี้เพื่อสนองนโยบายการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อจากระดับประถมศึกษา และเพื่อยกระดับความรู้พื้นฐานของประชาชนให้สูงขึ้น โดยเฉพาะการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของกลุ่มผู้เรียนที่ต้องการด้านอาชีพมากกว่าวิชาสามัญเพื่อนำไปพัฒนาอาชีพของตนให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ดังนั้นหลักสูตรนี้จึงได้จัดแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 หมวด คือ หมวดวิชาอาชีพ ซึ่งประกอบด้วยวิชาโลกของ

งานอาชีพ วิชาการจัดการและการตลาด วิชาทักษะอาชีพ และวิชาการฝึกประกอบอาหาร และหมวดวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิตซึ่งว่าด้วยการดำเนินชีวิตในสังคม การแก้ปัญหา การพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานและอาชีพ โดยเน้นให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเอง ศึกษาจากชุดการเรียนรู้ การพบกลุ่มและการบูรณาการ ประสบการณ์อาชีพ มาเทียบโอนผลการเรียนได้ ตามเกณฑ์ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

เพื่อให้การดำเนินงานตามหลักสูตรดังกล่าวมีประสิทธิภาพและเป็นไปในแนวเดียวกัน กรมการศึกษานอกโรงเรียน จึงกำหนดแนวทางการดำเนินงานตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2533 ดังนี้

การใช้หลักสูตร

ให้ใช้หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ วก.376/2533 ลงวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2533 เรื่อง ให้ใช้หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2533 ตั้งแต่ปีการศึกษา 2533 เป็นต้นไป

บุคลากรที่รับผิดชอบการเรียนการสอน

ผู้รับผิดชอบการเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้เรียกว่า ครูประจำกลุ่มประกาศนียบัตรวิชาชีพ

ผู้เรียน/กลุ่มผู้เรียน

ผู้เรียนตามหลักสูตรนี้เรียกว่า นักศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพ ให้สถานศึกษาจัดนักศึกษาเป็นกลุ่ม ๆ และกลุ่มกำหนดให้นักศึกษาจำนวน 20 คน สถานที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สถานศึกษาเป็นผู้กำหนด

คุณสมบัติ หน้าที่ และการได้รับค่าตอบแทน

คุณสมบัติครูประจำกลุ่มประกาศนียบัตรวิชาชีพ

1. มีคุณสมบัติทั่วไปตามมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครู พ.ศ. 2523
2. วุฒิระดับอนุปริญญา หรือเทียบเท่าขึ้นไป
3. ผ่านการอบรมตามหลักสูตรที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

หน้าที่ของครูประจำกลุ่ม ประกาศนียบัตรวิชาชีพ

1. ประชาสัมพันธ์การเรียนการสอนตามหลักสูตรให้ประชาชนในท้องถิ่นทราบ
2. จัดหากลุ่มผู้เรียนและรับสมัคร
3. ให้คำปรึกษาแนะแนวแก่นักศึกษา
4. จัดกิจกรรมพบกลุ่ม ไม่น้อยกว่าสัปดาห์ละ 6 ชั่วโมง
5. จัดแผนการเรียนร่วมกับนักศึกษา
6. อำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการเรียนการสอน
7. ติดตามกำกับ ดูแล นักศึกษาแต่ละกลุ่มที่ตนรับผิดชอบจนกว่าจะจบหลักสูตรในแต่ละ ปอ.
8. วัดผลและประเมินผลการเรียนของนักศึกษา
9. ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
10. รายงานผลการปฏิบัติงาน

การได้รับค่าตอบแทนของครูประจำกลุ่มประกาศนียบัตรวิชาชีพ ให้เป็นไปตามหนังสือที่กรมการศึกษานอกโรงเรียน ที่ ศธ. 1104/8726 ลงวันที่ 4 กันยายน 2533

การเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้ กำหนดให้ครูประจำกลุ่มประกาศนียบัตรวิชาชีพ 1 คน รับผิดชอบนักศึกษาได้ 1 กลุ่ม

การแต่งตั้งครูประจำกลุ่มประกาศนียบัตรวิชาชีพ

ให้สถานศึกษาเสนอแต่งตั้งครูประจำกลุ่มประกาศนียบัตรวิชาชีพได้ เมื่อมีนักศึกษารับจำนวนตามเกณฑ์ และมีครูประจำกลุ่มที่มีคุณสมบัติครบถ้วน สถานศึกษาที่ขึ้นตรงต่อกรมการศึกษานอกโรงเรียน ให้หัวหน้าสถานศึกษาเป็นผู้แต่งตั้ง สำหรับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ให้ดำเนินการตามคำสั่งกรมการศึกษานอกโรงเรียน ที่ 213/2534 เรื่อง การมอบอำนาจของอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียนให้ผู้ว่าราชการจังหวัดปฏิบัติราชการแทน

การทำสัญญาจ้างครูประจำกลุ่มประกาศนียบัตรอาชีพ

ให้สถานศึกษาจ้างครูประจำกลุ่มประกาศนียบัตร หลังจากมีคำสั่งแต่งตั้งแล้ว ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้เกิดผลเสียหายต่อผู้เรียนตามหลักสูตรนี้ โดยให้รูปแบบสัญญาจ้างครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียน

คุณสมบัตินักศึกษาประกาศนียบัตรอาชีพ

นักศึกษาประกาศนียบัตรอาชีพ ต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

1. มีสัญชาติไทย
2. สอบได้ประถมศึกษาปีที่ 6 (ป.6) หรือประถมศึกษาปีที่ 7 (ป.7) หรือการศึกษาผู้ใหญ่ระดับ 3 หรือการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ 3 หรือหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ม.3 เดิม) หรือนาฏศิลป์ชั้นต้นปีที่ 3 หรือนักธรรมชั้นเอกหรือคุณอื่น ที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศให้เท่าประถมศึกษาปีที่ 6 ตามหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521

การรับสมัครและการรับขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา

1. ให้สถานศึกษากำหนดสถานที่ วิธีการ และบุคลากรในการรับสมัครขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา
2. ให้สถานศึกษารับสมัครขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษาประกาศนียบัตรอาชีพได้ตลอดทั้งปี แต่จะเปิดกลุ่มการเรียนการสอนได้ เมื่อมีนักศึกษาครบจำนวนตามเกณฑ์ (จำนวน 20 คน)
3. หลักฐานในการสมัคร
 - ใบสมัครขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา
 - รูปถ่ายขนาด 1 นิ้ว จำนวน 3 รูป ไม่ใส่แว่นตา ไม่สวมหมวก ถ่ายไว้ไม่เกิน 6 เดือน (ใช้ติดใบสมัคร บัตรประจำตัวนักศึกษา และระเบียบนักศึกษา อย่างละ 1 รูป)
 - สำเนาทะเบียนบ้านฉบับเจ้าบ้าน พร้อมสำเนา 1 ชุด (เจ้าหน้าที่ตรวจสอบถูกต้องแล้วให้คืนฉบับเจ้าบ้านแก่ผู้สมัคร)

- หลักฐานแสดงผลการเรียนรู้
- เอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ใบเปลี่ยนชื่อ - ชื่อสกุล ทะเบียนสมรส

เงินบำรุงการศึกษา

การเก็บเงินบำรุงการศึกษาให้เป็นไปตามประกาศกรมการศึกษานอกโรงเรียน เรื่อง กำหนดประเภทและอัตราการเก็บเงินบำรุงการศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ พุทธศักราช 2533 ในสถานศึกษาสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ลงวันที่ 5 มิถุนายน 2533 คือ

1. ค่าขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา ให้เก็บครั้งเดียวเมื่อแรกเข้าในอัตรา 20 บาท
2. ค่าลงทะเบียนเพื่อรักษาสถานภาพการเป็นนักศึกษาในอัตราปีละ 10 บาท
3. ค่าปรับการลงทะเบียนเพื่อรักษาสถานภาพการเป็นนักศึกษาช้ากว่ากำหนด ครั้งละ

10 บาท

การเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้ ไม่เรียกเก็บเงินค่าลงทะเบียนเรียน

การลงทะเบียน

การลงทะเบียนมี 3 ประเภท ได้แก่

1. การลงทะเบียนเรียน นักศึกษาจะสามารถเลือกลงทะเบียนเรียนในแต่ละหมวด/วิชา ได้ตามขีดความสามารถของตนเอง โดยมีเงื่อนไข ดังนี้

1.1 นักศึกษาทุกคนต้องลงทะเบียนเรียน วิชาโลกของงานอาชีพก่อน เพื่อการตัดสินใจเลือกอาชีพ

1.2 เมื่อตัดสินใจเลือกอาชีพตามข้อ 1.1 ให้ลงทะเบียนเรียนวิชาการจัดการ และการตลาด และวิชาอื่น ๆ ได้ตามความสามารถและความต้องการ

2. การลงทะเบียนขอเทียบโอนผลการเรียน ให้เป็นไปตามเกณฑ์การเทียบโอนผลการเรียน

3. การลงทะเบียนเพื่อรักษาสถานภาพการเป็นนักศึกษา ในกรณีที่นักศึกษาไม่ลงทะเบียนเรียน จะต้องชำระเงินลงทะเบียนเพื่อรักษาสถานภาพการเป็นนักศึกษาทุกปี ละ 10 บาท โดย

นับจากวันลงทะเบียนเรียนครั้งสุดท้ายของตนเอง ไปจนกระทั่งครบ 1 ปี นักศึกษาผู้ใดไม่ลงทะเบียนเรียนและขาดการชำระเงินค่าลงทะเบียนเพื่อรักษาสถานภาพการเป็นนักศึกษาย้อนหลัง และชำระเงินให้ครบจำนวนปีที่ยขาดหายไป พร้อมทั้งเพิ่มค่าปรับการลงทะเบียนเพื่อรักษาสถานภาพการเป็นนักศึกษาซ้ำกว่ากำหนดอีก 10 บาท

นักศึกษาที่ไม่ลงทะเบียนเพื่อรักษาสถานภาพการเป็นนักศึกษาเป็นเวลา 3 ปี ติดต่อกันถือว่าพ้นสภาพการเป็นนักศึกษา

สถานที่จัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรประกาศนียบัตร พุทธศักราช 2533 สามารถใช้สถานที่ต่าง ๆ ได้อย่างนี้ เป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมได้ คือ

- ที่อยู่อาศัยของนักศึกษาหรือที่ทำการกรรมการหมู่บ้าน
- ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน
- ศูนย์การเรียนรู้
- ศาลากลางบ้าน
- วัด
- แหล่งประกอบการหรือวิทยากร หรืออื่น ๆ ตามความเหมาะสม

แหล่งวิทยากรและวิทยากรในการจัดการเรียนการสอน

สถานศึกษาจะต้องสำรวจ จัดทำบัญชีรายชื่อแหล่งวิทยากร วิทยากรและบุคลากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น แล้วประกาศหรือแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องทราบทั่วกัน ทั้งนี้เพื่อจะได้ใช้แหล่งบริการวิทยากร และภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้น ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้

การลงเวลาปฏิบัติงานของครูประจำกลุ่มประกาศนียบัตรวิชาชีพ

1. ให้สถานศึกษากำหนดจุดลงเวลาปฏิบัติงานประจำวันของครูประจำกลุ่มประกาศนียบัตรวิชาชีพ โดยเลือกสถานที่ที่ครูประจำกลุ่มสะดวกต่อการมาลงเวลาแล้วออกไปปฏิบัติงานในพื้นที่ เช่น วัด (เจ้าอาวาส) บ้านผู้ใหญ่บ้าน บ้านกำนัน หรือโรงเรียน (ครูใหญ่โรงเรียนในท้องถิ่น) เป็นต้น เป็นสถานที่ลงเวลาปฏิบัติงาน แล้วจัดทำเป็นประกาศของสถานศึกษาให้ผู้เกี่ยวข้องรับทราบทั่วกัน
2. ให้สถานศึกษาจัดทำบัญชีลงเวลาและบันทึกรายละเอียดการออกปฏิบัติงานประจำวันของครูประจำกลุ่มประกาศนียบัตรวิชาชีพ บัญชีนี้จะแยกออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนของการลงชื่อและเวลาในการทำงาน อีกส่วนหนึ่งใช้บันทึกการปฏิบัติงานประจำวันของครูประจำกลุ่มในแต่ละวัน
3. ให้ครูประจำกลุ่มลงชื่อ และลงเวลาการออกปฏิบัติงานในบัญชีลงเวลา พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดในการออกไปปฏิบัติงาน ในบัญชีตามข้อ 2 ณ สถานที่ที่กำหนดตามข้อ 1 ทุกวันที่ออกปฏิบัติหน้าที่และให้สำเนาอีก 1 ชุด แล้วส่งสถานศึกษาพร้อมกับแบบรายงานการเรียนตามหลักสูตรหลังสิ้นเดือนทุก ๆ เดือน เพื่อประกอบการเบิกจ่ายเงินค่าตอบแทนประจำเดือน

แบบพิมพ์

กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้กำหนดแบบพิมพ์ ที่ใช้สำหรับดำเนินการกิจกรรมตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2533 ไว้ดังต่อไปนี้

1. ใบสมัครขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา
2. บัตรประจำตัวนักศึกษา
3. แผนการลงทะเบียนเรียน (จัดทำ 2 ชุด)
4. แผนการเรียนในการลงทะเบียนเรียน
5. แผนการพบกลุ่มหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ
6. รายงานการเรียนตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ส่งพร้อมบัญชีลงเวลาที่สถานศึกษากำหนดทุกสิ้นเดือน)
7. รายงานสรุปผลการเรียน (ปอ.01)

8. ระเบียบแสดงผลการเรียนรู้หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปอ.)
9. แบบรายงานผู้จบหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปอ.) พุทธศักราช 2533
10. ระเบียบการประเมินผลการเรียนของนักศึกษา (ปอ.04)

ให้สถานศึกษาจัดพิมพ์แบบพิมพ์ดังกล่าวข้างต้นขึ้นใช้ และสามารถกำหนดแบบพิมพ์เพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม แล้วรายงานให้กรมการศึกษานอกโรงเรียนทราบ

การย้ายสถานศึกษาของนักศึกษา

นักศึกษาที่มีความจำเป็นต้องย้ายภูมิลำเนาตามบิดา-มารดา หรือผู้ปกครองหรือครอบครัว หรือต้องย้ายไปประกอบอาชีพในท้องถิ่นอื่น หรือในกรณีอื่นใด ให้ศึกษามีสิทธิ์ย้ายสถานศึกษาได้ โดยให้ดำเนินการ ดังนี้

1. ให้ศึกษายื่นคำร้องแจ้งความประสงค์ต่อสถานศึกษาที่ตนศึกษาอยู่ เพื่ออนุมัติและออกหลักฐานการเรียนให้
2. ไปสมัครขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา ณ สถานศึกษาแห่งใหม่ พร้อมหลักฐานการเรียน
3. ชำระเงินค่าสมัครขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษาให้แก่สถานศึกษาแห่งใหม่ ในอัตรา 20 บาท
4. แสดงหลักฐานการเรียน เพื่อขอโอนผลการเรียนต่อสถานศึกษาแห่งใหม่ในวันสมัคร

ด้วย

งบประมาณในการดำเนินการตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ

ค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมนี้ เช่น ค่าตอบแทนครูประจำกลุ่มประกาศนียบัตรวิชาชีพ หรืออื่น ๆ ให้เบิกจ่ายได้ตามหลักการที่กระทรวงการคลังกำหนด ดังรายละเอียดในหนังสือกรมการศึกษานอกโรงเรียน ที่ ศธ 1104/8726 ลงวันที่ 4 กันยายน 2533 โดยให้บริหารงบประมาณภายในวงเงินงบประมาณที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนพิจารณาจัดสรรและโอนมาให้ต่อไป

การรายงานผลการปฏิบัติงาน

ให้สถานศึกษาออกนิเทศติดตามการดำเนินงานและรายงานผลการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ ต่อกรมการศึกษานอกโรงเรียน หลังจากเปิดดำเนินงานไปแล้ว 15 วัน ในเรื่องต่อไปนี้

1. จำนวนนักศึกษา โดยแยกเพศ วัย อาชีพของตนเองหรือครอบครัว ระยะเวลาที่จบจากชั้นประถมศึกษาเป็นรายบุคคล
 2. พื้นที่ สถานที่ใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน
 3. สำเนาคำสั่งแต่งตั้ง ประวัติการศึกษา และสำเนาเอกสารในการรับสมัครครูประจำกลุ่ม ประกาศนียบัตรวิชาชีพ เฉพาะรายที่จัดการเรียนการสอน
 4. ผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไข ปัญหา ข้อเสนอแนะ
- ให้รายงานความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะ และอื่น ๆ ในการดำเนินงานตามโครงการนี้ครั้งต่อ ๆ ไป ทุกสิ้นเดือน

เงื่อนไขการใช้และการพัฒนาหลักสูตร

1. ให้แต่ละรายวิชาเป็นรายวิชาที่จบในตัวเอง สามารถทำการวัดและประเมินผลเมื่อจบแต่ละรายวิชาได้
2. สถานศึกษาสามารถพัฒนารายวิชาให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรแต่ละวิชาที่กำหนดไว้ได้ เพื่อให้ผู้เรียนเลือกเรียนได้อย่างเหมาะสมกับสภาพปัญหาความจำเป็นและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยอนุมัติของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค
3. ให้กรมการศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด สามารถพัฒนาหลักสูตรกลุ่มรายวิชาและกลุ่มรายวิชาทักษะอาชีพที่นอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตร โดยยึดจุดประสงค์ของแต่ละกลุ่มรายวิชาที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรนี้ขึ้นใช้ โดยการอนุมัติของกรมการศึกษานอกโรงเรียน หรือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค

การแก้ไขเปลี่ยนแปลงหลักสูตร

ให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้อำนาจในการสั่งยกเลิก เพิ่มเติม และเปลี่ยนแปลง รายวิชา และเนื้อหาของรายวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2533

บทที่ 12

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนหลักสูตรพิเศษ

การจัดสร้างหลักสูตรการศึกษาในระดับต่าง ๆ ของหน่วยงานของรัฐ และเอกชนต่างก็มีจุดมุ่งหมายที่จะจัดให้สอดคล้องกับสภาพของแต่ละท้องถิ่น ในเรื่องความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนและความต้องการของสังคมในท้องถิ่นนั้น ๆ นอกจากนี้ หากผู้พัฒนาหลักสูตรมีความสามารถในการนำทรัพยากรของท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็ยังทำให้หลักสูตรนั้นมีคุณค่ามากยิ่งขึ้นด้วย

ในบทนี้จะเสนอหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนซึ่งเป็นหลักสูตรพิเศษ จัดทำขึ้นเพื่อคนเฉพาะกลุ่ม คือหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนในแหล่งชุมชนแออัด และหลักสูตรประถมศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา พุทธศักราช 2524 ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนในแหล่งชุมชนแออัด

ปัจจุบันเมืองใหญ่ ๆ มักประสบปัญหาแหล่งชุมชนแออัด ซึ่งเกิดขึ้นเพราะการอพยพของประชาชนจากชนบทเข้าสู่เมือง สาเหตุที่เกิดการอพยพนั้นส่วนใหญ่มาจากปัญหาเศรษฐกิจ เมื่อเกิดชุมชนแออัดขึ้นแล้วจะเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษา ฯลฯ ตามมาอีกมาก โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครประชาชนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่มากจนเกิดแหล่งชุมชนแออัดเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากตัวเลขที่มีผู้สำรวจแหล่งชุมชนแออัดและจำนวนประชากร จะเห็นได้ว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วคือในปี พ.ศ. 2522 มีแหล่งชุมชนแออัดประมาณ 200 แห่ง ประชากรประมาณ 300,000 คน ปี พ.ศ. 2523 มีแหล่งชุมชนแออัดประมาณ 300 แห่ง ประชากรประมาณ 500,000 คน ปี พ.ศ. 2524 มีแหล่งชุมชนแออัดประมาณ 350 แห่ง ประชากรประมาณ 600,000 คน ล่าสุดข้อมูลในปี 2533 พบว่ามีแหล่งชุมชนแออัดในกรุงเทพฯ 981 แห่ง ประชากร 946,839 คน (การเคหะแห่งชาติ. 2534 : 3) ปัญหาแหล่งชุมชนแออัดเป็นปัญหาเรื้อรังที่ทุกฝ่ายควรร่วมมือกันหาทางแก้ไข มิฉะนั้น

อาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา การแก้ไขปัญหานี้ในแหล่งชุมชนแออัดนั้น การให้การศึกษาเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ได้ หน่วยงานหลายแห่งเข้าไปจัดการศึกษาในแหล่งชุมชนแออัด แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในการจัดทำหลักสูตรขึ้นใช้สำหรับแหล่งชุมชนเหล่านี้โดยเฉพาะ ดังนั้น ในปี 2525 กรมการศึกษานอกโรงเรียนเห็นว่าแหล่งชุมชนแออัดมีสภาพปัญหาและความต้องการแตกต่างจากสภาพสังคมทั่วไปหลายประการสมควรจะได้จัดทำหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนขึ้นสำหรับใช้ในแหล่งชุมชนแออัดโดยเฉพาะ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. ม.ป.ป. คำนำ)

กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดทำหลักสูตรขึ้นเพื่อใช้ในแหล่งชุมชนแออัดเป็น 3 ลักษณะ เพื่อให้หน่วยงานที่ต้องการใช้สามารถเลือกนำไปใช้ได้ตรงตามวัตถุประสงค์ คือ

1. หลักสูตรที่มีสภาพปัญหาเป็นหลัก หลักสูตรประเภทนี้ต้องการให้ผู้เรียนรู้จักสภาพที่เป็นปัญหาและรู้จักคิดหาวิธีที่จะแก้ปัญหา หรือร่วมกันหาแนวทางแก้ปัญหามองบุคคลหรือของชุมชนของตน ตลอดจนรู้จักใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน เป็นต้น จัดขึ้นสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่พออ่านออกเขียนได้และต้องการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตน ไม่กำหนดจำนวนผู้เรียน ไม่กำหนดสถานที่เรียน ไม่ต้องลำดับเนื้อเรื่องที่เรียน จะเรียนสภาพใดก่อนหลังก็ได้ตามความเหมาะสมกับสภาพในชุมชนของตน เป็นหลักสูตรที่ต้องการเน้นการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน สามารถนำไปใช้สอนสอดแทรกได้ในโรงเรียนภาคปกติ ถ้าเห็นว่าเรื่องนั้น ๆ น่าสนใจและสอดคล้องกับสภาพของผู้เรียน

ขณะมีหลาย ๆ หน่วยงานกำลังให้ความสนใจที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหานี้ในแหล่งชุมชนแออัด และต่างเห็นพ้องกันว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ได้ แต่บุคคลในแหล่งชุมชนแออัดมีสภาพความเป็นอยู่และปัญหาซึ่งแตกต่างจากสังคมทั่ว ๆ ไป และธรรมชาติของบุคคลเหล่านี้ถ้าได้ให้ความรู้ที่สามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาก็ได้ตรงจุด หรือนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ทันทีจะได้รับความสะดวกมากกว่า ดังนั้น จึงเห็นควรสร้างหลักสูตรจากสภาพทั่ว ๆ ไปในชุมชน คือถ้าเห็นว่าในแหล่งชุมชนดังกล่าวมีปัญหาเรื่องใดก็เน้นการให้ความรู้ไปที่จุดนั้น โดยป้อนข้อมูลกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดหาทางแก้ปัญหาโดยคำนึงถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ข้อมูลเกี่ยวกับสังคมและสิ่งแวดล้อม และข้อมูลทางวิชาการในการพิจารณาตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

กรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่ปฏิบัติงานในแหล่งชุมชนแออัดจัดทำหลักสูตรที่มีลักษณะดังกล่าวขึ้นใช้ในแหล่งชุมชนเหล่านี้ และได้เพิ่มเติมเรื่องทั่ว ๆ ไปที่คนไทย

จำเป็นต้องรู้คือ การรู้จักปฏิบัติตนเพื่อเป็นพลเมืองดี การสอนตามหลักสูตรดังกล่าวไม่ต้องลำดับเนื้อเรื่อง จะเลือกเรื่องใดมาสอนก่อนหลังตามสภาพที่พบในขณะนั้นได้ จะสอนทุกเรื่องหรือเลือกสอนเพียงบางเรื่องก็ได้

จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

1. เพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัด

2. เพื่อกระตุ้นประชาชนในแหล่งชุมชนแออัดให้สนใจที่จะรับบริการด้านการศึกษา

3. เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี มีศีลธรรม และจริยธรรมให้กับประชาชน

4. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในแหล่งชุมชนแออัด สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมี

ความสุข

จุดประสงค์ของหลักสูตร เพื่อให้ประชาชนในแหล่งชุมชนแออัดมีความสามารถ ดังต่อไปนี้

1. ปฏิบัติตนโดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

2. ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

3. ปฏิบัติตนให้เหมาะสมและถูกต้องในเรื่องสุขภาพ เศรษฐกิจ ศีลธรรมและอื่น ๆ

อันจะเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

4. คิดและตัดสินใจในการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล

แนวทางในการใช้หลักสูตร

1. ไม่จำกัดพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน

2. เน้นกระบวนการคิด การแก้ปัญหา เพื่อเป็นการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิดแก้ปัญหาที่พบใน

ชีวิตประจำวัน ไม่เน้นการอ่านออกเขียนได้

3. สามารถเลือกเรียนเฉพาะเรื่องที่ผู้เรียนสนใจหรือสอดคล้องกับสภาพของผู้เรียน และถ้าผู้สอนในโรงเรียนภาคปกติเห็นว่า สภาพใดในหลักสูตรมีประโยชน์และเหมาะสม ก็อาจเลือกบางสภาพไปสอนสอดแทรกได้

4. ถ้าผู้สอนเห็นว่ามีความสำคัญที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนนั้น ๆ ก็อาจสร้างเพิ่มเติมขึ้นใช้เฉพาะชุมชน

ข้อเสนอแนะในการจัดการสอน

1. จะจัดเป็นชั้นเรียนหรือไม่เป็นชั้นเรียนก็ได้
2. ควรจัดสอนเป็นกลุ่มโดยไม่กำหนดจำนวนผู้เรียน
3. ไม่มีระดับชั้น และไม่กำหนดอายุของผู้เรียน
4. แต่ละสภาพควรใช้เวลาไม่เกิน 50 นาที เพื่อไม่ให้ผู้เรียนเบื่อ
5. ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเพื่อดึงดูดความสนใจ
6. วัสดุที่ใช้ประกอบการเรียนการสอน ควรใช้วัสดุที่หาง่ายและราคาถูก

ข้อเสนอแนะการประเมินผล

1. เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความคิดเห็นของผู้เรียน ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และจุดมุ่งหมายของแต่ละฝ่าย
2. เป็นการประเมินผลที่ผู้เรียนทราบความก้าวหน้าของตนเองโดยไม่เน้นการเปรียบเทียบกับกลุ่ม
3. เป็นการประเมินผลผู้เรียนที่การกระทำ เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรม การอภิปราย การสนทนาโต้ตอบ การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ไม่เน้นการเขียนตอบคำถาม
4. การประเมินผลไม่ควรเน้นเวลาเรียน
5. เกณฑ์การผ่านในแต่ละหน่วย ผู้เรียนจะต้องมีความรู้ความสามารถไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50
2. หลักสูตรที่มีวิชาชีพเป็นหลัก หลักสูตรประเภทนี้ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนจบออกไปแล้วสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพส่วนตัวหรือรับจ้างได้ หรือนำไปปรับปรุงอาชีพที่ปฏิบัติอยู่ให้ดีขึ้น หลักสูตรจะมีวิชาชีพต่าง ๆ ให้เลือกเรียนเป็นจำนวนมากซึ่งผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความเหมาะสม เช่น ถ้าผู้เรียนต้องการเรียนโดยใช้ระยะเวลาเรียนสั้น ๆ เพื่อจบออกไปประกอบอาชีพได้ทันที ก็สามารถเลือกเรียนวิชาที่ใช้ระยะเวลาเรียนน้อย หรือถ้าผู้เรียนขัดสนไม่สามารถลงทุนในการศึกษาได้มาก ก็เลือกเรียนวิชาที่ใช้วัสดุอุปกรณ์ง่าย ๆ ไม่ต้องสิ้นเปลือง หรือเลือกวิชาที่ใช้วัสดุอุปกรณ์พื้นฐาน เป็นต้น หลักสูตรวิชาชีพไม่ว่าจะมุ่งสอนหรือฝึกฝนแต่ด้านอาชีพอย่างเดียว แต่จะสอดแทรกกิจกรรมเสริมในเรื่องศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ที่จบออกมาเป็นประชากรที่มีคุณภาพ เช่น เรื่องความซื่อตรงต่อหน้าที่ การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบ

การรู้จักใช้จ่าย ฯลฯ หลักสูตรนี้จัดสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่พอจะอ่านออกเขียนได้และมีความสนใจที่จะเพิ่มพูนความรู้ด้านอาชีพ เมื่อเรียนจบจะออกไปสำคัญให้เพื่อแสดงว่ามีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ ลักษณะการเรียนการสอนจะเป็นชั้นเรียนหรือเป็นกลุ่มก็ได้ และจะเลือกเรียนเวลาใดก็ได้

3. หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับที่ 1 - 2 หลักสูตรนี้จัดให้สำหรับผู้ที่ยังไม่ได้รับการศึกษาภาคบังคับแต่อายุพ้นเกณฑ์แล้ว หรือผู้ที่ออกจากโรงเรียนโดยยังไม่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แต่ต้องการประกาศนียบัตรเพื่อเพิ่มวิทยฐานะหรือต้องการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น หลักสูตรดังกล่าวจะต้องจัดสอนเป็นชั้นเรียนและต้องขออนุญาตเปิดสอนอย่างเป็นทางการ เมื่อจบแล้วจะมีประกาศนียบัตรซึ่งมีศักดิ์และสิทธิ์เช่นเดียวกับผู้ที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลักสูตรนี้เหมาะสำหรับผู้ที่มีเวลาเพราะจะต้องเข้ารับการศึกษาย่างสม่ำเสมอและต้องการจะเรียนต่อในชั้นสูงขึ้นไป เป็นการศึกษาที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนจัดอยู่แล้วตามโรงเรียนผู้ใหญ่ต่าง ๆ (ปัจจุบันหลักสูตรนี้ได้ปรับเปลี่ยนไปเป็นหลักสูตรในระดับประถมศึกษาแล้ว)

หลักสูตรประถมศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา พุทธศักราช 2524

ประเทศไทยมีชนกลุ่มหนึ่งประมาณ 500,000 คน อาศัยอยู่กระจัดกระจายใน 22 จังหวัด บริเวณเทือกเขาภาคเหนือและภาคกลางเรียกว่า "ชาวเขา" บางส่วนเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานแล้ว สืบเชื้อสายกันหลายชั่วคน ได้แก่ ขมุ ถิ่น ลัวะ และกะเหรี่ยง บางส่วนอพยพมาจากประเทศพม่าและลาวเข้ามาในประเทศไทยในช่วงประมาณร้อยปีมานี้ ได้แก่ แม้ว มูเซอ เย้า ลีซอ และอีก้อ กลุ่มชนเหล่านี้มีชนบทรวมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมตลอดจนการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ตามเผ่าพันธุ์ของตน ซึ่งแต่ก่อนนี้ไม่เคยมีการติดต่อกับสังคมไทยพื้นราบ จึงขาดโอกาสได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน (อุดม เขยกิจวงศ์. 2524 : 135 - 143)

ปัจจุบันสภาพของสังคมชาวเขาเปลี่ยนแปลงไป ลักษณะการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมมีส่วนทำให้ชาวเขาประสบปัญหาด้านสุขภาพอนามัยและการทำเกษตรเพื่อยังชีพ การติดต่อกับสังคมภายนอกโดยซื้อขายผลผลิตและสินค้าที่จำเป็นกับคนไทยพื้นราบก็มีปัญหาการถูกเอาเปรียบ ชาวเขาบางส่วนยังไม่ได้สัญชาติไทย ทำให้ขาดสิทธิบางอย่าง เช่น การเดินทางข้ามอำเภอและจังหวัดได้โดยเสรี ขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหารและไม่ต้องเสียภาษี นอกจากนี้สภาพของสังคมชาวเขายังมีผลกระทบต่องานสังคม กล่าวคือ ชาวเขาบางส่วนยังมีการอพยพเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยและ

ที่ทำกิน คัดไม้บุกเบิกป่าให้เป็นพื้นที่เพาะปลูก เพื่อเลี้ยงชีพ ก่อให้เกิดปัญหาทางการทำลายสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรของประเทศ ชาวเขาบางส่วนเมื่ออาชีพปลูกฝิ่นทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดอันเป็น ปัญหาร้ายแรงของประเทศ นอกจากนี้การอพยพข้ามแดนและการตกไปเป็นเครื่องมือของฝ่าย ตรงข้ามย่อมส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาหลักของรัฐบาล ปัจจุบัน นโยบายรวมพวกที่รัฐบาลไทยกำหนดขึ้นใช้กับชาวเขามิได้ประสบผลสำเร็จ เพื่อให้ชาวเขาเป็นพลเมืองไทย ที่มีคุณภาพสามารถช่วยตนเองได้โดยความสมัครใจของชาวเขาเอง เป็นเป้าหมายของรัฐบาลที่ทุก หน่วยงานจำเป็นต้องตอบสนอง วิธีการหนึ่งที่จะสนับสนุนให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายดังกล่าว คือ การจัดบริการทางการศึกษาให้กว้างขวางและครอบคลุมทั่วพื้นที่ในเขตภูเขา เพื่อเร่งให้เกิด ความรู้ความคิดในการปรับปรุงความเป็นอยู่ เสริมทักษะในการพัฒนาอาชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้าน การเกษตร เสริมทักษะด้านภาษาไทยเพื่อที่จะติดต่อกับคนไทยพื้นราบได้โดยสะดวก สนับสนุนการ เป็นพลเมืองไทยและการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยอย่างแท้จริง มีสิทธิและหน้าที่รวมทั้งตระหนักใน ความสำคัญของสถาบันหลักของประเทศชาติด้วย

หลักสูตรประถมศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา พ.ศ. 2524 นี้ เป็นส่วนหนึ่งในการจัดบริการ ทางการศึกษาให้แก่ชุมชนชาวเขา เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจากหลักสูตรประถมศึกษา 2521 และ หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ 2520 เป็นหลัก โดยปรับให้สอดคล้องกับสภาพการดำรงชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา เพื่อให้เป็นหลักสูตรที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งรู้จักรักษา และพัฒนาค่านิยมอย่างเหมาะสม ตลอดจนรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ในฐานะพลเมืองไทยที่ดี หลักสูตรนี้จึง เป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับสภาพ "ชีวิตและสังคม" ของชาวเขาอย่างแท้จริง

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ ส่งเสริมให้มีการปรับให้เข้ากับความเหมาะสมของสภาพ และความต้องการของชุมชนกลุ่มเป้าหมายแต่ละท้องถิ่น โดยเน้นการแสวงหาความร่วมมือและการมี ส่วนร่วมของผู้สอน ผู้เรียน และชุมชนนั้น ๆ ตลอดจนส่งเสริมให้เทคนิควิธีการเรียนการสอนทุก รูปแบบทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามธรรมชาติของแต่ละ ชุมชน การจัดการเรียนตามหลักสูตรจึงเปิดโอกาสให้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ได้ เรียนรู้และมีกิจกรรมร่วมกัน ไม่มีการแยกเด็กและผู้ใหญ่ออกจากกัน ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชนซึ่งมี

ศูนย์รวมอยู่ที่ครอบครัว อันประกอบด้วย เด็ก ผู้ใหญ่ หญิงและชาย ส่วนเนื้อหาสาระและความเข้ม
ในบางหัวข้อ บางเรื่อง อาจแตกต่างกันตามวัย ประสบการณ์ และวุฒิภาวะของผู้เรียน นอกจากนี้
การจัดการเรียนการสอนจะไม่ยึดชั้นเรียนเป็นหลักเท่านั้น แต่จะใช้สถานที่ที่มีกิจกรรมของชุมชนด้วย
เช่น ตามบ้านเรือนและไร่นา และใช้รูปแบบการเรียนการสอนทั้งรายบุคคลและกลุ่มบุคคล ทั้งนี้
โดยยึดหยุ่นตามเงื่อนไข ข้อจำกัดและความจำเป็นของผู้เรียน. ระยะเวลาเรียนจึงมุ่งถึงเวลาที่
ผู้เรียนจะมาพบปะครูหรือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ตกลงกับครู การจบหลักสูตรอันจะได้ศักดิ์และ
สิทธิ์ ประถมศึกษา (ป.6) จึงเน้นที่การเรียนให้ครบตามวัตถุประสงค์ที่หลักสูตรนี้กำหนดไว้

หลักสูตรประถมศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา พุทธศักราช 2524 นี้ กรมการศึกษานอก
โรงเรียนและกรมวิชาการได้ร่วมกันพัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามโครงการศูนย์
การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.) ซึ่งเป็นโครงการที่มุ่งจัดการศึกษาสำหรับชาวเขาโดย
ผสมผสานทรัพยากรจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่ดำเนินงานกับชาวเขาอยู่ ให้ทิศทางการปฏิบัติงานและ
การดำเนินงานอย่างเป็นเอกภาพและสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาและนโยบายของคณะ
กรรมการชาวเขาส่วนกลาง เพื่อนำหลักสูตรและรูปแบบการจัดการศึกษาตามโครงการนี้ ไปปรับและ
ขยายพื้นที่การใช้หลักสูตรนี้ให้กว้างขวางต่อไป

หลักสูตรประถมศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา เป็นหลักสูตรที่ปรับปรุงมาจากหลักสูตรประถม
ศึกษา พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่นแบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวเขา พุทธศักราช
2520 เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตและสังคม รวมทั้งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวเขา สามารถ
ปรับตัวเข้ากับสังคมไทย เป็นพลเมืองดีในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์
เป็นประมุข

หลักการทั่วไป

1. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน
2. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนไปใช้ประโยชน์ในการ
ดำรงชีวิต
3. เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างเอกภาพของชาติโดยมีเป้าหมายหลักร่วมกัน แต่ให้ท้องถิ่นมี
โอกาสที่จะจัดหลักสูตรบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการได้

หลักการเฉพาะ

1. เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับชุมชนในเขตภูเขา
2. เป็นการศึกษาที่จัดให้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่
3. เป็นการศึกษาที่ส่งเสริมให้ชุมชนสามารถปรับให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของแต่ละท้องถิ่น
4. เป็นการศึกษาที่เปิดโอกาส ให้ผู้เรียนได้มีความก้าวหน้าในการเรียนรู้ตามความสามารถตามประสบการณ์และพัฒนาการของแต่ละบุคคลซึ่งไม่เหมือนกัน โดยไม่สูญเสียโอกาสที่จะเรียนให้ได้สมบูรณ์ตามหลักสูตร
5. เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า รู้จักรักษาและพัฒนาค่านิยม และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเหมาะสม
6. เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาความสามารถของผู้เรียนทั้งในด้านบุคคลและกลุ่มบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนและกลุ่มนำความรู้ ความคิด และทักษะที่ได้จากการเรียนรู้ ไปพัฒนาและปรับปรุงตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมให้ดีขึ้น

จุดมุ่งหมาย หลักสูตรวาระการศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา มีจุดมุ่งหมายให้เกิดผลแก่ผู้เรียน ดังนี้

ก. จุดหมายทั่วไป

1. คุณสมบัติที่ต้องการเน้น
 - 1.1 มีความเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว
 - 1.2 มีวินัยในตนเอง มุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จ
 - 1.3 ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ ประหยัด และอดทน
 - 1.4 รู้จักคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
 - 1.5 มีขันติธรรมต่อคำวิจารณ์ และความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือหมู่เหล่า
 - 1.6 มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักยกย่องผู้อื่น
2. ความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต
 - 2.1 มีสุขภาพดีส่วนตนและส่วนรวมทั้งทางกายและจิตใจ

- 2.2 รู้กฎหมายที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน
- 2.3 มีความรู้และทักษะในการหา การใช้ และออมทรัพย์
- 2.4 เข้าใจความหมายของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีต่อชีวิตประจำวัน
- 2.5 มีความรู้ทักษะในการจัดการและทำงานรวมกลุ่มกันโดยถือหลักสหกรณ์
- 2.6 มีความรู้และทักษะในการทำงาน ทั้งในฐานะผู้ผลิต และผู้บริโภค
- 2.7 มีนิสัยและรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
- 2.8 มีความรู้และทักษะทางภาษาและคณิตศาสตร์
- 2.9 มีความรู้และทักษะในวิธีการทางวิทยาศาสตร์
- 2.10 มีความสามารถในการยังชีพและผสมกลมกลืนต่อสภาพและสิ่งแวดล้อม

ทางธรรมชาติ

- 2.11 รู้จักชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ

3. ชีวิตที่สงบสุข

- 3.1 รู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม สิ่งแวดล้อมและ

วิทยาการใหม่ ๆ

- 3.2 เข้าใจและศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือ และนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิต

ประจำวัน

- 3.3 รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์และมีประสิทธิภาพ
- 3.4 มีความคิดริเริ่มที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม
- 3.5 มีอิสระในการคิด แต่พร้อมที่จะยอมรับความคิดของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล
- 3.6 รู้จักแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี

4. สมาชิกที่ดีของชุมชนและชาติ

- 4.1 เชื่อมมั่นในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
- 4.2 รู้คุณค่า ชื่นชม และรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ
- 4.3 สำนึกในหน้าที่และสิทธิของตน

4.4 รู้ความสำคัญของครอบครัว สังคม และท้องถิ่นของตน

4.5 รู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคและโลกและมีความเข้าใจ

อันดีต่อกัน

4.6 สามารถฝึกกำลังสติปัญญา กำลังกาย กำลังทรัพย์ เพื่อความเจริญและความมั่นคงของประเทศ

4.7 รู้คุณค่าในความเป็นไทย และภูมิใจที่เกิดในแผ่นดินไทย

ข. จุดหมายเฉพาะ

1. ให้มีความรู้ภาษาไทยพอที่จะสื่อความหมาย และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

2. ให้มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพทางสังคม และสามารถเลือกวิถีทางที่จะปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่ได้ ในขณะเดียวกันให้ตระหนักว่ามนุษย์ก็สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์ของมนุษย์ได้ เช่นเดียวกัน

3. ให้มีความรู้ความเข้าใจเห็นความจำเป็นของการเกษตรแบบถาวร และสนใจหาความรู้เพื่อปรับปรุงอาชีพของตนเองเสมอ

4. ให้มีความรักถิ่นที่อยู่ และมีความสำนึกที่จะปรับปรุงชุมชนของตนให้เจริญก้าวหน้า

5. ให้มีความสำนึกที่จะร่วมมือกันอนุรักษ์และรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดิน น้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่า

6. ให้เห็นคุณค่า รู้จักรักษาและพัฒนาศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมของชาติ

7. ให้มีความเชื่อมั่นในความคิด ความสามารถของตนเอง และยอมรับความคิดของคนอื่นอย่างมีเหตุผล

8. ให้เล็งเห็นคุณค่าของการพึ่งตนเองทั้งในเรื่องส่วนบุคคล ครอบครัว และชุมชนก่อนที่จะพึ่งหรือรับความช่วยเหลือจากผู้อื่น หรือจากภายนอกชุมชน

9. ให้เห็นความจำเป็นที่จะร่วมมือกับหน่วยราชการหรือเอกชน ปรับปรุงชีวิตและชุมชน เช่น การสหกรณ์ อนามัย ฯลฯ

10. ให้มีความรู้สึกว่าเป็นสมาชิกของสังคมไทยและตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบและสิทธิของประชาชนไทย

11. ให้ตระหนักถึงภัยของสิ่งเสพติด

12. ให้มีความรู้ทางคณิตศาสตร์ที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

โครงสร้างและเนื้อหา โครงสร้างและเนื้อหาของหลักสูตรนี้ จัดทำขึ้นจากมวลประสบการณ์ที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้ง 4 กลุ่ม ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 และใช้เนื้อหาทั้ง 3 หมวดของหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวเขา พุทธศักราช 2520 ตามรายละเอียดดังนี้

ก. โครงสร้าง หลักสูตรนี้จัดวางโครงสร้างเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้คือ

1. กลุ่มทักษะ เป็นความรู้พื้นฐานที่จะเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ ประกอบด้วยภาษาไทยและคณิตศาสตร์

2. กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและสังคม เป็นมวลประสบการณ์ และความรู้ที่จำเป็นแก่ชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้เรียน

ข. รูปแบบ

1. รูปแบบของกลุ่มทักษะ

1.1 การกำหนดรูปแบบ กำหนดในลักษณะเดียวกันกับหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

1.2 รายละเอียดของรูปแบบได้กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ หลักการหรือแนวความคิดไว้ในเนื้อหาแต่ละเรื่อง เพื่อให้เห็นว่าเนื้อหานั้นมีจุดประสงค์อย่างไรและผู้เรียนจะได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้อย่างไร รูปแบบของกลุ่มทักษะได้แบ่งเป็น 3 ช่อง ดังนี้

ช่องที่ 1 จุดประสงค์การเรียนรู้

ช่องที่ 2 แนวความคิด

ช่องที่ 3 เนื้อหา

2. รูปแบบของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและสังคม

2.1 การกำหนดรูปแบบ ได้กำหนดรูปแบบที่มุ่งก่อให้เกิดสิ่งต่อไปนี้

1. ความชัดเจน และความสะดวกต่อการนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอน

2. ความเข้าใจในสาระสำคัญต่าง ๆ ที่จำเป็นในการนำไปจัดการเรียนการสอนต่อไป เช่น ทำไมจึงเรียนสภาพแวดล้อมที่จัดตามสภาพดังกล่าว ความมีอะไรบ้างผู้เรียนจะได้รับผลอะไรจากการเรียนมวลประสบการณ์ของสภาพนั้น ๆ

2.2 รายละเอียดของรูปแบบ แบ่งเป็น 7 ช่อง ดังนี้

ช่องที่ 1 : สภาพ

การเขียนสภาพตามหลักสูตรนี้ เขียนในลักษณะเป็นกลาง โดยพยายามหลีกเลี่ยงการใช้กฎเกณฑ์มาตรฐานของวัฒนธรรมไทย และสังคมไทย เป็นเครื่องวัดหรือตัดสินสภาพชีวิตและสังคมของชุมชนชาวเขา โดยมองข้ามวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวเขาแต่ละเผ่า

ช่องที่ 2 : ปัจจัย (เหตุ-ผล)

เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวกับสภาพทั้งในแง่ภูมิของเหตุและผลของสภาพนั้น ๆ การวิเคราะห์มุ่งให้สัมพันธ์กับสภาพชีวิตและสังคมของชาวเขา ตามระบบโครงสร้างวิถีชีวิต วัฒนธรรม ตลอดจนเจตคติ และค่านิยมต่าง ๆ

ช่องที่ 3 : เรียนไปทำไม

เป็นการคาดคะเนว่า ผู้เรียนและครูจะตระหนักและตอบตนเองได้ว่าเรียนและสอนสภาพนี้ไปทำไม อีกนัยหนึ่งคือ เรียนแล้วบรรลุเป้าหมายสุดท้ายอะไร

ช่องที่ 4 : ข้อมูลพื้นฐาน

เป็นเนื้อหาด้านวิชาการ (ศาสตร์) และด้านสังคมสิ่งแวดล้อม เช่น เจตคติ ความเชื่อ วัฒนธรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น

ช่องที่ 5 : กระบวนการเรียนรู้

เป็นแนวทางหรือข้อเสนอแนะแก่ครูผู้สอนและผู้เรียนในการจัดกิจกรรมเพื่อก่อให้เกิด

1. การปฏิบัติจริง และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน
2. การชวนขยายหาข้อมูล และความรู้ออกชั้นเรียนด้วยตนเอง
3. การเห็นความสำคัญของวิทยาการพื้นบ้าน และภูมิความรู้ที่อยู่ในท้องถิ่น
4. การฝึกฝนและพัฒนากระบวนการกลุ่ม

ช่องที่ 6 และ 7 วัตถุประสงค์

เป็นวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐานกำหนดขึ้น เพื่อให้สามารถประเมินผลการเรียนการสอนตามหลักสูตรได้

3. ความคิดและแนวทางที่ครูจะนำไปปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมในเนื้อหา กระบวนการเรียนรู้และมวลประสบการณ์ที่เหมาะสมที่ครูผู้สอน และชุมชนจะกำหนดขึ้นเองต่อไป

ค. เนื้อหา

1. เนื้อหาของกลุ่มทักษะ มีดังนี้

1.1 ภาษาไทย แบ่งเนื้อหาเป็น 3 ตอน คือ ภาษาไทย 1 ภาษาไทย 2 และภาษาไทย 3 เรียงเนื้อหาตามลำดับจากง่ายไปหายากและเนื่องจากภาษาไทยเป็นวิชาทักษะที่ต้องฝึกฝนสม่ำเสมอ โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้พื้นฐานภาษาไทยมาแต่เดิม ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเน้นการฝึกพื้นฐานด้านภาษาไทยให้มากกว่าผู้ที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาแรกอยู่แล้ว ทั้งทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียน

1.2 คณิตศาสตร์ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน คือ คณิตศาสตร์ 1 คณิตศาสตร์ 2 และ คณิตศาสตร์ 3 เรียงเนื้อหาตามลำดับจากง่ายไปหายาก เน้นการฝึกทักษะพื้นฐานในคณิตศาสตร์ 1 การกำหนดเนื้อหาและทักษะคณิตศาสตร์คำนึงถึงพื้นฐานประสบการณ์เดิม และการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงของชาวเขา อนึ่งเนื้อหาในกลุ่มวิชาทักษะนี้ส่วนใหญ่มาจากหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 โดยปรับปรุงให้เหมาะสมกับความจำเป็นของชาวเขาที่จะต้องใช้ทักษะเหล่านี้

2. เนื้อหาของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและสังคม

2.1 การจัดเนื้อหา

2.1.1 เนื้อหาของหลักสูตรจัดเป็นหน่วยใหญ่ ๆ 19 หน่วย ตามสภาพและปัญหาที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขา เป็นสภาพที่มีส่วนสัมพันธ์ทางความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของชาวเขา ทั้งในด้านสิ่งที่ดีงามและด้านสิ่งที่ปัญหาซึ่งผู้เรียนประสบในชีวิตประจำวัน

2.1.2 หน่วยต่าง ๆ ในหลักสูตรกำหนดขึ้นจากการสำรวจ คัดเลือก และตรวจสอบของหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับชาวเขาหลายฝ่าย เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐอื่น ได้แก่ นักวิจัยศูนย์วิจัยชาวเขา เจ้าหน้าที่กองสงเคราะห์ชาวเขา นักการศึกษา นักวิชาการเกษตร แพทย์ เจ้าหน้าที่อนามัย และครูที่สอนชาวเขา รวมทั้งชาวเขาเองด้วย

2.1.3 การกำหนดหน่วยทั้ง 19 หน่วยนี้ ได้นำมาลงประสบการณ์ต่าง ๆ ตามหลักสูตรประถมศึกษา 2521 ทั้ง 4 กลุ่ม มาบูรณาการเข้าด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน ทั้งนี้การบูรณาการมาลงประสบการณ์จาก 4 กลุ่ม ดังกล่าว มุ่งยึดความเป็นจริงของสภาพชีวิตและสังคมของชาวเขาเป็นหลักโดยหวังให้ผู้เรียนมีเจตคติ ความรู้ทักษะและการปฏิบัติจากมาลงประสบการณ์เหล่านั้น และสามารถนำไปปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่และแสวงหาแนวทางการแก้ปัญหาด้วยตนเอง เป็นการพึ่งตนเอง ตลอดจนตระหนักในคุณค่าของสิ่งที่ดำรงและเอกลักษณ์ของชุมชน

2.1.4 เนื้อหาในแต่ละหน่วยที่บูรณาการเข้าด้วยกันแล้ว จะเอื้อให้เกิดความต้องการที่จะเรียนรู้หน่วยอื่น ๆ ที่จัดไว้ในหลักสูตร ตลอดจนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม

2.1 สารของเนื้อหาประกอบด้วยหน่วยต่าง ๆ 19 หน่วย ดังนี้

หน่วยที่ 1 คราวเรือน

หน่วยที่ 2 ชุมชน

หน่วยที่ 3 อาหาร

หน่วยที่ 4 เจ็บป่วย

หน่วยที่ 5 แม่และเด็ก

หน่วยที่ 6 พืชไร่

หน่วยที่ 7 ที่ดิน

หน่วยที่ 8 ป่าไม้

หน่วยที่ 9 ผืน

หน่วยที่ 10 สัตว์เลี้ยง

หน่วยที่ 11 พ่อคำ

หน่วยที่ 12 อาชีพอื่น ๆ นอกจากการเกษตร

หน่วยที่ 13 หัตถกรรมพื้นบ้าน

หน่วยที่ 14 วิทยาการพื้นบ้าน

หน่วยที่ 15 ปรากฏการณ์ธรรมชาติ

หน่วยที่ 16 สิ่งที่ดีงามของเผ่า

หน่วยที่ 17 คนไทย

หน่วยที่ 18 การติดต่อรับรู้ข่าวสาร

หน่วยที่ 19 การติดต่อหน่วยงานต่าง ๆ

2.3 เนื้อหาส่วนที่เพิ่มเติมของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและสังคม เนื้อหาที่เขียนไว้ในหลักสูตรนี้เป็นเนื้อหาเพียงร้อยละ 80 ของเนื้อหาทั้งหมดที่ผู้เรียนจะเรียน เนื้อหาที่เหลืออีกร้อยละ 20 ครู ผู้เรียน และชุมชน สร้างเพิ่มขึ้นเองตามสภาพความจำเป็นและความต้องการของท้องถิ่น

หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตร

ก. การนำหลักสูตรไปใช้ การนำหลักสูตรไปใช้มีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. กลุ่มผู้เรียน ซึ่งมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่จะใช้หลักสูตรเดียวกัน เพราะสภาพชีวิตและสภาพสังคมของชุมชนเป็นกิจกรรมร่วมกัน ในการจัดให้เรียนร่วมกันหรือแยกกันนั้นให้คำนึงถึงวุฒิภาวะ ประสบการณ์ ความสามารถในการรับรู้ ระดับความสนใจ ทักษะ และความชำนาญที่ต่างกัน

2. การใช้หลักสูตรมี 2 ลักษณะ กล่าวคือ

2.1 สำหรับผู้ที่ต้องการเรียนเพื่อให้ได้ประโยชน์ประถมศึกษา (ประถมปีที่ 6)

ต้องเรียนจนจบหลักสูตร

2.2 สำหรับผู้ที่ต้องการเรียนเพียงเพื่อให้ได้ความรู้ตามความจำเป็นและความสนใจจะเลือกเรียนเรื่องใดเท่าใดก็ได้ โดยไม่จำเป็นต้องวัดผลตามระเบียบการวัดผลประเมินผลที่ระบุไว้ในหลักสูตรนี้

ข. การจัดการเรียนการสอน ในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้ มีหลักเกณฑ์ ดังนี้

1. หน่วยที่จัดการเรียนการสอนไม่จำเป็นต้องจัดในห้องเรียนเท่านั้น อาจจัดที่บ้าน ผู้เรียน ไร่ นา หรือสถานที่อื่น ๆ ซึ่งผู้เรียนมีกิจกรรมในชีวิตประจำวันก็ได้
2. กิจกรรมการเรียนการสอนเด็กและผู้ใหญ่อาจจะรวมกิจกรรมเดียวกันได้ หรือ แยกกลุ่มกันได้ตามสภาพเนื้อหา และสถานการณ์
3. กิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้ มุ่งใช้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด

ค. เวลาเรียน

1. ความหมายของ "เวลาเรียน" หมายถึง
 - 1.1 เวลาที่เรียนหรือร่วมกิจกรรมกับครู
 - 1.2 เวลาที่เรียนหรือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยตนเองตามที่ครู

มอบหมาย

2. กำหนดเวลาเรียน (ตลอดหลักสูตร) ผู้เรียนต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 80% ของเวลาเรียนทั้งหมด
3. อัตราส่วนเวลาเรียน
 - 3.1 กลุ่ม 1 ทักษะ ใช้เวลาเรียนร้อยละ 35 ของเวลาเรียนตลอดหลักสูตร
 - 3.2 กลุ่ม 2 สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและสังคม ใช้เวลาเรียนร้อยละ 65 ของเวลาเรียนตลอดหลักสูตร โดยแบ่งเป็น
 - 3.2.1 หน่วยที่กำหนดไว้แล้วในหลักสูตร ร้อยละ 80
 - 3.2.2 หน่วยที่ครู ผู้เรียน และชุมชนกำหนดเพิ่มเติม ร้อยละ 20

ง. การวัดผล การประเมินผล และการติดตามผล การวัดผล ประเมินผล ตลอดจนการติดตามผล เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและเพื่อการตัดสินใจให้ผู้เรียนจบหลักสูตรให้เป็นหน้าที่ของครูผู้สอน โดยร่วมมือกับครูนิเทศก์ เจ้าหน้าที่ในท้องถิ่น (หมายถึง เจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการหรือหน่วยงานเอกชนที่อยู่ในพื้นที่ที่เปิดการสอนและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนนั้น) รวมทั้งชาวบ้านในท้องถิ่นที่เปิดการสอนตามสมควร

บรรณานุกรม

- กาญจนา คุณารักษ์. หลักสูตรและการพัฒนา. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.
- การเคหะแห่งชาติ. การปรับปรุงชุมชนแออัด. กรุงเทพฯ : การเคหะแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย, 2534.
- การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการใช้หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2533.
- . หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนในแหล่งชุมชนแออัด. กรุงเทพฯ : กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน, 2526.
- . หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2532.
- จอห์น โฮลท์. โรงเรียนแบบเสรี. แปลโดย ชุมศรี รักษ์วนิชพงศ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2520.
- จันทิภา ลิ้มปิเจริญ. หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร. ภูเก็ต : แผนกบริการการศึกษาวิทยาลัยครูภูเก็ต, 2528.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. นวัตกรรมการศึกษากับโรงเรียนชุมชน. เอกสารอัดสำเนา.
- ชาญชัย ศรีไสยเพชร. หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร. กรุงเทพฯ : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยครูพระนคร, 2528.
- โชติ เพชรขึ้น. เทคนิคการประเมินหลักสูตร. กรุงเทพฯ : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ม.ป.ป. เอกสารอัดสำเนา.
- เดือนตา สุวรรณจินดา. "แนวคิดเกี่ยวกับซิมเมอร์ฮิล," ในปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาไทย. ไพฑูรย์ สินดารัตน์. บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2523.

- ถนอม มากะจันทร์. ทฤษฎีการศึกษาและการพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2514.
- ทองคุณ หงส์พันธุ์. การศึกษากับสังคม. กรุงเทพฯ : ฤทธิศรีการพิมพ์, 2522.
- ทีศนา แคมมณี. "การประเมินผลหลักสูตร," วิทยาสาร. 27 : 32; 8 กันยายน 2519, หน้า 17.
- ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล. การพัฒนาหลักสูตรจากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอักษรบัณฑิต, 2529.
- อ่าวร บัวศรี. ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2532.
- นิโคลัส เบนเนท. "อิวาน อิลลิช ศาสตราแห่งสังคมหลักสูตรสหกรรม," ปาจารย์สาร. แปลโดย สุรัชย์ พิพัฒนศิริศักดิ์. 4(มกราคม - มีนาคม) 2518. หน้า 64 - 69.
- บันเลอ พฤกษ์วัน. หลักสูตรกับบูรณาการทางการสอน. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2524.
- เปาโล แพร์. การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเพื่อเสรีภาพ. เรียบเรียงโดยมนตรี กรรพณมาลย์. กรุงเทพฯ : เจริญวิทยการพิมพ์, 2522.
- ไพฑูรย์ เครือแก้ว. ลักษณะสังคมไทย. กรุงเทพฯ : เลี่ยงเชียงจงเจริญ, 2515.
- ปิยนุญ สาธร. "การประเมินหลักสูตรเพื่อพัฒนาการศึกษา," ในสารพัฒนหลักสูตรฉบับที่ 91. ตุลาคม 2532.
- รังสรรค์ ธนะพพันธุ์. "จุดจบของระบบโรงเรียน," ปาจารย์สาร. 5(มกราคม - มีนาคม) 2515. หน้า 15 - 16.
- รัชนี ธงไชย. อารมณ์ ความรัก และเสรีภาพของเด็ก. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2525.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการสอน-ภาคปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507. กรุงเทพฯ : องค์การค้า
ของคุรุสภา, 2507.

ศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่จังหวัดอุบลราชธานี (ศ.อ.ศ.อ.). โครงการมูลสารศึกษาและ
ความสัมพันธ์กับโครงการพัฒนาท้องถิ่นแห่งชาติของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
วิทยาลัยเทคนิค, 2530.

สังัด อุทรานันท์. ทฤษฎีหลักสูตร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2530.

----- . พื้นฐานและหลักการพัฒนหลักสูตร. กรุงเทพฯ : วงเดือนการพิมพ์, 2527.

สมพงษ์ เกษมสิน และจวบ สุภาพ. ลัทธิทางการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ.
กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520.

สมหวัง พินยานุวัฒน์. บรรณาธิการ. รวมบทความทางการประเมินโครงการ. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

สวัสดี ประทุมราช และคณะ. การศึกษาความสอดคล้องระหว่างหลักสูตรการฝึกหัดครูกับหลักสูตร
ประถมศึกษากรุงเทพมหานคร. ม.ป.ท., 2521.

สันต์ ธรรมบำรุง. หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2527.

สุจิต ศิลารักษ์. การศึกษาผู้ใหญ่ : ทฤษฎีและปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์
ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2527.

สุนทร สุนันท์ชัย. "การปฏิบัติทางวัฒนธรรมในทัศนะของเปาโล แฟร์," ปาจารย์สาร.
3(ตุลาคม - ธันวาคม), 2517. หน้า 99 - 109.

----- . การศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2523.

----- . วิวัฒนาการการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. 2482 - 2533.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การค้าของคุรุสภา, 2533.

สุหัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,
2523.

สมิตร คุณานุการ. หลักสูตรและการสอน. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2518.

----- . หลักสูตรและการสอน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, 2523.

สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการศึกษานอกระบบ หน่วยที่

1 - 8. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533.

-----, เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 9 - 15. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533.

อนมานราชจน, พระยา. เชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : กองวัฒนธรรม, กรม
การศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, 2516.

อาเนห์ อาภาภิรม. มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กุลกิจ,
2515.

อัมพร มากเพชร. "การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปอ.)
พุทธศักราช 2533," ในวารสารลานข่อย. ปีที่ 10, ฉบับที่ 1. หน้า 31 - 42.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. "ข้อคิดเรื่องหลักสูตร," ในคู่มือนิเทศการศึกษา. กรุงเทพฯ : วิทยาลัย
ครูสวนสุนันทา, 2511.

เอฟเวอร์เวท โรเมอร์. โรงเรียนตายแล้ว. พิมพ์ครั้งที่ 2. เรียบเรียงโดย ช.เปีย
ห่มพวง. กรุงเทพฯ : ปุณย์, 2524.

อุดม เขยกิจวงศ์. การศึกษานอกระบบโรงเรียน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ดวงกลม,
2534.

Adler, M. J. "The Crisis in Contemporary Education," The Social
Frontier. Vol. 5 : pp. 62 - 63; February, 1939.

Bailey, T. P. Some Difficulties of Child Study. National Education
Association Proceedings. Chicago : University of Chicago, 1900.

Beauchamp, George A. Curriculum Theory. Wilmette, Illinois : The Kagg
Press, 1968.

Burns, R. W. "Brameld's Reconstructionism : Reviewed," Phi Delta Kappa.
p. 147; November, 1965.

- Cotton, Webster E. On Behalf of Adult Education : An Historic Examination of the Supporting Literature. (Notes and Essays on Education for Adults. No. 56). Boston, Mass : Center for the Study of Liberal Education for Adults, 1968.
- Cronbach, Lee J. "Course Improvement Through Evaluation," Teacher College Record. 64 : p. 672; May, 1963.
- . "The Psychological Background for Curriculum Experimentation," in Modern Viewpoints in the Curriculum. New York : McGraw-Hill Book Company, 1961.
- Das, R. C., et. al. Curriculum and Evaluation, National Council of Educational Research and Training (NCERT). New Delhi : 1984.
- Dewey, J. The Source of a Science of Education. New York : Liveright, 1929.
- Gagne, Robert M. The Conditions of Learning. Second Edition. New York : Holt Reinhart and Winston, 1970.
- Goodman, P. New Reformation. New York : Random, 1970.
- Hilgard, E. R. and G. H. Bower. Theories of Learning. New York : Appleton - Century Crafts, 1966.
- Holt, J. How Children Fail. New York : Dell, 1964.
- . How Children Learn. New York : Pitman, 1967.
- Hunt, James B. Jr. "Action for Excellence," Education Leadership. Vol. 41 : PP. 14 - 18 ; n.d., September, 1983.
- Hutchins, R. M. The Higher Learning in America. New Haven : Yale University Press, 1936.
- Illich, Ivan. Deschooling Society. Victoria : Penguin Book Ltd., 1973.

- Kneller, G. F. Introduction to the Philosophy of Education. New York : John Wiley & Sons, 1971.
- Kozol, J. Children of the Revolution. New York : Delacorte, 1978.
- Lewis, Arthur J. "Education for the 21st Century," Education Leadership. Vol. 41 : PP.9 - 10; nol, Sept, 1983.
- Lewy, Arich. Planning the School Curriculum. Paris : UNESCO International Institute for Education Planning, 1977.
- Morris, V. C. "Existentialism and Education of Twentieth Century Man," In Stan Dropkin et. al. (eds.) Contemporary American Education. Second Edition. New York : Macmillan, 1970.
- Neagley, Ross L. Handbook for Effective Curriculum Development. New Jersey : Prentice Hall Inc., 1967.
- Neil, A. S. Summerhill : A Radical Approach to Child Rearing. New York : Hart Publishing Company, 1960.
- Pratt, David. Curriculum : Design and Development. New York : Harcourt Brace Jovanovich Inc., 1980.
- Saylor, Garlen G. and William M. Alexander. Planning Curriculum for Modern School. New York : Rinehart and Company Inc., 1959.
- . Planning Curriculum for Schools. New York : Holt Rinehart and Winston, Inc., 1974.
- Smith, B. O., W. O. Stanley & J. H. Shores. Fundamentals of Curriculum Development. Rev. ed. New York : Harcourt Brace Jovanovich, 1957.
- Taba, Hilda. Curriculum Theory : Theory and Practice. New York : Harcourt, Brace and World, Inc., 1962.

Tanner, D. and L. N. Tanner. Curriculum Development : Theory into Practice. New York : Macmillan, 1975; 2nd ed. 1980.

Turner, Harold. Education. Vol. 90, No. 2 : PP. 170 - 173; Nov.-Dec.

Tyler, Ralph W. Basic of Curriculum and Instruction. Syllabus for Education 360, Chicago : University of Chicago Press, 1950.

----- . Basic Principles of Curriculum and Instruction. Chicago : University of Chicago Press, 1949.

Verner, Coolie and Alan Booth. "Adult Education," The Center for Applied Research in Education. Washington D. C., 1964.

